

Ролф Голоб, Петер Краф, Вилтруд Вајдингер (уредници)

Учество во демократијата

Наставни планови за демократско граѓанство и образование
за човекови права во повисоките години од средното образование

Учество во демократија

Наставни планови за ОДГ/ОЧП во повисоките години на средното образование

Уредници: Ролф Голоб, Петер Крапф и Вилтруд Вајдингер

Автор: Петер Крапф

Илустрирано од Пети Вискеман

Книга IV

од

книгите за ОДГ/ОЧП I-VI

Образование за демократско граѓанство и човекови права во училишната практика

Распоред, концепти, методи и модели во наставата

За мислењата искажани во овој труд одговара авторот но тоа не мора да значи дека ја одразуваат официјалната политика на Советот на Европа.

Сите права се задржани. Ниту еден дел од ова издание не смее да биде преведуван, умножуван или пренесуван, во која и да било форма или преку кои и да било средства, електронски (ЦД, Интернет и сл.) или механички, вклучувајќи фотокопирање, снимање, или преку каков било систем за вчитување информации без претходна дозвола во писмена форма од страна на Одделот за јавни информации и издавачка дејност, при Директоријатот за комуникации (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int).

Координацијата за продукција, дизајн и уредување на оваа книга е од страна на IPE (Меѓународни проекти во образованието, www.phzh.ch/ipe) на Универзитетот за образование на наставници во Цирих (PHZH).

Ова издание е кофинансирано од Швајцарската Агенција за развој и соработка (SDC).

Илустрации: Пети Вискеман

Корици: Десктоп издавачка единица, Совет на Европа

Распоред: Жув, Париз (Jouve, Paris)

Издаваштво на Советот на Европа

F-67075 Strasbourg Cedex

<http://book.coe.int>

ISBN: 978-92-871-6833-7

© Совет на Европа, септември 2010

Печатено во Белгија

За верзијата на македонски јазик

Превод од англиски јазик:

Драган Петровски

Стручна редакција:

проф. д-р Златко Жоглев

проф. д-р Добри Петровски

м-р Пеце Трифуновски

Соработници

Емир Аџовиќ – Босна и Херцеговина

Мануела Дрол – Германија

Кристијан Фалегер – Швајцарија

Ролф Голоб – Швајцарија

Сара Китинг-Четвинд – Совет на Европа

Сабрина Маруншеду Краузе – Швајцарија

Олеф Олафсдотир – Совет на Европа

Карен О’Шеј – Република Ирска

Вим Таелман – Белгија

Вилтруд Вајдингер - Швајцарија

Содржина

Вовед.....	7
1. Што нуди овој прирачник? – Краток преглед.....	7
2. Што е ОДГ/ОЧП? – Трите димензии на ОДГ/ОЧП.....	8
2.1. Когнитивната димензија на ОДГ/ОЧП: Учење за демократија и човекови права.....	8
2.2. Партиципативната димензија на ОДГ/ОЧП: учење заради демократија и човекови права.....	10
2.3. Културолошката димензија на ОДГ/ОЧП: учење преку демократија и човекови права.....	12
3. Концептуалната рамка на овој прирачник – трите „С“ во ОДГ/ОЧП (Предизвици (<i>Challenges</i>), Конструктивизам(<i>Constructivism</i>), Компетенции(<i>Competencies</i>)).....	12
4. „Европскиот пристап“ кон ОДГ/ОЧП.....	14
Клуч за симболите кои се користат во текстот.....	16
Интерактивно конструктивистичко учење во ОДГ/ОЧП.....	17
1. Клучни прашања за дидактиката во ОДГ/ОЧП.....	18
2. Пример за интерактивно конструктивистичко учење – младите ученици го замислуваат нивниот идеален свет.....	19
3. Секоја личност учи различно – „Ние го создаваме светот во нашите умови“.....	22
4. Конструктивистичко учење и социјална интеракција.....	23
5. Која е улогата на наставникот во процесот на конструктивистичко учење?.....	25
6. Која е улогата на наставникот во ОДГ/ОЧП?.....	26
6.1. Наставникот како предавач и инструктор – да ја поддржи и збогати конструкцијата.....	26
6.2. Наставникот како критичар и коректор – да ја поддржи деконструкцијата.....	28
6.3. Наставникот како креатор и создавач на практични задачи – да ја поддржи реконструкцијата.....	28
6.4. Наставникот како претседавач на пленарни сесии – да ги поддржи сите форми на конструктивистичко учење.....	29
7. Демократиите како заедници на ученици – конструктивистички пристап кон клучните концепти во ОДГ/ОЧП.....	31
Дел 1 – Учество во заедницата.....	33
Тема 1: Идентитет. Избирање. Ние ги обликуваме нашите животи и животите на другите луѓе.....	34
Тема 2: Одговорност. Учествување, преземање одговорност. Слободата носи одговорности.....	64

Тема 3: Разноликост и плурализам. Согласност преку дисидентство?	
Како да се согласиме за општото добро?.....	87
Дел 2 – Учество во политиката: решавање конфликти, решавање проблеми.....	115
Тема 4: Конфликт. Риболовниот конфликт.	
Како да ја решиме дилемата на одржливост?.....	116
Тема 5: Правила и закони. Кои правила најмногу ни одговараат?	
Игра на одлучување.....	144
Тема 6: Влада и политика. Моделот на политички циклус.	
Како демократската заедница ги решава своите проблеми?.....	162
Тема 7: Еднаквост. Владеење на мнозинството – праведно владеење?	
Како да го решиме проблемот со мнозинството/малцинството во демократијата?.....	187
Дел 3 – Учество во политиката: учествување преку комуникација.....	203
Тема 8: Слобода. Дебатирање во јавност. Зошто слободата (на говор) не функционира без строги правила?.....	204
Тема 9: Медиумите. Учество во демократијата преку медиумите.	
Продуцентите и корисниците на медиумите како цензори и создавачи на агенда.....	225
Прирачник за ученици со материјали за ученици (<i>handouts</i>).....	247

Вовед

1. Што нуди овој прирачник? – Краток преглед

Овој прирачник содржи девет наставни теми од Образованието за демократско граѓанство (ОДГ) и Образованието за човекови права (ОЧП) Како што ни укажува насловот *Учество во демократијата* и насловната илустрација, темите во овој прирачник се однесуваат на учениците и нивната улога како млади граѓани. Секоја тема нуди посебен пристап со цел учениците да се охрабрат и оспособат за учеството во нивните заедници.

Секоја тема може да се користи посебно или во комбинација со други теми на многу различни начини. Целиот прирачник формира една наставна програма за стручно оспособување за учеството во демократија.

Темите кои се состојат од четири лекции во секоја тема, се наменети за ученици во повисоките години од средното образование. Секоја тема се концентрира на клучен концепт кој е поврзан со ОДГ и ОЧП: идентитет – одговорност – разноликост и плурализам – конфликт – правила и закони – власт и политика – еднаквост – слобода – медиуми. Овој комплет на девет клучни концепти го поврзува овој прирачник со придружните делови наменети за основно образование и пониските години на средно образование (ОДГ/ОЧП книги II и III).¹ Трите книги заедно формираат еден спирален распоред на клучни концепти во ОДГ и ОЧП.

Секоја тема се концентрира на клучен концепт и се состои од четири лекции. За секоја лекција детално се опишани препорачани чекори во предавањето, доколку истите се разумно можни. Постојат и печатени материјали (*handouts*) во посебен прирачник кој е наменет за ученици.

Затоа оваа книга е наменета за наставници а не ученици. Се надеваме дека обучуваните и тие кои се незапознаени со предавачката професија ќе ги ценат детално опишаните планови за час, но можеби и искусните наставници ќе сретнат некои идеи и материјали кои би ги вклучиле во своите предавања. Обучувачите на кадри исто така можат да ја користат оваа книга како прирачник за обучување на предавачи за ОДГ и ОЧП.

Оваа книга е исто така наменета за развивачите на наставни програми, уредници на учебници и преведувачи од државите членки на Советот на Европа. Книгата може да се преведува и адаптира кон потребите и специфики на нивниот образовен систем.

Советот на Европа го претставува овој прирачник во ревидирана верзија. Првата верзија беше развиена во Босна и Херцеговина како поддршка за новововедениот предмет Демократија и човекови права (2002). Од 1996, Советот на Европа е ангажиран за обука на наставници и обучувачи на наставници во областа на ОДГ и ОЧП, со тоа што се обезбедени обуки на работното место и развојни материјали. Ролф Голоб и Петер Крапф (ко-уредници) припаѓаа на меѓународниот тим на обучувачи кои учествуваа во овој проект.

¹ ОДГ/ОЧП книга II: *Растење во демократија* – ОДГ/ОЧП планови за час за основно образование; ОДГ/ОЧП книга III: *Живеење во демократија* – ОДГ/ОЧП планови за час за пониски години на средно образование.

2. Што е ОДГ/ОЧП ? – Трите димензии на ОДГ/ОЧП

Целите и принципите на Образованието за демократско граѓанство и Образованието за човекови права се поврзани со три димензии на предавање и учење. Учениците во повисоките години на средното образование се млади граѓани кои:

- треба да ги познаваат своите човекови права и да ги разбираат условите од кои тие зависат (учење за демократија и човекови права);
- го доживеале училиштето како микро-општество во кое се почитува слободата и еднаквоста на учениците, и се обучени да ги практикуваат своите човекови права (учење преку демократија и човекови права);
- се затоа конкурентни и способни да ги практикуваат своите човекови права, со созреано чувство на одговорност едни кон други и кон заедницата (учење заради на демократијата и човековите права)

Овој краток преглед на ОДГ/ОЧП најдобро се опишува со пример – правото на слободно мислење и изразување. Воведот на ОДГ/ОЧП книга III (стр.5) се однесува на истиот пример; во овој прирачник размислата за ова човеково право се носи неколку чекора понапред (спирална наставна програма).

2.1 Когнитивната димензија на ОДГ/ОЧП: учење за демократијата и човековите права

Во предавањата на ОДГ/ОЧП за средно образование, учениците задолжително треба да ги проучат клучните документи како Универзалната декларација за човекови права (УДЧП) и Конвенцијата за заштита на човекови права и основни слободи (Европската конвенција за човекови права; ЕКЧП) (види материјали за ученици 2.5 и 2.6) Тие треба да знаат дека секоја личност ги ужива правата на слободно мислење и изразување, и слободен пристап до информации преку нецензурирани медиуми (ЕКЧП, член 10). Учениците треба да разберат колку ова право е важно и незаменливо за да се оствари демократијата.

Учениците исто така треба да го разберат членот 14 од ЕКЧП. Тој придонесува кон слободата на мислење, изразување и информирање давајќи клучен принцип на еднаквост и недискриминирање: мажи и жени, богати и сиромашни, млади и стари, домашни и доселеници – сите ги уживаме овие права еднакво.

Заклучно, учениците треба да разберат зошто слободите бараат законска рамка и носат одговорности (УДЧП, член 29). Слободата на изразување им дава на граѓаните да ги искажат своите интереси во плуралистичко општество, а во таква конкурентна средина ќе има и победници и губитници. Затоа мора да постои рамка составена од устав, правила и закони која ќе ги ограничи слободите на силните а ќе ги заштити слабите – без да се изедначуваат разликите. Правилата не можат да го решат секој проблем, така што членовите на заедницата мораат да го делат ставот на меѓусебна одговорност.

Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи (Европска конвенција за човекови права; 4-ти ноември 1950)

Член 10

Слобода на изразување

1. Секој има право на слободно изразување. Ова право вклучува слобода да се има мислење, да се прима и дава информација и идеи без вмешување од јавната власт без разлика на границите. Овој член не ги оневозможува Државите да бараат лиценцирање на емитувањата, телевизијата или кинематографијата.

Член 14

Забрана на дискриминацијата

Уживањето на права и слободи кои се искажани во оваа Конвенција ќе бидат обезбедени без дискриминација на какво била основа како што се: пол, раса, боја, јазик, религија, политичко или друго мислење, народно или социјално потекло, припадност на народно малцинство, имотност, раѓање или друга основа.

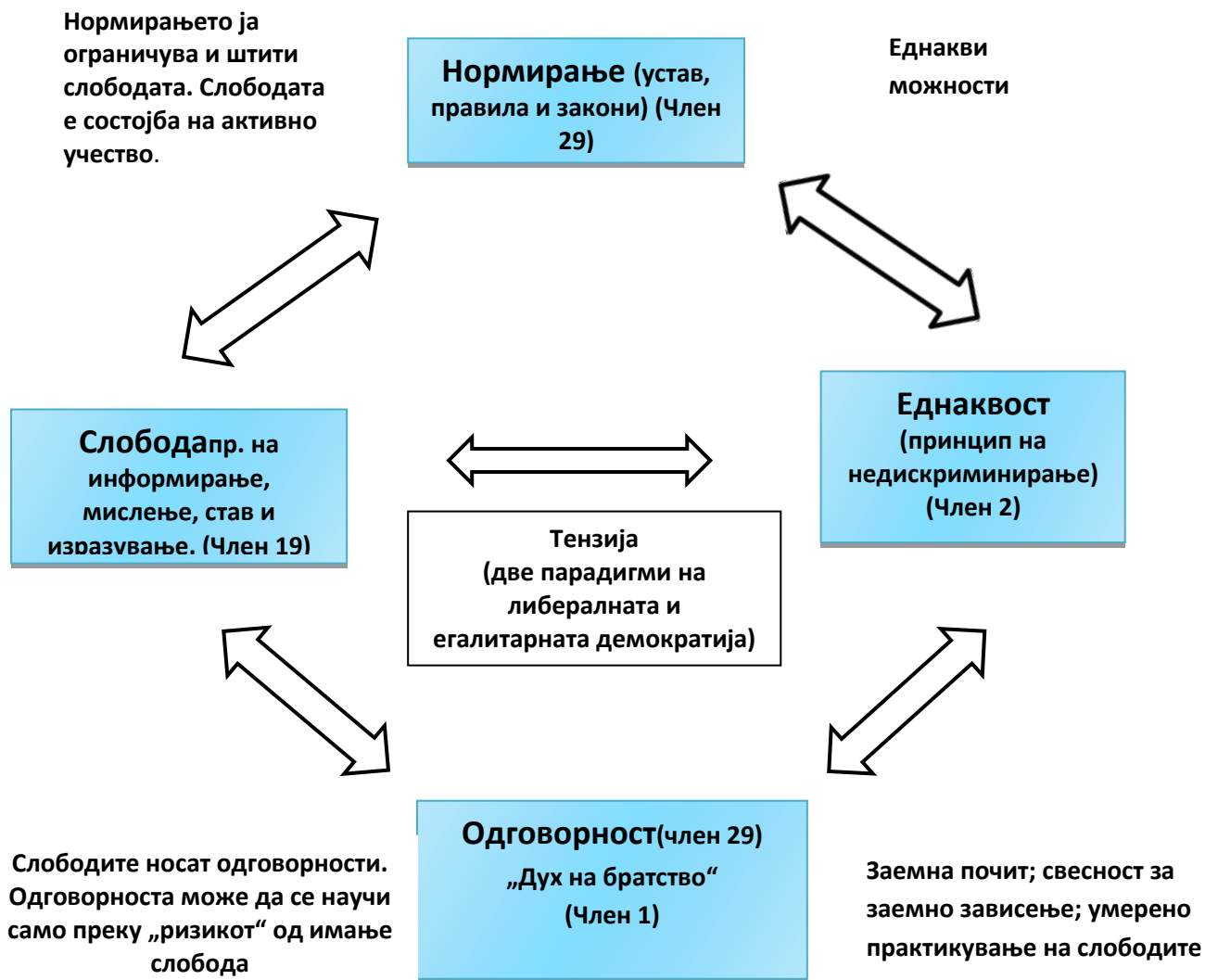
Универзална декларација за човекови права (10-ти декември 1948)

Член 29

1. Секоја личност има должности кон заедницата во која е овозможено негово/нејзино слободно и целосно развивање на личноста.
2. Во практикувањето на личните права и слободи, секоја личност ќе биде подложна на ограничувања со закон кој постои исклучиво поради признавањето и почитта кон правата и слободите на другите и поради правичните услови како моралноста, јавниот ред и општата благосостојба во демократското општество.

Накратко, овие три члена ја прикажуваат тензијата помеѓу индивидуалните слободи и врамувањето на слободата со помош на јавниот ред кој истовремено ги ограничува и штити овие слободи.

Учениците кои можат да го објаснат ова научиле многу за демократијата и човековите права, а читателот може да увиди дека оваа клучна тематика е присутна низ сите теми на овој прирачник. Ова е когнитивната димензија на ОДГ/ОЧП.

Дијаграм: „Архитектура“ на човековите права – лажмотивот на овој прирачник

2.2 Партиципативната димензија на ОДГ/ОЧП: учење заради демократија и човекови права

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократија* не потсетува дека учениците треба да научат како да ги практикуваат своите права на слобода, на пример нивното право на слободен пристап кон информации, слободно мислење, став и изразување. Тие исто така треба да имаат активно искуство во меѓусебна интеракција – на пример, промовирање на нивните интереси, преговарање за компромис, или согласување за тоа како да се дефинира „општата благосостојба“ (УДЧП, член 29). Тие треба да имаат развиено став на одговорност за благосостојбата на другите и заедницата како целина.

Накратко, учениците не само што треба да ги разберат последиците и врските меѓу трите члена за човекови права наведени погоре, туку и да научат да ги ценат нивните основни вредности и да делуваат според нив. Со правењето така, тие мора да се способни да ги урамнотежат своите интереси со интересите на другите и заедницата како целост.

Учениците кои се обучувани во оваа насока научиле како да учествуваат во демократија. Ова е акциски-базираната димензија на ОДГ/ОЧП – учење заради демократија и човекови права.

На младите граѓани кои сакаат да учествуваат во демократијата им е потребен комплет од мултидимензионални компетенции кои се покажани во моделот подолу.

Компетенциина учество и донесување политички одлуки	
Компетенции за анализа и расудување	Методи и вештини
Ставови и вредности засновани на човекови права	

Овие компетенции треба да се ориентирани кон вредности; како пример – во рацете на расистите, тие би се претвориле во закана за демократското општество. Овој прирачник се концентрира на развитокот на вакви компетенции. Воведот на секоја тема содржи матрица која им овозможува на корисниците да ги комбинираат темите со што би создале наставна програма за стручно обучување, која би зависела од специфичните побарувања на учениците или нивната училишна програма. Еве ја табелата на компетенции за тема 2 (клучен концепт: одговорност).

Теми	Димензии на развивање компетенции			Ставови и вредности
	Политички анализи и расудување	Методи и вештини	Политичко одлучување и делување	
2 Одговорност	Разбирање на проблеми со дилема Анализирање на последици од одлука Одредување приоритети и осмислување	Внимателно обмислување и размислување Споделување причини и критериуми за одлука	Донесување одлуки со нецелосна информација Свесност за ризикот од неуспех	Замена на перспективи Признавање на интересите и права на други Општество засновано на човекови права
1 Идентитет	Разбирање на ефектот на нашите избори за другите			Замена на перспективи
4 Конфликт	Дилема за одржливоста	Стратегии за преговарање		
6 Власт и политика	Политика – процес на решавање проблеми и конфликти			
7 Еднаквост	Ценење на културолошките димензии на демократијата		Балансирање на правата на мнозинството и малцинството	Заедно признавање

2.3 Културолошката димензија на ОДГ/ОЧП: учење преку демократија и човекови права

Учествувањето во демократија е сложена работа – компетенциите можат и мораат да се учат и развиваат во училиштето. Затоа ОДГ/ОЧП имаат и културолошка димензија. Културата на предавање и учење мора да ја пренесува пораката на ОДГ/ОЧП. Еден начин да се стекне знаење е преку инструкција (слушање на предавање, читање); компетенциите се развиваат преку обука (демонстрирање, вежби и подучување). Самопочитта и вредностите на заемно почитување се стекнуваат преку процесот на социјализација во училиштата. Искуството на часовите и примерот кој го даваат родителите, наставниците и врсниците имаат влијание во развојот на ставови и вредности кај една млада личност. Иако учењето за демократија и човекови права е задача назначена на посебни предмети (пр. општествени науки, историја, граѓанско образование), учењето преку демократија и човекови права е предизвик за целото училиште – човековите права и демократијата ќе станат педагошка водилка за училишната заедница.

Овој прирачник го истакнува пристапот на учење преку задачи: секоја тема содржи клучна задача која на учениците им дава можност да развијат специфични компетенции. Ние ги развиваме нашите компетенции како што ни требаат и токму затоа овие задачи се однесуваат на проблеми за кои нема едноставно решение – како што е во вистинскиот живот. Во ОДГ/ОЧП, овој метод спроведува битен дел од пораката.

3. Концептуалната рамка на овој прирачник – трите „С“ (це) во ОДГ/ОЧП {Предизвици(*Challenges*), Конструктивизам (*Constructivism*), Компетенции (*Competencies*)}

Младите граѓани кои учествуваат во демократијата го прават тоа како слободни индивидуи со еднакви права, но нееднакви можности.

Како членови на динамични плуралистички општества кои се глобално независни, тие се соочуваат со сè посложени предизвици (пр. климатски промени, трошење на природните ресурси, неуспешни држави) за кои училиштата не можат да дадат конкретни решенија, но можат да понудат стручно обучување со кое на младите генерации би им се дале „алатките“ за развивање на решенија.

Како ќе се совладаат овие предизвици е работа на обиди и грешки и преговарање за компромиси помеѓу различни интереси. Резултатот на ваквиот процес на одлучување може да се разбере како обид на постигнување на цел која е за општото добро. Резултатот е секогаш нецелосен и истовремено отворен за критички дискусии и подобрувања. Затоа во плуралистичката демократија постои конструктивистичкиот пристап кон водење политика. Затоа и демократијата е несигурна состојба која зависи од компетенциите и одговорноста на секоја генерација. Исто така, конструктивизмот е принципот зад развивањето на компетенции – процес кој постојано трае.

Токму овие се трите „С“ (це) – главните концепти кои се присутни во секоја тема и секој чекор во учењето на овој прирачник:

- **Предизвиците** (Challenges) во динамичните плуралистички демократски општества;
- **Компетенциите**(Competencies) за учествувањето во демократија
- **Конструктивизмот**(Constructivism) како парадигма на демократското донесување на одлуки и развивање на компетенции.

Во секоја тема се поврзува клучен концепт на ОДГ/ОЧП со специфичните предизвици кои создаваат можност за развивање на конструктивистички компетенции. Затоа концептите не претставуваат девет изолирани модули на когнитивно учење. Наместо тоа тие создаваат мрежа од вештини, вредности и гледишта меѓусебно поврзани на многу начини. Следната матрица е преглед на концептуалната рамка на овој прирачник.

	Конструктивистичко читање...	
Број на тема Клучен концепт	...на клучни концепти како предизвици:	... на развивањето компетенции како процес низ целиот живот Учениците се обучени...
Тема 1 Идентитет	Која работа ќе ја одберам? Кој ќе ми биде партнер? Дали сакаме да имаме деца? ...	Да размислуваат за, да ги артикулираат и приоритизираат своите лични интереси и цели
Тема 2 Одговорност	Кои се последиците од моите одлуки? Кои ми се приоритетите при дилема? Кон кои вредности и принципи се придржувам?	Да сносат одговорност при ситуации со дилеми – собираат информации, согледуваат последици, одредуваат приоритети, прават избори
Тема 3 Разноликост и плурализам	Кои се моите интереси? Кој компромис го предлагам? Што се дефинира како општо добро?	Да преговараат за фер и ефикасни компромиси во плуралистички и компетенциски ситуации
Тема 4 Конфликт	Што е проблемот? Кои интереси се вклучени? Кое решение е погодно и изводливо?	Да решат судрувања на интереси на ненасилен начин
Тема 5 Правила и закон	Кои правила се потребни за власт врз нашето однесување? За кои правила се согласуваме?	Да ја ценат функцијата на институциите – уставите, закони, правила и заеднички вредности
Тема 6 Власт и политика	Кои проблеми се вклучени а кои исклучени од политичката агенда? Кој проблем се дискутира? Што е решението, и како се спроведува?	Да го разбираат и учествуваат во процесот на правење демократски услови – во и надвор од институциите

Тема 7 Еднаквост	Кои се интересите на мнозинството и малцинството? Кој компромис ќе го предложам? Што мора малцинството да прифати? На кој начин се штитат интересите на групата со човековите права?	Да ја поддржуваат социјалната кохезија со урамнотежување на интересите на мнозинските и малцинските групи
Тема 8 Слобода	Која е мојата главна поента? Која е мојата стратегија во дискусија? Која е стратегијата на мојот противник?	Да ја практикуваат слободата на мислење и говор преку нивните вештини на дебатирање
Тема 9 Медиуми	Кому сакам да се обратам? Која е мојата цел? Која е мојата порака? Каде да ја пронајдам информацијата?	Да го користат потенцијалот на комуницирањето преку медиумите

4. „Европскиот пристап“ кон ОДГ/ОЧП

Советот на Европа преку една деценија го иницираше развивањето и имплементирањето на ОДГ/ОЧП во државите кои се членки. ОДГ – координаторите, експерти, наставници и обучувачи од многу држави членки имаат учествувало во дискусии кои ги мотивираа уредниците и авторите да го создадат овој серијал од шест дела .

ОДГ/ОЧП се залага за „Европски пристап“ кон учењето на демократско граѓанство и човекови права. Во специфичниот контекст на нашите училишта и образовни системи, нашите традиции на предавање и учење, димензиите на предавање „за“ и „заради“ демократијата и човекови права веројатно се разликуваат. Но го делиме размислувањето дека ОДГ/ОЧП се залага за давање педагошка водилка за училиштето како целина. Се согласуваме дека во ОДГ/ОЧП методот ја носи пораката – учење преку демократија и човекови права.

Со ова ОДГ/ОЧП издание, уредниците и авторите се обидуваат да ги соберат плодовите од ОДГ/ОЧП активностите во Советот на Европа. Изворите на поддршка кои ги добивав додека го пишував овој прирачник го одразуваат „Европскиот пристап“. Поточно, сакам да го споменам следното.

Г-ѓа Мануела Дрол и г-ѓа Карен О’шеј ми беа ко-автори во правењето на предвесничка верзија од овој прирачник за обука на ОДГ-предавачи во Босна и Херцеговина. Г-дин Емир Аџовиќ, координаторот за ОДГ/ОЧП проектот на Советот на Европа во БиХ го направи организациониот распоред за нашиот проект. Рамката на клучни концепти ја развивме со г-дин Дон Роу, г-дин Тед Хадлстон и г-дин Вим Телман. Дон прочита некои од нашите предлог-верзии, а Тед беше еден од најкритичките и конструктивни партнери за дискутирање.

Г-ѓа Олеф Олафсдотир и г-ѓа Сара Китинг-Четвинд беа наши партнери и координатори за овој проект во Советот на Европа. Тие го помогнаа овој проект со трпеливост и решителност.

Пети Вискеман го збогати овој прирачник со насловна илустрација која дава богат и стимулирачки коментар за клучните тематика на деветте теми, а симболизира сложувалка на соодветните клучни концепти. Г-ѓа Вилтруд Вајдингер и г-дин Ролф Голоб ме поддржаа како ко-уредници и партнери во безброј дискусии.

Мојата соработка со г-дин Кристијан Фалегер се истакнува во повеќе аспекти. Тој дискутираше со мене додека беа раните фази на пишувањето, и придонесуваше со вредни идеи и предлози, а потоа ја прочита конечната предлог-верзија на овој прирачник; Неговата критичка и конструктивна повратна информација ми го исполнуваше времето во целиот тек на работата.

Јас немаше да ја напишам оваа книга без поддршката и инспирацијата на сите овие колеги, соработници и пријатели. Јас сум длабоко благодарен на секој од нив; истовремено, одговорен сум за секоја неисправност и грешка која читателот можеби ќе ја забележи.

Петер Крапф

Цирих и Улм

Декември 2009

Материјали за наставници

Материјалите за наставници се како додаток и се на крајот на секоја тема.

Печатени материјали (handout) за ученици

Во описот на темите често се споменуваат печатените материјали. Тие се вклучени во посебен прирачник за ученици кој не е вклучен во ова издание и тој може да се печати како целина или во делови и да се даде на учениците.

Интерактивно конструктивистичко учење во ОДГ/ОЧП

Преглед

- 1. Клучни прашања за дидактиката во ОДГ/ОЧП**
- 2. Пример за интерактивното конструктивистичко учење – младите ученици го замислуваат нивниот идеален свет**
- 3. Секоја личност учи различно – „Ние го создаваме светот во нашите умови“**
- 4. Конструктивистичко учење и социјална интеракција**
- 5. Која е улогата на наставникот во процесот на конструктивистичкото учење?**
- 6. Која е улогата на наставникот во ОДГ/ОЧП?**
 - 6.1Наставникот како предавач и инструктор – да ја поддржи и збогати конструкцијата**
 - 6.2Наставникот како критичар и коректор – да ја поддржи деконструкцијата**
 - 6.3Наставникот како креатор и создавач на практични задачи -да ја поддржи реконструкцијата**
 - 6.4Наставникот како претседавач на пленарни сесии – да ги поддржи сите форми на конструктивистичко учење**
- 7. Демократиите како општества на ученици – конструктивистички пристап кон клучните концепти во ОДГ/ОЧП**

Интерактивно конструктивистичко учење во ОДГ/ОЧП

1. Клучни прашања за дидактиката во ОДГ/ОЧП

Во ОДГ/ОЧП, како и општо во предавањето, битно е наставникот да ги обмисли целите и да ги појасни причините за изборите кои мора да се направат и приоритетите кои мора да се одредат.

1. Што мораат учениците да научат во ОДГ/ОЧП?

Учениците треба да научат како да учествуваат како граѓани во нивното демократско општество. Тие мораат да развијат:

- Компетенции за политичка анализа и разудување кога се справуваат со политички проблеми
 - Компетенции за учество во процеси на донесување политички одлуки; плус
 - репертоар на методичарски вештини
2. Зошто и за што треба учениците да ги развијат овие способности?

Демократијата е зависна од граѓани кои се желни и способни да учествуваат во донесувањето одлуки и да преземат должност во институциите. На учениците им се потребни овие способности и вештини за да можат да ги практикуваат нивните човечки и граѓански права и да ги остварат улогите на активни граѓани („учење за“ демократија и човечки права).

3. Ова создава понатамошни прашања. Ако младите граѓани треба да го учат ова – во однос на резултатот на учењето – што треба да прават наставниците по ОДГ/ОЧП за да го овозможат ова?

Наставниците по ОДГ/ОЧП мораат да се залагаат за учениците со тоа што ќе го поддржат:

- Знаењето и концептуалното учење – „учење за“ демократијата и човековите права;
 - обучувањето за вештини; и
 - наставниците мораат да даваат пример и создаваат атмосфера и вредности кои ја поддржуваат демократската култура (толеранција, заемна почит, ценење на човечките права) – „учење преку“ демократија и човекови права.
4. Трите прашања погоре веќе се споменаа во воведот на овој прирачник. Но, останува едно битно прашање: како учат учениците во ОДГ/ОЧП?

Како наставници по ОДГ/ОЧП, ние мораме да имаме разбирање кон тоа како се движи процесот на учење на учениците и како ние можеме да ги поддржиме. За да се одговори прашањето како нашите ученици учат, ние направивме концепциска рамка на интерактивно конструктивистичко учење. Со овој пристап, ние го поврзуваме „учењето преку“ демократија и човекови права во часовите по ОДГ/ОЧП со процесот на правење политички одлуки во демократијата. Процесот на одлучување во демократиите се всушност колективни процеси на учење. Ова е причината зашто Џон Дјуи го гледаше училиштето како „мала заедница,

ембрионско општество“.²Во ова поглавје ние го искажуваме нашето сфаќање на интерактивното конструктивистичко учење. Ние веруваме дека тоа им помага на наставниците по ОДГ/ОЧП за подобро да (го/ја) разберат:

- Процесот на учење за ОДГ/ОЧП на учениците;
- нивната улога на поддржување на учениците при учењето;
- дека донесувањето демократски одлуки е процес на колективно учење.

Предавањето и учењето на ОДГ/ОЧП и политика во демократијата можат да се гледаат од конструктивистичка перспектива. Ова е можно и корисно поради структурните аналогии меѓу конструктивистичкото учење и донесувањето демократски улоги. Часовите по ОДГ/ОЧП и демократските општества се, или барем треба да бидат образовни заедници во кои владеат човековите права. Затоа интерактивниот конструктивизам го зајакнува основниот пристап на ОДГ/ОЧП – учење преку, заради и за демократија и човекови права: Тоа е добар начин на предавање, во корист на човековите права, кој исто така ги поддржува потребите за учење на учениците и граѓаните.

Теоријата најдобро се претставува со конкретен пример. Затоа следниот дел го прикажува потенцијалот од интерактивното конструктивистичко учење во образованието за правата на децата.

2. Пример за интерактивно конструктивистичко учење – младите ученици го замислуваат нивниот идеален свет

Делот V од серијалот за ОДГ/ОЧП – *Патување низ детските правосодржи* тема од четири лекции за ученици од 3-то одделение со наслов – „Ние сме волшебници!“.³ Тоа ги мотивира учениците да ги искажат своите желби и идеи за тоа како светот треба да биде, а во дискусијата која следи тие ги осознаваат моралните и политички последици од нивните желби за иднината.

Првата лекција почнува на следниот начин:

„Наставникот црта две личности на таблата: обична жена или маж и волшебник.

² Џон Дјуи. *Училиштето и општеството*, Њујорк, 2007, стр. 32.

³ Ролф Голоб / Петер Крапф, ОДГ/ОЧП, книга V, *Патување низ детските права*, во издание на Советот на Европа, Стразбург, 2007, „Ние сме волшебници!“, стр. 22-26; спореди со ОДГ/ОЧП, книга VI, *Предавање демократија*, во издание на Советот на Европа, Стразбург, 2008, вежба 6.3, „Кога би бил магионичар“, стр. 59

Глад

Сиромаштија

Здодевност

Роденден

...

Во парови, децата исто така треба да ги нацртаат двете фигури и да пробаат заедно да ги одговорат следните прашања:

- Што прави обичната личност во одредени ситуации?
- Што прави волшебникот во одредени ситуации?

По неколку минути, наставникот ги собира учениците во полукруг пред таблата за да гледаат добро (во поголеми класови, можеби ќе треба два полукруга). Тој или таа ги става сите одговори од учениците на листа на таблата – без коментари или судења. Ја предложуваме следната табела за собирање на идеите на учениците.

Ги гледаме решенијата и им даваме на децата да дадат коментари. Секако дека ќе произлезат прашања!

Наставникот сака да знае:

- Дали гледате решенија или идеи кои ги дал добар или лош волшебник?
- Кога последен пат посакавте да сте волшебник, и што посакавте тогаш да смените?
- Која ви е најголемата желба во моментов?

Наставникот ќе ги охрабри учениците да ги искажат своите идеи и ќе им даде позитивна поддршка. (...)“

Овој пример ги демонстрира важните аспекти на интеракцијата меѓу учениците и наставниците при конструктивистичкото учење:

Наставникот...	Учениците...
<p>...дава отворена задача која:</p> <ul style="list-style-type: none"> - бара од учениците да ги заменат перспективите (реалност – утопија); - ја поддржува слободата на мислење и израз на учениците <p>... ги собира идеите на учениците на табла;</p> <p>...дава структура (клучни зборови и концепти);</p> <p>... импровизира, реагирајќи на додавањата од учениците;</p> <p>... дава прашања со цел учениците да ги сфатат причините и последиците од нивните идеи;</p> <p>...ги охрабрува учениците и дава позитивна повратна енергија</p>	<p>... ги развиваат и споделуваат нивните идеи;</p> <p>... ги развиваат и споделуваат нивните идеи;</p> <p>(во примерот, нивните идеи имаат лична и политичка димензија)</p> <p>... Мислат за нивните желби и нивното искуство од ограничувањата на нивните желби во вистинскиот живот;</p> <p>... ја откриваат разликата меѓу „добро“ и „лошо“ волшебништво</p>

Основен принцип на конструктивистичкото учење е тоа дека размислувањата на учениците се битни. Во овој случај:

- Како учениците го гледаат светот во кој живеат?
- Како судат на тоа што се случува околу нив?
- Што би смениле кога би можеле?
- Која е нивната најсериозна грижа – таа на врвот на нивните лични планови?
- Кои размисли ги делат со класот – на кој начин се разликуваат?
- Исто така јасно е дека учениците расудуваат за тоа што се случува во светот, и нивното судење има големо влијание на тоа во која насока ќе делуваат и учествуваат.⁴

Во конструктивистичкото учење, на учениците им се дава улогата на експерти. Организацијата на предавање се концентрира на тоа што учениците веќе го знаат, наместо тоа што *не* го знаат. Во улога на волшебник, секое дете може да даде идеја и нема стандарди на „точно“ или „погрешно“. Наместо тоа, битни се причините поради што тоа дете смета дека одредена идеја е важна – кои искуства се во прашање? Што го загрижува детето? Кои се потребите и барањата на тоа дете? Конструктивистичкото учење ги зема предвид индивидуалната перспектива на учениците и процесот на учење.

Конструктивистичкото учење е примена на човековите и детските права – слобода на мисла, став и изразување; еднаквост на можности; принципи на меѓусебно признавање и недискриминација; и право на образование.

За време на конструктивистичкото учење, наставникот има задача да ги поддржува учениците на многу начини – тој/таа задава активност базирана на задача и/или проблем, ги почитува правата на еднаквост и слобода на учениците, дава совети, упатства (концепти) и охрабрува. Наставникот не ги знае одговорите кои учениците ќе ги дадат и е зелен и подготвен да работи

⁴ ОДГ/ОЧП може, и затоа треба да се предава на мали деца. ОДГ/ОЧП книга V почнува со тема за деца во градинка кои се уште не знаат да читаат и пишуваат. Види Тема 1, „Јас имам име – ние имаме училиште“, стр. 13-16.

со нивните придонесувања (импровизација). Учениците мора да ја имаат можноста да ги споделат и споредуваат нивните идеи, а често нивната тема на задача бара од нив да дојдат до заедничко разбирање или заедничка одлука. Наставникот делува како олеснувач; тој/таа може да ги предвиди, но не да ги предодреди ефектите од процесот на учење на учениците.

Конструктивистичкото учење го поддржува развивањето на компетенции наместо примањето на факти. Од конструктивистичка гледна точка, секоја наставна програма базирана на знаење има недостатоци и прашање е дали некој може да „научи“ со меморизирање на изолирани факти без нивно разбирање и ценење.

Следниот дел подетално го објаснува овој проблем. Тој се однесува на некои аспекти на учењето теорија во интерактивниот конструктивизам и ги поврзува аспектите со конструктивистички концепт за донесување на демократски одлуки.

3. Секоја личност учи различно – „Ние го создаваме светот во нашите умови“

Кога читаме приказна во книга, ние си создаваме нешто како филм во нашите умови. Самите додаваме сцени кои авторот ги навестува или изостава, дури и ги замислуваме лицата на ликовите. Некои романи толку ни ја будат фантазијата што се разочаруваме кога ќе гледаме „вистински“ филм базиран на приказната. Нашата фантазија создала подобар и уникатен филм, бидејќи секој читател создава поинаков филм во својот ум.

Ова е пример на нашата способност да го „создадеме светот во нашите умови“. Светот во кој живееме е таков каков што го гледаме – се состои од сликите, искуствата, концептите и расудувањата кои сме ги создале. Како ученици, луѓето сакаат да го сфатат тоа што го слушаат или читаат – сакаат да го разберат. Еден истражувач на мозокот го карактеризираше човечкиот мозок како „машина која бара значења“. Нештата кои немаат смисла мораат некако да се разберат. Ако фали информација, ние мораме да ја најдеме или да ја „пополниме дупката“ со претпоставување. Стереотипите помагаат во поедноставување на комплицираните работи.⁵

Низ искуството, наставниците дознаваат дека кога тие предаваат, секој ученик прима и складира малку поинаква порака. Некои ученици ќе ја паметат информацијата и кога ќе се возрасни бидејќи силно ги интересирала, некои можеби веќе следниот ден ќе ја заборават бидејќи не им значела ништо. Од конструктивистичка перспектива, важно е што се случува во умовите на учениците.

Во конструктивизмот учењето се смета за многу индивидуален процес:

- Учениците создаваат значенски структури. Новата информација се поврзува со тоа што ученикот веќе го знае или го разбрал.
- Учениците доаѓаат на предавања за ОДГ/ОЧП со нивните лични биографии и искуства.
- Полот, класата, возраста, етничката припадност или религиозните погледи му даваат уникатен поглед на секој ученик.

⁵ Види Ролф Голоб / Петер Крапф (уредници), ОДГ/ОЧП книга III : *Живеење во демократија*, во издание на Советот на Европа, Стразбург, 2008, Тема 1, „Стереотипи и предрасуди. Што е идентитет? Како ги гледам другите, а како тие мене?“ стр. 19-38.

- Ние поседуваме различни форми на интелигенција кои го надминуваат вообичаеното размислување дека некој е добар за математика или јазици.⁶
- Нема ниеден апсолутен стандард за лична или политичка релевантност. Нештата се претвораат во проблем бидејќи некоја личност тоа така го дефинира, а умот на ученикот ја бира информацијата која ќе биде запаметена или заборавена.

4. Конструктивистичко учење и социјална интеракција

Досега ја гледавме перспективата на индивидуалниот ученик. Учениците бараат значење, но исто така прават грешки. Како тие да бидат исправени? Од конструктивистичка перспектива, ученикот е тој кој мора да го деконструира или расклопи тоа што е погрешно и повторно да го склопи. Но како индивидуалниот ученик да биде свесен за грешките кои тој/таа ги направил/а? Постојат два начина со кои ученикот може да ги надмине грешките и неуспесите.

Најпрво, ние самите си ги откриваме грешките. Дознаваме дека решението на одреден проблем не одговара, или нашиот аргумент нема смисла.

Потоа, зависиме од советите и помошта на другите.

Затоа конструктивистичкото учење не е само строго индивидуален процес. Тоа исто така има втора и подеднакво битна димензија, а таа е колективното учење. Учениците мора да ги споделат нивните идеи преку интеракција и комуницирање едни со други и со наставниците. Од оваа причина, ние го насловивме нашиот концепт како интерактивно конструктивистичко учење.

Следниот дијаграм ги илустрира индивидуалното и социјалното ниво на конструктивистичко учење; Ова е социјалната димензија на конструктивистичкото учење.

Тој исто така ни покажува дека учениците секогаш се осврнуваат на светот надвор од нивните услови. Кога тие ги тестираат нивните планови и идеи, го земаат вистинскиот свет за појдовна точка. Ова е димензијата субјект-објект на конструктивистичкото учење.

⁶ Видете ги делата на Хауард Гарднер за повеќедимензиска (повеќестрана) интелигенција

Димензии на учење и одлучување

Учениците во класот и граѓаните во демократските општества дејствуваат како заедници на ученици. Веќе го споменавме Џон Дјуи, кој го смета училиштето за „мала заедница, ембрионско општество“⁷. Затоа интеракцијата која учениците ја доживуваат во училиштето, со соучениците и наставниците, е дел од вистинскиот живот а не вештачка средина која би ги подготвила за вистинскиот живот подоцна.

И во политиката и во училиштето, секогаш има членови со поголемо искуство, знаење, разбирање и моќ – наставници, политички водачи, менаџери, научници и тн. Сепак, во модерните општества никој од овие личности нема апсолутна моќ. Демократијата и владеењето на законот поставуваат граници на моќта на луѓето на позиции, а овие ограничувања се создадени со поделбата на труд, со која секој член е специјалист во одредено поле.

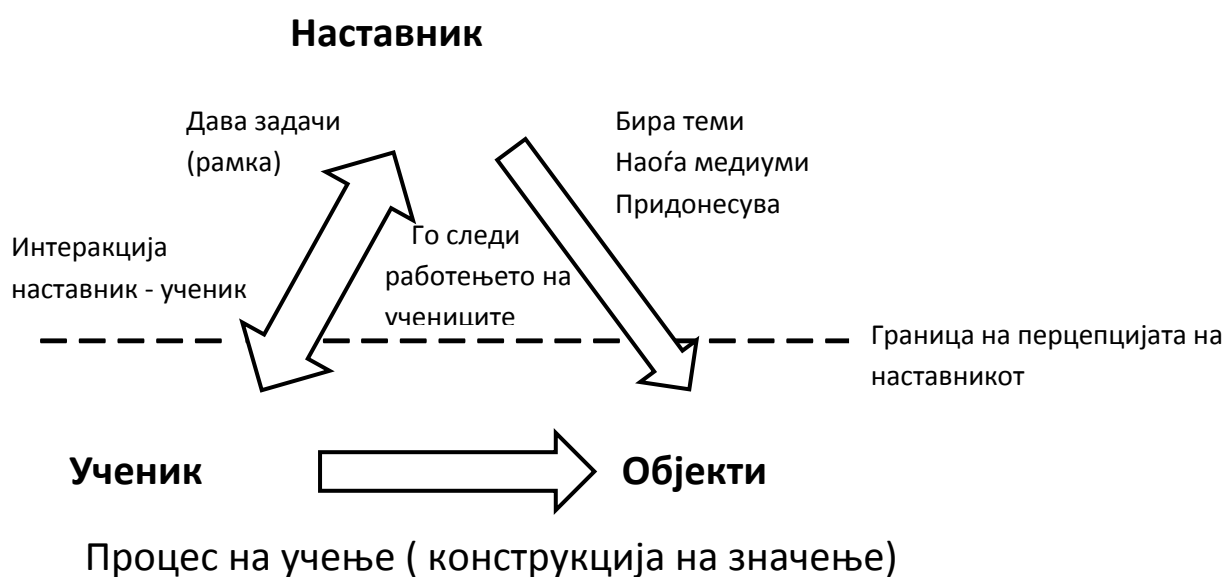
Но, постои сериозна закана кон демократската максима - дека секој има еднаква можност да учествува во демократијата. Колку посложени стануваат нашите општества и проблеми кои бараат решение, толку индивидуалниот граѓанин зависи од неговите компетенции за учество во демократијата. Повеќе од било кога досега, образованието стана клучот за учеството во возрасното општество на ученици.

⁷ Џон Дјуи, *Училиштето и општеството*, Њујорк, 2007, стр 32

5. Која е улогата на наставникот во процесот на конструктивистичко учење ?

Учениците бараат значење, и секој ученик го прави тоа на свој индивидуален начин. Ученикот ја поврзува новата информација – податок, предавање, интересна идеја во книга и тн. – со постоечките структури на знаење и искуство во својот мозок. Конструктивизмот значи дека ние ги креираме нашите системи и структури на знаење, разбирање и искуство.

Од конструктивистичка гледна точка, познатиот дидактички триаголник добива ново значење:

Во триаголните соодноси, некогаш е исклучена едната страна. Во процесот на конструктивистичкото учење, тоа е наставникот. Ученикот е тој кој го создава своето сознание на предметот што се учи. Создавањето на значење се одвива во умот на ученикот, надвор од перцепцијата на наставникот. Тоа што наставникот го гледа е производот – тоа што учениците го создаваат, и како се однесуваат. Наставникот ја гледа изведбата, а не компетенцијата. На крајот учениците а не наставникот ќе одлучат што е интересно и вреди да се научи, што ќе запаметат во животот а што ќе забораат.

Конструктивистичкото учење може понатаму да се разграни во три под-категории, а наставникот има битна улога како нивен поддржувач.

1. Учениците создаваат значење – тие откриваат и создаваат нешто ново. Наставниците можат да ги поддржат со:
 - создавање можност за учење
 - создавање на поттикнувачки задачи
 - упатување преку медиумите и предавања кои го претставуваат предметот на учење
 - охрабрување и поддршка на себе-почитта на учениците
 - ...

2. Учениците го реконструираат тоа што го научиле – го применуваат и го тестираат. До некој степен, ние самите правиме вакви залагања, но во училиштата тоа го прави наставникот со:
 - давање можност за споделување, презентација и дискусија
 - формално тестирање и проценување
 - нудење и барање работа со портфолио
 - создавање поттикнувачки задачи, на пример проекти
 - ...
3. Учениците ги деконструираат или критикуваат нивните резултати или меѓусебните резултати. Како што претставивме погоре, без елементот на критички осврт и тестирања секој научен труд би бил нерелевантен за општеството и за самиот индивидуален ученик.

6. Која е улогата на наставникот во ОДГ/ОЧП?

Комуникацијата и интеракцијата меѓу учениците и со наставникот е клучен елемент за предавањето и учењето. Професионалноста на наставникот му овозможува да се осврне на одредена активност, и да спроведе активности кои делуваат како алатки. Наставникот игра различни улоги, а тие се повеќе разграничени отколку во традиционалното фронтално предавање (со табла и креда) кое е пристрасно во однос на содржината. Предавањето е улога која наставникот мора да ја игра, но во овој случај поретко. Наместо тоа, во конструктивистичкото учење од наставникот се бара „да предава со затворена уста“ и да дава повеќе време и простор на учениците.

Следните делови ги претставуваат четирите клучни улоги кои наставникот вообичаено ги има во конструктивистичкото учење:

1. Наставникот како предавач и инструктор.
2. Наставникот како критичар и коректор.
3. Наставникот како создавач и овозможувач на практични задачи.
4. Наставникот како претседавач на пленарни сесии.

Наместо давање апстрактни упатства за како да се извршуваат овие улоги, примерите упатуваат кон описот на лекции во прирачникот каде читателот ќе најде детални описи за контекстот во часовите по ОДГ/ОЧП.

6.1 Наставникот како предавач и инструктор – да ја поддржи и збогати конструкцијата

Основно правило за предавачите е принципот „60:40“; 40 проценти, по можност и повеќе од тоа што го зборуваат мора да е веќе познато на учениците. Без оваа голема количина на непотребна информација, конструктивистичкото учење нема да е возможно.

Во овој прирачник, клучните концепти во извесна смисла ја формираат дидактичката рамка на наставната програма по ОДГ/ОЧП. Овие концепти мора да им се претстават на учениците, а тоа значи дека наставникот мора да ги упатува учениците со предавање или давање задача со читање, или двете. Како ученици по конструктивизам, тие мора веќе да имаат создадено значенски контекст во кој ќе се вклопат упатувањата на наставникот. Обично ваквата отворена, незавршена значенска структура се состои од прашања и искуства на кои им треба објаснување. Следната табела покажува каде се упатува на улогата на наставникот како предавач и инструктор во описот на лекциите во овој прирачник.

Бр. на тема/Клучен концепт	Примери и упатувања до материјалите
Тема 2 Одговорност	Лекција 4: Наставникот бира тема на која учениците се концентрираат во нивната дискусија и дава концептска рамка на размислување. Материјалот за наставници 2.3 ги содржи модулите за предавање како помош за наставникот во неговите подготовки
Тема 3 Разноликост и плурализам	Лекција 2: Наставникот го претставува концептот на општо добро (види материјали за наставници 3Б).
Тема 4 Конфликт	Лекција 3: Учениците искажале дека имаат конфликт. Наставникот им помага да го разберат проблемот кој го создал овој конфликт претставувајќи го моделот на одржливи цели (види материјал за ученици 5.5)
Тема 4 Конфликт Тема 5 Правила и закони	Учениците учествувале во една или две игри за одлучување. Наставникот им помага на учениците да се осврнат на искуството во испитувачката сесија претставувајќи го концептот за модернизација (види материјал за ученици 5.5)
Тема 6 Влада и политика	Лекција 2: Наставникот го претставува моделот на политички циклус (мат. за ученици 6.1 и 6.2). Во дискутирачката сесија од предходниот час учениците дискутирале за проблемот при правење политичка агенда и сега се подготвени за оваа информација.
Тема 9 Медиумите	Лекција 1: Учениците искажале кои типови на весници ги претпочитаат. Наставникот ги поврзува нивните искази со концептот на цензура. Не само што медиумите делуваат како цензори, туку и корисниците исто така. Лекција 4: Учениците се осврнуваат на нивните улоги во создавањето медиумски пораки. Наставникот се осврнува на две клучни точки во создавањето на медиумски вести: сите пораки во медиумите се внимателно создадени, а медиумските уредници и продуценти имаат улога на цензори и создавачи на агенда (види мат. за наставници 9А).

6.2 Наставникот како критичар и коректор – да ја поддржи деконструкцијата

Што се однесува за наставникот, во описот на лекции на прирачникот нема примери за неговата улога како критичар и коректор – од очигледната причина дека може да излезе прилика во секое време и тоа не може да се предвиди. Наставникот мора да сфати што треба да се поправи. Сепак, може да се зборува за некои општи упатства.

Дали оваа грешка е релевантна? Со други зборови, дали треба воопшто да се поправи?

Претпочитање на повратна информација од учениците: дали учениците ќе имаат можност подоцна да ги откријат грешките и да ги исправат, на пример за време на презентација или дискусија?

Како и да е, во некои околности, ученикот мора да ја поправи – деконструира својата значенска конструкција и да почне одново. Пример: целиот клас ќе се потпре на презентацијата на ученикот.

Принцип на заемна почит: може меѓусебно да ги критикуваме грешките – но ја почитуваме другата личност. Ова е важно како поддршка на самопочитта на учениците и нивното охрабрување.

Во тема 8 се поставува дебата за учениците. Овде учениците ги проверуваат аргументите меѓусебно, и ако најдат некој недостаток прават деконструкција.

6.3 Наставникот како креатор и овозможувач на практични задачи – да ја поддржи реконструкцијата

Процесите на учење на интерактивен конструктивизам зависат од адекватни можности за учење – вклучувајќи соодветни предмети, материјали, време, правила, упатства за задачи, следење и индивидуална поддршка. Во ОДГ/ОЧП наставникот ја има улогата на создавање вакви можности за учење преку задачи и проблеми. Следната табела покажува кои примери се вклучени во описите на лекции од овој прирачник.

Бр. на ед./Клучен концепт	Примери и упатувања до материјалите
Тема 1 Идентитет	Лекција 4: Учениците се ангажираат на проект за набљудување работно место со цел да дознаат која работа одговара на критериумите кои тие ги поставиле во согласност со своите квалитети и интереси.
Тема 3 Разноликост и плурализам	Лекција 3: Наставникот им го претставува концептот за општо добро на учениците. Сега тие учествуваат во игра на одлучување и преговараат за компромиси во корист на општото добро.
Тема 4 Конфликт	Истражувачка задача: На учениците им се претставува модел на одржливи цели преку проучување на проблемот со прекумерниот риболов. Тие прават истражување на понатамошните проблеми со одржливоста, како што се емисијата на CO ₂ или исфрлање на нуклеарен отпад.

Тема 4 Конфликт Тема 5 Правила и закони	Наставникот делува како менаџер на играта или процесот. Тој ја определува временската рамка и внимава да се почитуваат правилата на игра, но не го дава решението на проблемот со кој се занимаваат учениците.
Тема 5 Правила и закони	Лекција 4: Наставникот им дава прашалник на учениците (види мат. за ученици 5.6) за да им помогне да се осврнат на нивниот процес на учење.
Тема 6 Влада и политика	Лекција 3: Наставникот им дава задача на учениците – да го применат моделот на политички циклус (мат. за ученици 6.1 и 6.2) на конкретен пример.
	Лекција 4: Наставникот одбира еден од три искази кои одговараат на контекстот на повратната информација на учениците (види мат. за наставници 6.2). Во секој клучен исказ се претставува концепт кој им помага на учениците да се осврнат на нивната работа. Тие треба да работат со него темелно, така што наставникот треба да одлучи кој концепт ќе го избере.

6.4 Наставникот како претседавач на пленарни сесии – да ги поддржи сите форми на конструктивистичко учење

Предавањето и учењето преку демократија и човекови права е можеби најјасно изразено во пленарни сесии во кои учениците ги споделуваат идеите или имаат дискусии. Така тие ја практикуваат својата слобода на говор, мислење и изразување. Без темелна обука за користење на овие основни демократски права, тие нема да можат да учествуваат во донесувањето демократски одлуки.

Во описот на лекциите ние вообичаено предлагаме наставникот да биде претседавач на овие сесии. Тоа е предизвикувачка задача, бидејќи учениците даваат информации и идеи со кои наставникот потоа треба да работи. До одреден степен наставникот може да ја предвиди концептуалната рамка која служи како алатка која дава структура и значење на информациите од учениците, но наставникот мора исто така да импровизира.

Овој прирачник содржи многу описи за тоа како да се извршува улогата на претседавач. Во поопшта рамка, наставникот претседава со два типа на пленарни сесии. Прво, тој/таа може да ја започне сесијата за учениците брзо да се приклучат. Второ, наставникот може да ја почне сесијата со информации од учениците – резултати од домашна работа, дискусија, или повратна информација. Следните табели ги покажуваат примерите на двата типа на пленарни сесии.

а. Наставникот ја дава почетната информација во пленарната сесија

Бр. на ед./Клучен концепт	Примери и упатувања кон материјалите
Тема 1 Идентитет	Лекција 1: Секој ден во нашите животи ние правиме избори и одлуки – на кои примери им текнува на учениците? Лекција 3: Зошто одиш во средно училиште?
Тема 2 Одговорност	Лекција 1: Што би направил ако се соочиш со оваа дилема?
Тема 3 Разноликост и плурализам	Лекција 1: Наставникот ги поддржува учениците во дискутирачка сесија. Тој/таа ги води учениците во поврзувањето и групирањето на идеи под нови наслови
Тема 4 Конфликт	Истражувачка задача: На учениците им се претставува модел на одржливи цели преку проучување на проблемот со прекумерниот риболов. Тие прават истражување на понатамошните проблеми со одржливоста, како што се емисијата на CO ₂ или исфрлање на нуклеарен отпад.
Тема 4 Конфликт Тема 5 Правила и закони	Наставникот делува како менаџер на играта или процесот. Тој ја определува временската рамка и внимава да се почитуваат правилата на игра, но не го дава решението на проблемот со кој се занимаваат учениците.
Тема 5 Правила и закони	Лекција 4: Наставникот им дава прашалник на учениците (види мат. за ученици 5.6) за да им помогне да се осврнат на нивниот процес на учење.
Тема 6 Влада и политика	Лекција 1: Наставникот ги поддржува учениците во дискутирачка сесија („Сид на тишината“). Тој/таа ги води учениците во поврзување и групирање на идеите и мислења и давање структура со помош на групирање и категоризирање.
Тема 8 Слобода	Лекција 1: Наставникот прогласува „Секој ученик треба да остане уште една година на училиште.“ Учениците го изразуваат своето мислење за проблемот – се согласуваат или не. Тоа е политичка одлука, така што нема алтернатива за „Да“ или „Не“.

б. Учениците ја даваат првата информација во пленарната сесија

Бр. на ед./ Клучен концепт	Примери и упатувања до материјалите
Тема 1 Идентитет	Лекција 1: Учениците го објаснуваат изборот на нивните цитирања. Наставникот покажува како тие да ги складираат идеите во мисловна мапа. Лекција 3: Учениците ги презентираат нивните идеи за како тие ќе си ја обликуваат иднината. Наставникот не може да предвиди што учениците ќе одговорат, но концептуалната рамка ќе му помогне да работи со информациите од учениците.
Тема 4 Конфликт	Лекција 3: Наставникот почнува испитувачка сесија по играњето игра за одлучување. Тој/таа ги слуша повратните информации од учениците, ги идентификува клучните искази и ги запишува на таблата или бележник. Лекција 4: Учениците го почнуваат часот со информациите кои ги спремиле дома. Тие го прават распоредот и концепциската рамка за часот. Описот на лекциите му помага на наставникот да ги предвиди главните точки за кои ќе зборуваат учениците и како тој ќе реагира на нив.

Тема 7 Еднаквост	Лекција 1: Наставникот чита случај и ги прашува учениците само едно прашање, „Што е проблемот?“ Учениците тивко мислат и ги запишуваат одговорите. Потоа повеќето од учениците ги искажуваат идеите. Наставникот ги поттикнува да го објаснат своето расудување. Тогаш тој/таа ги поврзува нивните идеи со концепциска рамка која може да се предвиди. Во тема 7 има друг пример за овој метод.
Тема 8 Слобода	Лекција 1: Учениците завршиле со размена на аргументите за некој проблем. Наставникот прашува „Кој е добар проблем за дебата?“ Тој/таа ги сумира идеите на учениците кои може да се очекува да одговараат на критериумите во мат. за ученици 8.1

7. Демократиите како општества на ученици – конструктивистички пристап кон клучните концепти во ОДГ/ОЧП

Концептот на интерактивното конструктивистичко учење не ги претставува само часовите по ОДГ/ОЧП, и училиштето како целина – заедница на ученици во која владеат човековите права, туку ги претставува и граѓаните вклучени во процеси на одлучување.

„Учењето за“ демократија и човекови права значи дека учениците се подготвуваат за нивните улоги на доживотни ученици, и како индивидуи и како заедница. Има два аргументи кои ја зајакнуваат оваа точка.

Првиот е нормативниот, кој се однесува на човечките права. Граѓаните треба да ја имаат можноста да учествуваат во демократијата, и да ги изразат своите погледи и интереси кога дискутираат за некој проблем кој е во распоредот. Ова значи дека секој процес на одлучување е отворен; инаку тоа би било фарса.

Вториот аргумент е аналитичкиот, кој се однесува на комплексноста на нашите модерни општества, нивната заемна глобална зависност, и застрашувачките предизвици како климатските промени, намалувачкиот биодиверзитет, безбедносните ризици од неуспешните земји или големата разлика меѓу богатите и сиромашните – само некои од примерите. Никој не знае како да се решат овие проблеми кои не чекаат – или во нашите животи, или на глобално ниво. Ние сме учениците кои треба да најдат соодветни решенија.

Затоа, клучните концепти на ОДГ/ОЧП во овој прирачник се дефинирани од интерактивно-конструктивистичка перспектива. Следната табела ги сумира основните концептуални пристапи за секоја од деветте теми.

Бр. на ед./Клучен концепт	ОДГ/ОЧП: конструктивистички концепт за:
Тема 1 Идентитет	...идентитет: ние го обликуваме нашиот идентитет преку нашите клучни избори
Тема 2 Одговорност	...одговорност: ние го создаваме нашиот општ збир на вредности
Тема 3 Разноликост и плурализам	...интереси и општото добро: преговараме за тоа што сметаме дека е општо добро.
Тема 4 Конфликт	...конфликт: проблеми и конфликти се оние работи кои ги сметаме за такви.
Тема 5 Правила и закони	...правила и закони: тие се алатките кои служат за решавање проблеми и рамката за мирно решавање конфликти.
Тема 6 Влада и политика	...процеси на донесување политички одлуки: нивната цел е да се најде решенија за итни проблеми
Тема 7 Еднаквост	...вклучување и социјална кохезија
Тема 8 Слобода	...начинот на кој ги практикуваме нашите човекови права на слобода, пр. слобода на мислење и изразување
Тема 9 Медиумите	...нашата перцепција за светот преку медиумите: продуцентите и корисниците на медиумите како цензори и создавачи на агенда.

1 Дел

Учествување во заедницата

Тема 1

Идентитет – Повеќе избори

Ние ги обликуваме нашите животи, и животите на другите луѓе

Тема 2

Одговорност – Учествување, преземање одговорност

Слободата носи одговорност

Тема 3

Разноликост и плурализам - Согласување преку дисидентство?

Како да се согласиме за заедничкото добро?

ТЕМА 1

ИДЕНТИТЕТ

За средно образование

Правење избори

Ние ги обликуваме нашите животи,

и животите на другите луѓе

1.1 Мислења за изборите и идентитетот

Со чие мислење да се согласам?

1.2 Гледање во минатото: кои избори ме направија оваа личност што сум?

Кои избори имаа најголем ефект во мојот живот?

1.3 Гледање во иднината: три избори кои го обликуваат нашиот иден живот

Слободата се состои во способноста да се избере – или да не се избере

1.4 Која работа ми одговара?

Моите критериуми за избор на работа

Додаток: набљудување на работно место

Тема 1

Идентитет

Избирање

Вовед за наставници

„Кој ќе биде мојот партнер?“

„Дали сакаме да имаме деца?“

„Која работа да ја одберам?“

Фокусот на оваа тема: изборите го обликуваат идентитетот

Овие се трите најбитни избори кои ги правиме во нашите животи. Во тинејџерските и дваесеттите години од животот, самите сме ги барале одговорите на овие прашања – а исто така прават и нашите ученици. Со правењето на овие избори ние ги обликуваме нашите животи – ние одлучуваме какви ќе бидат нашите животи. Поништувањето на овие избори е болно и тешко а кога се во прашање деца – невозможно. Нашите одлуки не само што влијаат на нашиот живот, туку и на животите на другите луѓе.

Идентитет – Интимна, многу лична тема

Оваа тема за концептот на идентитет веројатно е поблиску поврзана со најинтимните искуства и желби на учениците од која било друга тема во прирачникот. Задачите во темата се направени како избори. Методот се осврнува на искуствата на учениците.

Преглед на тема 1

Првата лекција им ја претставува важноста на правењето избори на учениците. Во втората лекција учениците гледаат во минатото: Кои избори најмногу влијаеле на нивните животи и идентитети? Во третата лекција учениците гледаат во иднината, и обрнуваат внимание на трите клучни прашања погоре. Во четвртата лекција, се концентрираат на едно од прашањата – одбирање работа. Како прилог даден е проект за набљудување на работно место (види мат. за ученици 1.4).

Конструктивистички концепт за идентитетот

Во оваа тема концептот за идентитет се разбира на конструктивистички начин. Нашиот идентитет не е нешто статично и комплетно, туку нешто што се развива и обликува во текот на нашите животи, со помош на учењето и изборите кои ги правиме. Некои избори се неповратни; некои можат да се променат и поправат ако сакаме (види мат. за наставници 1.3).

Развивање на компетенции: упатувања до другите теми во оваа книга

Што покажува оваа табела

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократијата* се концентрира на компетенциите на активниот граѓанин во демократијата. Матрицата го покажува потенцијалот за дополнување помеѓу темите во овој прирачник. Матрицата покажува кои компетенции се развиваат во 1-вата тема (засенчениот ред во табелата). Колоната која е со задебелена рамка ги покажува компетенциите за донесување политички одлуки и делување – таа е задебелена поради блиските врски со учеството во демократија. Редовите подолу ги означуваат врските со други теми во овој прирачник: кои компетенции (коисе поддршка за учениците) во 1-вата тема се развиваат во овие теми?

Како може да се користи оваа матрица

Наставниците може да ја користат матрицата како алатка за правење план за часовите по ОДГ/ОЧП на различни начини.

- Матрицата им помага на наставниците кои имаат само неколку часа да ги посветат на ОДГ/ОЧП: Наставникот може да ја одбере само оваа тема и да ги изостави другите, бидејќи тој/таа знае дека некои од клучните компетенции до одреден степен се развиваат во оваа тема – на пример, избирањето со разбирање на плурализмот на идентитети, практикување на правата на слобода, одговорност во избирањата кои влијаат на други.
- Матрицата ги потсетува наставниците на потенцијалот за дополнување кој помага за учениците постојано да се обучуваат, во битни области и различни контексти кои се поврзани на многу начини.

Теми	Димензии на развојот на компетенции			Ставови и вредности
	Политичка анализа и расудување	Методи и вештини	Учество во демократија Донесување политички одлуки и делување	
1 Идентитет	Правење избори и размислување за нивниот ефект Одбирање работа и размислување за критериумите	Користење модели како аналитички алатки Презентации Учество во дискусии	Одлучување – идентификување на критериуми, цели и приоритети	Одговорност – свесност за тоа како моите избори влијаат на другите Волја и способност да се биде свесен за лични барања, потреби и обврски
2 Одговорност				Заемно признавање
3 Разноликост и плурализам	Индивидуалните избори прават богата разноликост на идентитети			
6 Влада и политика	Донесувањето политички одлуки одговара на личните избори Целта на индивидуалната среќа одговара на целта за општото добро		Расправање и дебатирање во јавност (учество кога заедницата „ќе се одлучи“)	Волја и способност да се сослушаат луѓето со различни интереси и мислења
8 Слобода			Практикување на правата на слобода	

ТЕМА 1: Идентитет – Правење избори

Ние ги обликуваме нашите животи и животите на другите луѓе

Тема на лекција	Стручно оспособување/цели на учење	Задачи на ученикот	Материјали и извори	Метод
Лекција 1 Ставови за изборите и идентитетот	Појаснување на лични ставови и избори. Преку нашите избори, им кажуваме на другите кои сме и кој е нашиот идентитет.	Учениците избираат цитат и го објаснуваат изборот на цитати.	Материјал за наставници 1.1 (три копии, со цитатите исечени во посебни ленти пред часот).	Работа во групи. Пленарна дискусија.
Лекција 2 Поглед во минатото: Кои избори ме направија личност што сум?	Автобиографската перспектива. Нашите и туѓите избори имаат одлучувачки ефект на нашите животи.	Учениците размислуваат на тоа кои избори имале голем ефект во нивните животи.	Материјал за ученици 1.1. Табла, маркери во повеќе бои, ленти хартија (А6), лепило или самолеплива лента.	Индивидуална работа со печатен материјал. Пленарна дискусија.
Лекција 3 Поглед во иднината: Три избори кои ги обликуваат нашите идни животи	Донесување одлуки, поставување приоритети. Човековите права ни даваат опции како да си ја обликуваме иднината – ние одлучуваме дали ќе ги искористиме.	Учениците размислуваат за клучните избори кои ќе влијаат на нивниот понатамошен живот.	Материјал за ученици 1.2. Табла, маркери	Индивидуална работа со печатен материјал. Пленарна дискусија
Лекција 4 Која работа ми одговара?	Идентификување, балансирање и приоритизирање на критериуми за одлука. Клучниот критериум за избор на работа е „Која работа одговара на моите интереси и квалитети?	Учениците бираат или одбиваат работа и го објаснуваат нивниот избор.	Материјал за ученици 1.3 Материјал за наставници 1.2 (исечени во форма на картони за работа со околу 10 картони повеќе од бр. на ученици во класот).	Индивидуална работа со печатен материјал. Пленарна дискусија.
Додаток: набљудување на работно место	Интервју со експерт; планирање на истражувачки проект. Појаснување на опции за работа	Учениците планираат и прават истражувачки проект.	Материјал за ученици 1.4.	Проект

Лекција 1

Мислења за изборите и идентитетот

Со чие мислење се согласувам?

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организација на времето.

Стручно оспособување	Појаснување на личните ставови и избори.
Крајна цел на учењето	Преку нашите избори на другите им кажуваме кои сме, кој е нашиот идентитет.
Задачи на учениците	Учениците избираат цитати и ги објаснуваат нивните избори.
Материјали и извори	Три копии од материјалите за наставници 1.1, со цитатите исечени во ленти пред часот.
Метод	Работа во групи. Пленарна сесија.
Временски буџет	1. Учениците прават избори - 15 мин.
	2. Учениците ги објаснуваат нивните избори - 15 мин.
	3. Учениците ги споредуваат и размислуваат за изборите. - 10 мин.

Информационо поле

Во оваа лекција учениците прават избори и се запознаваат со темата на избирање преку нивното лично искуство. За сложениот поим на идентитет, се користи пристапот базиран на задача наместо теоретски пристап (базиран на текст), бидејќи им помага на учениците да сфатат дека поимот за идентитет е поврзан со нивните животи на многу практичен начин.

Комуникацијата меѓу учениците доминира на часот. Вообичаениот распоред на клупи би бил контра-продуктивен; затоа ако е возможно клупите треба да се наместат покрај сидовите (како потковица).

Опис на лекцијата

1. Учениците избираат

Учениците го даваат контекстот

Наставникот ја претставува темата. Секој ден низ нашите животи ние правиме избори и одлуки – на кои примери им текнува на учениците? Учениците одговараат и даваат примери од нивното искуство. Наставникот внимава на тоа тие да зборуваат за одлуките, но да не навлегуваат во деталност – да зборуваат за проблемите или причините за тие одлуки. Во рок од пет минути колку што може повеќе ученици треба да земат збор. Наставникот не треба да коментира за исказите; тој/таа внимава на рамнотежата меѓу секојдневните избори (купување сендвичи или грицки) и клучните одлуки (избирање работа). Наставникот истакнува кои тенденции се очигледни во изборите на учениците.

Учениците избираат цитат

Наставникот им објаснува на учениците дека ќе слушаат цитати од автори од различни земји, и од античко и модерно време. Нивната задача е следната:

- Учениците треба да изберат задача со која навистина се согласуваат или не се согласуваат.
- Учениците кои го избрале истиот цитат формираат мали групи (не повеќе од 6 члена) и ги споделуваат причините за нивните избори. Групата назначува говорник.
- По пет минути, говорниците на секоја група даваат кратко излагање за изборите во пленарната рунда.
Тие ги читаат цитатите и ги изнесуваат главните причини зашто учениците во групата се согласуваат или не се согласуваат со нив. Ако има различни мислења во групата, тоа треба да се изнесе.

Наставникот ги става цитатите исечени во ленти на клупите на учениците. Потоа секој ученик кој добил цитат го чита на глас пред класот. Тогаш учениците почнуваат со задачата, а наставникот ги набљудува. Ако некоја група е преголема тогаш тој/таа интервенира за да учениците се поделат во помали групи. Ако ова се случи има повеќе копии од цитатите. Наставникот забележува кои цитати ги избрале учениците, а кои не. Тој/таа нема да може да ги чуе разговорите на учениците, бидејќи сите ученици ќе зборуваат, а вревата ќе биде слична како во полно кафе.

2. Учениците ги објаснуваат нивните избори

Говорниците имаат излагање

Наставникот најавува дека е време за дискусија и ги повикува учениците да учествуваат во пленарната рунда, со која претседава наставникот. Учениците остануваат во групи. Потоа секој говорник има збор. Ако е потребно, наставникот го потсетува говорникот да зборува за причините за нивните избори, а учениците можеби ќе бараат повеќе објаснувања. Наставникот внимава да нема дискусии пред да завршат сите говорници.

Наставникот и учениците прават мисловна мапа како документ.

Пред следниот говорник да земе збор, наставникот им вели на слушателите да ги сумираат клучните искази кои ги слушнале, на пример „Многу од нашите избори се неповратни“, или „Кога избираме, ги практикуваме правата на лична слобода“. Наставникот или некој ученик – ги сумира точките во едноставна мисловна мапа (види го примеротподолу).

3. Учениците ги споредуваат и размислуваат за нивните избори

Учениците ја читаат мисловната мапа – документ со многу избори

Мисловната мапа ја зајакнува заклучната фраза за размислување во оваа лекција.

Наставникот прашува едно прашање со цел да предизвика размислување – можни се многу различни одговори, бидејќи учениците се како експерти за самите себеси; говорниците само што известиле што учениците мислат за различните цитати поврзани со правење избори. Самите групи беа формирани од изборите на учениците – тогаш што ни кажува оваа мисловна мапа за учениците?

На учениците можеби ќе им е потребно малку време за да размислат. Треба да имаат време – што е подобро од час со ученици кои сериозно размислуваат во тишина? Затоа оваа продуктивна фаза не треба да се заврши прерано со тоа што веднаш ќе се даде збор на првиот ученик кој крене рака. Тогаш може да зборуваат повеќе ученици. Можни се многу различни ставови, а тие ќе варираат во зависност од контекстот кој учениците го создале преку нивните избори кои се забележани во мисловната мапа.

Заклучок: клучни искази

Задачата на наставникот е да го заврши часот со сумирање на клучните искази за учениците. Тие можат директно да се изразат, или да се прикажат како лајт-мотив во повеќе искази. Наставникот ги забележува клучните зборови на табла за да го поддржи сумирањето.

1. Во овој час, учениците *направија избори* додека зборуваа за избори.
2. Учениците *направија различни избори*, од различни причини (еве некои примери):
 - лично искуство;
 - вредности;
 - пол;
 - грижа за другите, одговорност;
 - човекови права
 - ...
3. Изборите на учениците покажуваат дека тие се различни личности. Изборите ни кажуваат кои се тие, кој е *нивниот идентитет*.

Лекција 2

Поглед во минатото: кои избори ме направија личноста што сум?

Кои избори имаа најголем ефект во мојот живот?

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Автобиографската перспектива.
Крајна цел на учењето	Нашите избори и изборите на другите имаат одлучувачки ефект на нашите животи.
Задачи на учениците	Учениците размислуваат кои избори имале голем ефект во нивниот живот.
Материјали и извори	Материјал за ученици 1.1. Табли, ленти хартија (А6), маркери во различни бои, лепило или самолеплива лента.
Метод	Самостојна работа. Пленарна сесија.
Временски буџет	1. Учениците размислуваат кои избори ги промениле нивните животи - 15 мин. 2. Учениците ги споделуваат нивните одговори - 10 мин. 3. Учениците дискутираат и размислуваат за нивните одговори – 15 мин.

Информационо поле

Изборите го обликуваат нашиот идентитет до одреден степен. На овој час учениците се наврќаат на нивните животи порано. На следниот час ја менуваат перспективата и гледаат во иднината. Клучното прашање останува исто – како ги обликуваме нашите животи, и животите на другите со избирањето?

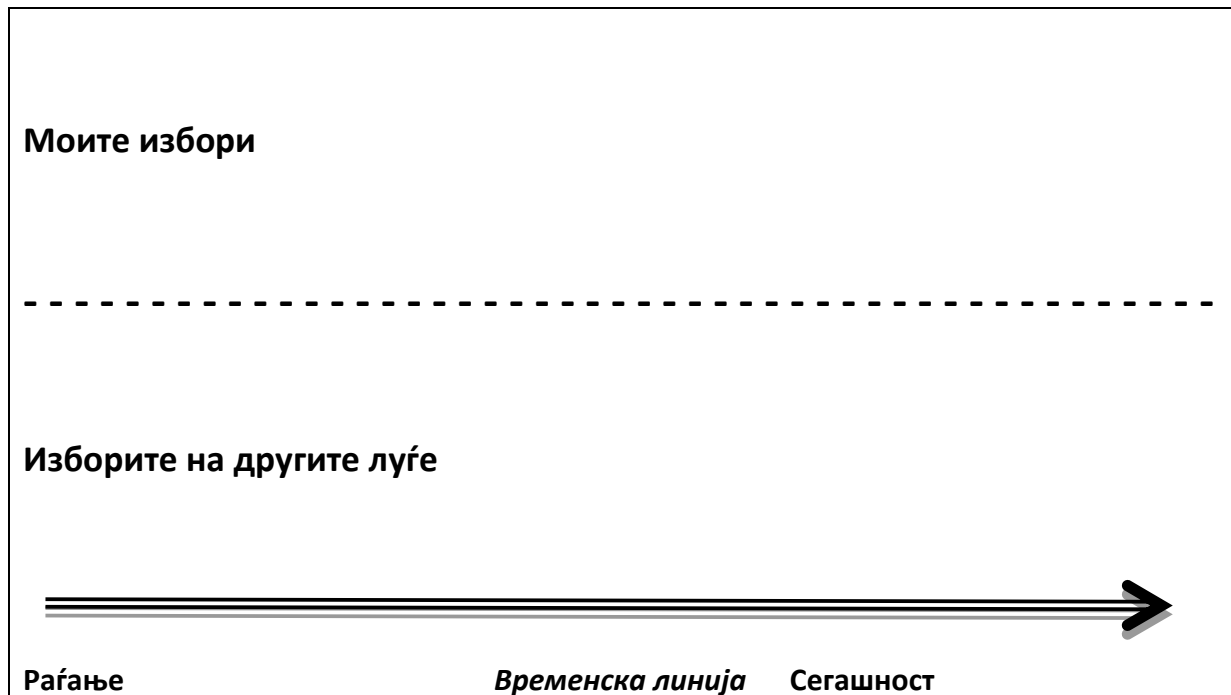
Во овој час учениците прво се осврнуваат на нивните биографии во контекст на ова клучно прашање.

Потоа ги споделуваат и споредуваат размислите во пленарната сесија.

Опис на лекцијата

Подготовки

Пред да почне часот наставникот прикачува табла со маркер на ѕидот или големата табла и го црта дијаграмот од материјалот за ученици 1.1.

1. Учениците размислуваат за изборите кои влијаеле на нивниот живот

Наставникот ја претставува задачата

Наставникот ја претставува клучната задача на овој час. Големата верзија на печатениот материјал која е на таблата служи како преглед. Наставникот потсетува на предходниот час: учениците ги направија своите избори а самата оваа активност им даде слика на нивните различни личности. На часот се усвојува поинаква перспектива: каков ефект имале изборите на нашите идентитети и нашиот развој во животот? И кој ги направил овие избори? Ние самите, или другите луѓе?

Табелата нацртана на таблата е иста како таа во материјалите кои ги добиваат учениците. Во горната половина, учениците ги забележуваат изборите кои тие самите ги направиле, а во долната половина оние кои ги направиле други луѓе. Временската линија која оди одлево надесно го покрива животниот тек од раѓањето до сегашноста. Вака учениците можат да покажат кога одреден избор влијаел на нивниот идентитет.

Учениците ја усвојуваат автобиографската перспектива

Учениците ги добиваат копиите од материјалите за ученици 1.1 и работат самостојно (10-15 минути). Размислуваат на нивните искуства од автобиографска перспектива. Тие се експерти за самите себеси. Бидејќи ова е од интимна природа, темата и информацијата се многу важни за секој ученик, бидејќи тие одлучуваат што ќе споделат со класот во следната фаза од часот.

2. Споредба на искуствата на учениците

Вовед во задачата

Наставникот го претставува следниот чекор. Сега учениците можат да ги споделат нивните откритија. Секој ученик добива две парчиња А6 хартија и маркери (некои може по потреба да се заеднички). На секое парче хартија може да се запише само една информација – еден избор – бидејќи лентите треба да се поврзат со другите белешки на учениците.

Наставникот пишува години во временската линија, почнувајќи со годината на раѓање на најстариот ученик, а завршувајќи со сегашноста.

Сега учениците бираат една или две точки од автобиографските моменти, користејќи ги следните критериуми:

- Кој избор имал посебно голем ефект врз мојот идентитет?
- Која информација би ја прикажал/а на часот?

Учениците треба да истакнат кој го направил изборот („јас“, „мајка“, „пријател“ ...) и кога бил направен, но не треба да ги пишуваат нивните имиња.

Учениците создаваат општо истражување на клучните избори

По барање на наставникот, учениците пополнуваат едно или два листа хартија и ги ставаат на клупата со текстот надолу. Потоа група од четири ученици ги собира и ги носи на таблата.

Учениците се собираат во полукруг околу таблата, ако е потребно во два реда. Еден ученик од групата им ги чита записите на учениците. Еден член на групата предложува каде да се стават на таблата. Ако има повторувања, записот важи и за другите; Овие записи се бројат, количината се запишува и се вградува текстот на таблата за да се истакне важноста. Групата соработува со класот, за сите ученици да учествуваат во правењето на заедничките записи.

3. Учениците дискутираат и размислуваат за нивните откритија

Барање на повторувачки и битни елементи

Материјалот е нов за сите, така што содржината многу тешко може да се предвиди. Доста често на учениците не им треба насочување на почетокот и веднаш даваат коментари.

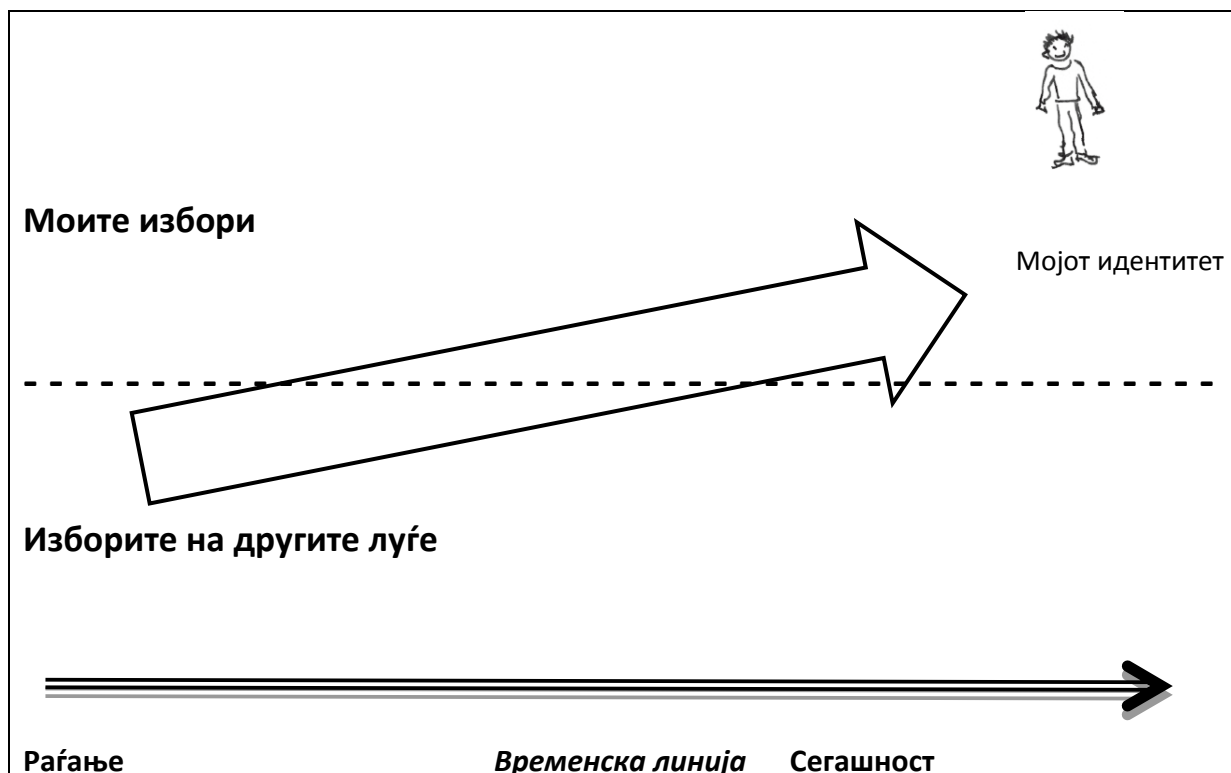
Ако е потребно наставникот истакнува дека следниот чекор е идентификувањето на повторувачките елементи или детали.

Многу веројатно е дека ќе се појават овие повторувачки елементи:

Адолесценција – зголемување на автономија: Во раното детство, другите прават избори (родители, семејство, наставници, доктори). Како што растеме, самите правиме повеќе избори. Затоа може да има групи на записи на таблата, а тие можат да се истакнат со симбол – стрелка која покажува нагоре – симболизирајќи го преминот кон повеќе автономија и лична одговорност како што растеме. Некој ученик може да ја нацрта стрелката на табла. (види подолу).

„Јас го должам моето постоење на родителите“: ова е почетната точка во нашите биографии, заедничка за сите нас. Елементарно е колку што е очигледно. Нашите корени се во нашето семејство.

Разноликост и плурализам: Можеби и нема повторувачки елемент. Ова укажува на феноменот плурализам – ние се разликуваме во развитокот, и нашите избори не прават различни личности.

Како што растат децата, им се зголемува автономноста за избирање.

Лекција 3

Поглед во иднината: три избори кои ги обликуваат нашите идни животи

Слободата се состои во способноста да се избере – или да не се избере

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на времето.

Стручно оспособување	Правење избори, поставување приоритети
Крајна цел на учењето	Човечките права ни даваат можности како да ги обликуваме нашите идни животи – ние одлучуваме дали да ги искористиме.
Задачи на учениците	Учениците размислуваат за клучните избори кои ќе влијаат на нивните идни животи.
Материјали и извори	Материјал за ученици 1.2 Табла, маркери.
Метод	Самостојна работа со печатен материјал. Пленарна сесија.
Временски буџет	1. Вовед во темата и задачата. – 10 мин. 2. Учениците размислуваат за клучните избори - 10 мин. 3. Презентација и размисли – 20 мин.

Информационо поле

„Кој ќе биде мојот партнер?“ – „Дали сакаме да имаме деца?“ – „Која работа да ја изберам?“

На овој час учениците ќе зборуваат за нивните избори. Со тоа, тие ќе ја променат перспективата од минатото кон иднината. Во предходниот час тие гледаа во минатото, занимавајќи се со прашањето кои избори (и чии) влијаеле на нивниот живот и го обликувале нивниот идентитет во детството и адолесценцијата. На овој час тие ќе гледаат во иднината. Тие ќе ги прават клучните избори – за партнерството, семејството и професијата – избори кои ќе имаат најголем ефект на нивната личност.

Учениците ќе станат свесни за проблемот со полот: Традиционалната улога на жените беше да изберат партнерство и семејство – без професија, а мажите се концентрираа на нивната улога на заработувачи (професија) и партнерството, со намалена одговорност за семејниот живот. Денес младите жени интензивно го практикуваат своето право на образование, со намера за избирање на професија. Затоа додека жените се обидуваат да најдат начин да ги балансираат сите три опции – професија, партнерство и семејство – многу, но не сите, мажи продолжуваат да ги заземаат традиционалните улоги.

Опис на лекцијата

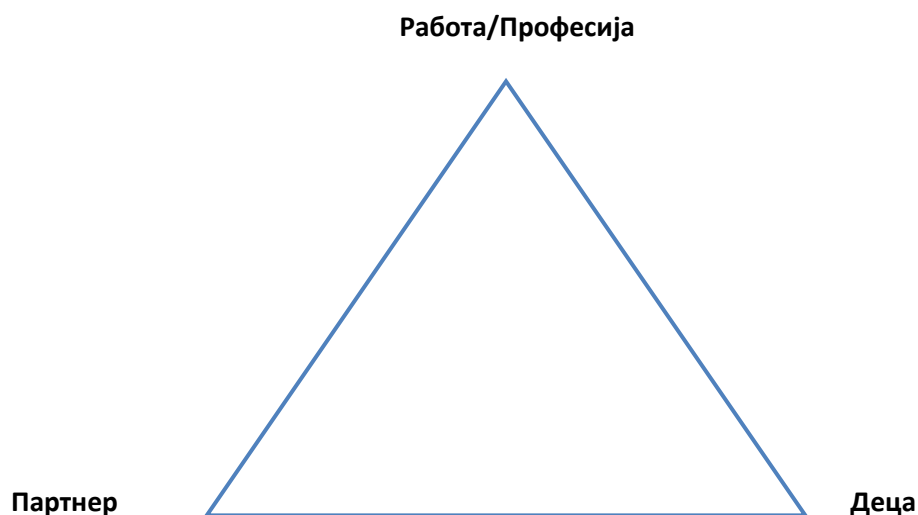
1. Вовед во темата и задачата

Наставникот ги вклучува учениците (индуктивен пристап)

Наставникот го почнува часот со поставување на прашање кое секој ученик го одговара, а е многу директно: зошто одиш во средно училиште?

Учениците, машки и женски, сигурно ќе одговорат дека сакаат да одберат професија. Тие исто така сакаат да продолжат со понатамошно образование, како што се универзитетските студии.

Наставникот дава збор на неколку ученика додека не се создаде јасна слика. Тогаш тој/таа ги сумира одговорите на учениците цртајќи го дијаграмот од материјалот за ученици 1.2 на таблата и додавајќи го првиот избор – работа.

Наставникот објаснува дека ова е еден избор на кој учениците му дале најголем приоритет и јасно е колку тој им е битен за нивните идентитети. Со тоа тие ги практикуваат човековите права – слободата да се прават општи избори, и слободата да се одбере професија. Учениците можеби ќе посочат дека слободата ни е ограничена со тешкиот пристап кон некои работни места, на пример јака конкуренција или невработеност. Во оваа тема не треба да се навлегува, бидејќи ќе се обработува во следната лекција.

Наставникот ги напоменува другите клучни избори: дали сакам да живеам со партнер и ако да, кој ќе ми биде партнерот? (Или веќе сум го направил/а тој избор?) И дали сакам, или сакаме да имаме деца? Наставникот ги додава поимите „Партнер“ и „Деца“ на дијаграмот кој треба да е како во мат. за ученици 1.2.

Наставникот објаснува дека мораме да ги одговориме овие прашања вака или онака. Можеме да одбереме да ги комбинираме сите три опции, или само две а да изоставиме една опција. Ние ќе имаме сосема поинакви животи, во зависност од изборите кои ги правиме или не ги правиме. Ние ги практикуваме човековите права, но исто така имаме одговорност за нашите животи и животите на другите луѓе (нашите партнери,нашите деца).

Наставникот ја претставува задачата

Наставникот го дели материјалот за ученици 1.2. Ги потсетува учениците на човековите права кои ги овозможуваат можностите за избор на работа, живот со партнерот и имање деца (мат. за ученици 1.2, дел 1) Задачата на учениците е да размислат за нивните избори, и да ги запишат одлуките во матрицата во 2-риот дел од материјалот.

Ако сакаат, учениците можат да ги споредат нивните избори со тие на нивните родители. Овие информации не се споделуваат на часот, туку ќе останат анонимни.

2. Учениците размислуваат за нивните клучни избори

Учениците самостојно работат во тишина. Наставникот не треба да гледа во ниеден материјал, бидејќи кога се занимава со вакви деликатни работи дискрецијата е многу важна.

Наставникот ја подготвува следната фаза. Ја поставува таблата со маркер. Учениците не треба да гледаат што пишува на неа. На таблата е прикажана модификувана верзија на матрицата во материјалот за ученици 1.2.

Текстот може да се скрати со букви, бидејќи учениците ја знаат матрицата. Следната легенда е доволна:

Работа – **П**артнерство – **Д**еца

Опции за нашата инина		Женски	Машки
Сите три	П + Д + Р		
Две од три	П + Д		
	П + Р		
	Р + Д		
Едно од три	П		
	Р		
	Д		

Наставникот го дава маркерот на учениците

3. Презентација и размислување

Учениците ги прикажуваат своите избори

Наставникот објаснува како учениците можат да ги впишат нивните избори дискретно. Потоа секој ученик доаѓа до таблата и го впишува неговиот избор со само еден симбол (1).

Женските и машки ученици користат посебни колони.

Учениците еден по еден излегуваат и ги впишуваат нивните избори. Кога ќе завршат, два ученика ги бројат симболите во секое поле и пресметуваат.

Учениците коментираат и дискутираат за резултатите

Резултатот тешко може да се предвиди. Интересно е да се види колку од младите мажи и жени планираат да ги комбинираат трите опции, а колку две, и кои две.

„Партнер+Работа“: Традиционалниот машки модел „хранител + домаќинка“. Учениците треба да се свесни за последиците ако двата партнери го направат овој избор. Ова е моделот „ДПБД“ (два прихода, без деца).

„Работа+Деца“: Не толку веројатен избор, бидејќи подразбира самохрано родителство, но како што знаат учениците голем број на семејства се со еден родител – не по избор туку преку развод или смрт.

„Партнер+Деца“: Традиционалниот женски модел ако е во текот на целиот живот. Многу млади мајки а помал број на млади татковци привремено ја прифаќаат оваа опција додека децата се многу мали. Се подразбира дека ќе се вратат на работните места што е можно поскоро.

„Работа+Партнер+Деца“: Учениците знаат дека оваа опција е предизвик. Дали има разлика во изборите на секој пол? Се претпоставува дека повеќе млади жени отколку мажи ќе ја изберат оваа опција. Ако е така, тогаш кои се причините за тоа? Наставникот не треба да ги притиска учениците, ако не им се зборува за причината за нивните избори. Како и да е, тој може да напомене дека ова е пример како индивидуалните избори можат да влијаат на општеството како целина: ако многу луѓе изберат да немаат деца стапката на раѓање ќе опадне. Не треба да се создава морален притисок, но учениците треба да се свесни за долгорочниот ефект на нивните индивидуални избори (види го додатокот подолу).

Имајќи ги овие можни начини на размислување предвид, наставникот ги чека резултатите, а потоа одговара и по потреба импровизира. Предходното размислување за часот и неговата евалуација потоа помагаат во развивање на капацитет и самодоверба за импровизација.

Додаток

Проблемите како намалување на стапката на раѓање, престареноста или намалувачките населенија ги загрижуваат многу од индустријализираните и развиените земји, како што се Кина, Германија, и Италија. Можат да настанат сериозни проблеми во економијата и пензискиот систем. Учениците можат да ја истражат ситуацијата во нивната држава со статистички податоци. Можат да анализираат и оценуваат решенија.

Лекција 4

Која работа ми одговара?

Мојот критериум при бирањето работа

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Идентификување, балансирање и приоритизирање на критериумите при правењето одлука.
Крајна цел на учењето	Клучните критериуми за бирање на работа се, „Која работа одговара на моите интереси и квалитети?“
Задачи на учениците	Учениците бираат или одбиваат работа и ги објаснуваат нивните избори.
Материјали и извори	Материјал за ученици 1.3. Материјали за наставници 1.2 (исечени во форма на картони за работа, со околу 10 картони повеќе од бројот на ученици).
Метод	Самостојна работа со печатен материјал. Пленарна сесија.
Временски буџет	1. Учениците прифаќаат или одбиваат понуда за работа – 20 мин.
	2. Учениците ги споделуваат нивните критериуми при бирањето на работа – 20 мин.

Информационо поле

Во лекцијата 1.3, учениците ги обработуваат трите клучни прашања кој ќе имаат голем ефект на нивните идни животи – правењето избори за нивната работа, партнерство, и семејство (родителство). На овој час учениците подлабоко ќе ги истражуваат критериумите за еден од овие избори – бирањето работа .

Два критериуми се од огромна важност: која работа ме интересира? Која работа можам најдобро да ја правам?

Важноста на овие прашања е очигледна, но има толку тешкотии при нивното одговарање, а посебно на второто. Потребна е конкретна информација; се предлага проектот за набљудување на работно место, со што учениците би го надминале овој проблем.

Опис на лекцијата

1. Учениците прифаќаат или одбиваат понуда за работа

Наставникот ја претставува темата

Наставникот ја претставува темата со осврнување на триаголникот со клучните избори кој е на таблата. На предходниот час учениците дискутираа за комплексноста при правењето на трите избори – работа, партнерство и семејство.

На овој час учениците ќе се концентрираат на еден од трите избори – нивните идни професии.

Наставникот објаснува дека како за почеток учениците треба да замислат дека им се нуди работа. Наставникот ќе им ги покаже нивните понуди на картони за работа. Тие слободно можат да одлучат дали ќе ја прифатат понудата или не.

Наставникот го претставува методот – едноставна симулација на пазарот на труд

Наставникот го поделива материјалот за ученици 1.3 и ги замолува учениците да ја пополнат првата линија: дали веќе имаат работа по нивен избор, или дали го направиле својот избор? Ако не, тие чекаат на следниот чекор.

Наставникот ги објаснува правилата. Кога учениците ќе ја добијат понудата, тие одлучуваат дали да ја прифатат или не. Причините ги забележуваат на материјалите.

Тие можат да бараат друга работа. Можат меѓусебно да се менуваат, или да ги заменат картоните со тие што се на катедрата на наставникот. Ги впишуваат сите понуди кои им се понудени, и даваат причини зошто ги прифаќаат или одбиваат.

Ако најдат работа што ја сакаат, тогаш го задржуваат картонот. Ако само го остават без да земат друг картон, тогаш тие се невработени.

Пред да почне симулацијата на пазарот на труд, учениците треба да имаат јасна слика за правилата и нивните улоги.

Наставникот дели картон на секој ученик. Многу од нив веројатно ќе протестираат и сакаат веднаш да се ослободат од понудите за работа. Ако е потребно наставникот ќе ги потсети на на нивната задача – да забележат зошто не ја сакаат одредената работа на материјалите.

Учениците учествуваат во симулацијата на пазарот на труд – бараат работа

Штом на учениците им се поделени картоните за работа, тие се препуштени самите на себе. Наставникот набљудува колку ученици ќе ги прифатат своите работи, и ги потсетува да направат белешки пред да ги заменат работите.

2. Учениците ги споделуваат нивните критериуми при бирањето работа

Учениците ги препознаваат клучните критериуми за избор на работа

Учениците се седнати кружно или правоаголно за да се поддржи комуникацијата.

Наставникот бара да кренат раце. Кој ја прифатил понудата за работа? А кој не?

Во вториот чекор, наставникот им вели на учениците да формираат групи од четири до шест ученика и да ги споделат критериумите. Нивната задача е да направат список на три клучни критериуми за кои сите се согласуваат.

По пет минути, говорниците на групите ги прикажуваат резултатите а друг член на групата ги забележува на табла. Точките кои ги прават групите се соодветно забележани за да се нагласи нивната важност. Резултатот може да изгледа вака:

Која работа ми одговара? Критериуми при бирањето работа

Лични интереси

Квалификации – работни услови

Добар приход

Работно време

Флексибилност

Работна сигурност

...

Учениците ги препознаваат клучните критериуми при избор на работа

Ако групите постојано споменувале одредени критериуми при бирањето работа, учениците размислуваат дали критериумите се посебно важни. Тие ги споделуваат мислењата и образложуваат.

Од една страна, учениците можат да ги следат нивните лични убедувања, така што тие не мора да се согласат. На пример, на некој ученик побитен ќе му биде добриот приход, додека пак на друг побитно ќе му биде флексибилното работно време и слободните викенди. Сепак наставникот треба да им нагласи една точка на учениците.

Сите ние не сакаме да бидеме невработени, затоа работната сигурност често е најголемиот приоритет. Но развивањето на бизниси е многу непредвидливо и учениците секаде ќе наидуваат на конкуренција. Учениците мора да изберат работа, или барем категорија (право, доктор по медицина) кога ќе завршат училиште и ќе аплицираат за овие работи откако ќе завршат со студиите или обуката. Никој не може да предвиди какви ќе бидат неговите можности за четири или пет години.

Затоа учениците треба да имаат два критериума:

1. Што ме интересира, и во што би уживал правејќи го?
2. Во што сум добар? Кои се моите квалитети? Што најдобро правам кога се соочувам со конкуренција?

Наставникот им дава време на учениците да размислат на ова и да одговорат.

Учениците го проблематизираат применувањето на овие критериуми

Кога ќе размислуваат како да ги применат овие критериуми при бирањето работа, учениците веројатно ќе станат свесни за тешкотиите кои постојат. Второто прашање погоре се одговара полесно. Со помош на родителите, пријателите и наставниците тие можат да ги запознаат нивните квалитети и компетенции.

Првото прашање содржи повеќе проблеми, бидејќи на учениците им е потребна информација за условите на работата и професионалниот развој. Наставниците не се професионални експерти за кариери, така што учениците мораат сами да бараат информации. Сега тие воочуваат дека слободата на избор и градењето на идентитет се навистина напорна работа.

Во многу земји, училиштата ги поддржуваат учениците преку шеми за посета на работното место. Овој модел е предложен како додаток кој учениците, родителите и бизнис менаџерите би го ценеле и поддржиле.

Додаток: проект за набљудување на работно место

Проблеми со кои се соочуваат учениците, и како можат проектите за набљудување на работно место да помогнат

Учениците знаат колку изборот на погодна работа е битен за нивниот иден живот. Тие разбираат кои критериуми се најбитни кога се прави избор, но исто така сфаќаат дека без да ја имаат најновата информација не можат да пресудат која работа одговара на нивните квалитети, компетенции и интереси. Проектот за посета на работното место на учениците им овозможува да се информираат по тоа прашање.

Задача на учениците

Учениците истражуваат за работа која ги задоволува нивните критериуми. Потоа поминуваат неколку работни денови со професионалец. Тие гледаат што тој/таа прави и со кого соработува. Му прават интервју на партнерот според прашалник (види материјал за ученици 1.4). Ако е возможно, извршуваат задачи за да добијат искуство од прва рака (како на пр. пракса). Училишниот распоред се менува со работните часови на работата. На пр. ако одреден хирург почнува со работа во 6 часот, ученикот треба да е покрај него во операционата сала (на пр. да дознае дали може да поднесе да ја гледа операцијата).

Потоа учениците пишуваат извештај според прашалникот. Извештајот може да се предаде и оценува со што учениците би се мотивирале да ја извршуваат задачата правилно. Препорачливо е учениците да прават забелешки секој ден и да го пишуваат извештајот во текот на неделата наместо подоцна како вежба за ефикасно управување со времето.

Извештајот треба да е направен систематски а не како личен дневник, за учениците да се концентрираат на клучните критериуми за нивниот избор на работа.

Учениците треба сами да си ги најдат работните партнери, со поддршка од од родителите, семејството и пријателите. Најдобро е да не ги посетуваат родителите и роднините на работното место.

Поддршка од училиштето и наставниците

Учениците ја имаат главната улога и се одговорни за резултатот. Училиштето ја нуди можноста, го поставува распоредот, ги авторизира проектите и ги расчистува легалните работи (согласност од надлежното министерство, осигурување). Во почетната фаза училиштата ги контактираат родителите кои имаат битна улога (види подолу).

На нивно барање, учениците можат да добијат писмо за овластување кога се пријавуваат за проект за посета на работно место. Кога ќе заврши проектот директорот на училиштето пишува писмо за благодарумвање на сите партнери кои ги примиле учениците.

Ако е возможно наставникот треба да ги посетува учениците за време на проектот. За време на целиот проект, тој мора да е достапен на телефон за да реагира брзо во итни случаи.

Последователна работа

Препорачуваме да се прават извештаите за да се истакне нивната важност. Наставникот треба да ги зема извештаите со почит бидејќи тие се лични документи. Тој/таа треба да сфати дека не бил/а присутен/на за време на проектите и интервјуата, така што учениците се експертите по ова прашање а не наставникот. Оценувањето треба да е концентрирано на клучните аспекти како што се јасност, кохеренција, грижа и потполност. Оваа задача е многу покорисна за учениците од каков било тест и наставникот треба да е подготвен да дава повисоки оценки од вообичаеното.

Учениците треба да ја имаат можноста да ги споделат своите искуства. За ова треба повеќе време од тоа што е предвидено за наставата по ОДГ или општествените науки. Корисен начин на работа е проект за посета на работно место во самото училиште. Ова е од посебен интерес за помладите ученици кои ќе го извршуваат проектот една година подоцна, како и за нивните родители. Работните партнери, локалниот печат и локалните бизнис-претставници, исто така, може да се поканат.

Поддршка од родителите

Најпрво родителите можат да ги поддржат учениците откривајќи кои се нивните квалитети и интереси. Родителите ги познаваат децата од раѓање и можат да се сеќаваат на нивниот развој од многу различна перспектива од онаа на професионалците во училиштето. Родителите воглавно ги поздравуваат ваквите проекти бидејќи ценат секој вид на поддршка за нивните деца при барањето работа. Од многу разбирлива причина родителите вообичаено ја пренагласуваат работната сигурност. Но поради економијата која брзо се менува, тие се помалку погодни за советници при планирањето на кариера.

Како да се најде работен партнер за учениците

Учениците вообичаено треба да најдат ментор за проектот за посета на работно место. Родителите и во некој случај други роднини и пријатели можат многу да помогнат со наоѓањето потенцијални партнери. Учениците не треба прерано да прават компромис ако потрагата е тешка. Тие бараат можност за пракса, а не работа. Ако не можат да најдат никој кој извршува одредена работа, на пр. телевизиски новинар тогаш компромисот би бил да се бара алтернатива во истата категорија, на пример новинар кој работи за весник.

Поддршка од локалните фирми и институции

Голем труд е за секој професионалец да се прими ученик во работната недела, така што тоа треба да се цени. Но многу работодавачи се заинтересирани за привлекување квалификувани и добро информирани апликанти за работа и од нивна перспектива ваквиот проект за нив е можност да ги тестираат учениците, а можеби и да им пристапат со некоја следна понуда.

Долгорочни резултати за учењето на учениците

Искусството покажало дека ваквиот проект помага за учениците да добијат посериозен и позрел пристап кон последните години на училиште. Тие стануваат свесни за нивните интереси и повеќе ги ценат предметите кои се поврзани со нивната иднина после училиштето. Исто така прави разлика ако некој надвор од училиштето им рекол дека „правописот и ракописот се навистина битни“. Исто така учениците имаат наградувачко и восхитувачко искуство кога ќе видат дека веќе можат да са справат со многу од задачите во професионалниот свет.

Учениците можеби ќе се вратат во училиштата со јасен одговор. Можеби сега знаат која ќе биде нивната работа, и можат да ги преземат следните чекори во планирањето на нивните студии или професионална обука по завршувањето. Од друга страна, ако проектот покажал дека тие мораат да бараат поинаква работа, ова исто така е многу битен чекор напред бидејќи ќе се ослободат од некои илузии и ќе се прашаат попрецизно која работа би им одговарала.

Информација за планови за посета на работно место

Обединетото Кралство: www.prospects.ac.uk

Баден – Виртемберг, Германија: www.schule-bw.de/schularten/gymnasium/bogy

Материјали за наставници 1.1: Цитати за изборите и идентитетот

Со изборите и делата во нашиот живот, ние ја создаваме личноста која сме и лицата кои ги носиме.
Кенет Патон
Одлуката е ризик кој е вкоренет во храброста да се биде слободен.
Паул Тилих
Се што сега правиш е нешто што си избрал да го правиш. Некои луѓе не сакаат да веруваат во тоа. Но ако имаш над дваесет и една година, сам си го правиш животот. За да си го смениш животот, мора да си ги смениш приоритетите.
Џон К. Максвел
Јас верувам дека само ние сме одговорни за нашите избори и мора да ги прифатиме последиците од секое дело, збор и мисла во нашиот живот.
Елизабет Kubler-Ros
Ако сакате нешто да биде кажано, обратете се кај маж. Ако сакате нешто да биде направено, обратете се кај жена.
Маргарет Тачер
Слободата, земајќи го зборот во конкретна смисла, се состои во способноста да се избира.
Симон Веј
Најголемите услови се способни за најголемите пороци, но и најголемите доблести.
Рене Декарт
Главното нешто што историјата може да нè научи е дека човечките дејствувања имаат последици и дека некои избори, штом ги направиш не можат да се поништат. Тие ја исклучуваат можноста да се прават други избори, а оттаму ги одредуваат идните настани.
Герда Лернер
Моќта да се избере меѓу добро и лошо е во сечиј дофат.
Ориген
Своето „Јас“ не е нешто веќе готово, туку нешто во постојано формирање преку изборот на дејствување.
Џон Дјуи
Она што жените допрва треба да го научат е дека никој не ти дава моќ. Мораш да ја земеш.
Розен Бар
Кога бирам меѓу две зла, секогаш сакам да го пробам тоа што го немам пробано досега.
Меј Вест

Жените и мачките прават како што сакаат, а мажите и кучињата треба да се опуштат и навикнат на тоа.

Роберт А. Хајнлајн

Мораш да ја вежбаш интуицијата – мораш да му веруваш на гласчето во тебе кое ти кажува точно што да речеш, што да одлучиш.

Ингрид Бергман

Еден брод плови на исток

адруг на запад

од исти ветрови кои дуваат,

не е бурата што бие,

туку едрата се тие

патот што го покажуваат.

Како што морските ветрови

се бранови временски

дур' ја пловиме животната тура,

за целтасе слуша

само нашата душа

а ни едно затишје ил' бура.

Ела Вилер Вилкокс (препев од англиски: Драган Петровски)

www.wisdomquotes.com

Материјали за наставници 1.2: картони за работа

Државен службеник (општинска администрација)	Автор на реклами	Ветеринарен хирург
Архитект	Моден фотограф	Наставник во основно училиште
Механички инженер	Водоинсталатерски раководител	Банкар
Доктор во здравствена установа	Менаџер на ресторан за брза храна.	Библиотекар во јавна библиотека
Професионалец за ИТ продажба	Полицаец	Правник

Туристички водич	Продавач	Медицинска сестра
Економист	Картограф	Фризер/ка
Танчер/ка	Новинар во весник	Продавач на книги
Метеоролог	Психотерапевт	Воздушен пилот
Хигиеничар	Возач на автобус	Електричар

Извор: www.prospects.ac.uk

Тема 1.3: Основни информации за наставниците

Конструктивистичкиот концепт за идентитет

Конструктивизмот кој е поврзан со концептот на идентитет значи дека го обликуваме нашиот идентитет со изборите и одлуките кои ги правиме. Конструктивизмот ја истакнува активната улога на индивидуата и укажува на елементот на учење. Ние правиме грешки во животот и исто така стануваме свесни за грешките во изборите кои сме ги направиле. Ние можеби можеме да поништиме некои избори (да ги деконструираме) и исправиме, но некои избори се неповратни. Најпосле, времето можеме да го потрошиме само еднаш во животот. Конструктивизмот ја поврзува динамиката на правењето избори со резултатот – нашиот идентитет, кој станува статичен и стабилен до одреден степен.

Овој дел се концентрира на активната улога која ја имаме во обликувањето на нашите идентитети и обликувањето на туѓите идентитети, каде што имаме пасивна улога. Секако дека развојот на идентитет е многу покомплексен и зависи од многу други фактори (варијабли) кои ни ја одредуваат или ограничуваат можноста да ги обликуваме нашите животи и идентитети. Тие фактори се потеклото, класата, полот, економските/културолошките услови и природната средина.

Постојат две причини зошто овој дел се концентрира на конструктивистичката димензија на обликување на нашиот идентитет преку изборите. Прво, овој пристап го поврзува идентитетот

со човековите права. Повеќето избори е чин на слободата. Второ, учениците најдобро го разбираат овој пристап бидејќи одговара на нивното искуство и прашањата кои самите си ги поставуваат.

Не само што концептот за идентитет е покомплексен одколку што изгледа во овој дел, туку истото важи и за концептот на избори. Дијаграмот погоре го опишува дидактичкиот пристап на овој дел: учениците ги воочуваат врските меѓу двата комплексни концепти, но ниеден од концептите во целост.

ТЕМА 2

ОДГОВОРНОСТ

За средно образование

Учество, преземање одговорност

Слободата носи одговорност

“Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem.”

[Што и да правиш, прави го мудро и мисли на последиците.]

Латинска поговорка од непознат автор

2.1 Ќе ризикуваш да изгубиш пријател – или да прекршиш правило?

Секаде се соочуваме со дилеми

2.2 и 2.3 Што би правел/а?

Носиме одговорност за нашите одлуки

2.3 Кои вредности мора да ги имаме сите?

Преземање одговорност во заедница базирана на човекови права

ТЕМА 2

Одговорност

Учествување, преземање одговорност

Вовед за наставници

Преземање одговорност – перспектива која влијае на сè

Ние постојано донесуваме одлуки, големи и мали. Што ќе ручаме денес? Дали да одам со автомобилот, или автобус? За која партија ќе гласам? Што сакам да работам по завшувањето на образование?

Со секоја одлука што ја носиме, ние одбираме одредени опции а одбиваме други. Без разлика дали сме свесни или не, нашите одлуки влијаат на другите. Што и да одлучиме може да се стави во прашање, бидејќи има алтернативи кои сме можеле да ги одбереме.

Преземањето одговорност значи да се размислат овие алтернативи и последиците од нашите одлуки. Во овој контекст, преземањето одговорност е перспектива која влијае на сè што правиме во животот – во нашата лична сфера, односите и врските со нашето семејство, пријатели, колеги и заедницата како целина.

Преземањето одговорност – човеково право и предизвик

Кога донесуваме одлуки го користиме човековото право на слобода. Слободата носи одговорност, но ние можеме и мораме сами да одлучиме кои принципи и начела да ги следиме. Слободата значи дека сме сами во таа одлука, и затоа преземањето одговорност може да биде многу тешко. До одреден степен, има вештини кои можат да се научат и учениците ќе го прават токму тоа во оваа тема.

Учениците ќе комуницираат едни со други за нешта за кои во пракса мораме самите да одлучиме – да пробаме да ги сфатиме дилемите со различна комплексност, избирањето и одредувањето на приоритети.

Конструктивистички концепт за одговорноста

Преземањето одговорност најдобро се учи и разбира во конкретни ситуации кои бараат донесување на одлука. Во овој поглед, дилемите се посебно интересни бидејќи тие бараат внимателно размислување за последиците на една одлука.

Во едно отворено, секуларно и плуралистичко општество ние не можеме да сфатиме здраво за готово дека постојат правила на кои секој веднаш ќе се согласи – но за стабилноста на заедницата ваквите правила се многу битни. Ние затоа мораме да комуницираме и да преговараеме за основните принципи кои ги делиме со преземањето одговорност.

Преземањето одговорност е предизвик и постојан процес на учење: во овој поглед оваа тема усвојува конструктивистички концепт за одговорноста.

Замки во учењето за одговорност – и како да се избегнат

Постојат две замки во учењето за одговорност – апстрактно морализирање и индоктринација

Морализирањето значи зборување за тоа „да се биде добар граѓанин“ без обраќање на конкретен проблем. Учениците ја добиваат пораката дека преземањето одговорност е прашање на „дали сакаш или не?“ Тие не сфаќаат колку тешка може да е оваа задача и колку е битно да се искажуваат причините за донесување одлука.

Замката на индоктринацијата се однесува на наставниците кои се обидуваат да воведат одредена група на вредности. Тие немаат овластување за тоа и кои вредности и да ги одбрале, тие можат да се доведат во прашање и деконструираат.

За да се избегнат овие замки оваа тема е базирана на клучна задача која на учениците им ја дава можноста сами да носат одлуки. Наставникот е нивен тренер и олеснувач.

Учениците дискутираат за тоа како да решаваат дилеми. Случаите кои се обработуваат се однесуваат на секојдневното искуство на учениците, што на учениците им ја дава улогата на експерти.

Подготовка за темата

Препорачуваме наставникот да ја извршува истата задача како учениците (види материјали за ученици 2.1-2.4 и материјали за наставници 2.1 – 2.3). На овој начин наставникот ќе стане свесен за можностите за учење и тешкотиите на неговите ученици. Самиот резултат – одлуката како да се реши дилема – не е „точный“ одговор, бидејќи постојат субјективни избори за кои учениците може, а не мора да се согласат.

Развивање на компетенции: упатувања до другите теми во оваа книга

Што покажува оваа табела

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократијата* се концентрира на компетенциите на активниот граѓанин во демократијата. Матрицата го покажува потенцијалот за дополнување помеѓу темите во овој прирачник. Матрицата покажува кои компетенции се развиваат во втората тема (засенчениот ред во табелата). Колоната која е со задебелена рамка ги покажува компетенциите за донесување политички одлуки и делување – таа е задебелена поради блиските врски со учеството во демократија. Редовите подолу ги означуваат врските со други теми во овој прирачник: кои компетенции што ги поддржуваат учениците во втората тема се развиваат во овие теми?

Како може да се користи оваа матрица

Наставниците може да ја користат оваа матрица како алатка за правење план за часовите по ОДГ/ОЧП на различни начини.

- Оваа матрица им помага на наставниците кои имаат само неколку часа да ги посветат на ОДГ/ОЧП: Наставникот може да ја одбере само оваа тема и да ги изостави другите, бидејќи тој/таа знае дека некои од клучните компетенции до одреден степен се развиваат во оваа тема – на пример, анализа, рефлексивна употреба на медиумите и одговорност
- Матрицата ги потсетува наставниците на потенцијалот за дополнување кој помага за учениците постојано да се обучуваат, во битни области и различни контексти кои се поврзани на многу начини. Во овјо случај наставникот бира и комбинира повеќе теми.

Теми	Димензии на развојот на компетенции			Ставови и вредности
	Политичка анализа и расудување	Методи и вештини	Учество во демократија Донесување политички одлуки и делување	
2 Одговорност	Разбирање на проблеми со дилеми Анализирање последици од одлука Одредување приоритети и осмислување	Внимателно разгледување и размислување Споделување на причини и критериуми за една одлука	Донесување одлуки со нецелосна информација Свесност на ризикот од неуспех	Менување на перспективите Признавање на интересите и правата на други Заедница базирана на човекови права
1 Идентитет	Разбирање на ефектот од нашите избори врз другите			Менување на перспективите
4 Конфликт	Дилема за одржливоста	Преговарачки стратегии	Решавање на конфликти	
6 Влада и политика	Политика – процес на решавање проблеми и конфликти			
7 Еднаквост	Ценење на културолошката димензија на демократијата		Рамнотежа на правата на мнозинството и малцинството	Заемно признавање

ТЕМА 2: Учество, преземање одговорност

Слободата носи одговорност

Тема на лекција	Стручно оспособување/цели на учење	Задачи на ученикот	Материјали и извори	Метод
Лекција 1 Ќе ризикуваш да изгубиш пријател – или да прекршиш правило?	Компетенции за донесување политички одлуки и делување: избирање и давање причини. Ние сме одговорни за изборите кои ги правиме во секојдневниот живот. Концепти за дилема и одговорност.	Учениците размислуваат за изборите кои ги прават во секојдневни ситуации со дилема и ги споделуваат нивните причини.	Материјал за наставници 2.1 и 2.2 Материјал за ученици 2.1 и 2.2.	Пленарна дискусија, предавање, работа во групи.
Лекција 2 и 3 Што би правел/а?	Компетенции за одлучување и делување: справување со дилеми. Правиме различни избори кога решаваме дилеми. Со тоа го практикуваме нашето човеково право на слобода.	Учениците дискутираат за зададени случаи со дилеми и се осврнуваат на нивните лични искуства.	Материјал за ученици 2.1-2.4 Материјал за наставници 2.2. Табли, маркери.	Работа во групи.
Лекција 2 и 3 Што би правел/а?	Преземањето одговорност подразбира решавање дилеми, собирање информации, мислење на последиците, одредување приоритети, донесување одлуки.	Учениците дискутираат за зададени случаи со дилеми и се осврнуваат на нивните лични искуства.	Материјал за ученици 2.1-2.4 Табли, маркери.	Работа во групи.
Лекција 4 Кои вредности мора да ги имаме сите?	Пресудување: размислување за критериумите и вредностите. Демократското општество зависи од заедничка група на вредности. Човековите права се група на вредности со кои сите се согласуваме.	Учениците одбираат случаи со дилеми, известуваат за нивните одлуки, споредуваат и дискутираат за нивните приоритети.	Материјал за наставници 2.2 Табли (подготвени од претходната лекција), маркери. Материјал за ученици 2.5; алтернатива е УДЧП, Член 1 на табла или проектор.	Дискусија за заедничко планирање. Презентации. Дискусија.

Лекција 1

Ќе ризикуваш да изгубиш пријател – или да прекршиш правило?

Секаде се соочуваме со дилеми

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на времето.

Стручно оспособување	Компетентност во донесување политички одлуки и делување: избирање и осмислување
Крајна цел на учењето	Ние сме одговорни за изборите кои ги правиме во секојдневниот живот. Концепти за дилема и одговорност.
Задачи на учениците	Учениците размислуваат за изборите кои ги прават во секојдневни ситуации со дилема и ги споделуваат причините.
Материјали и извори	Материјал за наставници 2.1 и 2.2. Материјал за ученици 2.1 и 2.2 .
Метод	Пленарна дискусија, предавање, работа во групи.
Временски буџет	1. Учениците се справуваат со секојдневна дилема – 10 мин. 2. Учениците се запознаени со алатката за анализа на дилеми – 20 мин. 3. Учениците ги споделуваат одлуките во училишниот тест за дилеми – 10 мин.

Информационо поле

Оваа лекција ги запознава учениците со важноста и потребата за преземање одговорност. Тие во една пробна ситуација ќе ја применат алатката за размислување на одлуките при преземање одговорност, и ќе се запознаат со клучниот концепт на дилемата.

Сите ученици се активно вклучени преку овој индуктивен пристап. За неколку минути сите ученици во класот размислуваат на тоа како да решат дилема која им е позната од искуството во училиштето.

На првиот час се работи клучната тема – соочување со дилеми, избирање, размислување на приоритетите поврзани со изборите. Наместо да се додаваат уште тематика, следните часови се посветени на решавање на дилеми. Како и сите теми во овој прирачник, и оваа тема го следи дидактичкиот принцип на темелно работење на одбрана тематика – „Прави помалку, ама прави го добро“. Причината за бирањето помалку и испуштањето доста е непотребното искуство. Најдобрите резултати се добиваат од интензитетот или трудот на учење, а не од опширното обработување на тематика.

Опис на лекцијата

Фаза 1: Учениците размислуваат за нивните избори во секојдневни ситуации

Материјали за наставници 2.1

Наставникот го најавува почетокот на новата тема и како вовед го изнесува следниот случај.

Замислете ја следната ситуација. Во вашиот клас се прави писмен тест по историја. Вие сте еден/на од најдобрите ученици по историја во класот и дури и вие мислите дека тестот е доста тежок.

Вашиот/та другар/ка е зад вас и со шепотење ви вели да му/ѝ го покажете тестот. Знаете дека препишувањето е забрането и можете двајцата да бидете казнети.

Што би правеле? Ќе ризикувате да изгубите другар/ка или да прекршите правило?

Наставникот ја запишува дилемата – темата на овој час – на таблата.

Тој таа/ објаснува дека одговорот мора да биде со да или не – нема алтернатива или компромисно решение, ниту пак учениците смеат да комуницираат а потоа да кренат рака. Учениците гласаат а наставникот ги забележува резултатите на таблата.

Потоа следи дискусија. Учениците ги образложуваат причините, и по некоја минута наставникот ги сумира точките на таблата. Можеме да очекуваме аргументи како што се следните:

Би ризикувал да изгубиш другар/ка – или да прекршиш правило?	
Да (глас x)	Не (глас y)
Добрите другари секогаш си помагаат.	Препишувањето не е фер за тие кои се држат до правилата.
И мене ќе ми треба помош од другар некој ден.	Ако препишуваме ризикувам самиот да сум казнет. Другарите не треба да го очекуваат тоа еден од друг.
Треба да си поаѓаме. Светот ќе биде ладно и непријателско место ако не се грижиме еден за друг.	Ризикот зависи од другарот/ката. Можам да разговарам со добар другар, и тој/таа ќе ја почитува мојата одлука.
...	...

Фаза 2: Учениците се запознаваат со алатката за анализа на дилеми

Материјали за ученици 2.1 и 2.2

Наставникот ги дели материјалите на учениците и ги запознава со концептот за дилемата (материјал 2.1) со кратко предавање. Аргументите кои учениците ги користат прикажуваат конфликт на лојалностите: или ќе бидам лојален на другарите кога ќе ми побараат помош, или ќе ги следам правилата бидејќи тие овозможуваат еднаква шанса за сите на тестот. Причините кои учениците ги дале – или се очекува да ги дадат се однесуваат на вредности: моето разбирање на пријателството, лојалноста, волјата за помош на другите, постапувањето фер, почитта кон правилата и законите.

Сега се соочувам со ситуација во која ќе прекршам некои од овие вредности – или ќе изгубам другар/ка и ќе страда мојата репутација, или ќе ризикувам да бидам казнет и да имам грижа на совест бидејќи прекршив правило кое го поддржувам. Ваквата ситуација, каде што може да бирав што да погрешам, наместо да правиш сè правилно – се вика дилема. Овој пример е типичен за многу дилеми:

- Ниеден компромис не евозможен. Мораш да си одредиш приоритети.
- Временскиот притисок те приморува да реагираш веднаш и затоа не можеш внимателно да размислиш за одлуката.
- Одлуката не можеш подоцна да ја смениш, така што резултатот е неповратен.
- Преземаш одговорност – ти и другите морате да се справите со последиците.

Во нашите секојдневни животи, како и во донесувањето политички одлуки, многу често се соочуваме со дилеми. Справувањето со нив е тешко бидејќи проблемите се често комплицирани, и мораме да делуваме под временски притисок.

Сепак, решавањето дилеми и размислувањето за нашата одговорност е вештина која до одреден степен се учи, а процесот се одвива бавно. Посветуваме неколку часа на размислувањето на дилеми кои во вистински ситуации мораат да се решат веднаш.

Материјалот за ученици 2.2 нуди алатка која помага во решавањето дилеми. Учениците ја имаат задачата да ја применат оваа алатка на проблемот со училишниот тест. Со дискутирање од околу 5 до 10 мин., учениците треба да изберат меѓу едно до три прашања кои тие ги сметаат за релевантни и корисни, и внимателно да ги разгледаат. Тие треба да донесат одлука и да ги споделат причините во пленарната сесија која следи. Работата е во групи од тројца или четворица.

Фаза 3: Учениците ги споделуваат одлуките за дилемата со тестот

Во заклучната пленарна сесија говорниците на групите ги претставуваат нивните одлуки и приоритетите кои ги следеле. Наставникот претседава со сесијата и обрнува посебно внимание на изборот на прашања и критериумите на учениците.

Како заклучок за овој час, наставникот дава коментар укажувајќи им на учениците на нивните заеднички или поинакви приоритети. Со мислењето на приоритетите кои ги довеле до одлука учениците преземаат одговорност.

Лекција 2 и 3

Што би правел/а?

Ние преземаме одговорност за нашите одлуки

<p>Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.</p> <p>Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.</p> <p>Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.</p> <p>Задачата на учениците, заедно со методот го формираат главниот елемент на процесот на учење.</p> <p>Списокот на материјали е во корист на подготовката за час.</p> <p>Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.</p>	
Стручно оспособување	Компетентност во одлучување и делување: справување со дилеми
Крајна цел на учењето	Правиме различни избори кога се справуваме со дилеми. Со тоа ние го практикуваме човековото право на слобода. Преземањето одговорност вклучува справување со дилеми: собирање информации, размислување на последиците, одредување приоритети, одлучување.
Задачи на учениците	Учениците дискутираат за зададени случаи со дилема и се осврнуваат на нивните лични искуства.
Материјали и извори	Материјал за наставници 2.2. Материјал за ученици 2.1 -2.4. Табли, маркери.
Метод	Работа во групи
Временски буџет	<ol style="list-style-type: none">1. Наставникот ја претставува клучната задача на оваа тема. – 10 мин.2. Клучна задача: учениците дискутираат за дилемите – 70 мин.

Информационо поле

Преземањето одговорност во секуларните демократски општества има конструктивистичка димензија: ние мораме да дознаеме како да преземеме одговорност во дадена ситуација. Преземањето одговорност во дилеми и под притисок е тешко, но е нешто што може да се развие.

Клучната задача на оваа тема е со таа цел. Учениците дискутираат за проблемите и изборите на приоритети во ситуации со дилема. Преземањето одговорност е конкретна работа и затоа учениците се справуваат со четири дилематски проблеми кои се различни по содржина (види материјал за ученици 2.3): преземање одговорност за нешто што некој друг требало да се погрижи, конфликт на лојалноста кон наставник и другар/ка, конфликта на лојалноста кон пријател и обврската да се почитува законот, одлучување дали да се поддржи проект без да се биде целосно информиран.

Учениците ги подготвуваат презентациите по нивен избор, во кои се концентрираат на нивните причини (види мат. за ученици 2.4). Како поддршка за овие презентации наставникот ја подготвува таблата според печатениот материјал, со адаптиран изглед (види материјал за наставници 2.2) Опширните задачи од проектен тип на наставникот му ја даваат можноста да ги процени развивањата на компетенции на учениците (види фаза 3 подолу).

Опис на лекцијата

1. Наставникот ја претставува клучната задача на темата

Целта на оваа вежба е да се анализираат начините на решавање дилеми и критериумите кои се користат. Во вистинскиот живот често мораме да правиме одлуки во секунди и можеби ќе жалиме подоцна во животот ако тие се неповратни. Во политиката, процесите на донесување одлука често се дилеми – со спротиставени цели.

Во оваа клучна задача, учениците можат да го учат комплексниот процес на одлучување со забавено темпо и да размислуваат за одговорноста која ја земаат кога ја решаваат дилемата на еден начин или друг.

Тие треба да ги запишат одлуките и причините на материјалот за ученици 2.4. Ако не можат да се согласат за една одлука во рамките на групата, треба да се запишат и претстават двата погледи.

Учениците прават групи од четири до шест ученици. Назначуваат раководител на групата, презентер и пишувач кој му помага на презентерот. Тие ги дискутираат четирите дилеми од материјалот за ученици 2.3 со бирање прашања и критериуми од помошните алатки (мат. за ученици 2.2). Групите можат да имаат понатамошни дискусии за дилеми од лично искуство или политиката.

2. Клучна задача: учениците дискутираат за дилемите

Учениците работат во групи. Тие се одговорни за нивната работа, вклучувајќи одлуки за паузи, домашни задачи, истражување за материјали итн..

3. Активности на наставникот

Наставникот ги надгледува учениците. Додека учениците работат наставникот може да го процени нивното ниво на развој на компетентноста – соработка/тимска работа, организација на времето, разбирањето на дилеми, ниво на размислување, анализа и политичко расудување.

Тој/таа не им помага на учениците освен ако не побараат: во тие случаи наставникот не треба да даде решение, туку да им помогне да најдат адекватен пристап.

Подготовка за лекција 4

- Наставникот подготвува шест табели за презентација (види материјал за наставници 2.2). Секоја табела е на посебен лист. Наставникот ги впишува насловите на случаите со дилема и алтернативните решенија.
- Наставникот ги надгледува учениците и ги прашува како се справуваат со задачата. Ако на учениците им е тешко или сметаат дека задачата е над нивниот капацитет, наставникот треба да зборува за овие проблеми во фазата за размислување. (лекција 4, фаза 3)

Лекција 4

Кои вредности мора да ги имаме сите?

Преземање одговорност во заедница базирана на човекови права

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Расудување: размислување за критериумите и вредностите.
Крајна цел на учењето	Демократската заедница зависи од заедничките вредности. Човековите права ни даваат вредности со кои сите можеме да се согласиме.
Задачи на учениците	Учениците бираат случаи со дилеми, известуваат за нивните одлуки, споредуваат и дискутираат за приоритетите.
Материјали и извори	Материјал за наставници 2.2. Хартиени табли (подготвени од предходниот час), маркери Материјал за ученици 2.5; алтернатива е Член 1 од Универзалната декларација за човекови права на таблата или проектор.
Метод	Дискусија со заедничко планирање, презентации, дискусија
Временски буџет	1. Одлучување со заедничко планирање – 10 мин. 2. Презентации и дискусија – 15 мин. 3. Размислување за темата 15 мин.

Информационо поле

Клучната задача им овозможува на учениците да создадат многу материјал и веројатно е дека тоа ќе биде многу повеќе од колку што може да се дискутира на еден час. Затоа мора да се направи избор. Учениците треба да учествуваат во оваа одлука, бидејќи проблемот и одговорноста се нивни исто колку и на наставникот. Брзото одлучување заштедува време за другите делови од лекцијата.

Како и да е, ако учениците не сметаат дека некои делови од нивната работа треба да се дел од дискусијата, тогаш нивните забелешки имаат приоритет. За да се избегне разочарување меѓу учениците, важно е да разберат дека повеќе ќе научат од темелна дискусија за помалку избрани делови од колку да чујат кратки искази за сè што дискутирале. Класот мора да ги реши дилемите како што се: времето, јавното внимание и ограничените извори – не само во организацијата на часот, туку и во вистинскиот живот. Цензурирањето и создавањето на агенда се голема потреба, како и практикување на моќта (види ја 9-тата тема за поопширен опфат на ова прашање)

Ова е одлична можност за учење на организација на часот – учење во духот на демократијата и човековите права. Што поскоро учениците одберат на што да се концентрираат тоа подобро, но никој не смее да се чувствува занемарен. Учениците мораат да направат баланс помеѓу ефикасноста и фер правилата на учествување. На крајот ќе одлучи мнозинството (види ја тема 8 за проблемот при надгласувањето на малцинствата)

Во крајната фаза на размислување, предложуваме да се концентрира на два клучни проблема кои секогаш ги има при преземањето одговорност во отворените општества: дилемите на комплексност и стабилност (види материјали за наставници 2.3, модули за предавање бр. 2 и 3).

Дилемата на комплексност се однесува на дознавањето дека преземањето одговорност е тешка задача и овие тешкотии се зголемуваат колку што нашите социјални системи стануваат покомплексни. Ако учениците го нагласат ова искуство, наставникот треба да ја одбере оваа тема. На учениците можеби ќе им треба охрабрување да го прифатат ризикот за неуспех, но секако не треба да избегнуваат да донесат одлуки.

Дилемата на стабилност се однесува на фактот што кога одлучуваме, препуштени сме самите на себе и не треба да сфатиме здраво за готово дека сите се придржуваме до истите вредности. До кој степен е потребен ваквиот договор, и како тоа да се постигне? Човековите права нудат вредности кои се врзани со принципот за почит кон човечкото достоинство, а тоа е прифатено во сите големи религии. Затоа оваа лекција е важна лекција од образованието за човекови права (ОЧП).

Опис на лекцијата

Подготовка

Наставникот ги поставил табелите за презентација во училницата пред часот.

Фаза 1: Одлучување за заедничко планирање

Наставникот претседава со првата фаза од овој час. Тој/таа се приближува до секоја од четирите табли со случаите со дилема и се осврнува на двете алтернативни опции. Учениците гласаат за една од опциите со кревање на рака, а наставникот ги запишува резултатите на таблата.

Групите кои размислувале за нивното лично искуство даваат извештај за проблемот и ја презентираат одлуката на учениците. Тие ги поставуваат нивните додатни табли.

Наставникот истакнува дека учениците ќе немаат доволно време да дискутираат подетално за сите одлуки и затоа треба да бираат со кревање на рака. Ако учениците се согласуваат, не треба понатамошни дискусии.

Ако учениците имаат тешкотии во избирањето на проблеми, наставникот треба да предложи еден или два. Критериумите за изборот на проблеми може да се:

- дискусија за проблем кој учениците го сметаат за посебно интересен
- едногласна одлука – дали учениците имаат исти вредности и приоритети?
- контроверзна одлука – дали учениците се согласуваат за одредени вредности и приоритети?
- претпочитање на лични искуства од учениците

Критериумите кои ќе важат зависат од избирањата кои се забележани на таблите.

Фаза 2: Презентации и дискусија

Презентерите стануваат и ги објаснуваат причините за одлуката на групата. Вториот член од групата помага за презентацијат со запишување на белешки на таблата.

Упатувани од наставникот, учениците ги споредуваат нивните критериуми и дискутираат за нивните избори. Наставникот претседава со дискусијата.

Резултатот од дискусијата не може да се предвиди. Учениците можеби ќе се согласат за принципите на преземање одговорност во дадена ситуација, а можеби и нема. Долната третина од хартиената табла може да се искористи така што таму ќе се запише резултатот од дискусијата.

Фаза 3: Размислување

Наставникот одбира еден од следните проблеми врз основа на зборувањето и забелешките кон учениците за време на клучната задача. Заедничкото одлучување не би било пригодно, бидејќи наставникот ќе треба да ги објаснува опциите со долго предавање.

Прва опција: дилемата на комплексност

Учениците размислуваат за тешкотиите при преземањето одговорност

Пленарната сесија почнува со фаза на повратна информација. Што помина добро, што беше тешко?

Можеме да очекуваме учениците да забележат дека преземањето одговорност е тешко и долготрајно. Целта да се разберат последиците од тоа што го правиме – мисли на резултатот, (*respice finem*), често е невозможна.

Одговорот на наставникот кон оваа забелешка е совршено оправдан – но кои се алтернативите? Да се престане да се одлучува и презема одговорност? Да се инсистира на целосно информирање уште на почетокот? Секако дека животот ќе продолжи и ќе мораме да го прифатиме ризикот на правење грешки со нашите одлуки. Но свесноста за ризикот на нашиот неуспех и предизвикот на модерното општество (види материјал за наставници 2.3, модул за предавање бр. 2) прават значителна разлика. Затоа образованието и обуката од типот на претставените во оваа тема е многу битно.

Опција 2: Дилемата на стабилност

Учениците размислуваат за нивните искуства во однос на човековите права

Наставникот се осврнува на вредностите и приоритети за кои учениците се согласиле или не се согласиле во предходната дискусија, а тоа го поттикнува следното прашање?

⇒ Кои вредности ни се заеднички?

Ова е темата на овој час; наставникот ја запишува на таблата како наслов; може и да се закачи парче А3 хартија на сид.

Учениците ја прегледуваат нивната дискусија која беше забележана на хартиените табли.

Ова размислување води до понатамошни прашања:

⇒ За кои вредности не се согласуваме? Дали тие заемно се исклучуваат?

⇒ За кои вредности треба да се согласиме?

Наставникот објаснува зошто ова прашање е толку битно: Зависиме едни од други во преземањето одговорност во истата насока. Кои може да се насочувањата?

Учениците ќе знаат или сфаќаат дека нема религија или етичка филозофија која сите ја прифаќаме и никој нема да прифати вредности кои му се наметнуваат. Единствениот извор на вредности и правила за кои можеби ќе се согласиме се човековите права.

Наставникот упатува на Универзалната декларација за човекови права, Член 1

„Сите човечки суштества се родени слободни и еднакви по достоинство и права. Тие имаат разум и совест и треба меѓусебно да се однесуваат во духот на братството.“

Универзална декларација за човекови права (10 декември 1948) Член 1;

Целосниот текст е во материјалот за ученици 2.5.

Учениците го наоѓаат овој член во материјалот за ученици 2.5, или наставникот го презентира на час.

Само овој член може да не однесе многу далеку:

- Ние сме родени со човекови права; тие се неотуѓиви, никој не може да ни ги одземе.
- Ние сме слободни.
- Ние сме еднакви.

Наставникот демонстрира како треба да се чита ваков член – полека, збор по збор. Учениците продолжуваат:

- Ние имаме човечко достоинство: треба да се однесуваме меѓусебно со почит.
- Ние имаме сигурни права.
- Ние сме „дарувани со разум“: Можеме да мислиме самите за себе.
- Ние сме „дарувани со совест“: Можеме да сме одговорни.
- „Треба да се однесуваме меѓусебно во духот на братството“: треба да сме одговорни едни за други, што значи грижа за оние кои зависат од помошта од другите.

Наставникот истакнува дека човековите права немаат само вертикална димензија – односот меѓу авторитетот на државата и индивидуалниот граѓанин – туку имаат и хоризонтална димензија – односот меѓу индивидуалците како членови на заедницата. Ние имаме многу слобода и плурализам во општество базирано на човекови права, општество кое ни ја дава рамката на вредности за која можеме сите да се согласиме.

Можности за поопширно учење

Двете опции во фазата за размислување вреди да се дискутираат. Во додатокот од оваа тема може да се дискутира вториот клучен проблем.

Перспективата на одговорност може да се поврзе со секоја тема на овој прирачник. Видете го делот со упатувањата на почетокот на ова поглавје.

Материјали за наставници 2.1

Како да се користи алатката за анализа на дилеми

(материјал за ученици 2.2): пример за демонстрација

Упатствата се учениците треба да одберат неколку прашања и да размислуваат за нив внимателно. Затоа овој пример за демонстрација обработува некои одбрани прашања, но читателот слободно може да одбере поинаку или да ги одговори прашањата поинаку. Во оваа демонстрација методот е поважен од насоката на размислување. Ова е една причина зошто не се предложува ниедна одлука.

Случај број 4: Кои банани да ги купам? (материјал за ученици 2.3)

1. Соберете информација

Кој сè е вклучен?

Што сака/ат? (Нивните потреби, цели или интереси?)

Кој е вклучен?	Цели, интереси
Јас како потрошувач	Купување евтина храна. Купување квалитетна храна.
Супермаркет	Привлекување потрошувачи. Правење заработка.
Фер трговија	Поддржување на малите производители на банани.
Производители на банани	Заработувачка за поддршка на семејството. Продавање добри производи. Зголемување на производството.

Што е проблемот/дилемата?

Купување на поевтини банани	Купување на поскапи банани
Купувањето на поевтините банани ќе ми заштеди пари за други цели.	Купувањето на поскапи банани им помага на малите производители на банани.
Непомагањето на луѓе на кои им треба помош и до одреден степен зависат од моите одлуки, ми создава грижа на совест.	Купувањето скапа храна има граница.

Каква врска има овој случај со мене?

Јас сум директно вклучен во глобалниот пазар. Мојата одлука за тоа што да купам директно влијае на животот на другите.

Што не знаеме – што не разбираме?

Јас сум директно вклучен во глобалниот пазар. Мојата одлука за тоа што да купам директно влијае на животот на другите. Ние не се знаеме меѓусебно, но знаеме малку едни за други и сме поврзани со тоа што го правиме.

Не знам колку итно фармерите зависат од мојата помош. Можеби другите потрошувачи веќе купиле повеќе килограми од истите банани, но може да е и спротивното.

Колку е голем трудот за да се најде информацијата која недостасува?

Во секојдневни услови морам да се одлучам веднаш. Ми треба нешто за јадење и морам да одлучам без да имам целосна претстава; ова е правилото, не исклучокот.

2. Мисли на **последниците**.

Кои се алтернативните избори?

Каков ефект ќе има секој од изборите, и за кого...?

Алтернативни избори	Алтернатива 1 Купи ги евтините банани	Алтернатива 2 Купи ги скапите банани
Јас како потрошувач	Без разлика колку голем или мал ми е буџетот, нема да ја забележам разликата. Ако е потребно, можам да компензирам со штедење на еден хамбургер или чоколада. Ситуацијата може да е поинаква ако имам долг и морам да штедам секаде.	
Производител на банани	Нема поддршка.	Скромна поддршка, со значителен ефект (информација од Фер-трговијата)
Супермаркет	Немаме точни бројки, но можеме да претпоставиме дека супермаркетот заработува се додека купуваме банани – биле тоа евтини или од Фер-трговијата.	
Фер-трговија	Неуспех за Фер-трговијата.	Успех за Фер-трговијата.

3. Одреди си ги **приоритетите**

До кој степен ги разбираам последниците од мојата одлука?

Јас немам целосна претстава и не можам да се потрудам да ја дознаам – освен ако тоа не стане еден од моите главни приоритети. Затоа морам да решам дали ќе се потпрам на информацијата која ми ја даваат другите, во овој случај Фер-трговијата. Тие ми велат дека дури и најмалата донација значи многу за производителите на банани од земјите во развој.

Кои религиозни или морални принципи се битни за мене?

Ова прашање очигледно е од големо значење. Можеме да го одговориме како што сметаме дека е правилно.

Дали мојата одлука е неотповиклива („точка од која нема враќање“, или можам подоцна да ја исправам?

Ваквата одлука може да се прави многупати. Можам да направам еден избор денес, а спротивниот утре. Можам да размислувам за одлуката, но не можам да преправам одлука од минатото.

4. Донеси **одлука**.

Дали морам да се определам за една цел и да ја прекршам другата?

Да. Обично купуваш евтини или скапи банани, но не и двете. Компромисот – купување по малку од двете – воопшто не е убедлив.

Со оглед на околностите, што ми вели интуицијата? Со која одлука најмногу се идентификувам?

Во секојдневните услови, нашата интуиција е веројатно нашата најважна водилка и често е поверодостојна од долго размислување. Правиме така како што чувствуваме дека е најдобро. Оттаму, преземањето одговорност значи разбирање и понекогаш ревидирање што ни вели нашата интуиција.

Материјали за наставници 2.2

Распоред на хартиените табли за споредба на решенијата за дилемите (лекција 4)

Треба по една хартиена табла за секоја од случаите со дилема. За предлози како да се фразираат алтернативните опции, видете го материјалот за ученици 2.4.

Случај со дилема:

(Додадете наслов од материјалот за ученици 2.3).

Алтернативи	Причини
<i>(Впишете ја првата опција тука)</i> Број на група	
<i>(Впишете ја втората опција тука)</i> Број на група	
<i>(оставете празно за додатни записи)</i> Број на група	

Материјали за наставници 2.3

Слобода и одговорност – три модули за предавање

Ова е комплет на модули за предавање, кои се бираат во зависност од потребите за учење на учениците - во рамките на темата со четири лекции/предавања или опционалното продолжение на темата. Модулите се занимаваат со условите на преземање одговорност во нашите модерни општества:

Модул број 1: Учење за тоа како преземањето одговорност е невозможно без преземање ризици.

Модул број 2: Како да успееме да преземеме одговорност во модерни и сè покомплексни општества кои го бараат нашиот максимум?

Модул број 3: Стабилноста на демократските општества има културолошка димензија – заедничките вредности не можат да ни бидат наметнати - за нив мора да се согласиме.

1. Дилемата на ризик-одговорност

Слободното правење избори е човеково право, но оваа слобода носи одговорност. Мораме секогаш да сме свесни за последиците од нашите одлуки и делувања за нас и за другите, денес и во иднината, тука или каде било во светот. (Види го моделот на одржливост во материјалот за ученици 4.2).

Од друга страна, учиме како да преземаме одговорност само во услови на слобода, што значи и слобода да се грешат. На пример, младите луѓе сакаат да излегуваат навечер и во викенди, како што знаат и учениците. Нивните родители очекуваат тие да се вратат дома во одредено време, и младата личност има одговорност да го исполни ветувањето. Без слободата на движење и ризикување никој не може да научи како да презема одговорност.

2. Дилемата на комплексност-демократија

Во оваа тема учениците размислуваат за тоа како да преземаат одговорност во секојдневието. Често мораме да решаваме дилема за неколку секунди. Клучната задача (лекции 2 и 3) им овозможува на учениците да ги анализираат димензиите на одговорноста во забавено темпо, и со тоа тие ја тренираат нивната интуиција. Преземањето одговорност бара способност да се прегледаат комплексни ситуации за неколку секунди, а потоа интуитивно да се направи одлука која ќе трпи критичко размислување. Во нашето секојдневно искуство, тоа е „нормално“ и сите сме свесни на ризикот од правење грешки кога се соочуваме со тешки проблеми и временски притисок. Тренингот и искуството помагаат да се подобри интуицијата, но проблемот останува.

Комплексноста има различни квалитети на социјално или глобално ниво. На пример, често треба да одлучиме како да патуваме од А до Б, на пример од дома до училиште. Возењето со автомобил е најзгодната опција, а возењето со автобус или велосипед е подолго, да не ги споменуваме пак застоите, врнежите итн. Кој избор ќе го направиме? Нашиот критериум треба да се последиците од возењето за климатските промени. Но дали само мојот автомобил ќе направи разлика, посебно ако мал дел од луѓето одат со автобус и велосипед? Овој проблем е прекомплексен за една личност (види тема 4). Истото важи кога треба да

учествуваме во политички дебати за ваков проблем – дали правиме доволно, или вистинските работи за да се избегнат климатските промени?

Ова зголемување на комплексноста е типично во модерните општества. Тие се поврзани преку глобалните пазари и зависат меѓусебно преку начинот на кој се справуваат со глобалните проблеми како климатските промени. Справувањето со комплексност прави преземањето на одговорност да е потешко. Ова на еден начин е цената која ја плаќаме за зголемување на стандардот во модерните општества, заради постигнувањата во науката, технологијата и образованието.

Интуицијата повеќе не помага во преземањето одговорност за комплексни проблеми како што е климатската промена. Ни требаат совети од експерти. Во демократиите, граѓаните и политичарите кои мораат да се потпрат на експертите за да го разберат светот се во опасност да западнат во еден вид на модерна, пост-демократска олигархија, владеење на експерти кои граѓаните не можат да ги контролираат. Ова е дилемата на комплексност-демократија.

Демократијата се издига и паѓа со ветувањето дека секој заинтересиран граѓанин може да учествува во одлучувањето. За да се прави тоа одговорно потребни се образовани граѓани. Образованието е единствената шанса која ја имаме за да ја решиме дилемата на комплексност. Ширењето на образованието не само што стана движечка сила во зголемувањето на комплексноста на модерните општества, туку е и клучот за надминување на дилемата комплексност-демократија.

3. Дилемата на слобода-стабилност: слободата, плурализмот и нашата потреба да имаме одредени заеднички вредности

Член 18

Секој има право на слобода на мислење, совест и религија; ова право вклучува слобода да се смени религијата и верувањето и слобода, дали сам или во заедница со други и јавно или приватно, да ја манифестира религијата или верувањето преку поучување, практикување, обожување и церемонија.

Член 19

Секој има право на слобода на мислење и изразување; тоа право вклучува слобода на имање мислење без вмешување и барање, примање и давање информации и идеи преку кои било медиуми без разлика на границите.

Универзална декларација на човекови права (10-ти декември 1948); целиот текст е во материјалот за ученици 2.5

Индивидуите кои ги практикуваат овие права создаваат плурализам во многу форми (види тема 3). Еден ефект е тој дека луѓето припаѓаат на различни религиозни и вредносни системи – дури и повеќе ако се присутни имигрантски заедници. Модерните општества се секуларни и плуралистички – нивните членови развиваат индивидуални погледи и идентитети. (види тема 1). Одговорноста има конструктивистичка димензија.

Од друга страна, секое општество се потпира на вредности за кои сите членови се согласуваат. Демократијата подеднакво зависи од силна држава и поддржувачка политичка култура.

Ова е дилемата на слобода-стабилност: демократската и секуларна држава зависи од културолошки услови кои нејзините институции и авторитети не можат да ги создадат или наметнат. Колективно прифатените и ценети вредности, правила и цели не можат да се земат здраво за готово. Наместо тоа, граѓаните имаат одговорност да ги преговараат и дефинираат нивните вредности, правила и цели. Образованието, поточно ОДГ/ОЧП има клучна улога во решавањето на овој предизвик. Човековите права се можеби единствените правила и принципи кои можат да бидат универзално прифатени. (види ја 4-та лекција од оваа тема, која се концентрира на Член 1 од УДЧП). Човековите права го истакнуваат принципот на заемно признавање – златното правило – но не промовираат никакви религиозни верувања или етички и морални филозофии. Од оваа перспектива човековите права не само што се изворот на проблемот, туку и клучот за решението.

ТЕМА 3

РАЗНОЛИКОСТ И ПЛУРАЛИЗАМ

За средно образование

Согласување преку дисидентство?

Како да се согласиме за заедничкото добро?

**“La multitude qui ne se réduit pas à l’unité est confusion;
l’unité qui ne dépend pas de la multitude est tyrannie.”**

**(Разноликоста која не може да се сведе на единство е збунетост;
единството кое не зависи од разноликоста е тиранија.)**

Блез Паскал (1623-1662)

3.1 Кога би бил претседател...

Учениците ги одредуваат нивните политички приоритети

3.2 Кои цели сакаме да ги промовираме?

Учениците создаваат политички партии

3.3 Што е општото добро?

Согласување преку дисидентство

3.4 Учество во плуралистичка демократија

Учениците размислуваат за нивното искуство

Тема 3

Разноликост и плурализам

Согласување преку дисидентство?

Вовед за наставници

1. Врската помеѓу разноликоста, плурализмот и демократијата

Разноликост – некои примери

- Вработените и работодавците дискутираат за платите и работното време
- Родителите сакаат повеќе професори да се грижат за нивните деца. Лоби од плаќачи на данок сакаат даноците да бидат намалени.
- Докторите и непушачите сакаат комплетна забрана за пушење во барови и ресторани. Сопствениците и производителите на цигари промовираат слободно пушење секаде.
- Младината сака една празна зграда да се претвори во младински центар. Соседите во близина се плашат дека вревата навечер ќе биде преголема.

Концептот на разноликост се однесува на начините на кои луѓето се разликуваат – во нивните интереси, но и други работи: начин на живот, етничко потекло, верувања и вредности, социјален статус, пол, генерација, дијалект и регион (пр. урбан или рурален). Исто така, разноликоста се зголемува – како последица на социјалните и економските промени.

Дали разноликоста е проблем?

Според плуралистичките теории, одговорот е не. Во демократските системи, секој кој промовира индивидуални или групни интереси ги практикува човековите права – на пример, демонстрациите во јавност се практикување на слободата на изразување. Затоа плуралистичкиот концепт ја признава разноликоста – тоа е всушност нешто „нормално“, но поставува предизвик. Како да се усогласат различните интереси меѓу различни групи и индивидуалци? Кое е најдоброто решение на конфликтите и проблемите кои ги искажуваат тие? Ова е прашањето за општото добро.

Што е општото добро?

Според плуралистичките теории никој не знае што е општото добро пред да се направи јавна дискусија за тоа. Мораме да се согласиме за тоа што ни одговара најдобро. Општото добро е нешто за кое се преговара. Да ги разгледаме двата примери подолу:

- Работниците и работодавците мораат да се согласат со плата која на работниците им дава доволен животен стандард, а ги држи трошоците на работодавецот под контрола.
- Проблемот со младинскиот центар може да се реши со негово градење, но потоа поставување правила, со цел да се заштитат соседите од врева. Најдоброто решение мора да се најде преку дијалог и преговарање, а резултатот најчесто е компромис.

Затоа плурализмот е поврзан со конструктивистичкиот концепт за општо добро. Прво сите учесници ги искажуваат различните интереси, а потоа се бара решение кое сите ќе го прифатат. Затоа нема ништо „егоистичко“ во искажувањето на сопствените интереси. Напротив, тоа е дел од процесот, но никој не треба да очекува неговите интереси да се целосно исполнети. Конструктивистичкиот концепт истакнува дека има елемент на учење, следејќи го моделот на обиди и грешки. Праксата ќе покаже колку е добро решението, а тоа можеби ќе се смени или подобри – со нови дискусии и преговори.

На кој начин плурализмот е поврзан со демократијата?

Плурализмот е форма на натпревар. Играчите се натпреваруваат едни со други за да ги промовираат нивните интереси, а преговарањето вклучува способност и разум. Но овој тип на натпревар исто така осигурува дека ниеден играч нема да стане доминантен. Разноликоста и плурализмот создаваат структура на полиархија (владеење на многумина), која е социјалниот еквивалент на принципот на проверки и рамнотежи (checks and balances) во демократското уредување. Плурализмот се приближува до либерализмот со проширување на конкурентноста од економијата до општеството и политиката.

Како во плурализмот се решаваат конфликтите на интереси на мирен начин?

Разноликоста и плурализмот дозволуваат голем степен на дисидентство за интереси и проблеми („дисидентска сфера“). Ова може да функционира само ако има „согласувачка сфера“. Плурализмот бара од граѓаните да се согласат за одредени основни вредности и правила:

- Заемно признавање: другите играчи се гледаат како противници, но не како непријатели.
- Ненасилство: преговорите се одвиваат по мирен пат, а тоа е вербално и без користење на физичка сила.
- Прифаќање на компромис: сите играчи сфаќаат и прифаќаат дека може да се донесе одлука само преку компромис.
- Владеење на мнозинството: ако се гласа за одлука, мнозинството одлучува.
- Обид и грешка: ако условите се променат или некоја одлука е неправилна, се прават нови преговори.
- Праведност: одлуките мора да се складни со човековите права.

Критика за плуралистичкиот концепт

Критичарите истакнаа дека во плуралистичкиот модел моќта е во рацете на многумина, но поради разноликоста таа е нееднакво распределена. Затоа некои играчи имаат поголеми шанси во натпреварот на интереси од другите.

Овој аргумент ја истакнува составната тензија помеѓу слободата и еднаквоста – таа е составна што значи дека е неискоренлива за демократијата и човековите права. Плуралистите го промовираат либералното разбирање на компетенциската демократија, а критичарите инсистираат на рамноправно толкување на демократијата.

Во плуралистичкиот модел тензијата меѓу слободата и еднаквоста е јадрото на прашањата за општото добро. Слободата значи конкуренција, а конкуренцијата создава победници и

губитници т.е. нееднаквост. Затоа кога се одлучува за општото добро, играчите кои се вклучени мораат да помислат на потребите на послабите.

Дали има алтернатива на плурализмот?

Одбивањето на плурализмот подразбира препуштање на „апсолутистичкото искушение“. Властите го одредуваат општото добро, и кој не се согласува се прогласува за непријател. Комунистичките партии се пример за ова. Тие ја докажуваа апсолутната власт ослонувајќи се на тврдењето дека можат да го одредат општото добро со научни средства. Либералната и егалитарна демократија беше одбиена.

На крајот, алтернативата на плуралистичката демократија е форма на диктаторство. Ова се отсликува во забелешката на Винстон Черчил дека „демократијата е најлошата форма на владеење, со исклучок на сите други кои веќе беа пробани“. Плуралистичката демократија не е без ризици, но изгледа дека е најдобрата форма на власт која мирно се справува со разноликоста на нејзините членови.

2. Учество во демократија – што нуди оваа тема

Учениците мораат да научат дека учествуваат во плуралистичка демократија:

- Тие мораат да бидат слушнати ако сакаат нивните интереси и идеи да се земат предвид; учеството во демократија исто така значи учество во натпреварот на плурализмот.
- Учеството во демократија значи преговарање за општото добро.
- Учеството во демократија бара сите играчи да ги прифатат основните вредности на заемно признавање, ненасилство, волја за правење компромиси и владеење на мнозинството.

Оваа тема го користи пристапот на учење преку задачи. Учениците ја разбираат разноликоста од искуството во училиште и го разбираат плурализмот со тоа што се активни во процесот на преговарање за општото добро.

Лекција 1: Најпрво учениците треба да ги споделат идеите за прашањето – кои би биле нивните најголеми приоритети ако се претседател или шеф на владата во нивната земја? Учениците ќе увидат дека има разноликост во нивните мислења и идеи. Класот е модел за разноликоста во целото општество.

Лекција 2 и 3: почнува процесот на преговори. Учениците кои имаат исти погледи или пристапи формираат политички партии (другите типови на групи се изоставени во овој модел); другите можат да одберат да се сами. Учениците ги одредуваат нивните цели и приоритети и потоа преговараат. Можеби нема да најдат одлука или компромис за кој сите, или барем мнозинството ќе се согласат – како и во реалноста. Тие ќе ја увидат предноста на организациите како што се партиите наспроти индивидуалците во натпреварот на правење планови и решенија.

Лекција 4: Учениците размислуваат за нивното искуство и даваат повратна информација за целата тема.

Улогата на наставникот е тој да биде олеснувач. Учениците ја обработуваат темата со нивните активности. Се предлагаат неколку кратки упатства за клучните концепти од наставникот, со што тој/таа би го помогнал/а конструктивистичкото учење. Наставникот ги предава овие информации кога учениците се подготвени. Материјалите за ученици и материјалите за наставници ги содржат ресурсите и информациите.

Развивање на компетенции: упатувања до другите теми во оваа книга

Што покажува оваа табела

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократијата* се концентрира на компетенциите на активниот граѓанин во демократијата. Матрицата го покажува потенцијалот за дополнување помеѓу темите во овој прирачник. Матрицата покажува кои компетенции се развиваат во 3-тата тема (засенчениот ред во табелата). Колоната која е со задебелена рамка ги покажува компетенциите за донесување политички одлуки и делување – таа е задебелена поради блиските врски со учеството во демократија. Редовите подолу ги означуваат врските со други теми во овој прирачник: кои компетенции што ги поддржуваат учениците во 3-тата тема се развиваат во овие теми?

Како може да се користи оваа матрица

Наставниците може да ја користат оваа матрица како алатка за правење план за часовите по ОДГ/ОЧП на различни начини.

- Оваа матрица им помага на наставниците кои имаат само неколку часа да ги посветат на ОДГ/ОЧП: Наставникот може да ја одбере само оваа тема и да ги изостави другите, бидејќи тој/таа знае дека некои од клучните компетенции до одреден степен се развиваат во оваа тема – на пример, правење избори, разбирање на плурализмот на идентитети, практикување на правата на слобода, одговорност при правењето избори кои влијаат на другите.
- Матрицата ги потсетува наставниците на потенцијалот за дополнување кој помага за учениците постојано да се обучуваат, во битни области и различни контексти кои се поврзани на многу начини.

Теми	Димензии на развојот на компетенции			Ставови и вредности
	Политичка анализа и расудување	Методи и вештини	Учество во демократија Донесување политички одлуки и делување	
3 Разноликост и плурализам	Препознавање области на ист интерес и конфликт Две димензии на политиката: решавање проблеми и борба за моќ	Зборување во јавност. Допадливост кај другите Управување со времето	Идентификување на политички приоритети и цели Преговарање и одлучување	Самодоверба, самопочит Волја за правење компромиси
6 Влада и политика	Политика – процес на решавање проблеми и конфликти Димензија на моќта во правењето на агенда			
4 Конфликт			Преговарање и одлучување	
5 Правила и закони			Согласување за рамка на правила	Заемно признавање

ТЕМА 3: Разноликост и плурализам – согласност преку дисидентство?

Како да се согласиме за заедничкото добро?

Тема на лекција	Стручно оспособување/цели на учење	Задачи на ученикот	Материјали и извори	Метод
Лекција 1 Кога би бил претседател...	<p>Одредување политички приоритети, делување на собири за јавна дискусија и одлучување, живеење со отворени ситуации на „конфузија“</p> <p>Правење избор и размислување за критериумите.</p> <p>Создавање матрица базирана на категории.</p> <p>Давање краток исказ и давање причини.</p> <p>Четири основни политички погледи: Либерален, социјал-демократски, конзервативен, зелен (еколошки).</p>	<p>Учениците ги дефинираат, претставуваат и споредуваат нивните политички приоритети.</p>	<p>А3 лист хартија</p> <p>Материјал за наставници 3А Материјал за ученици 3.1.</p> <p>Лента од хартија за секој ученик, по можност со маркер.</p>	<p>Презентација и анализа на политички изјави; индивидуална работа, пленарна дискусија.</p>
Лекција 2 Кои цели сакаме да ги промовираме?	<p>Преговарање. Балансирање на доследност до своите цели и признавањето на туѓите цели.</p> <p>Политичките партии ја создаваат потребната моќ за промовирање на политички цели. Тоа го прават со групирање и правење компромиси.</p>	<p>Учениците преговараат за заедничката агенда на политички приоритети.</p> <p>Тие ги претставуваат членовите на партијата на јавен настан.</p>	<p>Материјал за ученици 3.1-3.4.</p> <p>Материјал за наставници 3Б</p>	<p>Работа во групи, пленарни презентации, предавање.</p>

<p>Лекција 3</p> <p>Што е општото добро?</p>	<p>Учество: вештини на преговарање</p> <p>Анализа на цели за заеднички интерес.</p> <p>Политиката има две димензии: решение на проблемите и борбата за моќ.</p> <p>Компромисот е цената што се плаќа за поддршка и согласување.</p>	<p>Учениците преговараат за одлука.</p>	<p>А4 ленти хартија и маркери.</p> <p>Демонстрациони ленти за „дијамантска анализа“.</p>	<p>Игра за одлучување; индивидуални, групни и пленарни сесии.</p>
<p>Лекција 4</p> <p>Кои вредности мора да ги имаме сите?</p>	<p>Структурирање на резултатот од нечија работа.</p> <p>Давање кратки искази, повратна информација.</p> <p>Плурализмот овозможува фер и ефективно одлучување. „Согласност преку дисиденство“.</p> <p>Ги промовирам своите интереси со учеството во демократија.</p>	<p>Учениците размислуваат и дискутираат за нивното искуство и даваат повратна информација за целата тема.</p>	<p>Табли и маркери, примерок од материјал за ученици 2.5 (УДЧП) и 2.6 (ЕКЧП)</p>	<p>„Сид на тишината“</p> <p>Индивидуална работа, презентација и дискусија.</p> <p>„Блиц“ рунда.</p>

Лекција 1

Кога би бил претседател...

Учениците ги одредуваат нивните политички приоритети

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Учество: одредување политички приоритети, делување во ситуации на јавна дискусија и одлучување, живеење со отворени ситуации на „конфузија“. Судење: избирање, и размислување на критериумите. Анализа: создавање матрица базирана на категории. Методи и вештини: давање краток исказ и давање причини.
Крајна цел на учењето	Учениците се способни да ја одредат нивната позиција меѓу четирите основни политички погледи: либерален, социјал-демократски, конзервативен, зелен
Задачи на учениците	Учениците ги дефинираат, претставуваат и споредуваат нивните политички приоритети.
Материјали и извори	А3 хартија (прашалник за учениците). Материјал за наставници 3А Материјал за ученици 3.1. Лента хартија за секој ученик, пожелно со маркер.
Метод	Презентирање и анализирање на политички искази; индивидуална работа; пленарна дискусија.
Временски буџет	1. Учениците ги одредуваат политичките цели. – 25 мин.
	2. Учениците ги анализираат нивните одлуки.

Информационо поле

На првиот час учениците го доживуваат класот како микро-општество. Тие создаваат разноликост на индивидуални и политички погледи. Учениците сфаќаат дека таквата ситуација треба да биде појаснета. Ако секој од нив замисли дека тој/таа е политички лидер на државата и ги одреди своите приоритети, очигледно е дека мора да се направат некој избори.

Наставникот го овозможува овој процес, и тој што следи во другите часови. Ако учениците сериозно ги сфатат своите цели, ќе бидат заинтересирани за преговарање за одлука која не можат да ја прифатат.

Опис на лекцијата

Фаза 1: Учениците ги одредуваат политичките цели

Чекор 1.1: Подготовка

Учениците и наставникот седнуваат во круг со отворен простор на средината. Клучите се тргнати настрана; барем една клупа во секој агол може да се користи.

Учениците ја имаат опремата при рака за правење белешки.

Секој ученик добива лента хартија, пожелно со маркер.

Наставникот го има листот А3 при рака („Кога би бил претседател...“), види подолу.

Чекор 1.2: Учениците одлучуваат⁸

Наставникот објаснува дека ова е почетокот на нова тема. Учениците се запознаваат со темата преку активност со следната инструкција:

Замислете дека само што станавте претседател⁹ на државата.

Кога би бил претседател на нашата држава,
мојот најголем приоритет би бил...

Наставникот го поставува прашалникот во средината на кругот.

Кој би бил твојот најголем приоритет?

Довршете го овој исказ. Ова се неколку точки за размислување:

Можете да изберете да направите конкретна мерка за одеднаш да постигнете цел – или да го направите првиот чекор во постигнувањето долгорочна цел.

Која група, став или проблем најмногу ве загрижува?

⁸ Овој метод е варијанта на вежба 6.3, „Кога би бил магионичар“ во ОДГ/ОЧП, книга VI, *Предавање демократија*, во издание на Советот на Европа, Стразбург, 2008, стр. 59

⁹ Наставникот го користи официјалниот термин за шефот на државата во земјата.

Учениците размислуваат за овие прашања во тишина и ги пишуваат нивните одлуки на нивните ленти хартија. Тие не треба да ги споделуваат идеите бидејќи тоа ќе го направат во пленарната рунда.

Секој ученик треба да претстави само една одлука. Ако имаат повеќе опции, тие треба да ги запишат во белешките.

Чекор 1.3 Учениците ги претставуваат нивните одлуки

Учениците еден по еден ги претставуваат нивните одлуки. Тие го довршуваат исказот „Мојот најголем приоритет би бил...“ и ги кажуваат главните причини. Ја спуштаат лентата хартија во слободниот простор на подот.

Се очекува некои ученици да имаат слични идеи. Кога ова ќе се случи наставникот го истакнува тоа и предлага овие искази да се групираат. Лентите се собираат заедно и се дава соодветен наслов, како „Борба против сиромаштијата“, или „Подобрување на образованието“.

Наставникот ги охрабрува учениците да се придружат во структурирањето на информациите. Нема дискусија или коментари за одлуките се додека секој од учениците не зел збор.

Резултатот ќе биде неколку слични искази, а можеби и неколку единствени искази.

Фаза 2: Учениците ги анализираат своите одлуки

Чекор 2.1: Учениците ја опишуваат разноликоста на нивните избори

Наставникот го овозможува овој чекор со отворено прашање:

- Опишете го „политичкиот пејзаж“ што сте го создале.

Неколку ученици треба да одговорат. Тие можат да се осврнат на следното прашање; ако не, тоа го прави наставникот:

- Која е основната идеја која ги поврзува сличните идеи и од кои причини другите ученици одбрале друга положба?

Учениците ќе ја опишат структурата на разноликоста. Бидејќи се справуваат со можности за политичка одлука а не отворена размена на идеи, тие ќе станат свесни за потребата да се дојде до согласување – со прифаќање на некои предлози и отфрлање на други. Богатството на идеи е производ од многуте граѓани кои учествуваат во дискусија, ја практикуваат нивната слобода на мислење, став и изразување. Одлуката мора да се направи, но кој ќе ја направи?

Ако е потребно наставникот ги упатува учениците при ова согледување.

Чекор 2.2: Наставникот дава информации за основните политички погледи

Секој агол од училницата претставува еден од политичките погледи. Наставникот ги поделил информациите листови (заедно со исечоците од материјалите за наставници 3А) на клупите. Наставникот го претставува секој поглед, а еден ученик ги чита исказите на класот.

Наставникот предложува учениците да ги користат овие информации:

- Кој основен поглед одговара на нивниот политички исказ, или групираниот исказ, а кој не одговара?
- Дали се идентификуваат со некоја од позициите, или се некаде помеѓу? Дали би сакале да одредат нова позиција?

Наставникот ги дели материјалите за ученици 3.1 – распоредот на темата. Предизвикот за учениците е тие да ја најдат нивната позиција во „политичкиот пејзаж“. Политичките партии се важни медијатори меѓу различни интереси, вредности и приврзаности. Затоа учениците се поканети да направат партии со што ќе ги промовираат целите кои ги изнесоа на овој час. Наставникот додава дека учениците го практикуваат човековото право на политичко учествување. Имаат слобода да се придружат или да напуштат партија, да формираат нова или воопшто да не се занимаваат со партии. Распоредот создава процес на политичко одлучување – од политички цели во умувите на луѓето до привремен договор за општото добро.

Чекор 2.3: Учениците се здружуваат во новите партии

Учениците се здружуваат во нивните партии во последните минути на часот. Тие ги добиваат материјалите за ученици 3.2 и 3.3 како поддршка за нивната дискусија.

Наставникот зборува со учениците кои одбрале да не се придружат или формираат партија. Тие треба да разберат дека во таа состојба, како и во реалноста, партиите се појаките играчи и ќе го преземат водството. Ако тие сериозно ги сфатат своите цели, треба да покажат интерес за да ги овозможат во пракса. За ова да се случи неопходен е елементот на моќ. Партиите се способни да создадат ваков потенцијал за моќ. Затоа учениците треба да земат предвид една од следните опции:

- ако имате додатни опции, кои можеби се забележани предходно, размислете за приклучување на партија поради таквите цели.
- Зборувајте едни со други за да видите дали може да формирате партија.
- Чекајте за политичките изкази на партиите и потоа направете избор.

Лекција 2

Кои цели сакаме да ги промовираме?

Учениците создаваат политички партии

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Учество: Преговарање – баланс на доследноста до своите цели и признавањето на туѓите цели.
Крајна цел на учењето	Политичките партии ја создаваат потребната моќ за да се промовираат политичките цели. Тоа се прави со спојување на индивидуалните интереси а оттаму и правење компромиси.
Задачи на учениците	Учениците преговараат за заедничкиот распоред на политички приоритети. Тие ги претставуваат членовите на партијата на јавен настан.
Материјали и извори	Материјал за наставници ЗБ Материјал за ученици 3.1-3.4.
Метод	Работа во групи, пленарни презентации, предавање.
Временски буџет (Фази)	<ol style="list-style-type: none">1. Учениците го одредуваат изгледот на нивните партии – 15 мин.2. Јавен настан: партиите го презентираат нивниот изглед. – 10 мин.3. Наставникот го претставува конструктивистичкиот концепт за заедничкото добро. – 5 мин.4. Учениците дискутираат за преговарачките стратегии. – 10 мин.

Информационо поле

Поголемиот дел од часот е посветен на активностите на учениците и тие треба да ги завршат во ограничен период (види материјал за ученици 3.1).

Наставникот прави кратко предавање што дава нова перспектива за искуството на учениците. Наставникот се осврнува на доста работи кои се познати и ги претставува клучните концепти на оваа тема – разноликост, плурализам, општото добро.

Низ интеракцијата на конструктивистичкото учење, предавање и новата фаза на конструктивистичкото учење, овие концепти се значајни за учениците бидејќи им помагаат да ја разберат ситуацијата во која се.

Опис на лекцијата

Наставникот се осврнува на распоредот за лекцијата (материјал за ученици 3.1). Партиите ги заземаат позициите во „политичкиот пејзаж“ – буквално со седнување на местата и работење на нивниот имиџ. Јавниот настан помага за сите да ја одредат својата позиција – во соработка или конфронтација со други партии.

Фаза 1: Учениците го одредуваат изгледот и агендата на нивните партии

Чекор 1.1: Учениците ја одредуваат нивната позиција во „политичкиот пејзаж“

Учениците кои ги групирале политичките искази на предходниот час сега треба да одлучат каде е нивната позиција во политичкиот спектар. Тие ја означуваат позицијата со нивните клупи и столчиња. Таа може да е во некој агол, или каде било помеѓу. На овој начин просторот помеѓу партиите во доста буквална смисла покажува кои партии се поблиску или во опозиција. Колку се поблиски две партии, толку поголеми се шансите да направат коалиција за заеднички цели.

Учениците кои одбрале да не се дел од партија се собираат во средината на собата. Тие ги споделуваат нивните погледи. Ако сакаат наставникот може да им се придружи како модератор. Тој/таа не треба да ги убедува да се придружат во некоја партија, туку да ги слушне нивните прашања и приговори. Учениците одлучуваат дали и како да учествуваат, не наставникот.

Партиите треба да прифаќаат нови членови во секое време, како во реалноста. Учениците исто така имаат право да напуштат партија во секое време.

Чекор 2.2: Партиите го дефинираат нивниот изглед

Учениците го дефинираат изгледот на партиите според материјалот за ученици 3.2 и 3.3. Наставникот гледа и слуша, но не интервенира ако не побараат учениците, или ако има сериозни проблеми.

Фаза 2: Јавен настан – партиите го претставуваат нивниот изглед

Овој настан е за партиите, не за индивидуални ученици. Ова е заради ограничениот временски период. Партиите ги здружуваат индивидуалните ставови, со што би се намалила разноликоста и индивидуалните мислења.

Секоја партија има ист временски период – 2 до 3 минути, зависно од бројот на партиите. Наставникот го истакнува ограничениот временски период и строго го спроведува правилото од очигледни причини – да е фер за сите.

Како што е претставено во материјалот за наставници 3.2, говорниците треба да се приближат до учениците кои уште не избрале. Второ, тие можеби ќе пробаат да се натпреваруваат со другите партии. Можат да се служат со постери и флаери.

Сите ученици, без разлика дали се во партија или не, одлучуваат дали да се приклучат или напуштат партија после настанот.

Фаза 3: Наставникот дава информации за размислување: општото добро

Оваа информација која е кратко предавање поткрепено од материјалот за ученици 3.4 го збогатува искуството на учениците со клучните концепти за разноликост и плурализам. Со поврзувањето на предавањето со контекстот на искуството и интеракцијата која ја создале учениците, се создава интеракција меѓу конструктивистичкото учење и систематската инструкција.

Материјалите за наставници 3Б го содржат предлог-планот за предавањето.

Учениците можат да бараат понатамошно појаснување ако е потребно. Во спротивно не е потребна дискусија, бидејќи учениците можат да размислуваат за овие информации во понатамошното работење.

Фаза 4: Партиите ги подготвуваат нивните преговарачки стратегии

Наставникот упатува на распоредот (мат. за ученици 3.1). На следниот час партиите имаат можност да преговараат едни со други. Дали можат да формираат алијанса, коалиција? Се прави „тркалезна маса“ за сите партии и индивидуални ученици да имаат можност да преговараат за нивната идеја за општото добро. Во последната фаза на овој час учениците можат да ги подготват стратегиите за преговори.

- Кои цели ќе бидат приоритетни?
- На која партија/и сакаат да пристапат во првата рунда на билатерални разговори?
- Колку делегации ќе направи партијата?

Учениците ги продолжуваат интерните дискусии во нивните партии. Работат сами, освен ако не побараат помош од наставникот.

Лекција 3

Што е општото добро?

Согласност преку дисидентство

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Учество: Преговарачки вештини. Анализа: анализа на цели од заеднички интерес.
Крајна цел на учењето	Политиката има две димензии: решавање на проблеми и борба за моќ. Компромисот е цената која се плаќа за поддршка и договор.
Задачи на учениците	Учениците преговараат за одлука.
Материјали и извори	Ленти А4 хартија и маркери. Демонстрациски ленти за „дијамантска анализа“
Метод	Игра за одлучување; индивидуални, групни и пленарни сесии.
Временски буџет (Фази)	1. Учениците ги одредуваат нивните предлози – 10 мин. 2. Учениците преговараат на тркалезната маса.

Информационо поле

Оваа тема го прикажува процесот на преговарање за цели кои се одредени од заедничкото убедување за општо добро. Во оваа лекција, учениците имаат задача да целат кон таа цел. Можеби ќе успеат, можеби не. Битен е трудот и искуството бидејќи тоа е всушност резултатот.

Наставникот продолжува со улогата на олеснувач. На пример, тој ги претставува моделите за преговарање но не коментира за содржината.

Во првата фаза треба да се обрне посебно внимание на учениците кои не се приклучиле кон ниедна партија.

Опис на лекцијата

Почеток: наставникот информира за распоредот

Наставникот се осврнува на распоредот (мат. за ученици 3.1) и ги потсетува учениците на нивната задача. Во овој час тие преговараат за политичката агенда. Кои цели ќе ги предложат?

Фаза 1: Учениците ги одредуваат нивните цели

Учениците одлучуваат кои цели да ги предложат. Партиите и индивидуите можат да дадат предлог. Ова дава предност на индивидуалните ученици; од друга страна, предлог од некоја партија има поголема шанса да биде изгласан.

Говорниците на групите или индивидуалците подготвуваат краток промотивен исказ.

Учениците ги забележуваат целите на хартија со маркер.

Фаза 2: Учениците преговараат на „тркалезна маса“

Наставникот инсистира на точно почнување. Учениците седат во круг на столчињата; ова не е најслично на метафората „тркалезна маса“ но е најдобро за комуникација. Партиите кои формирале коалиција седат едни до други.

Чекор 2.1: Учениците ги даваат нивните предлози

Наставникот ги отвора дискусиите и дава збор на секој од говорниците и индивидуални ученици. Наставникот бара од нив да известат за каков било договор кој го направиле и да дадат предлог за заедничка одлука. Тие го ставаат нивното парче хартија на подот.

Чекор 2.2: Учениците ги анализираат своите цели и ги истражуваат можностите за компромис и интеграција

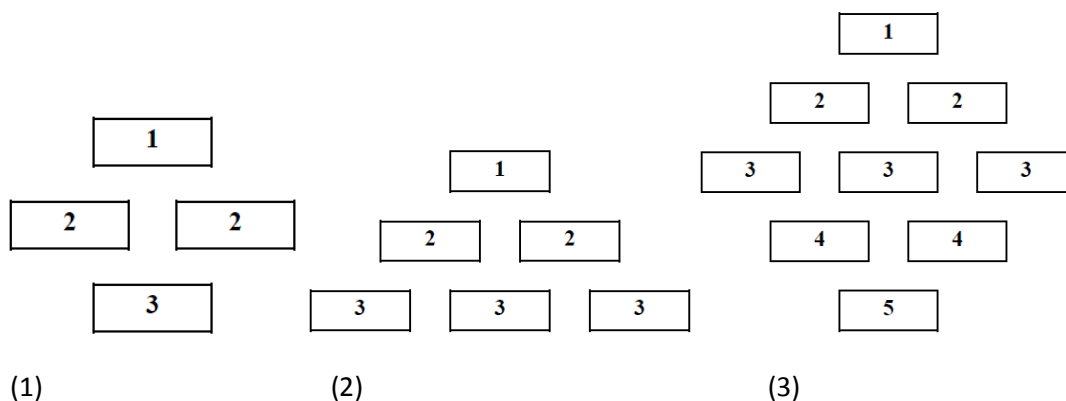
Откако сите зеле збор, наставникот ги прави можните врски и компромиси меѓу предлозите на учениците.

- Дали некои од предлозите одговараат заедно? Дали може да се стават на купче?
- Кои предлози меѓусебно се исклучуваат? Или дали целите ја имаат истата намера, но бараат голем труд, средства или пари?

Чекор 2.3: Наставникот предлага модел за преговори

Наставникот предлага модел за создавање на политичка агенда на цели за општото добро. Со лентите хартија А4 кои се нумерирани како што е прикажано подолу, тој/таа го претставува моделот бр. 1 како поедноставена верзија на класичниот модел на „дијаманска анализа“ (модел бр. 3).

Во варијантата со четири цели, една цел има најголем приоритет. Две цели имаат второстепен ранг, а една цел која не е толку битна се рангира како трета (или се изостави – тогаш наставникот ја трга целта бр. 3).

Овој строг модел со три или четири цели бара преговори бидејќи не можат да се вклучат многу цели. Од друга страна, полесно се имплементираат помалку цели отколку план кој секој го сака но е посложен за реализација (дилемата меѓу вклучување и ефикасност). Наставникот ги дава лентите со кои моделот 1 се прави во моделите 2 и 3.

Наставникот истакнува дека сите модели дефинираат само еден најголем приоритет. Затоа понатамошна и радикална опција би било да се одреди една цел.

1

Чекор 2.4. Учениците преговараат

Учениците имаат неколку прашања за кои треба да се согласат. Во исто време овие прашања отвораат различни насочувања кон компромис и поддршка од мнозинството.

- Кој модел ќе го одбереме – колку цели сакаме да вклучиме?
- Кои цели ќе имаат најголем приоритет?
- Дали е можно сите да се согласиме за една цел?
- Кои цели ќе ги вклучиме во нашата агенда? Цели кои се поткрепуваат или се исклучуваат меѓусебно? (Првата опција е за ефикасност, втората за вклучување)
- Дали агендата има смисла како целина?

Овде е потребно внимателно размислување и дискутирање. Партиите имаат силна поддршка за нивните цели, но другите може да имаат подобри идеи. Затоа прашањето за тоа која идеја ќе има најголема поддршка е отворено.

Вклучувањето на цели кои меѓусебно се исклучуваат (пр. „зелена“ + конзервативна) е типично за коалициите меѓу партии и владеењето на сите партии. Разионализираниот модел на цели (сите одредени од една партија) е покомпетитивен и ориентиран кон конфликти. Затоа изборот меѓу овие модели е избор на политички култури – начини за справување со плурализмот во демократијата. Наставникот набљудува како учениците се справуваат со овој проблем и одлучува дали да го истакне во часот за размислување.

Учениците ги поместуваат листовите на подот и го создаваат нивниот модел на агенда (формирајќи дијамантска или пирамидна форма). Ако неколку модели ги вклучуваат истите цели, се користат дупликати за да може да се споредуваат моделите.

Накрај, листовите се прикачуваат на хартиените табли како постери. Ова ќе се користи во следниот час.

Чекор 2.5: Учениците гласаат

На крајот од состанокот учениците гласаат со кревање на рака. Ако се согласиле за еден модел на цели, се очекува едногласно изгласување.

Ако се изгласаат различни модели, учениците гласаат за тие модели.

Во овој случај наставникот ја предлага следната гласачка процедура, која мора да се одреди пред да започне гласањето за моделите: ако некој модел победи со мнозинство од над 50%, тој се прифаќа. Во спротивно се гласа втор пат, со тоа што тогаш се гласа за двата модела со највеќе гласови. Како објаснение за воздржаните, се прифаќа моделот со најголем број на гласови.

Лекција 4

Учество во плуралистичка демократија

Учениците размислуваат за нивното искуство

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Анализа и расудување: Структурирање на резултатите од одредена работа. Методичарски вештини: давање кратки изјави, давање повратна информација.
Крајна цел на учењето	Плурализмот значи фер и ефективно одлучување. „Согласност преку дисидентство.“ Јас ги промовирам своите интереси преку учеството во демократија.
Задачи на учениците	Учениците размислуваат и дискутираат за нивното искуство и даваат повратна информација за темата.
Материјали и извори	Материјал за ученици 2.5 (УДЧП) и 2.6 (ЕКЧП); хартиени табли и маркери.
Метод	„Сид на тишината“. Индивидуална работа, презентација и дискусија. „Блиц“ рунда.
Временски буџет	Фаза 1: Учениците размислуваат за нивното искуство („Сид на тишината“) - 20 мин. Фаза 2: Дискусија – 15 мин. Фаза 3: Учениците даваат повратна информација – 5 мин.

Информационо поле

Размислувањето е конструктивистичко учење. Учениците ги формираат нивните погледи и ги споделуваат едни со други. Улогата на наставникот е да ја даде рамката на соодветни методи и распоредот. Ова е пример за предавање преку човекови права: учениците го практикуваат правото на слободно мислење и изразување. Строгата рамка дава можност за секој ученик да учествува. Овие можности никогаш нема да бидат толкувани како еднакви бидејќи различните методи на учење различно одговараат на методите кои ги одбрал наставникот.

Наставникот одзема само мал дел од времето за говорење. Но неговото лидерство се чувствува постојано, бидејќи тој ја одредува рамката и распоредот за часот. Како и во другите теми, учениците го искусуваат парадоксот – фактот дека правилата и водството не само што се пожелни за слободата, туку се и потребни.

Опис на лекцијата

Подготовки:

Се закачуваат моделите на политичка агенда за кои учениците гласаа во предходниот час.

Четири хартиени табли („Сидовите на тишината“) се закачуваат околу училницата, и се поставуваат 2-3 маркери со различна боја во близина. Таблите треба да се пристапни, со 5-6 столчиња наместени во полукруг околу таблите. Како алтернатива таблите може да се положат на 2-3 споени клупи.

Наставникот ги подготвува таблите пред часот со тоа што ги впишува клучните прашања (види подолу). Треба резервни хартиени табли ако на учениците им е потребно повеќе простор за пишување.

Начинот на седење овозможува добра комуникација. Нема вообичаено седење, туку столчиња во круг или клупи во отворен квадрат – во зависност кое подобро одговара на поставувањето на таблите.

Фаза 1: Учениците размислуваат за нивното искуство („сидови на тишината“)

Чекор 1.1: Наставникот ги учи учениците како да ги користат „сидовите на тишината“¹⁰

Учениците и наставникот седнуваат. Наставникот се осврнува на темата на лекцијата во распоредот (материјал за ученици 3.1) – со размислување и ретроспектива наместо преземање нови информации и работа на нова задача. Во размислувачката сесија учениците треба да размислат, да ги споделат идеите и да дискутираат за нив.

Наставникот го претставува методот „сид на тишината“ и објаснува зошто е тој одбран: тој е добар метод за поддршка на размислувањето, и на учениците им дава максимално време за размислување и комуницирање.

Наставникот се осврнува кон четирите постери – четирите „сидови на тишината“:

- **Плурализам**
Како јас го искусив плурализмот?
- **Согласност преку дисидентство?**
Од кои причини ние успеавме или не успеавме да се согласиме за одлука која е за општото добро?
- **Различна распределба на моќ**
Како се чувствувавме кога бевме едни од појаките или послабите играчи?
- **Човекови права**
Кои човекови права ги практикувавме во овие часови? (Се делат копии од материјалот за ученици 2.5, Универзалната декларација за човекови права, и 2.6, Европската конвенција за човекови права.)

¹⁰ Овој метод е варијанта на вежбата 7.1, „Сид на тишината“, во ОДГ/ОЧП, книга VI, *Предавање демократија*, во издание на Советот на Европа, Стразбург, 2008, стр. 62

Упатства:

- Треба да има тишина за време на вежбата – оттаму е и името „Сид на тишината“. Тоа е дискусија во писмена форма.
- Секој ученик може да пишува колку што сака.
- Минимален критериум: два записа, секој на два различни „сида на тишината“.
- Учениците можат да го запишат нивниот одговор на клучните прашања или да коментираат за запис од друг ученик. Може да се користат стрелки, линии и симболи.
- Учениците можат да се движат, или да останат на еден постер.

Чекор 1.2: Учениците ги запишуваат идеите на „сидовите на тишината“.

Учениците ја проследуваат вежбата за размислување според упатствата. Наставникот ги следи размените на идеи и мислења кои излегуваат на таблите, но не учествува. Наставникот инсистира сите да го почитуваат владеењето на тишината.

Оваа фаза трае 10-15 мин.

Фаза 2: Последователна дискусија

Наставникот ги повикува учениците да заземат место (круг на столчиња или во отворен квадрат) и ја најавува следната фаза: последователната дискусија, водена од наставникот.

Најпрво учениците треба да се договорат за кои теми сакаат да разговараат. Наставникот ги потсетува на потребата да се направи избор во рамките на даденото време. Ова би значело да се концентрира на еден или два „сида на тишината“ отколку кратко да се коментира за секој од нив, но за ова треба да одлучат учениците.

Ваквата дискусија е пример за конструктивистичко учење. Наставникот не смее и не треба да предвиди што ќе кажат учениците. Задачата на наставникот е да даде структура на придонесите на учениците.¹¹

Фаза 3: Повратна информација („блиц“ рунда)

Наставникот го најавува крајот на дискусијата и почетокот на рундата за повратна информација. Овој метод се состои од серија на „блиц“ искази. Секој ученик ја довршува следната реченица:

„Најинтересното или најбитното нешто што го научив во оваа тема е...“

Еден по еден, секој од учениците прави краток исказ од 1-2 реченици. Не се дозволени коментари. Учениците слободно можат да ги повторат и истакнат меѓусебните искази.

Повратната информација им помага на учениците во создавањето на формана одржливо учење. Наставникот добива информација со која се евалуира темата. И учениците и наставникот можат да примат идеи за планирањето на нивната идна дејност во полето на ОДГ/ОЧП (упатувања кон други теми, продолженија).

¹¹ Видете го поглавјето во воведот за конструктивистичкото учење.

Материјали за наставници 3А

Четири основни политички погледи

Либералниот поглед: индивидуална слобода на прво место

- Клучни принципи: лична слобода и одговорност.
- Заштита на човековите и граѓански права.
- Слободна трговија и конкурентност како движечка сила за напредокот, модернизацијата и зголемена благосостојба.
- Капитализмот најдобро функционира ако се остави сам на себе.
- Силна држава – но држава која се ограничува со владеење на правото.
- Големата социјална помош ги прави луѓето мрзливи.
- Личниот труд и успех мораат да се исплатат – да нема преголем данок на приходите.

Слоган: „Без ризик, нема слобода“.

Социјал-демократскиот поглед: еднаквоста на прво место

- Клучни принципи: еднаквост, солидарност, социјална сигурност.
- Заштита на послабите, сиромашните, непривилегираните..
- Ако не се контролира, капитализмот ќе ја зголеми социјалната поделба. Нема алтернатива на капитализам, но неговите ефекти треба да се контролираат и исправат по политички пат.
- Ни треба систем на социјална сигурност за грижа на семејствата, инвалидите, болните, старите, невработените и сиромашните.
- Солидарноста значи дека силните ги поддржуваат оние на кои им треба поддршка.

Слоган: „Обединети стоиме – разединети паѓаме“ (анг. -“United we stand – divided we fall”).

Конзервативниот поглед: сигурноста на прво место

- Клучни принципи: Сигурност и стабилност.
- Силната држава е битна за да се заштити земјата од опасност и закани.
- Силната држава се потпира на модерна и ефикасна економија.
- Треба да се избегнува зголемување на социјалната поделба.
- На семејството му е потребна посебна заштита.
- Граѓаните треба да бараат помош само ако самите не можат да се справат со нивните проблеми.

Слоган: „Силна држава во стабилна економија“

Зелениот поглед: природната средина на прво место

- Клучни принципи: заштита на природната средина, одговорност за идните генерации.
- Нашиот сегашен начин на живот, воден од економскиот раст и искористување на фосилните горива е сериозна закана за нашата иднина.
- Интернационалните договори се потребни за заштита на природната средина на глобално ниво.
- Ние ја носиме одговорноста за идните генерации и целата планета.
- Малите промени во нашиот секојдневен живот можат да направат разлика.

Слоган: „Парите не можеш да ги јадеш“.

Материјали за наставници 3Б

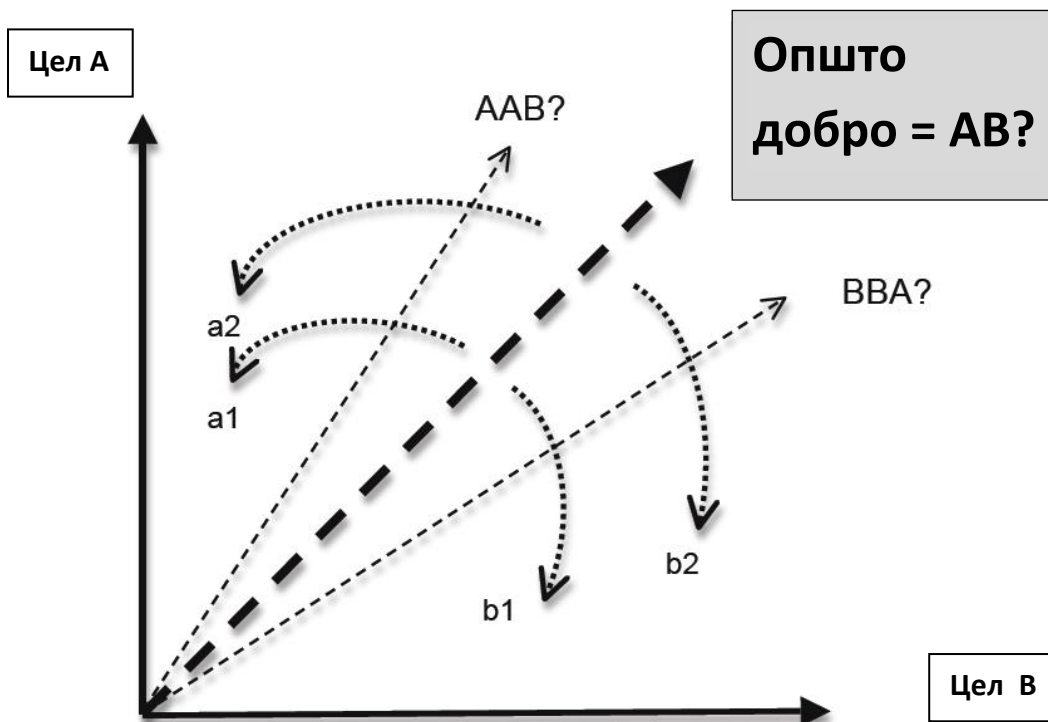
Предавање: што е општото добро?

Овој нацрт ги опишува основните упатства за анализа. Наставникот треба да го адаптира предавањето на потребите на учениците и контекстот со темата.

Во демократиите се подразбира дека никој со сигурност не знае што е општото добро, и затоа мораме да заедно да одлучиме за тоа што сметаме дека е најдобро за нашата заедница. Во диктатурите, режимот одлучува што е општото добро – ова е една од големите разлики меѓу демократијата и диктатурата.¹²

Секој може, и учествува во оваа долготрајна дискусија: политичките партии, групите со интерес, медиумите, политичарите и индивидуалните граѓани. Всушност ова е поентата на учеството во демократија – дебатирање и потоа одлучување што е најдобро за земјата (или светот), и како да се постигне оваа цел.

Оваа тема е направена како доста поедноставен модел на овој процес на одлучување. Се почнува со искажување на индивидуалните идеи за општото добро – кога размислуваме за нашите приоритети ако ти би биле водач на својата држава, размислуваме и за општото добро. Сега сме во процес на формирање партии.

¹² Видете го материјалот за ученици 3.6 за подетален третман на оваа тематика.

Во следниот час, вие ќе преговарате едни со други со цел да согледате дали можете да формирате мнозинство кое ќе го одреди општото добро – засега.

Дијаграмот покажува што се случува во таков процес на одлучување. Да претпоставиме дека има две цели во дискусијата, цел А и цел В (овие можат да се поврзат со конкретни цели кои партиите ги претставиле). Трите стрелки со точки ги прикажуваат конечните избори кои партиите ги застапуваат – некои би сакале да дадат приоритет на целта А (варијанта ААВ), некои на В (варијанта ВВА). Ова се различни идеи за компромис. Секоја партија претставува одредена агенда која ги поддржува интересите на одредена група во општеството, и се нуди да ги земе предвид интересите на другата страна. Затоа партиите се трудат да влијаат за одлуката да биде во нивна корист – а1 и а2 залагајќи се за целта ААВ а партиите b1 и b2 влијаат во спротивната насока (ВВА).

Која опција е најдобра во однос на општото добро: ААВ или ВВА? Или пак баланс кој е во средината: АВ? Мора да се направи одлука. Партиите одлучуваат и пробуваат да дојдат до компромис за кој може да се согласат, а со тоа и да се поддржат меѓусебно. Во демократиите компромисот е цената што се плаќа за моќ. Моќта на одлучувањето ја има мнозинството. Малцинството или индивидуалците можат да влијаат на одлуката со правилно расудување.

Одлуките кои се прават на овој начин се постојано подложни на критики. На крај, одлуката можеби не придонесува за општото добро. Условите можат да се сменат. Мнозинствата можат да се сменат. Мнозинството може да се разубеди со правилно расудување. Демократското општество е општество кое учи.

Продолжение (овој дел може да се даде одделно)

Како сево ова е поврзано со клучните концепти на оваа тема – разноликост и плурализам?

Со практикувањето на слободата на мислење и и изразување, индивидуалните граѓани создаваат широк спектар на индивидуални мислења за тоа што е најдобро за државата. Граѓаните кои имаат интерес за нивните цели да се претворат во дела формираат или се приклучуваат во организации како што се партиите, групите од интерес итн. Ова е организиран плурализам (видете ги а1, а2, b1, b2 во дијаграмот).

Плурализмот создава конкуренција за моќ и политичко влијание. Одлучувањето бара некои цели и интереси да се приоритетизираат, а другите да се одбијат. Некогаш компромисот е потребен за да се достигне потребното мнозинство.

Граѓаните кои не учествуваат во оваа игра на гласно искажување на интересите и погледите ќе сфатат дека се изоставени. Во сечиј интерес е да се учествува во демократијата.

Материјали за наставници 3В

Предлози за продолженија и дополнувања

1. Како партиите размислуваат за поделбите во општеството?

Материјал за ученици 3.5 и дискусија

- Какви поделби постојат во нашето општество?
- Како партиите во нашата земја размислуваат за овие поделби?
- Кои одлуки и компромиси се прават?

2. Плурализам

- Кои групи на интерес и невладини организации се присутни во политиката?
- Кои интереси се добро организирани? А кои не се?

3. Компромис

Во демократиите плурализмот ја создава потребата за компромис. Постојат различни погледи за ова:

1. Од перспектива на индивидуалниот играч: компромисот е цената што се плаќа за моќта. Добрите идеи се одбиваат заменувајќи ги со второто најдобро решение.
 2. Од општа перспектива: плурализмот создава конкуренција: играчите меѓусебно се држат во контрола за никој од нив да не стане премногу моќен. Плурализмот во општеството ја има истата функција како штоподелбата на власта (checks and balances) се содржи во уставот.
 3. Гледано од резултатската перспектива: плурализмот ја создава потребата да се прави компромис. Одлуките кои одат во екстреми се ретки. Ова е во корист на социјалната кохезија.
- Кој од овие погледи се совпаѓаат со ситуацијата во вашата земја преку проверка како на пр. истражување?

4. Споредба на демократијата со диктаторството

Материјал за ученици 3.4

- Како демократските и диктаторските системи се справуваат со различни интереси и погледи?
- Кои одлуки се донесуваат? (Критериуми за споредба: вклучување на интереси, ефикасност, искажување на критика, улога на медиумите.)

5. Двете димензии на политиката

Макс Вебер¹³

1. „Политиката може да се спореди со бавно и силно продупчување дупки во дебели штици, со страст и правилно расудување.“
 2. „Оној кој е активен во политиката се стреми кон моќ“
- Како ги исклучивме двете димензии на политиката во оваа тема?
 - Како политичките актери ги балансираат овие две димензии во нашата земја?

¹³ Макс Вебер, „Политиката како вокација“, страни 2, 34 (www.sscnet.ucla.edu/polisci/ethos/Weber-vocation.pdf); цитатите се уредени од авторот.

Дел 2

**Учество во политиката:
надминување конфликти,
решавање проблеми**

Тема 4: Конфликт

Риболовниот конфликт

Како можеме да ја решиме дилемата на одржливост?

Тема 5: Правила и закони

Кои правила се најдобри за нас?

Игра на одлучување

Тема 6: Влада и политика

Моделот на политички циклус

Како демократското општество ги решава своите проблеми?

Тема 7: Еднаквост

Владеење на мнозинството – фер владеење?

Како да го решиме проблемот - мнозинство/малцинство во демократијата?

ТЕМА 4 КОНФЛИКТ

За средно образование

Риболовниот конфликт

Како можеме да ја решиме дилемата на одржливост?

4.1 Риболовната игра (1)

4.2 Риболовната игра (2)

4.3 Како да фатиме „колку што е можно повеќе риби“?

Испитување и размислување

4.4 Како да ја постигнеме одржливоста?

Начини на балансирање на цели и надминување конфликти

Тема 4

Конфликт

Риболовниот конфликт

Како да ја решиме дилемата на одржливост?

Вовед за наставници

1. Што обработува оваа тема

Оваа тема се концентрира на проблемот за тоа како да се управува со заеднички ресурси. Ако политичките одлучувачи, компаниите и граѓаните не успеат да ги решат ваквите проблеми, тие можат да доведат до сериозни конфликти, а дури и до војна.

За да се илустрира проблемот, замислете ја оваа секојдневна ситуација: Во киносала која е полна со посетители еден ситен човек не може да гледа бидејќи пред него седи „џин“ висок 2 метри. Затоа ситниот човек стои. Но тогаш и другите посетители имаат попречен видик па стануваат и тие. На крајот сите во киносалата стојат. Никој не гледа подобро од предходно, згора на тоа стоењето е понеудобно од седењето. Всушност ситуацијата е понеисправна од предходно, бидејќи малите луѓе не можат да гледаат ништо.

Овој пример е многу сличен со „големите“ проблеми на управување со ресурси, на пример прекумерниот риболов. Ваквите проблеми се решаваат тешко бидејќи имаат две димензии, како што покажува примерот во киносалата:

1. Кое правило им е потребно на посетителите на киното за да се обезбеди добар видик за секого?
2. На кој начин може ова правило да се спроведе ако некој во киносалата го прекрши?
(инструменталната димензија)

Покрај прекумерниот риболов, примери за „големи“ проблеми на управувањето со ресурси се глобалното затоплување, исфрлање на нуклеарен отпад, и прекумерно трошење на залихите на подземни води. Вклучени се многу играчи со компетитивни интереси (проблематската димензија). На глобално ниво нема некоја супер-држава која би спровела правила на суверена држава (институционалната димензија). Сепак притисокот од проблемите како глобалното затоплување и климатските промени се зголемува и затоа политичките лидери и граѓаните од целиот свет мораат да се потрудат за решение.

Риболовната игра се однесува на проблемот со прекумерниот риболов, концентрирајќи се на проблемот на одржливоста, првата димензија на тој проблем. Задачата би била прекомпликувана за учениците ако се опфати и институционалната димензија; сепак постои можност да се обработи институционалната димензија со проширување и поврзување на риболовната игра со темата 5. Видете го воведот на темата 5 за понатамошни информации за оваа опција.

2. Риболовната игра

Оваа игра е клучната задача во оваа тема, а тоа е присвојување на пристап на учење преку задачи. Учениците се соочуваат со проблем и мора да најдат решение – под временски притисок – како што мораат во реалноста. Учениците се потсетуваат на нивните искуства во лекциите 3 и 4.

Во риболовната игра учениците се соочуваат со проблемот за тоа како да се управува со заеднички ресурси. Играта е создадена со сценарио кое изгледа доста едноставно. Учениците формираат четири групи и претставуваат четири групи на рибари кои живеат во села околу езеро. Бројот на риби во езерото е заедничкиот ресурс на рибарите и нивниот единствен извор на приходи. Учениците ќе станат веднаш свесни дека заедничкиот интерес е да се избегне прекумерниот риболов.

Но, не постојат правила ниту институции како општински риболовен совет во кој што играчите ќе можат да комуницираат за проблемот. Ниту пак рибарите имаат претстава колку риби можат да уловат без да го оштетат размножувањето на рибите. Учениците имаат задача да ги идентификуваат овие проблеми и да преземат акција.

Наставникот управува со играта. Пред играта да започне, учениците добиваат намерно двосмислено упатство „Уловете колку што можете повеќе риби“. Играчите можат да го протолкуваат упатството на два начина:

- „Како индивидуален тим, направете максимален приход“ (Краткорочно зголемување на заработка)
- „Како заедница, внимавајте долгорочно да ловите што е можно повеќе риби“ (Долгорочна одржливост).

Искуството покажало дека учениците обично ја прифаќаат целта на краткорочно зголемување на заработката. Некои групи фаќаат помалку риби и наскоро ќе откријат дека не само што се посиромашни туку и не можат да го спасат рибниот фонд со некоординиран труд. Наскоро се претставува сценариото во кое рибниот фонд е во опасност од исцрпување и се создава разлика меѓу богатите и сиромашните селани. Играчите можеби имаат силни чувства бидејќи играта создава победници и губитници кои потоа преминуваат во сиромаштија како заедница.

Учениците имаат застрашувачки предизвик:

- Мораат да направат заеднички труд за да го решат проблемот.
- Мораат да почнат со комуницирање.
- Мораат да се информираат за размножувањето на рибниот фонд и да направат шема за одржлив риболов.
- Тие ќе откријат дека им треба институционална рамка за секој да ги следи правилата за кои се согласиле.
- На крај, тие мораат да се согласат за правило на фер дистрибуција на уловот.

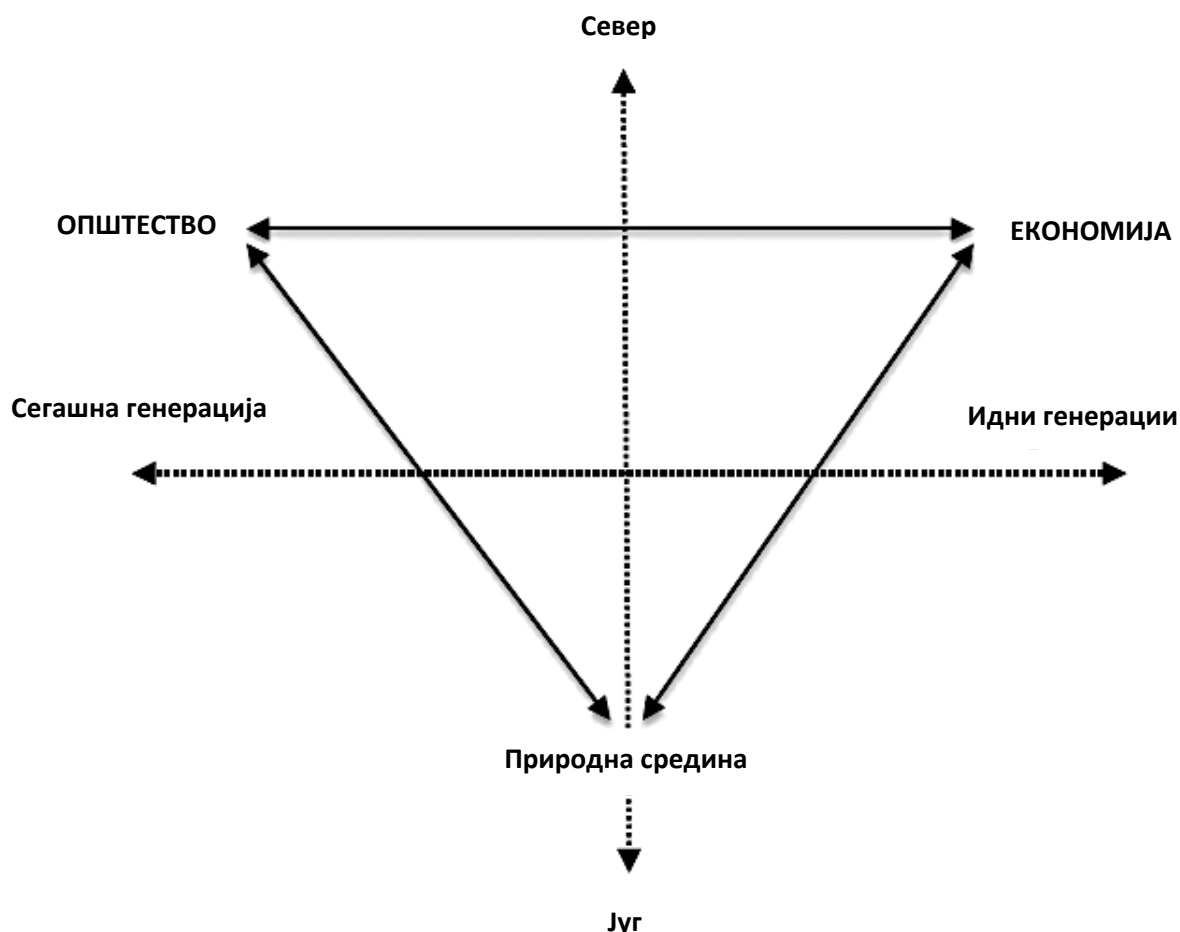
Риболовната игра колку и да изгледа едноставно, ги носи учениците до сржта на некои од глобалните проблеми на 21-от век и им прикажува за што се работи во политиката – решавање на итни проблеми кои се закана за заедницата, па дури и човештвото.

3. Размислување

Учениците можеби ќе успеат да решат некои од проблемите со кои се соочени, а можеби и нема. Важно е во фазата на размислување учениците да разберат дека од неуспехот не треба да се срамиме. Прво, неуспехот е почестиот исход од успехот во реалноста и второ, риболовната игра не е училишна задача туку претставува комплексен политички проблем. Никој не го знае точното решение однапред; мораме да пробуваме додека го најдеме.

Во риболовната игра учениците ќе откријат комплексни прашања кои можат да се поврзат со моделот на одржливост (материјал за ученици 4.2):

- Кое е оптималното ниво на риболов што одговара на размножувањето на рибниот фонд?
- Како можеме да бидеме сигурни дека овој баланс на максимална добивка (целта на економски раст) и заштита на рибниот фонд (целта на заштита на средината) ќе биде траен, сега и во иднина?
- Што е фер дистрибуција на работниот труд и риболовната добивка меѓу четирите села во заедницата?

Модел на одржливост (материјал за ученици 4.2)

Моделот на одржливоста ги содржи сите три прашања. Тие ги претставуваат трите основни цели на економскиот раст, заштита на средината и дистрибутивната правда во општеството: тие се поврзани со двете димензии на времето (интересите на сегашната генерација и идните генерации), и просторот (глобалната димензија – север и југ).

Моделот на одржливоста ги опишува дилемите кои излегуваат ако некој играч проба да постигне само една цел, на пример профит на сметка на заштита на ресурсите, а го опишува и балансот на цели при успешна стратегија за одржливост. Материјалот за ученици 4.3 ги упатува учениците да размислуваат на резултатот од „ловењето колку што е можно повеќе риби“ од овие две перспективи – целта на привремена заработка на еден играч и од перспективата на баланс на одржливоста.

Во рамките на играта, возможно е оптимално решение кое може да се дефинира во бројки; наставникот може да го најде решението (материјал за ученици 4.4) ако им е потребна помош на учениците.

Оваа анализа ќе ги поттикне учениците да го постават прашањето зошто постигнувањето одржлив развој во поголем размер е толку тешко и што може да направи индивидуалниот граѓанин за да ја поддржи оваа цел.

Можности за проширување на темата

1. Поврзување на темите 4 и 5

Како што спомнавме погоре, учениците можат да го обработуваат прашањето за тоа која институционална рамка е со најголема корист за рибарите. Ова може да биде рамка од правила, и државен орган кој ќе ја спроведува, или заемен договор меѓу еднакви. Учениците можат да ја продолжат риболовната игра и да ја применат нивната институција како алатка, а со тоа ставајќи ја на тест.

2. Истражувачка задача

Очигледно е дека риболовната игра ги претставува политичките проблеми кои варираат од тие во заедницата до тие на глобално ниво. Како што споменавме погоре CO₂ емисиите, прекумерниот риболов, исфрлање на нуклеарен отпад и прекумерното трошење на подземни води се примери за вакви проблеми.

Можно е да се направи истражување за еден од овие или други проблеми како продолжение на часовите, или како истражувачки проект. Во овој случај учениците имаат час на кој ќе ги изнесат своите сознанија, а можеби и ќе се дискутира за следни чекори.

Сите ние сме имале искуство со конфликт и за повеќето од нас тоа е непријатно. Во плуралистичките општества разликите меѓу луѓето со различни интереси и вредности се зголемува, што го зголемува потенцијалот за конфликт.

Политичките општества сесочуваат со предизвикот како да се справи со конфликтите. Демократијата е систем кој се обидува да го цивилизира конфликтот. Таа ја создава рамката преку која конфликтот се решава не преку насилство туку преку зборот. Размената на аргументи и јасната артикулација на различни интереси е дури и корисна, бидејќи дава јасна слика за потребите и интереси на различни групи во општеството кои треба да се земат предвид кога се одлучува.

Во плуралистичките општества со демократски устав, конфликтите обично се решаваат со компромис. Ова функционира најдобро ако конфликтот е во врска со распределба на сиромашен ресурс како финансии, време, вода, итн. Конфликтите кои се концентрираат на идеологија – различни вредности, религиозни убедувања итн., потешко се решаваат со компромис; тогаш мора да се најде мирољубив начин на соживот. Конфликтите кои се концентрираат на идентитет – боја, етничко потекло – не можат да се решат, туку мора да се запре од страна на „силна држава“.

Потенцијалот за конфликт е присутен секогаш и секаде при комуницирање на луѓето едни со други. Во ОДГ/ОЧП, учениците можеби ќе научат да го гледаат конфликтот како нешто „нормално“ од кое не треба да се плашат. Секако, тие мораат да ги поседуваат вештините за справување со конфликт преку преговарање и одговорност – спремноста да се земат предвид перспективите и интересите на другите, и да се заштитат правата на сите кои учествуваат во мирното решавање на конфликти. Затоа овој прирачник може да се смета како серија на обучувања за вештини на решавање конфликти. Учеството во демократија значи учествување во решавањето на конфликти.

Развивање на компетенции: упатувања до другите теми во оваа книга

Што покажува оваа табела

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократијата* се концентрира на компетенциите на активниот граѓанин во демократијата. Матрицата го покажува потенцијалот за дополнување помеѓу темите во овој прирачник. Матрицата покажува кои компетенции се развиваат во 4-тата тема (засенчениот ред во табелата). Колоната која е со задебелена рамка ги покажува компетенциите за донесување политички одлуки и делување – таа е задебелена поради блиските врски со учеството во демократија. Редовите подолу ги означуваат врските со други теми во овој прирачник: кои компетенции што ги поддржуваат учениците во 4-тата тема се развиваат во овие теми?

Како може да се користи оваа матрица

Наставниците може да ја користат оваа матрица како алатка за правење план за часовите по ОДГ/ОЧП на различни начини.

- Оваа матрица им помага на наставниците кои имаат само неколку часа да ги посветат на ОДГ/ОЧП: Наставникот може да ја одбере само оваа тема и да ги изостави другите,

бидејќи тој/таа знае дека некои од клучните компетенции до одреден степен се развиваат во оваа тема – на пример, преземање одговорност, анализа на проблеми, преговарачки вештини.

- Матрицата ги потсетува наставниците на потенцијалот за дополнување кој помага за учениците постојано да се обучуваат, во битни области и различни контексти кои се поврзани на многу начини. Во овој случај наставникот бира и комбинира повеќе теми.

Теми	Димензии на развојот на компетенции			Ставови и вредности
	Политичка анализа и расудување	Методи и вештини	Учество во демократија Донесување политички одлуки и делување	
4 Конфликт	Анализа на дилеми и конфликти Заемна зависност Одржливост	Идентификување на сложени проблеми Преговарање	Компромиси Координација на политики	Волја за правење компромиси Одговорност
2 Одговорност	Анализа на дилеми	Согледување на последиците од изборите		Заемно признавање
3 Разноликост и плурализам	Потенцијал за конфликти во плуралистичките општества	Преговарање		
5 Правила и закон	„Правилата се алатки“ за справување со конфликти	Анализа на проблеми и решенија	Создавање и применување на институциона рамка на правила за решавање конфликти	
6 Влада и политика	Политиката – процес на решавање на проблеми и конфликти	Опис и анализа на процеси на политичко одлучување	Учество на јавни дебати за донесување одлуки	
7 Еднаквост	Конфликт меѓу мнозински и малцински групи		Создавање на средства Балансирање на групни интереси	Присвојување на туѓите перспективи
8 Слобода	Говорењето – медиум за цивилизирано решавање на конфликти	Дебатирање	Стратегии за аргументи	„Волтерски дух“: ценење на слободата на мислење и изразување на сите

ТЕМА 4: Конфликт – риболовниот конфликт

Како можеме да ја решиме дилемата на одржливост?

Тема на лекција	Стручно оспособување/цели на учење	Задачи на ученикот	Материјали и извори	Метод
Лекција 1 Риболовната игра (1)	Анализирање на комплексна ситуација, одлучување при временски притисок. Учениците стануваат свесни за дилемите при одржување на одржливоста.	Учениците ги идентификуваат проблемите и развиваат решенија и стратегии.	Материјал за наставници 4.1-4.4. Калкулатор или компјутер. Парчиња хартија (ширина A4), маркери.	Учење преку задачи.
Лекција 2 Риболовната игра (2)	Преговарање за компромис. Заемна зависност, конфликт на интереси.	Учениците анализираат комплексен проблем. Учениците (треба да) соработуваат за да развијат заедничко решение.	Исто како во лекција 1.	Учење преку задачи.
Лекција 3 Како да фатиме „што е можно повеќе риби“?	Аналитичко размислување: поврзување на искуствата со апстрактен концепт или модел. Модел на одржливи цели.	Учениците размислуваат за искуството со риболовната игра.	Материјал за ученици 4.2. Материјалот за ученици 4.3 е опционален.	Искажување после испитувањето. Пленарна дискусија. Индивидуална работа.
Лекција 4 Како можеме да ја постигнеме одржливоста?	Анализа и расудување: Размислување за искуството преку анализа заснована на концепти. Стимулацијата многу влијае на нашето однесување. Ефектот на стимулациите се контролира со правила (екстерно) или одговорност (самоконтрола).	Учениците применуваат концепти на нивното лично искуство.	Материјал за ученици 4.2.	Презентации. Пленарна дискусија. Информации од наставникот.

Лекција 1

Риболовна игра (1)

<p>Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.</p> <p>Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.</p> <p>Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.</p> <p>Задачата на учениците, заедно со методот го формираат главниот елемент на процесот на учење.</p> <p>Списокот на материјали е во корист на подготовката за час.</p> <p>Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.</p>	
Стручно оспособување	Анализирање на комплексна ситуација, донесување одлуки под временски притисок.
Крајна цел на учењето	Учениците стануваат свесни за дилемите при одржување на одржливоста.
Задачи на учениците	Учениците ги идентификуваат проблемите и развиваат решенија и стратегии.
Материјали и извори	Материјал за наставници 4.1-4.4: 4.1 Копии од евидентни листови за групи. 4.2 Табела за репродукција на рибниот фонд (за наставникот). 4.3 Евидентна табела (харт. табла, обична табла или проектор). 4.4 Евидентен дијаграм (харт. табла, обична табла или проектор). Калкулатор или компјутер. Парчиња хартија (А4 ширина), маркери.
Метод	Учење преку задачи.
Временски буџет	1. Вовед во риболовната игра. – 10 мин.
	2. Риболовна игра (три рунди). – 30 мин.

Информационо поле

Ако дозволуваат условите, лекциите 1 и 2 треба да се комбинираат. Но играта може да се игра и во 2 одделни рунди.

На почетокот, учениците ниту се охрабруваат да комуницираат едни со други, ниту наставникот интервенира кога тие комуницираат – освен кога се работи за временскиот период.

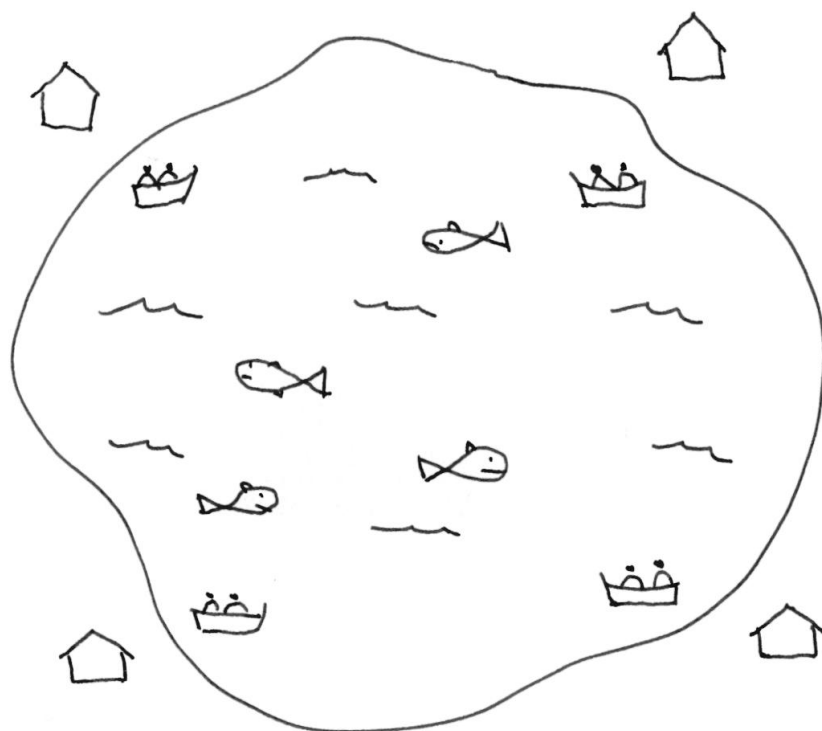
Опис на лекцијата

Фаза 1: Вовед во риболовната игра

Наставникот им објаснува на учениците дека ќе играат игра која симулира битен дел од вистинскиот живот.

„Замислете дека сте член на една од четирите селски заедници кои живеат на брегот на езерото. Има многу риби во езерото, така што не треба да се грижите од што ќе живеете. Риболовот е единствената гранка од економијата и немате друг извор на приходи.“

Наставникот може да го илустрира овој вовед со едноставен цртеж на табла, на кој е езерото, неколку риби и четирите рибарски села, секое со пристаниште покрај брегот.

„ Вие одите на риболов преку целата година, но има затворена сезона во зима и пролет за да се обнови рибната популација. Во овие месеци морате да живеете од залихите на сушена риба и да ги поправате чамците и мрежи за да бидете подготвени за следната сезона.“

Тука учениците добиваат упатства за тоа како се игра играта.

Тие формираат четири групи од најмногу по шест ученици во група. (Ако има повеќе од четири групи, потребно е да се адаптира табелата за резултати – видете ги материјалите за наставници 4.3).

Секоја група работи како тим на рибари. Тие можат да му дадат интересно име на чамецот и добиваат евидентен лист за да го запишуваат уловот.

Играта се игра во рунди кои ги претставуваат риболовните сезони и затворените сезони кога рибната популација се обновува.

Наставникот користи само една фраза за да ја дефинира целта на играта, „Улове колку што е можно повеќе риби“. Ова упатство може да се сфати на различни начини но наставникот не појаснува понатаму и остава на учениците да одлучат за нивната риболовна политика. Во 3-тата лекција учениците ќе се вратат на оваа стартна точка.

На почетокот на сезоната, секоја група одлучува за квотата на риби која сака да ја улови. Максималната квота на риби е 15% од еден чамец. Бидејќи рибната популација на почетокот на првата сезона е 140 тони, ова значи дека максималниот улов по група е 21 тон. (Повторно, ограничувањето по група мора да се адаптира ако учествуваат повеќе од четири групи.)

Наставникот не дава повеќе информации за тоа што ќе се случи ако секоја од групите го достигне ограничувањето и нивниот вкупен улов по група изнесува 84 тони. Ова веќе е дел од играта: учениците сфаќаат колку малку знаат. Тие ниту знаат кој пат ќе го одберат нивните соперници, ниту ја знаат стапката на размножување на рибите. Ако сакаат, тоа можат самите да го дознаат.

Фаза 2: Риболовната игра

Почнува првата рунда. Групите дискутираат за тоа која квота да ја одберат. По четири минути наставникот ги бара евидентните листови од групите. Тој/таа ги внесува квотите во евидентната табела, ги пресметува уловените тони на секој чамец и вкупната квота и улов во оваа прва сезона (овде корисен е калкулатор или компјутер). Тој/таа ги внесува резултатите и ги презентира на учениците. Развојот на рибниот фонд и вкупниот улов се прикажува на дијаграм базиран на материјалите за наставници 4.4.

Со упатување на табелата на раст, наставникот им кажува на учениците која е вкупната популација на риби на почетокот на втората сезона.

Учениците повторно ги добиваат евидентните листови и тие го пресметуваат вкупниот улов преку сезоните.

Искусството покажало дека учениците обично одат до границата на почетокот, така што најверојатно вкупниот улов ќе изнесува 70 тони – половина од рибниот фонд, а можеби и повеќе од тоа. Ако популацијата на риби се намалила за половина, таа ќе се обнови до нивото од 94 тони. Ова значи дека рибниот фонд се намалил една третина за една година. Кривите линии на дијаграмот покажуваат остар пад и ја прикажуваат непосредната опасност од целосно исцрпување на рибниот фонд.

Учениците тука ќе станат свесни за оваа закана. Ако сите ја користат максималната квота од 15%, рибите ќе бидат блиску до изумирање за две или три сезони. Групите ќе дискутираат за тоа дали треба да ги намалат квотите за да се спречи истребувањето. Од оваа точка натаму, секоја игра се развива различно, во зависност од возраста и полот.

Следните рунди се играат на истиот начин. Низ следните три рунди, групите не се советуваат да комуницираат, но тие можат да го прават тоа ако покренат иницијатива. Наставникот, кој е раководител на играта, дава малку време на учениците но инсистира дека следната рунда ќе почне за 5 минути; ова ја претставува реалноста – кога почнува сезоната, рибарите мораат да работат.

По неколку рунди, наставникот може да направи „чудо“ ако уловот пребрзо се намалил, со додавање неколку тони на бројката која е во табелата на раст.

По четвртата рунда, наставникот ги советува групите да комуницираат ако тоа не го направиле досега.

Некогаш групите ќе направат заедничка одлука, некогаш нема. Групите одлучуваат дали и до која граница ќе бидат обврзани со заеднички договори – како и во вистинскиот живот.

Лекција 2

Риболовната игра (2)

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Преговарање за компромис.
Крајна цел на учењето	Заемна зависност, конфликт на интереси.
Задачи на учениците	Учениците анализираат сложен проблем. Учениците (треба да) соработуваат за да развијат заедничко решение.
Материјали и извори	Исто како во лекција 1.
Метод	Учење преку задачи.
Временски буџет	1. Риболовна игра (4-та рунда). – 7 мин.
	2. Преговори -15 мин.
	3. Риболовна игра (рунди 5-7). – 20 мин.

Информационо поле

Учениците продолжуваат со играта, играјќи уште три или четири рунди.

По 4-тата рунда, наставникот ги советува учениците да разговараат едни со други, ако не го направиле тоа досега. Овој пат буџетот е сопрен, за учениците да имаат можност да ги разменат своите мислења и сугестии. Наставникот одлучува колкав ќе биде овој период пред учениците да продолжат.

Опис на лекцијата

Фаза 1: Учениците играат една рунда

Наставникот ги претставува резултатите. Ако учениците преземат иницијатива, наставникот ги остава да продолжат и им дава време. Наставникот најавува дека интервалот меѓу риболовните сезони е продолжен за 10 минути.

Фаза 2: Преговори

Учениците се соочуваат со сериозен проблем – прекумерниот риболов – и немаат институционална рамка (правила на комуницирање, систем на риболовни правила и контроли, итн.) како поддршка освен ако не ја создадат.

Наставникот не треба да учествува во дискусиите на учениците на никаков начин (советник, коментатор, претседавач итн.), но внимава и слуша. Можноста за учење во пристапот на учење преку задачи лежи во проблемите, а учениците треба самите да се справат со нив како што е и во вистинскиот живот.

Фаза 3: Учениците играат три конечни рунди

Наставникот ги повикува учениците да продолжат со играта во нормално темпо. Зависно од резултатот од преговорите, играчите можат да ја сменат риболовната политика и резултатите ќе покажат успех при избегнувањето на колапс на рибниот фонд.

Лекција 3

Како да уловиме „што е можно повеќе риби“?

Испитување и размислување

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организација на времето.

Стручно оспособување	Аналитичко размислување: поврзување на искуството со апстрактен концепт или модел.
Крајна цел на учењето	Модел на одржливи цели.
Задачи на учениците	Учениците размислуваат за нивното искуство во риболовната игра.
Материјали и извори	Материјал за ученици 4.2 (материјалот за уч. 4.3 е опционален.
Метод	Искази во испитувачката фаза. Пленарна дискусија. Индивидуална работа.
Временски буџет	1. Испитување: учениците излегуваат од нивните улоги. – 15 мин. 2. Учениците ја истражуваат двосмисленоста на изразот „Улове што е можно повеќе риби“. – 10 мин. 3. Моделот на одржливи цели. – 15 мин.

Информационо поле

Испитување: учениците излегуваат од улогите. Може да се појават силни чувства.

Индуктивен пристап кон моделот на одржливи цели: учениците развиваат целни категории за моделот на одржливост преку нивните искази во испитувачката фаза. Вежба за апстрактно размислување.

Конструктивистичко учење: учениците го создаваат контекстот во кој им е потребен и го разбираат моделот на одржливост. Наместо да го прашуваат наставникот, тие ги поставуваат прашањата во времето за размислување.

Опис на лекцијата

Фаза 1: Испитување

Учениците излегуваат од улогите во риболовната игра

Наставникот прави белешки на таблата, оставајќи место за втора колона.

Може да се очекува учениците да имаат силни чувства?

- Конфликт меѓу победниците и губитниците.
- Богати и сиромашни рибари.
- Уништување на природните ресурси.
- Пад на вкупниот риболовен резултат (осиромашување на целата риболовна заедница).
- Тешки преговори, пр. неодговорност, некои партнери не сакаат да соработуваат.
- Тешкотии да се најдат витални информации. Заеднички претпоставки за прекумерен риболов.
- Нема авторитет кој наметнува правила.
- Нема награди за одговорниот риболов – помалку риболов значи сиромаштија, и повеќе улов за другите рибари.

Фаза 2: Размислување

Учениците ја истражуваа двосмисленоста на изразот „Улове колку што е можно повеќе риби“

Наставникот објаснува дека учениците воочиле голем проблем. За да се надминат ваквите проблеми, првиот чекор е да ги разбереме, како што во медицината на докторот му е потребна дијагноза пред тој/таа да одлучи каква терапија да примени.

Наставникот ги потсетува учениците на упатството кое го добија пред да почне играта и ја пишува фразата на табла „Улове колку што е можно повеќе риби“.

Наставникот им вели на учениците да се сетат како го разбрале ова упатство и која им била целта кога ја одредиле риболовната квота. Тие треба да размислуваат на три точки:

„Улове“ – кој треба да улови?

„колку што е можно повеќе“ – која е границата означена со зборовите „колку што е можно“?

Тие поминуваат минута во тишина. Наставникот потоа ги прашува за мислења. Учениците објаснуваат како го разбрале упатството и ги искажуваат нивните намери. Кога ќе се направи јасна слика, наставникот ги впишува клучните искази на табла.

Ако учениците искажат дека ја усвоиле перспективата за нивното село, концентрирајќи се на нивните интереси на сметка на другите и околината, резултатот ќе биде како во следната табела. Но можеби некои ученици вклучиле други перспективи, и резултатот ќе биде поблиску до целосната слика (види ја втората табела).

Нашата цел во риболовната игра: „Улове колку што е можно повеќе риби.“				
Кој?		Колку што е можно повеќе?		Кога?
Нашиот чамец		Граница		Денес
		по квота		
Благосостојба за нас		Благосостојба за нас		Благосостојба за нас

Ако учениците ја задржале својата перспектива на зголемување на приходите на нивното село, резултатите ќе бидат воочливи. Учениците ќе видат дека со тесното концентрирање на „благосостојба само за нас“ тие колективно создале катастрофа.

Ова го раѓа прашањето дали учениците можат да осмислат алтернатива или поконструктивно толкување на целта „улове колку што е можно повеќе риби“.

Од друга страна, ако учениците вклучат други цели како што се заштитата на рибниот фонд или одговорност за другите села околу езерото, контрастот меѓу одредувањата на цели ќе стане веднаш воочлив.

Исто така, учениците можеби ќе проверат дали почетното упатство треба да се смени. Како и да е, ако тие се согласат за претпоставениот модел дека рибите во езерото се единствениот избор на протеини, тие ќе го прифатат тоа.

На крајот, каков и да е правецот кој дискусијата го зела, учениците треба да имаат сфатено и согледано дека „ловењето колку што е можно повеќе риби“ може да се толкува на многу начини кои имаат различни последици.

Наставникот ги сумира информациите од учениците и ги додава на таблата:

Нашата цел во риболовната игра: „Улове колку што е можно повеќе риби.“					
Кој?		Колку што е можно повеќе?		Кога?	
Нашиот чамец	Сите од нас	Граница		Денес	Долгорочно
		по квота	По стапка на размножување		
Благосостојба за нас	Благосостојба за сите	Благосостојба за нас	Заштита на ресурсите	Благосостојба за нас	Одговорност (околина, идни генерации)
Конфликт	Мир	Конфликт	Мир	Конфликт	Мир

Оваа слика можеби ќе предизвика нови прашања кај учениците.

Јасно е дека алтернативите се многу логични од инсистирање на „благосостојба за нас“ на сметка на сите, бидејќи резултатот е конфликт. Но зошто ние играчите не се обидовме да ги балансираме овие цели уште на почетокот, и зошто беше толку тешко да се согласиме за овие цели во преговорите?

Фаза 3: Моделот на одржливи цели

Чекор 3.1: Учениците ја поврзуваат нивната дискусија со моделот

Наставникот ги дели мат. за ученици 4.2 (Модел на одржливи цели). Учениците имаат задача да ја идентификуваат целта во моделот за кој само што дискутирале („благосостојба за нас“ – „благосостојба за сите“ – „заштита на природната средина“ – „одговорност за идните генерации“).

Учениците одговараат по краток период на тивко проучување. Тие ќе ги идентификуваат целите од триаголникот во материјалите и зависно од предходната дискусија, ќе ги идентификуваат и понатамошните цели.

Наставникот се осврнува на објаснителните белешки (значењето на двостраните стрелки, димензиите на целите: одржливи цели, временска димензија, глобална димензија).

Чекор 3.2: Одредување на домашна задача: учениците подготвуваат информации за следниот час

Наставникот им дава домашна задача на учениците. Тие треба да подготват информации кои ќе се предадат на почетокот на следниот час. Тие ги добиваат следните упатувања како мини-материјал (види материјал за наставници 4.5)

1. Објаснете зошто е толку тешко да се постигнат две или повеќе одржливи цели истовремено. Осврнете се кон материјалот за ученици 4.2 и нашата дискусија на часот.
2. Објаснете зошто повеќето од играчите се држат до целта на индивидуален приход, дури и кога катастрофалните последици се јасни.

Ако сакате, можете да дадете конкретни примери.

Исказите нека ви бидат подготвени во писмена форма.

Наставникот има можност да ги набави материјалите за ученици 4.3 како поддршка за учениците ако е потребно.

Лекција 4

Како да постигнеме одржливост?

Начини на балансирање на цели и надминување на конфликт

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Анализа и расудување: Размислување на искуството преку анализа базирана на концепти.
Крајна цел на учењето	Стимулациите силно влијаат на нашето однесување. Ефектот на стимулациите се контролира со правила (екстерно) и одговорност (самоконтрола). Концепти: стимулација, дилема.
Задачи на учениците	Учениците применуваат концепти на нивното лично искуство.
Материјали и извори	Материјал за ученици 4.2.
Метод	Презентации; пленарна дискусија; информации од наставникот.
Временски буџет	1. Учениците ги предаваат своите информации – 10 мин.
	2. Учениците размислуваат за влијанието на стимулациите на нивното однесување. – 15 мин.
	3. Учениците дискутираат за двата основни пристапи за решавање на дилемата одржливост – профит. – 15 мин.

Информационо поле

Во оваа лекција учениците ќе го применат концептот на стимулации на нивното однесување во риболовната игра. Правилата на играта направија учениците да се концентрираат на максимализација на нивните краткорочни цели без разлика на последиците за другите рибари или заедничкиот рибен фонд.

Во оваа заклучна лекција, учениците ќе дискутираат за начини на контролирање на стимулациите кои имаат контрапродуктивни ефекти. Ова се прави на два начина. Прво, преку политички средства (авторитативен пристап); правилата и законите дозволуваат или забрануваат одреден тип на делувања. Наградите и казните се средства за спроведување. Второ, индивидуалците го контролираат нивното однесување самите, преку преземање одговорност. Учениците дискутираат кои пристап го претпочитаат.

Домашната задача е важна од повеќе аспекти: учениците размислуваат и го запишуваат резултатот од предходниот час. Тие земаат збор на почетокот на овој час и се активно вклучени од самиот почеток. Наставникот добива повратна информација за тоа што учениците разбрале и научиле. Ова на наставникот му дава правец за како тој/таа да продолжи (конструктивистичко учење и инструкции насочени кон учениците).

Опис на лекцијата

Фаза 1: Учениците ги даваат нивните информации

Наставникот ја поврзува темата на лекцијата со клучните прашања

Се очекува учениците да дојдат на часот со нивните искази за две клучни прашања. Со размислувањето на овие прашања учениците ја создаваат концептуалната рамка за целиот час (конструктивистичко учење).

1. Објаснете зошто е толку тешко да се постигнат две или повеќе одржливи цели истовремено. Осврнете се кон материјалот за ученици 4.2 и нашата дискусија на часот.
 2. Објаснете зошто повеќето од играчите се држат до целта на индивидуален приход, дури и кога катастрофалните последици се јасни.
- Ако сакате, можете да дадете конкретни примери.
Исказите нека ви бидат подготвени во писмена форма.

Наставникот ја претставува темата на часот: како да ја постигнеме одржливоста? Тој/таа ја пишува темата на табла и дава збор на учениците. Секој од учениците ги обработува двете прашања.

1-во прашање: Одржливи цели

Се очекува учениците да имаат размислено за следниот проблем: Иако одржливите цели се хармонични една со друга, има некои кои заемно не одговараат. На пример, заштитата на природната средина оди заедно со одговорноста за идните генерации и човештвото како целина (глобална перспектива, еден свет). Овие цели се во опасност ако сегашната генерација инсистира на зголемено богатство (економија). Општеството (целта на фер распределбата) и економијата (зголемување на производството) можеби се хармонични, но во многу случаи не се.

Риболовната игра беше најлош случај во кој сè отиде на погрешен пат. Дури и побогатите рибарски села се соочија со економски пад.

Учениците можеби ќе се осврнат на моменталните напори за хармонизација на економскиот раст и заштита на средината: рециклирање на отпадот, производство на струја од ветер, сончеви или вечерни генератори или развој на автомобили кој возат на струја.

2-ро прашање: Целта на индивидуално богатство

Се очекува учениците да размислувале за следниот проблем: во риболовната игра изгледаше дека „победникот“ е селото со најголем улов. Одговорноста за средината не се исплатеше, во многу буквална смисла.

Во секоја рунда, наставникот дава збор на 6 до 10 ученици. Која ќе се појави јасна слика, учениците ќе се обидат го сумираат тоа што го чуле. Резултатот може да дојде блиску до тоа што беше истакнато, но може и да се разликува. Ако учениците не се согласуваат, ова треба да се искаже.

Фаза 2: Учениците размислуваат за влијанието на стимулациите врз нивното однесување

Со кратко излагање, наставникот ги претставува двата концепти кои помагаат учениците да разберат како тие се однесувале во риболовната игра.

Во играта одговорноста за средината и состојбата на другите не се исплатеше на многу буквален начин, но максимизацијата на уловот за зголемување на богатството се исплатеше. Сигналот беше многу јасен. Ваквиот начин на суптилно влијание врз нас, терајќи нè да се однесуваме на одреден начин, но не присилувајќи нè, се вика *стимулација*.

Тука наставникот паузира и им вели на учениците да размислуваат за стимулациите кои ги искинале во нивниот секојдневен живот. Можеме да очекуваме примери како следниве:

- Обично го купуваме поевтиниот производ ако квалитетот е главно ист.
- Се трудиме на училиште за да постигнеме високи оценки.
- Родителите ветуваат награда за нивните деца ако се добри на училиште.
- Осигурителните компании нудат бонуси на клиентите ако тие не ги повлечат парите.
- Добивате подарок ако се претплатите за списание, или ако убедите пријател да се претплати.
- Некои луѓе не сакаат да се испијанат бидејќи мислат дека ќе се наруши нивната репутација.

Учениците или наставникот прават заклучок од овие примери.

Овие примери јасно покажуваат дека стимулациите се во корист на нашите индивидуални интереси. Често и отворено поврзани се со пари, но исто така и со нашата желба да се биде успешен или прифатен од другите. Конкурентните пазарни економии силно се потпираат на стимулациите, а заработувачката стимулација е јадрото на конкурентноста на слободниот пазар. Затоа не е изненадување ако учениците реагираат на стимулација која им е доста позната.

Фаза 3: Учениците дискутираат за двата основни пристапи за решавање на дилемата одржливост – профит

Наставникот дава втор прашалник поврзан со концептот за дилеми. Стимулацијата за да ја зголемиме нашата индивидуална добивка е голема. Од перспективата на одржливост, последиците ако одговориме на стимулацијата за профите се катастрофални, а ние го знаеме тоа. Ние сме во дилема. Знаеме дека треба да направиме нешто за заштита на заедничките ресурси, но ако се обидеме ќе направиме неуспех и ќе бидеме посиромашни од другите. Затоа се враќаме на нашата цел за профит, плашејќи се од најлошото. Оваа ситуација, во која правиме нешто навистина погрешно без разлика која опција и да ја одбереме – а мораме да избереме една – се вика *дилема*. Учениците треба прво да прашуваат прашања за разбирањето. Откако ќе се согласат за тезата дека мотивацијата за заработка во почетната фаза на риболовната игра е голема, тие можат да се свртат кон прашањето за тоа како може да се надмине деструктивниот потенцијал. Овде битно е искуството додека играта трае. Дали учениците успеаа да ја контролираат и координираат нивната политика на риболов? Дури и да

не успеаа, кои решенија беа предложени? Кои решенија би рекле дека треба повторно да се погледаат?

Во поширока смисла, можеме да очекуваме идеите на учениците да се поделат во две категории. Тие можеби нема да ги обработат сите аспекти вклучени во овој идеален опис:

- *Авторитативниот пристап*: На рибарите им се потребни правила и закони и систем кој ќе ги спроведува. Рибарите се контролираат со институција која е над нив, а оваа институција, најверојатно влада, би ги истакнала одржливите цели. Слободата за следење на стимулации со профит би била строго ограничена.
- *Пристапот базиран на договор*: Рибарите потпишуваат договор за правила и принципи на однесување и можеби за одржливи цели. Тие можеби ќе се согласат за систем на контроли и санкции.

Која од овие две опции ја претпочитаат учениците? Ако има малку време, наставникот бара учениците да кренат рака, и еден или двајца ученика од секоја страна ги кажуваат нивните причини. Ако дозволува времето може да се направи и дискусија. Учениците можеби ќе истакнат дека слабоста на хиерархискиот, авторитативниот пристап е дека таквата дистанцирана институција ќе нема јасно разбирање за одржливите цели. Локалниот пристап базиран на договор има предност во својата експертиза, но е инфериорен во санкционирањето на прекршоци на договорот. Бидејќи рибарите се еднакви партнери, тие не можат меѓусебно да си бидат „полиција“.

Материјал за наставници 4.1
Риболовна игра: евидентен лист за играчи

Евидентен лист		
Број на чамец	Име _____	
Број на сезона	Риболовна квота (15% максимум)	Улов (во тони, вкупна количина)
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		

Евидентен лист		
Број на чамец	Име _____	
Број на сезона	Риболовна квота (15% максимум)	Улов (во тони, вкупна количина)
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		

Материјали за наставници (раководители на играта) 4.2

Табела на размножување: Закрепнување на рибната популација (во тони на риби)

- На крајот на сезоната останати се 47 тони риба во езерото.
- Во затворената сезона популацијата се обновува. Во овој пример бројот на популацијата е 56 тони на почетокот на новата риболовна сезона.
- Раководителот на играта ги претставува бројките на играчите кои тогаш одлучуваат за нивниот улов во следната сезона.
- Раководителот не смее да ја покаже оваа табела на играчите.

Крај на стара сезона	Почеток на нова сезона	Крај на стара сезона	Почеток на нова сезона	Крај на стара сезона	Почеток на нова сезона	Крај на стара сезона	Почеток на нова сезона
тони	тони	тони	тони	тони	тони	тони	тони
0	0	38	43	76	103	114	147
1	0	39	45	77	104	115	147
2	1	40	46	78	106	116	147
3	1	41	47	79	107	117	147
4	2	42	49	80	109	118	147
5	2	43	50	81	110	119	147
6	3	44	52	82	112	120	148
7	4	45	53	83	113	121	148
8	5	46	55	84	115	122	148
9	7	*47	*56	85	116	123	148
10	11	48	58	86	118	124	148
11	12	49	59	87	119	125	149
12	13	50	61	88	121	126	149
13	14	51	62	89	122	127	149
14	15	52	64	90	124	128	149
15	16	53	65	91	126	129	149
16	17	54	67	92	128	130	150
17	18	55	69	93	130	131	150
18	20	56	71	94	132	132	150
19	21	57	73	95	134	133	150
20	22	58	75	96	136	134	150
21	23	59	76	97	138	135	150
22	24	60	78	98	140	136	150
23	25	61	79	99	141	137	150
24	27	62	81	100	142	138	150
25	28	63	82	101	142	139	150
26	29	64	84	102	142	140	150
27	30	65	85	103	143	141	150
28	31	66	87	104	143	142	150
29	32	67	89	105	144	143	150
30	34	68	91	106	145	144	150
31	35	69	92	107	145	145	145
32	36	70	94	108	145	146	150
33	37	71	95	109	146	147	150
34	38	72	97	110	146	148	150
35	40	73	98	111	146	149	150
36	41	74	100	112	146	150	150
37	42	75	101	113	146		

* го покажува примерот кој е користен овде – 47 тони (крај на стара сезона) – 56 тони (почеток на нова с.)

Материјал за наставници 4.3

Риболовна игра: евидентен лист за играчи ✂

Број на сезона	Популација на риби пред сезона (тони)	Брод број 1		Брод број 2		Брод број 3		Брод број 4		Вкупна квота %	Вкупен улов	Бр. на риби после сезона
		Квота %	Улов (тони)	Квота %	Улов (тони)	Квота %	Улов (тони)	Квота %	Улов (тони)			
1	140											
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												

Материјал за наставници 4.4

Риболовна игра: евидентен лист за играчи

Тони	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
160										
150										
140	X									
130										
120										
110										
100										
90										
80										
70										
60										
50										
40										
30										
20										
10										
0										
Бр. на	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Копирајте го овој дијаграм на проектор или табла. Запишувајте го развојот на рибниот фонд (почеток на сезона) со обележување на тоните риби и цртање две линии во различни бои.

Материјал за наставници 4.5

Упатства за домашна задача (мини-материјал за ученици)

Учениците ги добиваат следните упатства за домашната задача. Оваа страна може да се копира и сече во мини-материјали. Пишаното упатство е попрецизно и штеди време од часовите.

1. Објаснете зошто е толку тешко да се постигнат две или повеќе одржливи цели истовремено. Осврнете се кон материјалот за ученици 4.2 и нашата дискусија на часот.
2. Објаснете зошто повеќето од играчите се држат до целта на индивидуален приход, дури и кога катастрофалните последици се јасни.

Ако сакате, можете да дадете конкретни примери.

Искажете нека ви бидат подготвени во писмена форма.

1. Објаснете зошто е толку тешко да се постигнат две или повеќе одржливи цели истовремено. Осврнете се кон материјалот за ученици 4.2 и нашата дискусија на часот.
2. Објаснете зошто повеќето од играчите се држат до целта на индивидуален приход, дури и кога катастрофалните последици се јасни.

Ако сакате, можете да дадете конкретни примери.

Искажете нека ви бидат подготвени во писмена форма.

1. Објаснете зошто е толку тешко да се постигнат две или повеќе одржливи цели истовремено. Осврнете се кон материјалот за ученици 4.2 и нашата дискусија на часот.
2. Објаснете зошто повеќето од играчите се држат до целта на индивидуален приход, дури и кога катастрофалните последици се јасни.

Ако сакате, можете да дадете конкретни примери.

Искажете нека ви бидат подготвени во писмена форма.

1. Објаснете зошто е толку тешко да се постигнат две или повеќе одржливи цели истовремено. Осврнете се кон материјалот за ученици 4.2 и нашата дискусија на часот.
2. Објаснете зошто повеќето од играчите се држат до целта на индивидуален приход, дури и кога катастрофалните последици се јасни.

Ако сакате, можете да дадете конкретни примери.

Искажете нека ви бидат подготвени во писмена форма.

Тема 4.5 Основна информација за наставници

Листа на дела поврзани со риболовната игра

Garrett Hardin (1968), "The tragedy of the commons", in *Science*, Volume 162 (1968), p. 1244, www.garretthardinsociety.org.

Elinor Ostrom (1990), *Governing the commons. The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.

Wolfgang Ziefle (2000), "Fischerspiel und Verfassungsspiel. Die Allmendeklemme und mögliche Auswege", in: Gotthard Breit/Siegfried Schiele (eds.), *Werte in der politischen Bildung*, Wochenschau-Verlag, pp. 396-426, www.lpb-bw.de/publikationen/did_reihe/band22/ziefle.htm.

Wolfgang Ziefle (1995), "Das Fischerspiel", in: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg (ed.), *Politik und Unterricht* (1/1995), pp. 7-35.

ТЕМА 5

ПРАВИЛА И ЗАКОНИ

За средно образование

Кои правила најмногу ни користат?

Игра на одлучување

5.1и 5.2 Зошто на заедницата ѝ се потребни правила?

Правила и алатки за решавање на проблеми

Учениците создаваат институциона рамка

5.3 Кои правила најмногу ни користат?

Учениците ги споредуваат и оценуваат нивните решенија

5.4 Конференцијата

Членовите на заедницата се согласуваат за рамка од правила

Тема 5

Правила и закони

Кои правила најмногу ни користат?

„Правила и алатки“ – конструктивистички пристап кон разбирање на институциите

Овој слоган го сумира клучниот исказ на кој е фокусирана оваа тема. Правилата, законите, уставите и Универзалната декларација за човекови права можат да се сумираат во концептот на институциите. Во овој прирачник институциите се сметаат за производи – луѓето ги создале овие институции со некоја цел. Во оваа смисла „правилата или генерално институциите се алатки“

Институциите се алатки кои имаат улоги како што се следните:

- Тие решаваат сериозни проблеми во општеството;
- Тие ги неутрализираат потенцијалните извори на конфликт, бидејќи создаваат стабилност и сигурност;
- Тие ги одредуваат односите на моќта меѓу групите со различни интереси; тие можат да ги заштитат послабите или да дадат ексклузивна моќ на одредена група, па дури и индивидуалци.

Затоа, за да се разберат институциите мораме да ја разбереме целта или интересот која нивните создатели ја имале на ум. Институциите се комплексни системи кои решаваат комплексни проблеми. Тие се создаваат преку процесите на преговори и конфликт, револуција или реформа. Во демократиите развојот на институции е процес на колективно учење кое се одвива во рамката на процедурални правила, бидејќи основните закони мора да се создадат внимателно и одговорно.

Учениците ги разбираат институциите преку создавање на институција

Клучното проникнување – конструктивистичката димензија во развојот на институции – се отсликува во клучната задача на оваа тема. Учениците се соочуваат со политички проблем и ја имаат задачата – измислување на рамка од правила кои би го решиле проблемот. Тие стануваат свесни за проблемите кои ги имаат создавачите на институции и можат да го анализираат уставот, законите на нивната држава како и човековите права, концентрирајќи се на намената на институциите наместо концентрирање на изолирани правила и прописи.

Оваа верзија на темата 5 е создадена како продолжение на тема 4, но може исто така да се користи како посебна тема од четири лекции (видете подолу за понатамошни детали за оваа можност). И двете варијанти ја даваат истата задача и се концентрираат на истата тематика. Проблемот со кој учениците се соочуваат е како заедницата на рибари заедно да ги раководеат заедничките ресурси или рибите во езерото (за моделот на одржливи цели видете го материјалот за ученици 4.2). Мора да се решат најмалку четири проблеми:

1. Како рибарите да го избегнат прекумерниот риболов и уништување на рибниот фонд?
2. Како рибарите да постигнат максимална заработка?
3. Како рибарите да постигнат фер распределба на заработката?
4. Како рибарите да ги постигнат овие цели за денес, долгорочно и во иднината?

Учениците ги знаат клучните решенија на овие проблеми. Материјалот за ученици 4.4 ги дава бројките за оптимален риболов (42 тони). На рибарите им е потребна рамка од правила која ќе го контролира однесувањето за да се постигнат овие цели. Учениците имаат задача да ја создадат оваа рамка. Генерално гледано, тие можат да го одберат пристапот „држава“ и пристапот „договор“. И двата пристапа имаат позитивни и негативни страни (види материјал за ученици 5.2).

И двата пристапи се покажале како успешни во некои случаи, а неуспешни во други.¹⁴ За да се види дали решенијата на учениците функционираат или не, тие треба да се тестираат, што значи дека треба да се одиграат неколку рунди од риболовната игра (види тема 4) во продолжение на оваа тема. Затоа темата 4 и 5 можат да се комбинираат како лабораторија за создавање на институции и раководење со одржливи ресурси – фасцинантен проект, но проект кој бара време.

Оваа тема – модел за реалноста

Како и темата 4 и оваа тема може да се смета за игра. Учениците поучени од темата 4 сега знаат како да го решат проблемот со прекумерниот риболов со усвојување на одржливите цели (видете го материјалот за ученици 4.2). Тие дискутирале за тоа каков тип на институција би бил соодветен (лекција 4) но не го истражиле ова подлабоко. Оваа верзија на темата 5 е продолжување на риболовната игра, но со различен фокус: кои правила или закони се во најголема корист за риболовната заедница?

Темата 5 го симулира процесот на планирање и согласување за институционална рамка за рибарската заедница. Затоа учениците се враќаат во нивните улоги како членови на рибарската заедница, но нивната задача е поинаква. Тие ја создаваат рамката на правила. Оваа игра не е исклучок на правилото дека моделот ја намалува комплексноста, за полесно концентрирање на одредени аспекти кои се битни за проблемот што се проучува. Овде играчите не треба да се грижат за риболовот и обезбедување на благосостојбата. Нема екстерна сила која ќе ги наруши нивните дискусии. Моделот на игра се концентрира на создавањето на рамка на правила. Како и во реалноста, преговорите може да се неуспешни – играчите можеби нема да постигнат согласност. Во овој аспект, критериумите за успех при политичките преговори и процесот на учење на ОДГ/ОЧП се разликуваат. Учениците можат да научат многу од нивните неуспеси при постигнување на договор.

Улогата на наставникот – раководител на играта и претседавач

Како раководител на играта наставникот треба да предава уште помалку отколку во риболовната игра. Тој/таа е раководител со времето и дава структура на процесот. Во

¹⁴ Види Елинор Остром, *Владеење со обичниот народ*. (Elinor Ostrom, *Governing the Commons. The evolution of institutions for collective action*, Cambridge University Press, 1990.

спротивно ваквиот тип на игра не би можел да се спроведе на часовите по ОДГ/ОЧП. Наставникот не треба да ги насочува учениците да направат одредени избори. Процесот на одлучување е отворен – може да е неуспешен ако учениците не се согласат за нацрт-плановите, бидејќи можни се различни избори. Причините за изборите на учениците се интересни исто како и самиот резултат на играта.

Како да се користи темата 5 како посебна тема од четири лекции

Основиот дизајн на темата останува ист. Следните измени овозможуваат да се користи темата како тема со четири лекции:

- Учениците играат советници на рибарската заедница наместо граѓани. Советниците формираат тимови кои создаваат рамка од правила, дискутираат за нив и на крај се согласуваат за тоа кој модел сакаат да го претстават на заедницата.
- Првата лекција е посветена на проучување на проблемот. Учениците го добиваат случајот со риболовниот конфликт (материјал за ученици 4.1 и решението на проблемот за одржливоста – материјали за ученици 4.2 и 4.4). Затоа учениците не треба да го решат овој проблем, но можат да се концентрираат на прашањето со кои правила можат да се мотивираат, контролираат па дури и присилат рибарите за да се постигне целта на одржлив риболов. Учениците исто така мораат да се справат со проблемот на поседување имот.

Со овие модификации темата може да го проследи дизајнот предвиден за интегрираната верзија на темата 5.

Развивање на компетенции: упатувања до другите теми во оваа книга

Што покажува оваа табела

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократијата* се концентрира на компетенциите на активниот граѓанин во демократијата. Матрицата го покажува потенцијалот за дополнување помеѓу темите во овој прирачник. Матрицата покажува кои компетенции се развиваат во 5-тата тема (засенчениот ред во табелата). Колоната која е со задебелена рамка ги покажува компетенциите за донесување политички одлуки и делување – таа е задебелена поради блиските врски со учеството во демократија. Редовите подолу ги означуваат врските со други теми во овој прирачник: кои компетенции што ги поддржуваат учениците во 5-тата тема се развиваат во овие теми?

Како може да се користи оваа матрица

Наставниците може да ја користат оваа матрица како алатка за правење план за часовите по ОДГ/ОЧП на различни начини.

- Оваа матрица им помага на наставниците кои имаат само неколку часа да ги посветат на ОДГ/ОЧП: Наставникот може да ја одбере само оваа тема и да ги изостави другите, бидејќи тој/таа знае дека некои од клучните компетенции до одреден степен се развиваат во оваа тема – на пример, анализа на проблем, оценување на ефектот на правилата, истражување на важноста на личната одговорност.
- Матрицата ги потсетува наставниците на потенцијалот за дополнување кој помага за учениците постојано да се обучуваат, во битни области и различни контексти кои се поврзани на многу начини. Во овој случај наставникот бира и комбинира повеќе теми.

Теми	Димензии на развојот на компетенции			Ставови и вредности
	Политичка анализа и расудување	Методи и вештини	Учество во демократија Донесување политички одлуки и делување	
5 Правила и закони	Основни модели за институционални рамки и правила на сопственост	Тимска работа, управување со време Споредба Избирање	Социјален договор или согласување за предложена опција	Почит за правилата и законите во цивилизиран конфликт
4 Конфликт	Отсуството на правила раѓа конфликти		Справување со неформалите околности на различни интереси	
2 Одговорност	Стимулациите имаат силно влијание на нашето однесување		Справување со дилеми, одредување приоритети	Свесност за последиците од нашите одлуки

8 Слобода	Практикувањето на слободата бара правила кои ќе ги заштитат послабите	Дебатирање, расправање за нечија поента	Слобода и нормирање	Заемно признавање
6 Влада и политика	Правилата и закони се важни алатки за решавање проблеми и конфликти		Компромисот и обидите и грешки во процесите на одлучување	

ТЕМА 5 Правила и закони – Кои правила најмногу ни одговараат?

Игра на одлучување

Тема на лекција	Стручно оспособување/цели на учење	Задачи на ученикот	Материјали и извори	Метод
Лекција 1 и 2 Зошто на заедницата ѝ требаат правила?	<p>Аналитичко размислување, планирање на задачи.</p> <p>Идентификување на политички проблем.</p> <p>Рамката од правила е институциониот „р’бет“ на заедницата.</p> <p>Хиерархијата и деловните контакти – два системи на правила; јавен и приватен имот.</p>	<p>Учениците прават рамка од правила за нивната заедница.</p> <p>Учениците ги подготвуваат нивните презентации.</p>	<p>Материјал за ученици 5.1, 5.2, 5.4.</p> <p>Хартиени табли, маркери, проектори или печатени материјали.</p>	<p>Игра на одлучување.</p> <p>Работа на проекти.</p>
Лекција 3 Кои правила најмногу ни одговараат?	<p>Аналитичко размислување: споредба на критериуми.</p> <p>Расудување: бирање критериуми и цели.</p> <p>Ставови и вредности: заемно признавање.</p> <p>Ефикасност, контрола на моќта, спроведување на правилата, изводливост, праведност.</p>	<p>Учениците ги споредуваат и оценуваат нивните нацрт-решенија.</p> <p>Домашна задача: учениците одлучуваат за нацрт-рамката и нацрт-правилата за конференцијата.</p>	<p>Материјал за ученици 5.3, 5.4.</p> <p>Хартиени табли (или алтернативи).</p>	<p>Презентации.</p> <p>Дискусија.</p>
Лекција 4 Конференцијата	<p>Одлучување.</p> <p>Компромис, консензус за правилата.</p>	<p>Учениците се обидуваат да постигнат едногласна одлука.</p> <p>Учениците размислуваат за нивното искуство.</p>	<p>Материјал за ученици 5.4-5.6.</p>	<p>Гласање.</p> <p>Предавање на наставникот и дискусија.</p>

Лекција 1 и 2

Зошто на заедницата ѝ требаат правила?

Правила за решавање проблеми

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Работа на проект (соработка, управување со време, самоконтролирано учење, ориентација кон производ, решавање проблеми). Аналитичко размислување, планирање задачи, идентификување на политички проблем.
Крајна цел на учењето	Правилата и законите се моќни алатки за влијаење и контрола на човечкото однесување. Општеството без правила може да биде нарушено од неконтролирани конфликти меѓу неговите членови. Рамката од правила е институционалниот „’рбет“ на заедницата.
Задачи на учениците	Учениците прават нацрт-рамка од правила за нивната заедница.
Материјали и извори	Материјал за ученици 5.1, 5.2, 5.4. Табли, маркери, проектори или печатени материјали.
Метод	Игра на одлучување, работа на проект.
Временски буџет (лекција 1)	1. Наставникот ја претставува задачата. – 20 мин. 2. Учениците формираат групи и работат на проектот. – 20 мин.
Временски буџет (лекција 2)	3. Учениците работат на проектот – 40 мин.

Информационо поле

Правилата на играта го следат принципот на учење преку задачи: учениците се соочуваат со проблем и мораат да најдат решение. Тие се информираат за фазите на процесот и временската рамка и потоа работат самите.

Играта бара од учениците да ги продолжат нивните улоги како членови на рибарската заедница и повторно да станат играчи, сè до лекцијата 4. Но, учениците сега работат на поинакво ниво на размислување и со нова задача. Екстремниот временски притисок сега веќе не е проблем, како што беше случајот за време на риболовната игра.

Новата задача на учениците е да создадат рамка од правила. Таквата задача има политичка

димензија: играчите мораат да донесат одлука, бидејќи заедницата не може да преживее без правила. Учениците ја сфаќаат политиката како практично работење. За да се избегнат пристрасни решенија групите треба да вклучат членови од сите рибарски села и да ги земат различните погледи и искуства предвид.

Наставникот ја има улогата на раководител на играта. Раководителите со материјали пристапуваат кон наставникот за да ги земат нивните материјали за работа. На почетокот на втората лекција, наставникот прави петминутно предавање.

Во оваа прилика наставникот ги предава нацрт-правилата за конференцијата во лекцијата 4. Со појаснување на процедурата пред конференцијата, четвртата лекција слободно ќе тече и ќе остане доволно време за размислувачката фаза која е со големо значење во учењето преку задачи. Ако учениците имаат прашања или предлози за подобрување на правилата, тие можат да ги изнесат овие точки во втората лекција и заедно со наставникот да одлучат што да прават со предлозите.

Опис на лекција 1

1. Наставникот ја претставува задачата

Учениците го дискутираат нивното искуство во риболовната игра

Наставникот веднаш ги вклучува учениците поттикнувајќи ги да се присетат на нивното искуство во риболовната игра:

1. Опишете ги проблемите со кои се соочивте во играта.

Се очекува учениците да се осврнат на одржливите цели. Во зависност од тоа за што се дискутирало и нивното разбирање, тие исто така ќе зборуваат за тешкотиите во балансирањето на овие цели и нивното постигнување во долг временски период. Возможни се многу различни одговори. Учениците можеби ќе одговараат едни на други, додека наставникот претседава со почетната рунда.

2. Искажете го своето мислење за вашите обиди за решавање на овие проблеми.

Прашањето вклучува сè: целите на играчите, нивниот начин на комуникација, нивната волја и способност за соработка, длабочината на разбирање на проблемот, конечниот резултат – успех или неуспех. Ако е потребно наставникот го намалува фокусот на ова опширно прашање.

Се очекува учениците да го посочат отсуството на јасни правила. Зависно од нивните одлуки, тие можеби се обиделе да развијат вакви правила.

Исто така, учениците можеби ќе предложат одредени пристапи: правилата бараат државна авторитарност или најдобро функционираат во мали групи на неформални правила. Тие исто така можеби помислиле на проблемот со приватното или јавното поседство на рибниот фонд. Наставникот ги забележува ваквите коментари, бидејќи тие може да се поврзани со материјалот за ученици 5.2.

Наставникот ја претставува задачата.

Иницијалното размислување го дава контекстот на задачата. Наставникот објаснува дека рибарската заедница доживеа сериозни проблеми поради отсуството на јасна рамка на правила која го одредува начинот, а можеби и целта на интеракцијата.

Искуството на учениците во играта може да се генерализира:

- Не постои човечко општество без конфликт.
- Човечкото општество нема да опстои без соработка.
- Ниедна заедница не може да соработува или решава конфликти на мирен начин, без институционална рамка на правила.

Учениците сега можат да истражуваат кои правила најмногу одговараат за заедницата. Тие се враќаат во нивните улоги на членови на рибарската заедница, но сега играта е поинаква. Тие се создавачите на правила. Тие формираат групи и оформуваат правила, ги споредуваат и оценуваат, а на конференцијата конечно гласаат за усвојување на рамката од правила за нивната рибна заедница.

Распоредот за одлучување

Учениците го добиваат материјалот за ученици 5.1.

Наставникот објаснува дека играта е модел за процесот на правење политички одлуки – посебен процес кој се занимава со спроведувањето на основни правила, наместо процес кој се одвива во веќе воспоставена рамка.

Играта продолжува сè до лекцијата 4, кога учениците излегуваат од играта и размислуваат за искуството. Материјалот за ученици 5.1 ја опишува агендата и дава информација за тоа зошто баш овој метод се користи. Во играта како и реалноста, прашањето што е тоа што создава добра рамка за општеството е практично прашање, а не академско. Учениците мораат да донесат одлука.

Наставникот го дели материјалот за ученици 5.2 како упатство за некои клучни прашања кои вреди да се проследат. Ако учениците во дискусијата обработиле некои точки кои можеби се поврзани со материјалот за ученици, наставникот го посочува тоа на учениците.

Штом учениците се подготвени да започнат, тие формираат групи.

2. Учениците работат на нивниот проект (лекции 1 и 2)

Учениците формираат групи од четири до шест ученика. Секој од членовите на рибарските екипи го впишува своето име на список на таблата, внимавајќи на тоа нивната екипа да е претставувана од најмалку еден член на секоја група. Наставникот објаснува дека битно е да се земе предвид различното искуство и перспективите на сите четири екипи. Наставникот ги забележува членовите на групите.

Членовите на групите најпрво ги назначуваат основните задачи: 1-2 презентери, раководител на групата, раководител со време и материјали, надгледувач. Групите се среќаваат на маси кои се наместени колку што е можно пошироко. Раководителите на материјали ги собираат материјалите за нивните групи.

Учениците работат во групи за време на втората половина на лекција 1 и лекција 2.

Тие имаат слобода да ја планираат нивната работа и домашна работа.

Опис на лекција 2

Учениците ги споделуваат нивните клучни избори

На почетокот на втората лекција, наставникот ја прашува секоја група да извести за нејзините основни избори – хиерархија, деловно контактирање, или мешовит систем? Дали сопственоста на рибниот фонд да е јавна или приватна? Ако две или повеќе групи го имаат направено истиот избор, наставникот ги поттикнува да ги споделат нивните резултати во некој момент за време на часот. Таквите размени можат да бидат од голема помош за конференцијата, бидејќи сличните модели можат да се спојат во еден.

Групите кои сакаат самостојно да работат не треба да се вознемируваат.

Согласување за процедуралните правила однапред

Штом наставникот зел збор на почетокот на втората лекција, тој/таа ги дели материјалите за ученици 5.4 и им вели на групите да ги прочитаат нацрт-правилата и да одлучат дали се прифатливи. На крајот на лекцијата, групата треба да гласа. Ако има приговори или прашања, учениците треба да ги спом(е)нат за време на часот.

Групите ги подготвуваат презентациите.

Раководителите на материјали ги собираат материјалите за презентација за време на часот.

Наставникот не интервенира ако некоја група доцни. Тој/таа може да ги потсети групите дека одговорноста презентацијата да е готова пред третото предавање на учениците, што дозволува конечните детали да се изработат дома.

Наставникот бара од записниците да подготват конечен документ од нивниот нацрт – во писмена форма или испечатено – да може да биде потпишано од сите членови на заедницата (видете ги процедуралните правила во мат. за ученици 5.4).

Лекција 3

Кои правила најмногу ни одговараат?

Учениците ги споредуваат и оценуваат нивните решенија

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава **груба ориентација** за организацијата на време.

Стручно оспособување	Аналитичко размислување: споредба на критериуми. Расудување: избирање критериуми и цели. Ставови и вредности: заемно признавање.
Крајна цел на учењето	Ефикасност, контрола на моќта, спроведување на правила, остварливост, праведност.
Задачи на учениците	Учениците ги споредуваат и оценуваат нивните нацрти. Домашна задача: учениците ги донесуваат нивните одлуки за нацрт-рамката и нацрт-правилата за конференцијата.
Материјали и извори	Материјал за ученици 5.3, 5.4; хартиени табли (или алтернативи).
Метод	Презентации. Дискусији.
Временски буџет	1. Учениците ги претставуваат нивните решенија. – 20 мин. 2. Учениците ги споредуваат нивните нацрти. – 15 мин. 3. Учениците добиваат две домашни задачи. – 5 мин.

Информационо поле

Наставникот може грубо да предвиди кој пат ќе го одберат учениците, но не повеќе. Информациите се нови за наставникот исто колку што се за учениците. Тие се справуваат со тешките прашања кои биле различно одговорени, како што покажуваат историјата и сегашните политички системи. Членовите на заедницата бараат решение кое најмногу им одговара. Тие се согласуваат за целта, но можеби имаат различни идеи за како таа да се постигне.

Овој час е вежба за демократската политичка култура.

Наставникот треба да ги мотивира учениците да ги споредуваат и оценуваат аналитичките и практичните квалитети на нацртите, а тоа и самиот да го направи. Учениците треба да сфатат дека преферирањето на одреден пристап на создавање институции е често поврзано со искуството и вредностите. Ова не е отворено за дискусија и размислување. Учениците треба да се мотивираат да ги искажат нивните преференции, во атмосфера на заемно признавање. Сосема поинакво прашање е дали на крајот заедницата ќе го прифати нивниот нацрт.

Опис на лекцијата

1. Учениците ги претставуваат нивните решенија

Групите, една по една, ги претставуваат нивните нацрт-решенија. Сите ученици го користат материјалот за ученици 5.3 како алатка за споредба.

Редот на презентација: групите кои имаат исти основни избори презентираат една по друга, бидејќи можат полесно да се споредуваат. Во овој случај можат брзо да излезат две основни алтернативи.

2. Учениците ги споредуваат нивните нацрт-решенија

Материјалот за ученици 5.3 ги дава критериумите за споредба. Еве некои веројатни комбинации – но креативноста на учениците може да создаде и други резултати!

А. Основи

	Модел 1	Модел 2	Модел 3	Модел 4
Модел на владеење	Државна власт	Државна власт	Деловни контакти	Мешан модел
Форма на сопственост	Јавна сопственост	Приватна сопственост	Јавна сопственост	Приватна сопственост
Тенденција	Централизирана планирана економија или „зелено диктаторство“	Конкурентен пазар (капитализам) + „силна држава“ (Западен модел)	Кантонален модел, автономна задруга	Полу-автономна задруга; правила за испорака на вишокот риба во задругата

Б. Правила

Нема директна врска од одредени модели до одредени правила. Можни се многу различни комбинации. Некои од најважните поенти се искажани во материјалот за ученици 5.3:

- Која е целта?
- Кој ја има моќта за донесување одлуки?
- Дали се овозможени алатки за спроведување на власт?
- Дали се вклучени чувари против злоупотребата на моќ?

3. Учениците дискутираат за нацрт-решенијата

Во дискусијата учениците ги применуваат критериумите на моделите. Тие веројатно ќе ги претпочитаат моделите кои го имаат истиот основен пристап како и нивните модели, па ќе има дебатирања за овие избори. Сепак, постојат критериуми според кои сите модели можат да се оценуваат. Ако не ги изнесат учениците, тоа може да го направи наставникот:

- Цел на одржливост: дали рамката од правила ги поддржува рибарите при постигнување на одржливите цели?
- Изводливост: дали системот од правила е доволно едноставен да се разбере и спроведе во пракса?
- Праведност: Дали се правилата фер?
- Демократија и човекови права: дали правилата ги задоволуваат стандардите на демократијата и човековите права?
- Легитимност: Едногласната одлука за правилата е многу пожелна. Дали членовите на заедницата можат да се согласат на една група правила?

4. Домашна задача: учениците ги прават нивните избори

Наставникот ја завршува дискусијата неколку минути пред крајот на часот. Тој/таа како раководител на играта/процесот им објаснува на учениците дека во последната лекција членовите на заедницата ќе имаат конференција на која ќе ја усвојат рамката.

Учениците имаат две задачи кои треба да ги подготват за конференцијата:

Задача број 1: избирање на нацрт-рамка

Нема да има време за детална дискусија. Затоа домашната задача на учениците е да се решат. Мора да се донесе одлука и затоа тие треба да се спремни на компромиси. Рамката која задоволува некои клучни критериуми е подобра од продолжување без таква.

Тие можеби ќе дадат предност на одредени критериуми и ќе го најдат нивниот избор на овој начин.

Тие треба да подготват краток исказ со кој би ги придобиле другите членови на заедницата да го усвојат нивниот омилен модел.

Задача број 2: прифаќање или изменување на процедуралните правила на конференцијата

Наставникот објаснува:

На важен состанок како што е конференцијата потребна му е рамка од правила, исто како што се потребни за заедницата. Членовите мораат да се согласат за овие правила пред да почне конференцијата. Ако не се направи ваков договор, можат да произлезат тешки ситуации ако членовите не можат да се согласат како да се гласа или да се бројат гласовите.

Материјалот за ученици 5.4 содржи предлог-процедурални правила. Тие ќе бидат први на дневниот ред, бидејќи ќе се применат веднаш потоа. Учениците затоа треба да го имаат формирано нивното мислење: дали ќе ги прифатат правилата какви што се, или сакаат да ги променат?

Лекција 4

Конференцијата

Членовите на заедницата се согласуваат за рамката на правила

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Донесување одлука.
Крајна цел на учењето	Компромис, консензус за рамката на правила.
Задачи на учениците	Учениците се обидуваат да донесат едногласна одлука. Учениците размислуваат за нивното искуство.
Материјали и извори	Материјал за ученици 5.4-5.6.
Метод	Гласање. Предавање на наставникот и дискусија.
Временски буџет	1. Учениците ја одржуваат конференцијата. – 20 мин. 2. Учениците размислуваат за нивното искуство – 20 мин.

Информационо поле

За учениците, конференцијата во врска со уставот и неговите основачи е вежба за учеството во демократијата. Учениците ја имаат улогата на уставни законодавци. За самата конференција потребни се правила за кои учениците мораат да се согласат пред да почне конференцијата. Учениците, со давање структура на процедурата, можат да ја преземат целата одговорност вклучувајќи и го претседавањето со состанокот.

Учењето преку задачи секогаш бара размислување. Учениците можат да научат само ако размислуваат за тоа што го прават или веќе го направиле. Која е важноста? Фазата на размислување ги дава клучните проникнувања. Учениците разбираат што може да се генерализира. Во овој дел тие учат зошто на општествата им е потребна институционална рамка и кои се проблемите и ризици при давање моќ на властите.

За оваа тема, предлагаме наставникот да направи кратко предавање за да ја истакне разновидноста на идеи. Учениците одговараат на ова со дискусија и прашалник за повратна информација.

Опис на лекцијата

Распоред на седење

Во двата дела на лекцијата – конференцијата и размислувањето – учениците седат во круг, без клупи, или во квадрат на клупите. Претседавачот седнува на катедрата со хартиената табла или таблата покрај него.

1. Учениците ја одржуваат конференцијата

Учениците ја одржуваат конференцијата според правилата за кои се договориле. Наставникот гледа и слуша. Тој/таа не треба да интервенира на каков било начин, освен ако учениците наидат на сериозен проблем (пр. ако има расправи за тоа како се спроведуваат правилата) но тоа е малку веројатно.

Наставникот ги набљудува учениците во нивните улоги. Тој/таа ја користи можноста да го адаптира последователното предавање на искуството на учениците.

2. Учениците размислуваат за нивното искуство

Наставникот ги сумира темите 4 и 5 во предавање

Учениците ги добиваат материјалите 5.5 пред предавањето. Во него, наставникот се навраќа на тоа што се случило во двете игри, реболовната и играта на одлучување. Тие моделираат еден историски процес во кој едно општество се развива во заедница со институциона рамка на правила. Зависно од изборот кој бил направен на конференцијата, општеството можеби основало држава, вклучувајќи устав и јасно определена законодавна моќ и спроведување на законот. Можеби пак, членовите на заедницата го одбрале моделот на деловно контактирање, со цел да се избегне проблемот на злоставување на моќта. Наставникот го адаптира предавањето на резултатите на играта. Исто така, учениците се обиделе да го надминат изворот на конфликт во рибарската заедница со одредување на одржлива политика.

Суштествено, ова е процес на модернизација. Игрите прикажуваат важни паралели со социјалната и историската реалност, но исто така и значајни разлики (видете ги заклучоците).

Учениците одговараат на предавањето

Ваквото предавање ги поттикнува учениците да размислуваат. Тие ги знаат сите факти од нивната перспектива во играта. Новата и битна работа за нивното размислување е - што може да се генерализира и примени на други примени и задачи.

Учениците имаат слобода да поставуваат прашања и даваат коментари – со што се согласуваат а со што не.

Ова може да создаде прашања за точки кои ги интересираат. Ова дава можност за наставникот и учениците заедно да планираат за идни лекции и теми. Што може да се обработи во другите

теми, на пример во овој прирачник? Што може да се поврзе со наставната програма? Колку време ни е достапно? Дали учениците се заинтересирани за истражувачка задача?

Можеби учениците ќе предложат повторно да се разгледа риболовната игра – да се игра уште неколку рунди со нивото на размислување и разбирање кое сега го постигнале.

Учениците ја даваат нивната лична повратна информација

Наставникот го дели материјалот за ученици 5.6 на учениците. Ова е прашалник кој им помага на учениците при размислувањето за нивниот процес на учење. Овие искази исто така даваат битна информација за наставникот и подобрувањето на неговата идна работа. Ако учениците имаат портфолио, овој прашалник треба да се смести тука.

Ако наставникот сака да го прочита прашалникот, некои ученици можеби ќе сакаат да го одговорат анонимно.

ТЕМА 6

ВЛАДА И ПОЛИТИКА

За средно образование

Моделот на политички циклус

Како демократската заедница ги решава своите проблеми?

6.1 „Нашиот најитен проблем е...“

Дискусија за правење политичка агенда

6.2 Политика – како демократската заедница ги решава своите проблеми

Моделот на политички циклус

6.3 Примена на моделот на политички циклус

Истражувачка задача

6.3 Како можеме да учествуваме?

Политичкиот циклус како алатка за учествување во политиката

6.5 Сесија за повратна информација (опционална)

Тема 6

Влада и политика

Моделот на политички циклус

Вовед за наставници

Двете димензии на политиката

Според класичната дефиниција на Макс Вебер, политиката има две димензии: од една страна, тоа е борба за моќ а од друга страна, политиката е „ продупчување на дупки низ дебели штици, со страст и добро расудување.“¹⁵ Оваа метафора го претставува обидот да се реши политички проблеми. Таквите проблеми треба да се решаваат, бидејќи се итни, влијаат на општеството како целина и оттаму се комплексни и тешки.

Оваа тема се концентрира на тоа како се одвива ова „продупчување на дупки низ дебели штици“, и како граѓаните кои сакаат да учествуваат во демократијата можат да ја одиграат својата улога во решавањето на проблемите кои имаат приоритет.

Моделот на политички циклус

Учениците учат како да користат алатка за да ги опишат и разберат процесите на политичко одлучување – моделот на политички циклус (види материјал за ученици 6.1). Политиката е процес на дефинирање на проблеми,а потоа дебатирање, одбирање и спроведување решенија. Јавното мислење и реакциите од луѓето и групите чии интереси се засегнати покажува дали решенијата ја постигнуваат целта и дали тие да се прифатат. Ако обидот да се реши проблем бил успешен, политичкиот циклус завршува; ако обидот е неуспешен, циклусот повторно почнува. Во некои случаи решението на еден проблем создава нови проблеми кои мора да се решат со нов политички циклус.

Политичкиот циклус истакнува битни аспекти од политичкото одлучување во демократските системи:

- Хевристички (конструктивистички) концепт за политичките проблеми и општото добро;
- создавање на конкурентна агенда; во плуралистичките општества, политичките аргументи често се поврзуваат со интереси.
- процесот на политичко одлучување како процес на колективно учење; отсуството на сезнајни играчи (како што се лидерите на партии со спасувачки идеологии);
- силно влијание на јавното мислење и медиумска покриеност; можноста на граѓаните и групите од интерес да интервенираат и учествуваат.

¹⁵ Макс Вебер, *Politik als Beruf* (Политиката како професија), Преработка: Штутгарт, 1997, стр 82. (Мој превод, П.К.)

Како работи моделот – што тој покажува, а што изостава

Политичкиот циклус е модел – дизајн кој работи како мапа во географијата. Тој покажува многу и создава логика за разбирање. Затоа моделите се често користени во образованието и науката, бидејќи без моделите ние би разбирале многу малку во нашиот комплексен свет.

Прирачникот за ученици содржи материјали кои се создадени како модели:

материјали за ученици:

- 1.2 Три опции кои ја обликуваа нашата иднина;
- 3.4 Како демократскиот политички систем се справува со разноликоста и плурализмот?
- 3.5 Концептот за општото добро;
- 3.6 Мапа на социјални поделби и политички партии.

Никогаш не ја заменуваме мапата со пејзажот кој таа го претставува – мапата покажува многу, но само затоа што многу изостава. Мапа која би покажувала сè би била прекомпликувана за разбирање. Истото е вистинито за моделите како што е политичкиот циклус. Овој модел исто така не треба да се замени со реалноста. Тој се концентрира на процесот на политичко одлучување – “бавното продупчување на дебели штици” – но обрнува помалку внимание на втората димензија на политиката, потрагата и борбата за моќ и влијание.¹⁶

Во демократските системи, двете димензии на политиката се поврзани: политичките одлучувачи се справуваат со тешки проблеми, и се справуваат меѓусебно како политички спротивници. Во моделот на политички циклус, фазата од политичката агенда покажува како овие две димензии одговараат заедно. За да се овозможи разбирање на одреден политички проблем кој е во агендата е прашање на моќ и влијание.

Еве еден пример. Една група вели, „Даноците се многу високи, па ги одвраќаат инвеститорите“, а друга група вели „Даноците се многу ниски, затоа има помалку финансии за образованието и социјалното осигурување“. Зад секоја дефиниција од проблемот со данокот стојат интереси и основни политички погледи, а решенијата покажуваат во различни насоки: намалување или зголемување на данокот за групите со поголеми приходи. Првата дефиниција на проблемот е нео-либерална, а втората е социјал-демократска (видете го материјалот за ученици 3.6).

Граѓаните треба да се свесни за двете страни. Моделот на политички циклус е алатка која им помага на граѓаните да го оценуваат трудот на политичките одлучувачи за решавање на проблеми во општеството.

¹⁶ Споредете со материјалите за наставници 6.2.

Потенцијалот за учење при користењето на циклусниот модел

Потенцијалот за стручно оспособување кој го има оваа тема е следниот:

Компетенции за анализа и расудување:

- Учениците се обучени да бидат активни корисници на медиумски информации.
- Тие развиваат вештини на дебатирање за правењето агенда и различните фази на политичко одлучување.
- Учениците ги ценат преговорите за компромиси меѓу страни со различен интерес (хевристички концепт за политички проблеми и општото добро).

Компетенции за политичко учествување:

Учениците се способни да ги идентификуваат фазите во процесите на политичко одлучување во кои можат да интервенираат и извршат влијание (фази пред и по одлуката).

Дидактичка рамка за темата

Учениците се запознаени со моделот на политички циклус како алатка и ја применуваат во истражувачка задача. На последниот час тие ги споделуваат и размислуваат за нивните откритија и работата на проектот. Првата лекција содржи напреден организатор кој го истакнува клучниот елемент на политичкиот циклус – проблемот за правење на политичката агенда. Учениците ќе го разберат моделот подобро по симулацијата на дебата за правење агенда на часот. Темата овозможува високо ниво на ученичка активност.

Темата ја содржи алатката за правење анализа на процесите на политичко одлучување, но не содржи материјал за истражување на случај. Ова дава можност но и потреба за наставникот и/или учениците да одберат погодна тема. Критериумите за бирање на тема за истражување на случај се следните: релевантност, разбирливост, или покриеност од медиумите. Ќе се обработува актуелен случај во иницијалните фази на моделот на политички циклус, но покриеноста од медиумите е подостапна. Од друга страна, некој случај од минатото овозможува да се погледне историјатот на имплементацијата и оценувањето на решенијата на проблемот. Треба да се земат предвид и уставните, правните и институционите рамки.

Се препорачува една сесија за повратна информација за да се оцени резултатот од учењето и да се искористи потенцијалот за учење кој го нудат учениците со својата повратна информација. Сепак, за ова треба да се оддели и петти час.

Развивање на компетенции: упатувања до другите теми во оваа книга

Што покажува оваа табела

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократијата* се концентрира на компетенциите на активниот граѓанин во демократијата. Матрицата го покажува потенцијалот за дополнување помеѓу темите во овој прирачник. Матрицата покажува кои компетенции се развиваат во 6-тата тема (засенчениот ред во табелата). Колоната која е со задебелена рамка ги покажува компетенциите за донесување политички одлуки и делување – таа е задебелена поради блиските врски со учеството во демократија. Редовите подолу ги означуваат врските со други теми во овој прирачник: кои компетенции што ги поддржуваат учениците во 6-тата тема се развиваат во овие теми?

Како може да се користи оваа матрица

Наставниците може да ја користат оваа матрица како алатка за правење план за часовите по ОДГ/ОЧП на различни начини.

- Оваа матрица им помага на наставниците кои имаат само неколку часа да ги посветат на ОДГ/ОЧП: Наставникот може да ја одбере само оваа тема и да ги изостави другите, бидејќи тој/таа знае дека некои од клучните компетенции до одреден степен се развиваат во оваа тема – на пример, анализа на проблем, оценување на ефектот на правилата, истражување на важноста на личната одговорност.
- Матрицата ги потсетува наставниците на потенцијалот за дополнување кој помага за учениците постојано да се обучуваат, во битни области и различни контексти кои се поврзани на многу начини. Во овој случај наставникот бира и комбинира повеќе теми.

Теми	Димензии на развојот на компетенции			Ставови и вредности
	Политичка анализа и расудување	Методи и вештини	Учество во демократија Донесување политички одлуки и делување	
6 Влада и политика	Јавно дебатирање и преговори: практикување на човековите права, есенција на демократското одлучување.	Критериуми за избирањето информации	Стратешки пристап при интервенирањето во процеси на одлучување	Почит кон преговорите и натпреварот на интереси
3 Разноликост и плурализам	Плурализам Натпревар на интереси Преговарање за општото добро Две димензии во политиката	Правење кратки излагања	Преговарање за компромиси и согласување на привремен концепт за општото добро	Заемно признавање

4 Конфликт	Концепт за политички проблем		Идентификување на проблем, обиди за наоѓање решение	
5 Правила и закон	Важност на заемното вреднување на институционалната рамка, вклучувајќи ја политичката култура во демократските системи		Создавање на институционална рамка за процес на мирно донесување одлуки	Вреднување на праведноста при правењето компромиси
8 Слобода	Расправање	Говорење во јавност	Промовирање на идеи и интереси во јавност	Вреднување на ненасилни начини на решавање конфликти
9 Медиумите	Правење на агенда и цензура преку медиумите и корисниците на медиуми	Деконструкција на информацијата која е трансформирана преку медиумите Критериумите за бирање на информации	Усвојување на ограничувачката перспектива на медиумите: одредување на политички проблеми	

ТЕМА 6: Влада и политика – моделот на политички циклус

Како демократската заедница ги решава своите проблеми?

Тема на лекција	Стручно оспособување/цели на учење	Задачи на ученикот	Материјали и извори	Метод
Лекција 1 „Нашиот најитен проблем е...“	Расудување: правење избор, искажување причини. Учество: заемно признавање на личното искуство, интересите и вредностите. Политичкиот проблем е прашање, не факт.	Учениците прават дискусија за правење политичка агенда.	Хартиени табли, маркери во различни бои, селотејп.	„Сид на тишината“ – работа во групи. Презентации и дискусија.
Лекција 2 Политика – како демократската заедница ги решава своите проблеми	Работење со модел. Политиката служи за решавање на проблеми кои влијаат на заедницата.	Учениците го применуваат моделот на политички циклус на конкретни примери на нивниот избор (истражувачка задача).	Материјал за ученици 6.1 и 6.2. Харт. табли и маркери. Весници.	Предавање. Работа во групи.
Лекција 3 Примена на моделот на политички циклус (истражувачка задача)	Анализа и расудување: Опишување и оцена на процесот на политичко одлучување. Разбирање на моделот на п. цикл.	Учениците го применуваат моделот на конкретен проблем.	Материјал за ученици 6.1 и 6.2. Весници.	Работа на проект.
Лекција 4 Како можеме да учествуваме?	Методи: правење и слушање на презентации. Учество: идентификување можности за политичко учествување. Моделот служи како алатка за анализа на	Учениците меѓусебно ги кажуваат резултатите. Учениците размислуваат за производот и процесот на нивната работа.	Материјал за ученици 6.2, со белешки од учениците.	Презентации во отворен простор. Пленарна дискусија.

	дел од комплексна целина.			
Лекција 5 Сесија за повратна информација (опционално)	Размислување за личниот процес на учење и развивање на компетенции. Давање конструктивна повратна информација. Размислување за заедничката одговорност на наставникот и учениците за успехот на часовите по ОДГ/ОЧП.	Учениците размислуваат за нивната работа (резултат од учењето и процес на учење).	Материјал за ученици 6.3 (повратна информација од учениците). Табли со маркери во разл. бои. Една хартиена табла со голема копија на мат. за ученици 6.3.	Индивидуална работа, пленарна презентација и дискусија.

Лекција 1

„Нашиот најитен проблем е ...“

Дискусија за правењето политичка агенда

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Расудување: правење избор, искажување причини. Учество: заемно признавање на личното искуство, интересите и вредности.
Крајна цел на учењето	Политичкиот проблем е прашање, не факт. Тој е итен и бара акција. Влијае на заедницата. Бидејќи се вклучени различни интереси, идеологии и вредности, прашање е дали проблемот треба да се вклучи во политичката агенда. Во демократија, граѓаните кои учествуваат во ваквите дебати ја практикуваат слободата на мислење и изразување. Исто така, медиумите силно влијаат на правењето агенда (слобода на печат).
Задачи на учениците	Учениците имаат дискусија за правењето политичка агенда.
Материјали и извори	Хартиени табли, маркери во различни бои, селотејп.
Метод	„Сидот на тишината“ – работа во групи. Презентации и дискусија.
Временски буџет	1. Сидот на тишината – 15 мин. 2. Презентации. – 10 мин. 3. Размислување; вовед во истражувачката задача – 15 мин.

Информационо поле

„Сидот на тишината“ е метод кој им помага на учениците кои се помалку екстревртни или им треба време за размислување пред да кажат нешто. Работата во тишина им помага на учениците да се концентрираат, а нивните искази ќе бидат поинтересни и позначајни. Сидот на тишината е пример за парадоксот дека строгите правила ја поддржуваат слободата, а не ја нарушуваат. Учениците имаат улога на експерти: тие не можат да датат „погрешен“ одговор на клучното прашање.

Учениците симулираат јавна дебата за правење политичка агенда во училницата. Нивното искуство им помага да го разберат моделот на п. циклус подобро, бидејќи дебатата за правење агенда е првата фаза во моделот.

Тие даваат материјал кој можат поопширно да го проучуваат со истражувачката задача (лекции 2 и 3). Конструктивистичкиот пристап одговара на конструктивистичкиот модел на дефинирање и решавање политички проблеми во демократиите, бидејќи е создаден од политичкиот циклус.

Опис на лекцијата

1. „Сидот на тишината“¹⁷

Учениците формираат групи од пет ученици. Секоја група седнува во полукруг свртена кон хартиена табла која е прикачена на сидот. Секоја група има два-три маркери во различни бои. Работат во тишина. Во временски период од 10 минути, секој ученик прави минимално учествување со една изјава. Тој/таа ја довршува реченицата:

„Според мене, нашиот најитен проблем е...“

Учениците одговараат на реченицата или зборови кои се веќе запишани и тие можат да пишуваат колку што сакаат. Ако е потребно на групата и се дава втор лист од хартиената табла. Учениците исто така можат да ги поврзуваат исказите, користејќи стрелки или линии и симболи како прашалници и извичници. Нивниот постер ќе биде запис за нивната дискусија.

Наставникот ја следи дискусијата од дистанца. Тој/таа не интервенира или учествува во безвучната дебата, но гледа дали се почитуваат правилата – особено работата во тишина.

2. Презентација

По поминувањето на времето за пишување на постерот, постерите треба да се видливи за сите ученици. Учениците се собираат околу постерите во два големи полукруга. Една по една, групите ги претставуваат постерите на класот. Секој ученик одбрал реченица која не ја запишал/а и ја чита на класот, и кратко објаснува зошто ја одбрал/а. Доста често учениците се концентрираат на една или две искази. Не треба да има дискусија пред сите ученици да земат збор.

Наставникот ги собира исказите на учениците според општи наслови на табела која стои на таблата, зависно од информациите од учениците. Еве еден пример:

Нашиот најитен проблем е...				
Економија	Сигурност	Прир. средина	Општество	...
Борба против невработеност	Сообраќајни незгоди	Намалена емисија на CO ₂	Подобрување на училиштата Поддршка за младите жени	...
Повеќе работа за младите			...	
...				

Наставникот може да ја предаде оваа работа на ученик. Презентерите и класот учествуваат во бирањето нови категории и одлучување каде да се стави секој запис.

¹⁷ Извор: *Предавање демократија*, ОДГ/ОЧП, Книга VI, во издание на Советот на Европа, Стразбург 2008, Вежба 7.1, стр. 62

3. Размислување

„Сидот на тишината“ симулира правење на политичка агенда. Тогаш кој е приоритетот според учениците? Дали класот може да се согласи за проблем кој заслужува приоритет? Табелата им помага на учениците да го одговорат ова прашање. Таа покажува дали учениците истакнуваат проблеми во одредена категорија и дали записите можат да се поврзат (видете ја економијата во примерот погоре).

Но можеби учениците нема да се согласат на еден проблем. Дали мораат да се согласат? Ова е прашање за кое вреди да се размислува.

Од една страна, тие живеат во слободна земја. Имаат слобода да избираат кој проблем ќе го сметаат за важен и ќе го промовираат во јавноста. Од друга страна, ресурсите се сиромашни – ова не е само прашање на парите од оданочените и фондовите, туку и прашање на време, енергија и секако јавно внимание. Многу луѓе можат да се справат со ограничен број на проблеми одеднаш, и обично брзо губат интерес; некои медиуми ја зголемуваат тенденцијата кон „агенда со еден проблем“.

Учениците можеби ќе мислат дека овој процес на правење агенда е нефер или дури и „глупав“, бидејќи проблемите кои тие мислат дека се битни не го добиваат заслуженото внимание. Кој ги исправува овие „погрешни“ одлуки?

Одговорот е – самите ученици, ако сметаат дека нешто треба да се направи. На некој начин, тие формираат партии кои имаат различни цели и вредности („идеологии“), кои се трајни протагонисти во дебатите за правење агенди (пр. работници, енвайронменталисти, активисти за малцинските права).

Оваа дискусија отвора интересен пат кон разбирањето која цел ја имаат партиите. Видете го предлогот за проширена истражувачка задача на крајот на ова поглавје.

4. Истражувачка задача

Откако го кажавме ова, учениците можат да ги следат своите интереси. Наставникот го информира класот дека тие ќе ја имаат можноста детално да истражуваат проблем по нивен избор. За да се подготват за задачата, учениците треба да соберат материјали од печатени или електронски медиуми за проблем по нивен избор. Тие не треба да бараат само дебати за правењето агенда, туку да најдат колку што можат повеќе информации за одлуки кои се прават или имплементираат, статистички податоци, искази од политички партии, лобија, невладини организации, итн.

Лекција 2

Политика – како демократската заедница ги решава своите проблеми

Моделот на политички циклус

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Анализа: работење со модел.
Крајна цел на учењето	Политиката служи за решавање на проблемите кои влијаат на заедницата.
Задачи на учениците	Учениците го применуваат моделот на конкретни примери по нивен избор.
Материјали и извори	Хартиени табли, маркери. Весници. Материјал за ученици 6.1 и 6.2.
Метод	Предавање, работа во групи.
Временски буџет	1. Предавање и прашања – 15 мин. 2. Повеќе групи за истражувачките задачи. – 10 мин. 3. Истражувачка задача. – 15 мин.

1. Предавање и последователни прашања

Наставникот го претставува моделот на политички циклус на учениците. Тие ја разбираат иницијалната фаза на циклусот, правењето агенда и се подготвени за прашањето што се случува откако проблемот го привлекол јавното внимание.

Наставникот дава кратко предавање кое се совпаѓа во овој контекст (поврзување на инструкцијата со конструктивистичкото учење). Учениците ќе ја применат информацијата во опширната истражувачка задача која следи. Наставникот ги дели материјалите за ученици 6.1 и 6.2 пред да почне предавањето. Двата материјали треба да се прикажани на табла или проектор за наставникот да може да упатува кон нив за време на презентацијата.

Апстрактниот модел се разбира полесно ако е поврзан со конкретен пример. Ова функционира најдобро ако наставникот земе проблем кој учениците го напоменале на предходниот час. Алтернативно наставникот може да искористи одреден случај, макар фиктивен и ова предходно да го подготви. Со цел демонстрирање, воведното предавање е претставено тука како проблемот со намалувањето на сообраќајни незгоди (видете лекција 1, табела на искази од учениците).

Пред да се навлезе во детали, слушателите треба да ја имаат целосната слика во пошироки црти. Учениците гледаат во материјалот за ученици 6.1. Објаснувањето на наставникот ги содржи следните точки:

- Овој дијаграм е модел за процесот на политичко одлучување. Ги покажува различните фази во таквиот процес. Процесот почнува на врвот – дебатата за тоа што се смета за „проблем“. Ова е дебатата за правење агенда која ја погледнавме во предходната лекција. Штом проблемот влегол во агендата, почнува дебатата за вистинското решение.
- Исходот од оваа дебата е *одлуката* – пр. закон, или некој вид на дејствување.
- Оваа одлука потоа се *имплементира* – преминува на дело. Постигнува ефект. На пример, се применува нов закон или се гради нова болница.
- Луѓето наскоро ќе го формираат своето *мислење*. Дали се согласуваат со оваа одлука откако ќе го искушат нејзиниот ефект? Дали ги задоволува нивните интереси?
- Порано или подоцна ќе има *реакции*. Овие можат да бидат пријателски или критичарски коментари во медиумите, изјави од политичари или протести.
- Овие реакции можат да доведат до *нова дебата* за тоа кои *проблеми* треба да се стават на политичката агенда. Можеби некои луѓе мислат дека првичниот проблем никогаш не се решил, а можеби работите се влошиле. Можеби пак мерките имале несакани ефекти кои довеле до нови проблеми. Политиката се случува циклусно: некои проблеми морат трајно да се решат, а некои решенија треба да се подобрат. Така што циклусот покажува дека политиката е многу практична работа и го следи принципот на обиди и грешки.
- Но исто така возможно е процесот да *заврши* (престанок на политиката). Можеби одлуката била добра и проблемот се решил – или проблемот не добива доволно внимание за да поттикне понатамошен политички труд.

Учениците можеби ќе постават прашања за точките кои не им биле доволно јасни. Наставникот треба да размисли кои прашања треба да се решат веднаш, а кои можат да се одговорат кога тој/таа ќе го претставува примерот.

Со втор чекор, наставникот дава пример за да го илустрира моделот. Ова вклучува доста повторување, но тоа е за подобро и појасно разбирање. Категориите се поврзани со клучни прашања и детали. Материјалот за ученици 6.2 е во прилог на ова предавање.

За да се даде пример, се користи фиктивна приказна. Се основа на примерот даден во 1-вата лекција – проблемот за намалување на сообраќајните незгоди (мат. за наставници 6.1, кој е базиран на материјал за ученици 6.2).

Учениците ако е потребно прашуваат понатамошни прашања и наставникот потоа може да ги препушти прашањата на класот. На овој начин наставникот гледа дали учениците ја разбрале пораката на ова предавање. Учениците можеби ги допрело големото дебатирање, дискусија и „егоистичниот“ начин на кој протагонистите ги промовираат своите интереси. Наставникот истакнува дека ова – расправањето за своите интереси – е есенцијално во демократијата. За овие погледи да се земат предвид при донесувањето одлуки, граѓаните треба да бидат слушнати. Во некои случаи, се наоѓа компромис.

2. Правење групи за истражувачката задача

Дискусијата не треба да трае повеќе. За неа ќе има време во последното предавање. Наставникот и учениците сега одлучуваат кои проблеми сакаат да ги проучат. Материјалите кои ги собрале користат како упатство – за кои проблеми се дискутира? Кои одлуки се донесени во поскоро минато?

Учениците формираат групи од двајца до четворица. Нивните презентации треба да се спремни за четвртата лекција. Тие треба да ги претстават резултатите на материјалот за ученици б.2, кој ќе се копира за делење на учениците.

На учениците им се потребни критериуми за бирање на проблем:

- *Пристап до информации:* во актуелните процеси на одлучување, учениците ќе најдат многу информации во весниците и на интернет. Од друга страна, бидејќи циклусот е недовршен, тие би можеле да ги покријат само првите фази т.е. одлуката или имплементацијата. Затоа прагматички пристап е да се разгледаат весниците од пред две-три недели за да се види што било на политичката агенда.
- *Личен интерес:* учениците бираат проблем за кој сметаат дека е доста итен. Тие можат да се потсетат на „Сидот на тишината“ во првата лекција. Но тие треба да сфатат дека пристапот до информација може да се покаже како потешка работа.

3. Истражувачка задача

Учениците го поминуваат остатокот од 2-риот час и целиот 3-ти час на нивното истражување. Тие независно си ја планираат својата работа.

Лекција 3

Примена на моделот на политички циклус

Истражувачка задача

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Методи: работа на проект. Политичка анализа иа расудување: опишување и оценување процес на политичко одлучување. Учество и делување: одговорност, практикување на слободата.
Крајна цел на учењето	Учениците го разбираат моделот на политички циклус и можат да го применат на секоја информација за политичкото одлучување.
Задачи на учениците	Учениците го применуваат моделот на конкретен проблем.
Материјали и извори	Весници. Материјал за ученици 6.1 и 6.2.
Метод	Работа на проект.
Временски буџет	1. Работа во групи – 35 мин. 2. Испитување – 5 мин.

Овој час е посветен на работа во групи. Учениците работат независно и тие се одговорни за својата работа. Затоа се очекува од нив да ја најдат сета информација која им треба.

Наставникот може да одбере да ги поддржи групите со давање на некои извори на информации, т.е. статистика, учебници, копии на уставот, или интернет пристап.

Наставникот ги следи учениците додека работат; нивните јаки и слаби страни во работењето без водство на наставникот (како што ќе биде по завршувањето на училиштето) ја покажуваат потребата за усовршување на вештините.

Наставникот ги повикува учениците да имаат кратка испитувака рунда во пленарната сесија. Наставникот и учениците ги планираат презентациите на следниот час; ако групата не завршила, учениците имаат одговорност да најдат решение на проблемот.

Прво, учениците од групата треба да објаснат зошто мислат дека не се „готови“. Дали имаат додатна информација која не ја прочитале досега? Или се незадоволни со сиромашните информации кои биле достапни?

Најпригодната опција е да се остави проблемот на одговорност на групата. Ова звучи сурово, но ја отсликува реалноста во возрасниот живот. Можноста за учење на учениците е поважна од мааните во нивната презентација. Мора да има доволно време по четирите часови за повратна информација, бидејќи е вистинска потреба. Алтернативно решение би било да се даде додатен час на учениците. Оваа опција одговара повеќе ако мнозинството од учениците не ја завршиле нивната работа.

Лекција 4

Како можеме да учествуваме?

Политичкиот циклус како алатка за политичко учествување

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Методи: правење и слушање на презентации. Учествување: идентификување на можностите за политичко учествување.
Крајна цел на учењето	Моделот служи како алатка за анализирање на дел од комплексна целина. Политиката има две страни: решение на проблемите и борбата за моќ. Моделот на политички циклус се концентрира на првиот аспект.
Задачи на учениците	Учениците се испитуваат едни со други за резултатите. Учениците размислуваат на производот и процесот на нивната работа.
Материјали и извори	Материјал за ученици 6.2, со белешки од учениците.
Метод	Презентации на отворен простор, пленарна дискусија.
Временски буџет	1. Презентации на учениците – 15 мин. 2. Дискусија и размислување – 25 мин.

Опис на лекцијата

1. Презентации на учениците

Часот почнува со информациите од учениците. Групите седат на клупи наредени покрај ѕидот, со отворен простор во средината. Секоја група назначува два говорници кои ги претставуваат групите. Ова овозможува сите ученици да ги посетат другите групи и да добијат извештај за нивните резултати.

Ова децентрализирано поставување дава простор за повеќе учениците да се симултано активни. Ниеден ученик нема да има целосна слика на крајот. Ова ќе потрае подолго, а количината на информација ќе биде преголема за запаметување.

Наставникот им се придружува на учениците и слуша наместо да прашува или коментира.

2. Дискусија и размислување

Учениците се собираат во пленарната сесија. Седнуваат во круг или U-форма за да се гледаат едни со други.

Прво учениците и наставникот мораат да се согласат за агендата. Наставникот предлага тие да се концентрираат на моделот наместо на проблемите кои учениците ги проучувале и учениците треба да се согласат пред часот да продолжи како предложеното.

Наставникот прашува отворено прашање и потоа дава збор на учениците:

„Што функционираше добро кога го примените моделот на политички циклус на конкретен пример а што не функционираше?“

Учениците одговараат како експерти, потпирајќи се на искуството од истражувачката задача. Тие можат да ги пријават техничките проблеми како наоѓањето информации или недостаток на време. Тие можат да посочат на аналитички потешкотии, на пример, одлучување во која фаза припаѓа одреден настан: правење агенда, дебата за одлуки или реакција на резултатот од одлука. Тие можеби имаат мислење за самиот модел, прашувајќи дали прецизно ја претставува реалноста.

Не е потребно да се коментира и одговара на секоја точка која учениците ја изнесуваат, но секако дека учениците и наставникот можат тоа да го направат и да го испланираат времето според тоа.

Има најмалку три клучни искази за моделот на политички циклус за кои вреди да се размислува (видете го материјалот за наставници 6.2). Наставникот не мора да го претстави целиот комплет; ова е една можност меѓу другите. Можеби е корисен исказот кој одговара на коментарите на учениците. Во спротивно, наставникот бира еден или повеќе искази, како кратко излагање како заклучок на дискусијата.

Лекција 5

Сесија за повратна информација

<p>Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.</p> <p>Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.</p> <p>Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.</p> <p>Задачата на учениците, заедно со методот го формираат главниот елемент на процесот на учење.</p> <p>Списокот на материјали е во корист на подготовката за час.</p> <p>Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.</p>	
Стручно оспособување	<p>Размислување за личниот процес на учење и стручно оспособување.</p> <p>Давање конструктивна повратна информација.</p> <p>Размислување на заедничката одговорност на наставникот и учениците за успехот на часовите по ОДГ/ОЧП.</p>
Крајна цел на учењето	Повратната информација е важна алатка за подобрување на процесот на предавање и учење.
Задачи на учениците	Учениците размислуваат на нивната работа (резултатот и процесот на учење).
Материјали и извори	<p>Материјал за ученици 6.3 (повр. информација од учениците)</p> <p>Табла со маркери во разл. бои.</p> <p>Една харт. табла со голема копија од <i>мат.</i> за ученици 6.3.</p>
Метод	Индивидуална работа, пленарна презентација и дискусија.
Временски буџет	<ol style="list-style-type: none">1. Индивидуална повратна информација – 7 мин.2. Пленарна дискусија за резултатите од повр. информации. – 13 мин.3. Последователна дискусија – 20 мин.

Информација за наставникот

Оваа теба е одбрана како еден од двата примери во овој прирачник¹⁸ како демонстрација како повратната информација може да се користи за евалуација на темата. Оваа сесија е опционална, но ја препорачуваме.

Учениците даваат повратна информација за нивната работа на проектот – концентрирајќи се на процесот на предавање и учење. Кои беа потешкотиите, а што одеше добро? Кои вештини ги поседуваат учениците, а кои би сакале да ги развијат во иднина?

Сесијата за повр. информација е корисна алатка за оценување на ефектот на часовите по ОДГ/ОЧП преку споредување на мислењата на учениците едни со други и со наставникот. За ова треба време, но инвестицијата дава награди бидејќи се очекува да се подобри работната

¹⁸ Видете го материјалот за ученици 5.6 (за темите 4 и 5).

атмосфера и ефикасноста на планирање на часовите. Оваа сесија се состои од изнесување информации (чекори 1 и 2,) и дискусија (чекор 3).

Опис на лекцијата

Следната процедура се препорачува на ученици кои не се запознаени со давањето повратна информација. Подолу е прикажана алтернативната процедура за класови и наставници со одредено искуство во давањето повратна информација.

1. Индивидуална повратна информација

Копијата од материјалот е прикачена на сид или табла за да можат сите ученици добро да ја гледаат. Наставникот ја објаснува целта на часот: учениците нема да обработуваат нова тематика, туку ќе зборуваат и ќе ги погледнат резултатите и нивниот процес на учење. Тие треба да ги одговорат прашањата искрено и чесно, пишувајќи ги на материјалите кои ќе ги добијат. Тие не треба да ги пишуваат своите имиња.

Во последователната дискусија, класот и наставникот ќе ја погледнат повратната информација со цел да дознаат како можат да го подобрат резултатот на учењето во ОДГ/ОЧП – со забележување што функционираше добро и менување што не функционираше добро.

Секој ученик добива копија од материјалот за ученици 6.3. Наставникот истакнува дека учениците не треба меѓусебно да гледаат во материјалите – ова не е тест со број на очекувани одговори.

Првиот дел на материјалот се состои од осум искази за различни аспекти во предавањето и учењето – алатката на политичкиот циклус, методите на учење и предавање, соработка и интеракција со другите ученици и наставникот. Овие прашања се одговараат со ставање точка на таблата за пикадо – ставање точка во центарот (бр.5) значи „потполно се согласувам“, а точка во надворешниот круг (бр.1) значи „воопшто не се согласувам“.

Во вториот дел учениците можат да го впишат нивниот личен „полн погодок“ и „промашување“ – која била најинтересната и важна работа – која вреди да се памети – а ја научиле во оваа тема? А што било посебно неинтересно, непродуктивно или здодевно – и ќе го забораваат брзо?

2. Пленарна презентација на резултатите од повратната информација

Учениците работат во тишина. Двајца ученици ги собираат листовите и ги носат на таблата. Еден ученик ги чита резултатите од таблата за пикадо на секој материјал, а друг ги запишува на големата копија која е на табла. Еден ученик може да го пресмета вкупниот резултат со додавање на резултатите во секој сектор а потоа делење на резултатите со бројот на ученици кои учествуваат.

Личните повратни информации (дел 2) исто така се читаат и запишуваат на две големи табли кои се лево и десно од таблата за пикадо и на секоја стои наслов кој се однесува на прашањето за повр. информација – пр. што сметам дека е интересно/неинтересно.

Алтернативна процедура

Оваа процедура бара време, но ќе им олесни на учениците кои прв пат работат ваков тип на вежба. Може да се примени подиректен метод ако:

- учениците имаат некое искуство со давање повратна информација;
- (поважно) можат да му веруваат на наставникот дека нема да го санкционира отворениот критицизам, пр. со ставање лоши оценки или лични вербални напади;
- (најважно) учениците можат меѓусебно да си веруваат и да ги почитуваат заемните мислења и искуства кои се различни.

Чекор 1: Еден по еден, учениците доаѓаат до таблата и ги впишуваат своите поени директно на постерот. Тие не го пополнуваат материјалот за ученици 6.3. Наместо тоа, учениците добиваат црвени и зелени ленти хартија (може и бела хартија соодветно обележана) и ги пишуваат нивните лични повратни информации. Потоа овие се собираат и двајца ученици ги презентираат. По можност, учениците можат самите да излезат и да ги читаат своите искази и да ги коментираат, секако ако имаат желба. Овие ленти се прикачуваат на таблите и се ставаат заедно ако повторуваат одредена информација. Поднасловите и клучните зборови даваат структура на табелата за повратна информација.

Основно правило за време на изнесувањето на повратна информација: нема коментари, нема дискусии

Без разлика кој пристап се применува, важи едно основно правило: не се коментираат исказите за време на изнесувањето на информации. Може да се наруши временскиот распоред ако се почне прерана дискусија и се игнорира принципот на еднакви можности за сите. Наставникот претседава со фазата за изнесување и интервенира ако учениците коментираат, се смеат или исмејуваат нечив исказ.

3. Последователна дискусија

Сесијата за повратна информација има своја агенда, така што не може да се даде совет како да се структурира содржината. Еве некои основни точки кои ќе му помогнат на класот во читањето на главните пораки.

Табла за пикадо:

- Кои прашања покажуваат групирања на согласувачки или несогласувачки искази? Зошто?
- Кои прашања покажуваат широко растојание од една екстрема во друга? Зошто?

Лични повратни информации:

- Дали има групирања – искази кои се повторуваат?

Последователната дискусија може да ги обработи точките како што се:

- Кои се квалитетите на нашите часови по ОДГ/ОЧП? Треба ли да продолжиме на начинот на кој работевме досега?

- Кои се слабостите на нашите часови по ОДГ/ОЧП? Што треба да промениме или подобриме? На кој начин?

(Следните прашања можат да се вклучат во продолжение на материјалот за ученици 6.3).

- Која е мојата лична одговорност? Што можам јас да придонесам за нашиот успех?
- Што би сакал јас – како индивидуален ученик – да учам следно? Кои задачи ме интересираат или најмногу ми користат?

Учениците и наставникот одлучуваат – можеби и заеднички – кои резултати од сесијата можат да ги продолжат во планирањето на следните часови. Едно од најважните работи кои учениците – а можеби и наставникот – треба да ги сфатат е дека учениците и наставникот завистат едни од други како професионалци и ученици, од аспект на успешноста.

Материјал за наставници 6.1

Илустрација на моделот на политички циклус – како да го намалиме бројот на сообраќајни незгоди?

Концепти и клучни прашања	Белешки
0. Тема Што е проблемот?	Како да го намалиме бројот на сообраќајни незгоди?
1. Проблем Кој ја прави агендата? Кој е проблемот? Дали сите протагонисти се согласуваат за дефиницијата на проблемот?	Министер за внатрешни работи: Млади возачи – неискусни, невнимателни. Машки од сите возрасти – премногу алкохол. Клуб на мотористи: повеќе автомобили на патиштата; данокот не се користи за подобрување на патиштата. Енвиронменталисти: Емисиите на CO ₂ се зголемуваат, се трошат и поскапуваат изворите на нафта – поддршка за алтернативите на транспорт.
2. Дебата Кој е вклучен? Кои се интересите и вредностите на протагонистите?	Секој се согласува за намалувањето на сообраќајните незгоди. Но има различни цели и интереси во дебатата: Министерот сака да стави притисок на невнимателните возачи. Мотористите сакаат подобри услови за возење. Енвиронменталистите се грижат за глобалното затоплување.
3. Одлука Кој е резултатот? Дали одредени интереси имаат приоритет – или е компромисна одлука?	Владата решава да спроведе две измени: Повисоки казни за пребрзо возење, пониски дозволени нивоа на алкохол, повеќе сообраќајна контрола. Автопатите со четири ленти ќе бидат стандардни за пет години.
4. Имплементација Како се имплементира одлуката? Кој е вклучен или одговорен? Дали има проблеми или конфликти?	Повеќе сообраќајни контроли, посебно навечер и за викенд. Проширувањето на автопатите е закажано, првите патишта се градат.
5. Мислења Кои индивидуалци, протагонисти, групи, итн. го поддржуваат или критикуваат резултатот? Кои се нивните вредности, идеологии и	Мотористите ја пофалуваат изградбата, ги осудуваат контролите (повеќе казни – повеќе фондови?) Енвиронменталистите се длабоко разочарани.

интереси?	Демонстрации во главниот град. Дискусија: да се основа нова зелена партија?
<p>6. Реакции</p> <p>Како тие реагираат? (индивидуално, колективно)</p> <p>Кои се нивните начини на практикување моќ и притисок?</p>	<p>Енвиронменталистите имаат демонстрации во главниот град. Дискусија :да се основа нова зелена партија?</p> <p>Возачите на камиони се жалат за застои на патиштата.</p> <p>Министерот известува дека несреќите се намалиле за 15% за 12 месеци – што значи дека политиката е успешна.</p>
<p>7. Нов проблем</p> <p>Или завршеток на политиката</p> <p>Дали почнува нова дебата за правење на политичката агенда?</p> <p>Дали е стариот проблем или нов за кој се дискутира?</p> <p>Или дали одлуката довела до решение кое го завршува процесот?</p>	<p>Министерот: не треба да се прават нови чекори. Го гледаме развојот и ќе дискутираме повторно за 12 месеци.</p> <p>Енвиронменталисти: алармантна состојба на емисијата на стакленички гасови.</p> <p>Жалби од производителите на пиво: продажбите намалени за 10%. Работите се во прашање.</p> <p>Индустијата бара забрзување на градбата на автопати.</p> <p>...</p>

Материјал за наставници 6.2

Клучни искази за моделот на политички циклус

1. Политиката има две страни: решение на проблемите и борбата за моќ. Циклусот како модел се концентрира на првиот аспект – решение на проблемите. Аспектот за моќта е исто така вклучен, со тоа што правењето агенда зависи од притисокот кој може еден протагонист да го направи. Но главната примена на моделот е да ја опише практичната страна на политиката – со зборовите на Макс Вебер „бавно и силно продупчување дупки низ дебели штици, со страст и добро расудување“ Тоа значи дека пропагандата во натпреварот за поддршка од гласачите –вклучувајќи критика против политичките соперници, популизам и скандализирање – може да ја измени сликата, но овој модел го филтрира сето тоа.
2. Овој модел дава интересен поглед на концептот за општото добро. Во демократија, ниеден протагонист не знае што е добро за сите – ова е големата разлика меѓу демократија и диктатура. Наместо тоа, заедно мораме да дознаеме, преговараме, дебатираме и на крај да направиме компромис. Ако сме погрешиле или решението не било фер, ќе дознаеме набрзо и ќе треба да се обидеме пак. Отвореното општество бара прагматички, конструктивистички пристап кон одговарање на прашањето за општото добро.
3. Мапите, како што е политичкиот циклус, се модели. Тие јасно покажуваат некои аспекти од реалноста, но тоа го можат само со изоставање на други. Моделот за политички циклус може да служи како мапа за одговарање на прашањето – во која фаза можат граѓаните да интервенираат и да бидат чуени. Ако не сме членови на парламентот или владата, не можеме да учествуваме во дебатата за тоа која одлука треба да се донесе – ова е излезната страна на политичкиот систем. Но другите фази ја покажуваат влезната страна, а овде можеме да станеме активни. Можеме да коментираме за одлука, да ја поддржиме или протестираме и можеме со сигурност да учествуваме во дебати за правење политички агенди. Политичките проблеми не постојат тукутака, туку тие се дефинираат и признаваат како такви (видете ја темата на лекцијата 4).

ТЕМА 7

ЕДНАКВОСТ

За средно образование

Владеење на мнозинството – фер владеење?

**Како да го решиме проблемот со мнозинството/малцинството
во демократијата?**

7.1 Мнозинството владее секогаш – во ред?

Модел – случај

7.2 Како да ги балансираме интересите на мнозинството и малцинството?

Предложување на статут за микро-заедница

7.3 Предлог – статути

Споредување на идеи за создавање на институции за да се реши проблемот со
мнозинството/малцинството

7.4 Кој е добар начин да се владее со демократска заедница?

Што е фер и што функционира?

Продолжение: истражувачка задача

На кој начин проблемот со мнозинство/малцинство се случува во нашата земја и
како тој се решава?

Тема 7

Еднаквост

Владеене на мнозинството – фер владеене?

Вовед за наставници

Во демократијата, мнозинството одлучува а малцинството мора да ја прифати одлуката. Поради тоа што одлуките во демократијата се привремени и отворени за ревизија, малцинството може да прифати да биде надгласано. Но што се случува ако малцинството стане „трајно малцинство“ – ако е постојано надгласано? Критичарите ја нарекуваат оваа ситуација „тиранија на мнозинството“.

Оваа тема се концентрира на овој проблем, кој е клучен проблем во демократиите. Тој бара решение, бидејќи социјалната кохезија е во опасност ако групите во општеството имаат впечаток дека нивните интереси постојано се игнорираат.

Учениците анализираат модел – случај за спортски клуб во кој две групи, една мала и една голема, расправаат како треба да се троши буџетот на клубот. Проблемот е помалку комплексен одошто во вистинското општество, но основниот проблем е истиот. Учениците се обидуваат да го решат проблемот со создавање на статут. Можни се различни пристапи и тие исто така се користат во создавањето уставни – давање право на автономија на малцинствата (федерален или кантонален модел) и со поставување на стандарди за човечко достоинство и заемно признавање, човековите права ги ограничуваат одлуките на мнозинството. Сепак, ни една група од правила не обезбедува сигурност малцинствата да се третираат фер, а да се почитува војлата на мнозинството. Демократиите зависат од културата на одговорност и заемна почит, или како граѓаните се третираат едни со други по нивна слободна волја.

Затоа алатките кои учениците ги развиле им овозможуваат способност подобро да разберат како се решава проблемот со мнозинството/малцинството во нивната земја. Се предлага истражувачка задача како продолжение и пракса.

Развивање на компетенции: упатувања до другите теми во оваа книга

Што покажува оваа табела

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократијата* се концентрира на компетенциите на активниот граѓанин во демократијата. Матрицата го покажува потенцијалот за дополнување помеѓу темите во овој прирачник. Матрицата покажува кои компетенции се развиваат во 7-мата тема (засенчениот ред во табелата). Колоната која е со задебелена рамка ги покажува компетенциите за донесување политички одлуки и делување – таа е задебелена поради блиските врски со учеството во демократија. Редовите подолу ги означуваат врските со други теми во овој прирачник: кои компетенции што ги поддржуваат учениците во 7-мата тема се развиваат во овие теми?

Како може да се користи оваа матрица

Наставниците може да ја користат оваа матрица како алатка за правење план за часовите по ОДГ/ОЧП на различни начини.

- Оваа матрица им помага на наставниците кои имаат само неколку часа да ги посветат на ОДГ/ОЧП: Наставникот може да ја одбере само оваа тема и да ги изостави другите, бидејќи тој/таа знае дека некои од клучните компетенции до одреден степен се развиваат во оваа тема – на пример, преземање одговорност, анализа на проблем, вештини на преговарање.
- Матрицата ги потсетува наставниците на потенцијалот за дополнување кој помага за учениците постојано да се обучуваат, во битни области и различни контексти кои се поврзани на многу начини. Во овој случај наставникот бира и комбинира повеќе теми.

Теми	Димензии на развојот на компетенции			Ставови и вредности
	Политичка анализа и расудување	Методи и вештини	Учество во демократија Донесување политички одлуки и делување	
7 Еднаквост	Клучниот проблем околу балансирање на правата на мнозинството и малцинството во демократијата Човековите права ги заштитуваат малцинствата и индивидуалците Федералните и кантоналните институционални модели ги штитат	Анализирање и решавање на политички проблем	Презентирање и расправање за идеи и решенија Донесување одлука	Заемно признавање

	малцинските права			
2 Одговорност				Заемно признавање
1 Идентитет			Правење избори и одредување на приоритети	
4 Конфликт	Конфликт на интереси			
5 Правила и закон	Институционалните рамки во демократијата го поддржуваат ненасилното решавање конфликти		Создавање на институционална рамка за решавање на конфликти во општеството	Почит кон мирољубиви начини на решавање конфликти.
3 Разноликост и плурализам	Плуралистичкото општество се состои од малцински групи со различни интереси		Преговори	

ТЕМА 7: Еднаквост – владеење на мнозинството – фер владеење?

Како да го решиме проблемот со мнозинството/малцинството во демократијата?

Тема на лекција	Стручно оспособување/цели на учење	Задачи на ученикот	Материјали и извори	Метод
Лекција 1 Мнозинството секогаш владее – во ред?	Анализа на проблем. Проблемот со „постојаното мнозинство“.	Учениците го идентификуваат проблемот на „постојаното мнозинство“ и предложуваат решенија.	Материјал за ученици 7.1 (модел-случај), маркери, хартиена табла.	Индивидуална работа, работа во групи, пленарна дискусија.
Лекција 2 Како да се балансираат интересите на мнозинството и малцинството?	Работење во тим, управување со време, решавање проблем. Правилата, законите и уставите се алатки за решавање проблеми и справување со извори на конфликт во општеството. Ова е оправдувањето за владата и авторитетот. Но, тие исто така можат да задоволат одредени интереси.	Учениците прават статут за справување со проблемот на мнозинството/ малцинството во микро-заедницата.	Материјал за ученици 7.1-7.3. Харт. табли и маркери.	Работа во групи.
Лекција 3 Предлог-статути	Правење кратки презентации, споредување и оценување идеи и размисли. Создавањето институции вклучува критериуми како што се изводливост, праведност и стабилност.	Учениците ги истражуваат критериумите засоздавањето на институции. Тие прават презентации и ги споредуваат нивните идеи.	Материјал за ученици 7.4 Матрица за презентациите на учениците (табла или хартиени табли). Хартиени табли; листови А4; маркери; лепило или селотејп.	Групни презентации, пленарна дискусија.
Лекција 4 Што е добар начин да се владее со демократска заедница?	Расудување: балансирање на критериуми. Дијалектиката меѓу демократијата, праведноста и ефикасноста.	Учениците ги оценуваат предлог-статутите и ги објаснуваат нивните размисли.	Табла или хартиена табла.	Презентации, дискусија.

<p>Продолжение:</p> <p>Истражувачка задача</p> <p>Проблемот со мнозинството/малцинството во нашата земја</p>	<p>Работење.</p>	<p>Истражувачка задача:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Примери за малцинства кои се надласани. 2. Заштита на малцинствата во нашата земја. 	<p>Устав; додатни материјали (печатени медиуми, статистика, интернет.</p>	<p>Индивидуална работа, групна работа.</p> <p>Презентации на проект.</p>
--	------------------	---	---	--

Лекција 1

Мнозинството владее секогаш?

Модел-случај

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Анализирање на проблем.
Крајна цел на учењето	Проблемот со „постојаното мнозинство“: мнозинството одлучува во демократскиот систем. Се очекува малцинството да го прифати овој принцип и одлуките донесени од мнозинството. Но што се случува кога малцинството постојано се надгласува?
Задачи на учениците	Учениците го идентификуваат проблемот со „постојаното мнозинство“ и предлагаат решенија.
Материјали и извори	Материјал за ученици 7.1: модел-случај (една копија по ученик), маркери, хартиена табла.
Метод	Индивидуална работа, групна работа, пленарна дискусија.
Временски буџет	1. Вовед: искажување на проблемот – 15 мин.
	2. Поставување на задачата – 20 мин.
	3. Работа во групи – 10 мин.

Информационо поле

Овој час ги запознава учениците со проблемот мнозинство/малцинство. Преку фиктивен случај, проблемот се претставува на наједноставниот можен начин. Спортскиот клуб се гледа како микро-заедница која се состои од две групи, една голема и една мала. Проблемот кој се решава – како да се балансираат правата на мнозинството и малцинството – е исто како и во општеството и во политичката заедница.

Опис на лекцијата

1. Вовед: искажување на проблемот

Наставникот објаснува дека часот ќе почне со еден случај. Тој/таа ги дели материјалите за ученици 7.1 и еден ученик ја чита сторијата на глас. На почетокот на часот, овој начин на презентација ги здружува учениците повеќе отколку читањето во себе.

Наставникот прашува едно прашање:

„Што е проблемот?“

Тој /таа им кажува на учениците да размислат за прашањето неколку секунди и да го запишат одговорот. Оваа задача им дава шанса на „бавните размислувачи“ (кои често се внимателни размислувачи) или поинтровертните ученици да придонесат за дискусијата.

Во пленарната рунда учениците ги даваат нивните информации базирани на нивните забелешки. Наставникот слуша и ги охрабрува учениците да ги објаснат нивните идеи прецизно („активно слушање“). Откако околу 10 ученици земале збор, наставникот ги запишува клучните искази на таблата. Се очекува учениците да се осврнат на клучниот принцип на демократијата, кој изгледа дека е во корист на поголемата група, додека пак помалата група може да се осврне кон принципот на недискриминација (еднаквост). Наставникот ги поврзува идеите на учениците со овие категории, кои потоа даваат структура и јасност на дискусијата:

Мала заедница: спортскиот клуб	
Проблемот	Предложени решенија
Прекршување на еднаквите права	Интересите на малцинството мора да се почитуваат (компромис)
Чувство на дискриминација (прекршување на еднакви права)	Шахистите го напуштаат клубот (сценарио на неуспех)
Постојани победници и губитници („постојано мнозинство“)	
Демократијата во прашање	Промена на дефиницијата за мнозинство
Мнозинството одлучува – губитниците не се согласуваат	

Учениците треба да бидат свесни дека ваквиот конфликт бара некакво решавање. Заминувањето на шахистите би ги повредило интересите на сите. На пример, секој клуб би морал да се справи со додатните трошоци. Затоа вреди да се потруди за решение кое ќе ги задоволи двата принципа на демократијата и еднаквоста

2. Поставување на задачата

а. Проблемот

Учениците веројатно сфатиле дека случајот е модел кој ги покажува проблемите во општеството и затоа проблемот со малцинството/мнозинството има политичка димензија. Со проучувањето на моделот наместо реалноста, проблемот станува појасен и задачата полесна. Резултатите од овој модел-случај потоа можат да се применат – и споредат со реалноста. Наставникот ја истакнува оваа врска меѓу случајот и реалноста, бидејќи тоа ја објаснува целта на задачата.

Мора да се почитуваат два принципа: **праведност и демократија**

Од една страна, проблемот со мнозинството/малцинството мора праведно да се реши – малцинството нема да прифати да е постојано надгласано, а неговите интереси и потреби да се игнорирани. Од друга страна, демократијата значи дека мнозинството со право инсистира на земање на работите во свои раце. Затоа учениците мораат да направат статут кој ќе ги здружи овие два принципа. Наставникот ги дели материјалите за ученици 7.2 и 7.3 на учениците и им дава вреем да го читаат материјалот 7.2 во тишина. Во кратка пленарна рунда учениците ги поврзуваат основните пристапи претставени во мат. 7.2 со нивните идеи на табла.

б. Очекуваното решение

Учениците треба да знаат што треба да сторат. Во мали групи, учениците ќе изработат предлог-статут кој ги има правилата за надминување на случајот со „постојаното малцинство“ кое е постојано надгласувано. Тие можат да вклучат правила за донесување одлуки и можеби правила за дистрибуција на средствата. Учениците треба да се свесни за фактот дека спортскиот клуб е микро-заедница и нивниот статут го претставува уставот на една држава. Наставникот и учениците се осврнуваат на материјалот за ученици 7.3 за појаснување на понатамошни прашања за задачата, ако е потребно.

в. Процедурата

Наставникот ги објаснува техничките аспекти на задачата. Учениците формираат групи. Нивните раководители на ресурси се повикуваат да ги соберат маркерите и таблите и наставникот им сугерира на раководителите групите да се готови до крајот на вториот час.

Наставникот го копира листот со клучни прашања од материјалот за ученици 7.3 за на табла (видете ја лекцијата 3 подолу). Тој/таа им објаснува на учениците дека клучните прашања ќе бидат примерите според кои ќе се оценуваат и споредуваат идеите на учениците.

3. Работа во групи

Учениците формираат групи од четири до шест. Тие го користат преостанатото време на првиот час и продолжуваат со вториот час. Наставникот може да им предложи на раководителите на групите да се состанат на крајот на часот за да се види напредокот на групите.

Лекција 2

Како да ги балансираме интересите на мнозинството и малцинството?

Правење на статут за микро-заедницата

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Работење во тим, управување со време. Решавање на проблем.
Крајна цел на учењето	Правилата, законите и уставите се алатки за решавање проблеми и справување на извори на конфликт во општеството. Ова е оправдувањето за владата и авторитетот. Како и да е, тие задоволуваат одредени интереси.
Задачи на учениците	Учениците прават статут за справување на проблемот со мнозинството/малцинството во микро-заедницата.
Материјали и извори	Материјал за ученици 7.1-7.3. маркери, хартиена табла.
Метод	Работа во групи.
Временски буџет	40 минути.

Опис на лекцијата

Учениците продолжуваат со нивната работа во групи.

Наставникот ги набљудува додека работат, внимава кои методи и вештини се применуваат добро и каде им треба обука и помош. Наставникот може да побара и да даде повратна информација за тоа како учениците соработувале во испитувачката сесија (лекција 4). Групите треба да работат самостојно колку што е можно повеќе и наставникот не треба да интервенира ако учениците „прават грешки“. Тие ќе научат повеќе ако ја имаат слободата и одговорноста сами да ги откриваат грешките. Ако е потребно, класот ќе ги поправи повеќето од грешките во пленарната рунда.

Наставникот треба да се воздржи од интервенирање ако групата најде „политички некоректни“ решенија, како што се предавање на моќта на одлучување на една личност („диктаторско решение“). Тука се добиваат многу интересни информации за дискутирање. Доста често учениците ќе испитаат некоја нелогична или неприфатлива размисла. Наставникот ги вреднува постигнувањата на учениците во однос на стручното оспособување и прави заклучоци за нивните потреби од учење.

Лекција 3

Предлог – статuti

Споредба на идеи за создавањена институции со цел да се реши проблемот со мнозинството/малцинството

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Правење кратки презентации, споредување и оценување на идеи и размисли.
Крајна цел на учењето	Институционалното создавање вклучува критериуми како што се изводливоста, праведноста и стабилноста.
Задачи на учениците	Учениците ги истражуваат критериумите за создавање на институции. Тие прават презентации и ги споредуваат нивните идеи.
Материјали и извори	Материјал за ученици 7.4 Матрица за презентациите (табла или хартиени табли). Пет листа А4 со маркери по група, лепило или селотејп.
Метод	Групни презентации, пленарна дискусија.
Временски буџет	1. Презентации: предлог-статuti за спортскиот клуб – 30 мин. 2. Споредба на предлог-статутите – 10 мин.

Информационо поле

Овој час посветува најмногу време на учениците. Групите имаат можност да ги изразат нивните погледи (учество), под услов нивните презентации да се готови, а говорниците мораат да ја почитуваат временската граница (ефикасност). Учесството зависи од ефикасноста. Ефикасното работење е предуслов за учеството во демократија. Од оваа причина, развивањето на методолошки вештини е важно во ОДГ/ОЧП.

Опис на лекцијата

1. Презентации од учениците

Наставникот ја претставува агендата: говорниците ги создаваат презентациите, осврнувајќи се на прашањата во материјалот за ученици 7.3. Овие прашања повторно се појавуваат во матрицата. Тие се однесуваат на критериумите при создавање на институции –изводливоста, праведноста и стабилноста.

Наставникот ја црта матрицата на три хартиени табли или таблата. За да се намали времето на пишување, наставникот прикачува листови со А4 формат на матрицата на кои се клучните прашања. Ова исто така е демонстрација на методот на презентација кој ќе го користат учениците.

Клучни прашања	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4	Споредба
Дистрибуција на средства: како?					
Кој одлучува за дистрибуцијата?					
Автономност за групите?					
Не - дискриминирање?					
...					

Секоја група има најмногу 6 минути за презентирање. Групите една по една ги претставуваат резултатите. Наставникот претседава со оваа сесија. Учениците не треба да почнуваат дискусија пред да се слушнат сите презентации. Сепак, презентерите треба да ги објаснат причините за предлозите на нивните групи.

Наставникот ги охрабрува презентерите да гледаат во класот и да не остваруваат визуелен контакт само со наставникот.

Втор член од тимот е одговорен за запишување на информациите. Овој ученик прави кратки белешки во деловите кои се на таблата, или хартиената табла (може да се користи и проектор). Учениците забележуваат во нивните материјали за ученици. Овие записи се основа за дискусијата во следниот час.

Наставникот ги повикува презентерите да ги објаснат причините за предлозите од нивната група.

2. Споредување на предлог-статутите

Учениците ги споредуваат моделите пред да ги оценуваат. Иако презентациите беа структурирани вертикално во колони како што се и одговорите на последователните прашања, сега учениците ја менуваат перспективата и ја читаат матрицата хоризонтално и ги споредуваат одговорите на групите на едно определено прашање. Во последната колона наставникот (како претседавач) ги забележува сознанијата на учениците.

Учениците прават свои забелешки на материјалот за ученици 7.4.

3. Домашна задача – подготвување информации за дискусијата

Наставникот објаснува дека учениците треба да го почнат следниот час со нивните информации. Кој од предлог-статутите е според нив најубедлив – и од кои причини?

Материјалот за ученици 7.4 ги има клучните прашања за оценување на статутот, а исто така на учениците им дава упатства како да ги користат овие прашања и ја објаснува нивната цел во ОДГ/ОЧП.

Лекција 4

Што е добар начин на владеење со демократска заедница?

Што е фер, и што функционира?

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Расудување: балансирање на критериуми.
Крајна цел на учењето	Дијалектика меѓу демократијата, праведноста и ефикасноста.
Задачи на учениците	Учениците ги оценуваат предлог-статутите и ги објаснуваат нивните размисли.
Материјали и извори	Табла или хартиена табла.
Метод	Презентации, дискусија.
Временски буџет	1. Учениците ги споделуваат и презентираат резултатите – 20 мин.
	2. Дискусија – 10 мин.
	3. Заклучок – 10 мин.

Информационо поле

Учениците ги споделуваат резултатите и работат на заеднички исказ („систем на снежна топка“). Овој пристап ги вклучува сите ученици, наместо да се слушаат неколку ученици и да се изостави мнозинството.

Опис на лекцијата

1. Учениците ги споделуваат и презентираат резултатите

Наставникот прво им вели на учениците да гласаат за одреден статут (или за ниеден) со кревање на рака. Потоа учениците со исти мислења формираат групи од четири до пет ученика. Тие ги споделуваат резултатите и прават изјава. Групите даваат кратка изјава објаснувајќи ги причините за нивниот избор. (видете материјал за ученици 7.4).

2. Дискусија

Откако учениците гласале за различните статuti, тие имаат различни мислења за тоа како треба да се оценуваат моделите на групите. Во дискусијата тие критички ги оценуваат изборите меѓусебно.

Наставникот претседава со дискусијата. На крајот, учениците гласаат уште еднаш. Дали некоја група успеала да убеди друга? Дали мнозинство од учениците гласале за еден определен статут?

3. Заклучок

Наставникот ја кажува целта на заклучната фаза: учениците сега го гледаат нивниот процес на размислување и резултатот од поинаква перспектива, со цел да се вреднува неговата релевантност.

Наставникот прашува едно прашање: на кој начин оваа анализа на случајот за спортскиот клуб е слично со политиката?

Учениците ги споделуваат размислувањата меѓусебно и со наставникот. Наставникот слуша и истакнува кои идеи се комплементарни, а кои не се.

Наставникот ја сумира дискусијата, додавајќи ја следната точка.

Во политиката, дискусиите за ваквите комплексни работи не се академски туку практични. Општеството мора да избере – му треба статутот како конституционална рамка. Затоа по разгледувањето различни опции и алтернативи со свои квалитети и недостатоци, мора да се направи одлука – би било идеално да е едногласна, или со колку што е можно поголемо мнозинство. Во политиката, дискусијата за ваков проблем одговара на процесот на законодавство па дури и одлуки за уставот.

Продолжение: истражувачка задача

Во оваа тема учениците се здобија со модел за анализа на важен елемент на нивниот устав и законодавен систем кој ги одговара прашањата како тој е составен и како функционира во реалноста. Тие прават истражување на следните прашања:

1. Какви примери на проблемот со мнозинството/малцинството имаме во нашето општество?
2. Истражување на случај: на кој начин нашиот устав и законски систем го решава овој определен проблем?
3. Кое е нашето расудување за проблемот?

Дел 3

**Учество во политиката:
учество преку комуникација**

Тема 8: Слобода

Дебатирање во јавност

**Зошто слободата (на говор) не функционира без строги
правила?**

Тема 9: Медиумите

Учество во демократијата преку медиумите

**Продуцентите и корисниците на медиуми како цензори и
создавачи на агенда**

ТЕМА 8

СЛОБОДА

За средно образование

Дебатирање во јавност

**Зошто слободата (на говор) не функционира без строги
правила?**

8.1 Кои проблеми се за нас интересни?

Учениците учествуваат во планирање на дебата

8.2 Подготовка за дебатата

Клучни искази и дебатирачки стратегии

8.3 Дебатираме – одлучуваме – известуваме

Дебатирање и одлучување во јавност

8.4 Една дебата – различни перспективи

Учениците размислуваат за дебатата

Тема 8

Слобода

Дебатирање во јавност

Зошто слободата (на говор) не функционира без строги правила?

Вовед за наставници

Зошто слободата (на говор) не функционира без строги правила?

За некои читатели ова прашање можеби ќе изгледа чудно. Сепак, слободата значи дека можеме да кажеме и направиме што сакаме. Демократијата е систем за отворени и слободни општества. Строгите правила не потсетуваат на нешто многу поинакво – на пример авторитарна власт. Па тогаш која е пораката зад ова прашање? Накратко, слободата и еднаквоста се близнаци. Сите ги уживаме правата на слобода, но ни требаат еднакви можности за да ги практикуваме – затоа постојат правилата. Во оваа тема учениците ќе ја увидат важноста на овој принцип за учеството во демократија.

Зошто оваа тема се концентрира на дебатирање

Граѓаните кои учествуваат во демократијата ќе учествуваат во дискусии и дебати, а со тоа тие ги практикуваат човековите права на слободно мислење и изразување. Расправањето во јавност е вештина која може да се научи, па затоа на учениците им треба обука во училиштата. Од оваа причина учениците вежбаат како да спроведат дебата и оваа тема е поврзана со клучниот концепт на слободата. Слободата на говор и изразување овде е посебно битна.

Што прават учениците во часот по дебатирање

Единаесет ученици учествуваат во дебатата. Има два дебатни тима од по пет ученика и еден претседавач. Другите ученици ја слушаат дебатата, но имаат активна улога. Три тандем-тимови на ученици пишуваат статија и го известуваат класот на последниот час за оваа тема. Останатите ученици се публика, а нивната улога е да ги оценуваат аргументите, да одлучат која страна ги убедила на крајот и да гласаат за која страна ја поддржуваат. Како и во политиката, една страна го освојува мнозинството на поддржувачи.

Што ќе научат учениците во оваа тема?

Дебатата следи строги правила кои се со цел секој ученик да добие еднакво време за говорење. Затоа претседавачот ќе ги прекинува учениците кои сакаат да зборуваат подолго од дозволеното. Ова правило е потреба, бидејќи го штити правото на секој говорник за слободно изразување – но во строга граница. Ете зошто слободата не функционира без строги правила

(видете го поднасловот на оваа тема). Без овој принцип ниеден демократски систем нема да функционира, ниту пак човековите права ќе значат многу во животите на луѓето.

Која е улогата на наставникот во оваа тема

Во оваа тема учениците имаат многу време да работат самостојно, со што ќе ги усовршуваат нивните вештини за дебатирање и набљудување, но исто така за преземање одговорност затоа што го прават. Лекциите 2-4 почнуваат со информации од учениците. Кога учениците самостојно работат, наставникот има улога на инструктор: тој/таа ги набљудува учениците за да дознае што тие прават добро, а на кои од нивните квалитети им е потребно внимание и обука. Тој/таа ги поддржува ако тие побараат помош, но не треба да им ги даде решенијата за нивните задачи.

Развивање на компетенции: упатувања до другите теми во оваа книга

Што покажува оваа табела

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократијата* се концентрира на компетенциите на активниот граѓанин во демократијата. Матрицата го покажува потенцијалот за дополнување помеѓу темите во овој прирачник. Матрицата покажува кои компетенции се развиваат во 8-мата тема (засенчениот ред во табелата). Колоната која е со задебелена рамка ги покажува компетенциите за донесување политички одлуки и делување – таа е задебелена поради блиските врски со учеството во демократија. Редовите подолу ги означуваат врските со други теми во овој прирачник: кои компетенции што ги поддржуваат учениците во 8-мата тема се развиваат во овие теми?

Како може да се користи оваа матрица

Наставниците може да ја користат оваа матрица како алатка за правење план за часовите по ОДГ/ОЧП на различни начини.

- Оваа матрица им помага на наставниците кои имаат само неколку часа да ги посветат на ОДГ/ОЧП: Наставникот може да ја одбере само оваа тема и да ги изостави другите, бидејќи тој/таа знае дека некои од клучните компетенции до одреден степен се развиваат во оваа тема – на пример, анализа, рефлексивна употреба на медиумите и одговорност.
- Матрицата ги потсетува наставниците на потенцијалот за дополнување кој помага за учениците постојано да се обучуваат, во битни области и различни контексти кои се поврзани на многу начини. Во овој случај наставникот бира и комбинира повеќе теми.

Теми	Димензии на развојот на компетенции			Ставови и вредности
	Политичка анализа и расудување	Методи и вештини	Учество во демократија Донесување политички одлуки и делување	
8 Слобода	Идентификување на клучни искази Поврзување и рангирање на аргументи: правење избор Анализа на селективната конструкција на реалноста од медиумите	Дебатирање: давање кратки и јасни искази Играње во тим Пишување новинарска статија	Донесување одлука со гласање на мнозинството	Етика на заемно признавање
2 Одговорност			Одговорноста е дури и поважна од	

7 Еднаквост	Анализа и решавање на проблемот со мнозинството/малцинството		правилата кои прават демократијата да функционира (теми 2 и 7)
5 Правила и закон			Неутрализирање на потенцијалот за траен конфликт на интереси со создавање на закони и правила
6 Влада и политика	Проучување на дебати за правење агенда и политичко одлучување		Идентификување каде граѓаните можат да интервенираат во процеси на политичко одлучување
9 Медиумите	Анализа на селективната конструкција на реалноста од медиумите	Пишување новинарска статија	Рефлексивна употреба на информацијата пренесена од медиумите

ТЕМА 8: Слобода – дебатирање во јавност

Зошто слободата (на говор) не функционира без строги правила?

Тема на лекција	Стручно оспособување/цели на учење	Задачи на ученикот	Материјали и извори	Метод
Лекција 1 Кои проблеми се за нас интересни? (3 недели однапред)	Преземање одговорност. Критериуми за одбирање на проблеми за дебата на часот: политичка релевантност, интерес на учениците, врски со разбирањето и искуството на учениците.	Учениците разменуваат идеи и собираат информации за проблеми за дебатата.	Материјал за ученици 8.1. Информации од медиумите. Записи од лично искуство. Хартиена табла.	„Работа во тандем-тимови.
Лекција 2 Подготовка за дебатата	Учество: учениците прават избор преку гласање. Методи и вештини: тимска работа.	Учениците ги подготвуваат своите улоги во дебатата.	Материјал за ученици 8.2-8.5, 9.1. Информации од медиумите. Таблоид и квалитетен весник, списание за млади.	Работа во групи. Учење преку соработка.
Лекција 3 Дебатираме – одлучуваме - известуваме	Кратко говорење: расправање со противник, соработување во тим. Набљудување и оценување на аргументи.	Учениците учествуваат или ја гледаат и слушаат дебатата. Последователни задачи за групите како подготовка за часот за размислување.	Материјал за ученици 8.2-8.5, 9.1.	Дебата. Групна работа (гласање). Испитување.
Лекција 4 Една дебата – различни перспективи	Анализирање и оценување на заедничко искуство. Медиумите ја создаваат нашата перцепција за реалноста. Правилата значат еднакви можности за практикување на правата на слобода.	Учениците ги споредуваат статиите за дебатата. Учениците размислуваат за нивното искуство во дебатата.	Материјал за ученици 9.1. Статии напишани од учениците.	Презентации. Дискусија.

Лекција 1

Кои проблеми се за нас интересни?

Учениците учествуваат во планирање на дебатата

Ве молиме забележете: овој час се одвива три недели пред другите часови.

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот. Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП. Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат. Задачата на учениците , заедно со методот го формираат главниот елемент на процесот на учење. Списокот на материјали е во корист на подготовката за час. Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.	
Стручно оспособување	Преземање одговорност: одбирање на предмети и материјали со примена на критериуми.
Крајна цел на учењето	Критериуми за одбирање на проблеми за дебата на часот: политичка релевантност, интереси на учениците, врски со разбирањето и искуствата на учениците.
Задачи на учениците	Учениците разменуваат идеи и собираат информации за дебатата.
Материјали и извори	Информација од медиумите. Записи од лично искуство. Хартиена табла за прикажување на предлозите од учениците, со список (имиња на учениците со поле за штиклирање). Материјал за ученици 8.1.
Метод	Работа во тандем-тимови.
Временски буџет	1. Учениците се запознаваат со тематиката – 15 мин. 2. Претставување на задачата – 10 мин. 3. Работа во тандем-тимови – 15 мин. Интервал меѓу лекциите 1 и 2 – 3 недели.

Информација за наставникот: зошто оваа лекција се одвива 3 недели однапред.

Оваа лекција се одвива три недели понапред од другите за да можат учениците да ги спремат информациите за втората лекција и да учествуваат во планирањето на дебатата за лекцијата 3. Оваа лекција служи како **предвремена организација**: учениците ги собираат потребните информации за задачата однапред.

Учествувањето во планирање на часови одговара на учествувањето во заедницата. Во сите случаи активниот граѓанин е информиран граѓанин. Гледано од оваа перспектива,

предвремената организација во оваа тема го демонстрира генералниот принцип за учество во демократијата.

Предвремената организација бара временски период од околу 3 недели меѓу првата и втората лекција. (Затоа наставникот треба да одлучи како да ги користи часовите во рамките на овој интервал). Организацијата се состои од две фази:

Фаза 1 (две недели): учениците работат во тандем- тимови. На крајот на првата фаза секој тим направил предлог за проблем на дебатата, проблем кој го сметаат за интересен и погоден. Тие снабдуваат информациски материјал за класот (една страна).

Крајниот рок ја одредува датата кога завршува фазата 1 и почнува фазата 2

Фаза 2 (една недела): време за читање. На крајот на втората фаза секој ученик ги знае сите предложени проблеми и ги прочитал сите материјали. Секој ученик одбрал проблем за дебатата.

Временска структура за предвремената организација

Лекции	Лекција 1		Лекција 2
Активности на учениците	Фаза 1 Учениците работат на предлозите за проблем на дебатата.		Фаза 2 Учениците ги читаат предлозите.
Временска линија	Недела 1	Недела 2	Недела 3
Краен рок 			

Опис на лекцијата

Подготовки пред часот

За првиот чекор, дебатирањето: ако е потребно, наставникот ја расчистил училницата за вежбата за дебатирање.

За чекорите 2 и 3, упатство во задачата: наставникот ги прикачил листовите на таблите во училницата.

1. Учениците се запознаваат со тематиката

Подготовка: наставникот прави линија на подот со помош на конопче долго околу пет метри. На учениците ќе им треба доволно простор за да стојат на секоја страна од линијата, гледајќи едни во други. Ако училницата е премала или нема простор, вежбата може да се прави во ходникот.

Наставникот им вели на учениците да застанат и формираат круг околу линијата. Тогаш наставникот изјавува:

„Секое дете треба да помине уште една година на училиште.“

Наставникот им вели на учениците да одат на една страна од линијата – лево, ако го поддржуваат исказот и десно ако не го поддржуваат. Тие имаат неколку минути да ги споделат нивните причини и идеи.

Тогаш наставникот ги замолува групите да ги разменат нивните аргументи. Има неколку правила кои треба да се почитуваат:

1. Двете страни ги презентираат аргументите една по една
2. Не смеат да се прекинуваат говорниците.
3. Говорниците имаат 30 секунди да се искажат.

Учениците потоа ја прават размената на аргументи која наликува на дебата. По пет минути, или порано ако некоја страна нема повеќе идеи, наставникот ја сопира дебатата и ги замолува учениците да седнат на своите места – кои идеално би биле наместени во отворен квадрат за да се подобри комуникацијата.

2. Претставување на задачата

2.1 Зошто дебатирањето е битно за учествувањето во демократијата

Наставникот ја напоменува предходната активност – која беше дебата. За кратко време се разменија многу идеи и аргументи. Учениците можат да коментираат за нивното искуство.

Наставникот објаснува дека учениците треба да ги развијат нивните вештини за дебата, бидејќи многу дискусии во демократски околности се спроведуваат на ваков начин. Граѓаните ги уживаат човековите права на слободно мислење и изразување, но им се потребни вештините за дебата за да ги практикуваат.

Наставникот внимава учениците да ја разберат и прифатат оваа дефиниција на нивната задача.

2.2 Појаснување: што е добар проблем за дебатирање?

Наставникот се осврнува на тематиката – како што покажаа учениците, проблемот за дебата беше добар. Што е добар проблем за дебатирање?

Наставникот ги слуша предлозите и идеите на учениците и ги сумира во клучни зборови на таблата. Се очекува тие во поголема мера да кореспондираат со петте критериуми (3а-3е) во материјалот за ученици 8.1

Наставникот објаснува дека дебатата што следи ќе биде поинтересна, а учениците ќе бидат поуспешни ако дебатата ја извршат со проблем по нивен избор. Затоа тие имаат можност да изберат проблем на следниот час кој ќе биде по три недели. Дотогаш тие треба да подготват предлози за проблемот со кој ќе се занимава дебатата. Класот ќе избере во вториот час.

Наставникот го дели материјалот за ученици 8.1 и ги напоменува критериумите кои учениците ги предложиле и им вели да ги споредат нив со критериумите од 3а-3е во материјалот. Ако учениците и наставникот се согласуваат за изменување на листата на критериуми, тоа и го прават.

2.3 Инструкции за задачата: собирање на идеите на табла

Наставникот оди до хартиените табли кои сена сидот и ги замолува учениците да го читаат материјалот за ученици 8.1 додека тој/таа ја црта следната табела:

Што е добар проблем за дебатирање?			
Секојдневен живот или живот во училиште	Социјални или културолошки проблеми	Политички проблеми	Други проблеми

Откако учениците го прочитале материјалот, наставникот посочува на таблата. Проблемот кој учениците го дискутираа на почетокот на часот беше политички проблем – како треба да се организира образованието во нашата земја. Но и другите проблеми се интересни:

- Политички проблеми
- Социјални проблеми
- Проблеми во секојдневниот живот или на училиште
- Други проблеми – за сите други идеи.

Учениците можат да се осврнат на нивното лично искуство, на тоа што го знаат за моменталната политичка агенда, или можат да бараат информации.

Во овој момент, учениците би требало да имаат некои примери. Наставникот ги охрабрува учениците да ги изнесат своите идеи. Ако ова е претешко, наставникот може да помогне со овие примери:

- Секојдневен живот или живот во училиште: „Автомобилите прават поголема штета отколку корисност.“
- Социјални или културолошки проблеми: „Телевизијата има позитивна улога во општеството.“ (Или: интернетот, мобилните телефони, итн.)
- Политички проблеми: „Жените треба да се третираат исто како мажите.“

2.4 Инструкции за задачата: почитување на крајниот рок

Наставникот објаснува зошто постои крајниот рок. Рокот е даден за сите да имаат шанса да го прочитаат материјалот – пет школки дена пред првиот час. Учениците мораат да разберат дека тие ќе го одберат проблемот, но предходно мора да ги прочитаат материјалите. Во спротивно не може да се направи демократското гласање бидејќи тоа треба да е ефикасно организирано во временскиот период кој е достапен. На часот нема да има време да се читаат материјалите.

Наставникот им кажува на учениците каде да ги остават материјалите и нивниот лист со белешки.

На крајот тој/таа истакнува дека битно е учениците да се решат кој проблем би сакале да е тема на дебатата.

3. Работа во тандем-тимови

Учениците формираат тандем-тимови и работат самостојно, следејќи ги упатствата кои дадени во материјалот. Тие самите си ја одредуваат домашната задача.

Лекција 2

Подготовка за дебатата

Клучни искази и стратегии за дебатирање

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Учество: учениците прават избор преку гласање. Методи и вештини: тимска работа.
Крајна цел на учењето	
Задачи на учениците	Учениците ги подготвуваат нивните улоги во дебатата.
Материјали и извори	Информација од медиумите. Материјал за ученици 8.2-8.5, 9.1. Таблоид, квалитетен весник и младинско списание.
Метод	Работа во групи, учење преку соработка.
Временски буџет	1. Учениците бираат проблем – 10 мин.
	2. Формирање групи за дебатата – 10 мин.
	3. Работа во групи – 20 мин.

Информационо поле

Темата се состои од две активности на учениците: 1. Учениците го бираат проблемот за дебата и 2. учениците формираат групи и се спремаат за дебатата во нивните различни улоги: два дебатирачки тимови („позитивната“ или „за“ страната и „негативната“ или „против“ страната).

Поголемиот дел од часот треба да се посвети во подготвување на дебатата. Затоа важно е гласањето да се изврши без проблеми и ефикасно.

Би било интересно искуство за групите кои се новинари ако нивната сторија се објави во вистински весник. Наставникот може да ја предложи оваа идеја на тимовите. Ако учениците се согласуваат, наставникот заедно со нив одлучува како да пристапат кон одреден весник.

1. Учениците бираат проблем

Наставникот е претседавачот во овој прв час. Најпрво тојч/таа се заблагодарува на учениците за создавањето на толку многу интересни идеи. Потоа наставникот ја објаснува процедурата.

Се очекува учениците да ги прочитале идеите и материјалите кои се од нивните соученици и да се решиле кој проблем им е фаворит за дебатата. Гласачката процедура може да ја спроведат два ученика. Еден ги прашува сите ученици за нивниот избор. Другиот ги запишува темите на листа на таблата, забележувајќи ги тие кои се споменале повеќе пати. Потоа темите се рангираат и со гласање на мнозинството, класот избира помеѓу првите три на врвот на ранг-листата. Темата која е избрана станува проблемот за дебатата.

2. Формирање на групи за дебатата

Наставникот нагласува дека сега учениците ќе се подготвуваат за дебатата. Дебатата следи одредени правила, а учениците формираат групи и тимови кои ќе имаат различни улоги.

Учениците го добиваат материјалот за ученици 8.2 и го читаат во тишина. Тие поставуваат прашања ако треба нешто да се појасни и (пожелно е) другите ученици или наставникот да дадат одговор. Учениците треба да разберат која улога ја имаат различните тимови.

Учениците се приклучуваат на еден од следните тимови. Оваа табела покажува кои групи учествуваат во дебатата и кои материјали им се потребни. Тимовите треба да имаат еден член како резерва во случај некој од членовите на тимот да е болен на денот на дебатата.

Двата претседавачи меѓусебноги делат задачите за спроведување на дебатата и гласањето на публиката. Ако едниот претседавач е болен, другиот ги добива двата дела.

Група	Број на членови (+ резерва членови)	Материјал за ученици со бр.
Тим бр. 1 („позитивни“)	5 (+1)	8.3
Тим бр. 2 („негативни“)	5 (+1)	8.3
Прв и втор претседавач	2	8.2, 8.4, 8.5
Тим на новинари (квалитетен весник, таблоид, младинско списание)	3 x 2	8.6, 9.1
Публика	Сите останати ученици	8.5

Практично ова може да се изведе со правење колони на таблата или неколку хартиени табли. Учениците потоа ги впишуваат нивните имиња под групата која ја избрале. Ако некоја група е преполна, наставникот и класот заедно одлучуваат како да се реши проблемот. Групата е на учениците, не на наставникот. Искуството покажало дека учениците се желни за соработка и групите се формираат брзо, со задоволителен резултат за учениците.

3. Подготовки за дебатата

Групите добиваат копија од материјалот за ученици 8.3 (тимовите за дебата), 8.4 (публика) или 8.5 (новинарски тимови). Во втората половина од часот, групите ја планираат активноста и ако е потребно самите си даваат домашна задача. Наставникот е набљудувач и инструктор. Како

инструктор, наставникот не приоѓа на групите, не ги чита информациите ниту пак учествува во создавањето на резултати. Ако на групите им е потребна поддршка, тие му приоѓаат на наставникот. Ако не им треба помош, тие ја имаат слободата и одговорноста да работат како што мислат дека е најдобро. Искуството покажало дека учениците ја ценат довербата која им се дава, што делува како мотивација и охрабрува.

Наставникот дава копии од нивниот тип на весник (таблоид, квалитетен весник, или младинско списание) на новинарите. Ова ќе им помогне да замислат каков профил и публика има нивниот весник и како треба да изгледаат нивните вести.

Ако е воопшто можно, наставникот ги замолува учениците да ги наместат клупите и столчињата за дебатата како што е наведено во материјалот за ученици 8.2 пред да почне следниот час.

Лекција 3

Дебатирате – одлучуваме – известуваме

Дебатирање и одлучување во јавност

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Слободно говорење: расправање со противник, соработка во тим. Набљудување и оценување на размена на аргументи.
Крајна цел на учењето	Поврзано со темата за која се дискутира.
Задачи на учениците	Учениците учествуваат, ја набљудуваат и слушаат дебатата. Последователни задачи за групите како подготовка за сесијата за размислување.
Материјали и извори	Материјал за ученици 8.2-8.5, 9.1.
Метод	Дебата, работа во групи (гласање), испитување.
Временски буџет	1. Дебатата – 25 мин. 2. Гласање на публиката – 10 мин. 3. Домашна задача: информации за размислувањето – 5 мин.

Информационо поле

Овој час ја содржи клучната задача за целата тема, а тоа е дебатата. Проширената подготовка во предходниот час беше наменета да им даде самоувереност на учениците за да ги играат нивните улоги.

Претседавачите се одговорни за раководење со дебатата и гласањето на публиката.

Наставникот го отвора и затвора часот, и првенствено има улога на набљудувач.

Материјалите за ученици им даваат правила на учениците за тоа како треба да ги играат своите улоги. Пристапот е типично учење преку задачи: часот е структуриран преку различни задачи и строго вработен со правилата и распоредот, а наставникот скоро никогаш не зема збор. Како и да е, целите за учење кои наставникот ги има на ум се присутни низ целиот час – дури и повеќе од фронталното предавање, бидејќи сега учениците се „сопственици“ на часот.

Опис на лекцијата

Материјалот за ученици 8.4 (улогата на претседавачите) дава детален опис за тоа како се одвиваат дебатата и гласањето на публиката. Затоа описот на овие фази може да е многу краток.

1. Дебатата

Наставникот ја најавува агендата за часот: дебатата, потоа гласањето на публиката и испитувањето. Ако е потребно, наставникот ги замолува учениците да ги наместат клупите и столчињата на начин како што е претставено во материјалот за ученици 8.2.

Потоа презема првиот претседавач. Учениците ги земаат своите места – дебатните тимови, претседавачот, публиката и новинарите. Наставникот седнува во публиката, пожелно во задните редови. Учениците не треба да воспоставуваат визуелен контакт со наставникот, туку меѓусебно. Тие ги играат своите улоги, а наставникот слуша.

2. Гласање на публиката

Вториот претседавач ја спроведува дискусијата на публиката и гласањето. Наставникот тука ја напушта публиката и ги набљудува учениците од дистанца. Додека учениците во публиката дискутираат за гласовите, дебатните тимови и новинарите слушаат.

По пет минути, претседавачот ја завршува дискусијата и го спроведува гласањето. Откако претседавачот ќе го затвори гласањето, наставникот го презема водството.

3. Домашна задача: информации за последователниот час (лекција 4)

Наставникот се заблагодарува на претседавачите за раководење со поголемиот дел од часот. Потоа тој/таа се заблагодарува на учениците и публиката, а ги пофалува тие што смета дека треба. Во овој момент не треба да се даваат критичарски коментари. Четвртиот час е со цел да се даде повратна информација и да се размислува за дебатата и гласањето, а ова наставникот го кажува на учениците.

Тој/таа им вели на учениците (со исклучок на новинарите) да размислат за нивните чувства, импресии и гледишта за дебатата, дискусијата и гласањето, и да подготват кратка изјава како информации за следниот час, обраќајќи се на следните клучни прашања:

1. Искажете го мислењето за проблемот на дебатата. Објаснете кој аргумент највеќе ве натера да го формирате своето мислење.
2. Од ваша гледна точка, опишете кој ефект го имаа правилата, поточно едноминутното ограничување на дебатата.

Новинарските тимови не треба да ја добијат оваа задача заедно со нивните новинарски стории. Наставникот ги повикува шестмината ученици за да одлучат како да се прошират сториите – со помош на три копии закачени на сид или со давање материјал на секој ученик.

Лекција 4

Една дебата – различни перспективи

Учениците размислуваат за дебатата

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Анализа и оцена на заедничко искуство.
Крајна цел на учењето	Медиумите ја создаваат нашата перцепција за реалноста. Правилата обезбедуваат еднакви можности за практикување на правата на слобода.
Задачи на учениците	Учениците ги споредуваат новинарските стории за дебатата. Учениците размислуваат на искуството од дебатата.
Материјали и извори	Материјал за ученици 9.1. Новинарски стории од учениците.
Метод	Презентации. Дискусија.
Временски буџет	1. Три новинарски извештаи со дискусија. – 15 мин 2. Размислување: како правилата влијае на дебатата – 15 мин. 3. Испитување – 10 мин.

Информационо поле

Учениците размислуваат за часот од две перспективи, една за содржината, а друга за рамката од правила. Учениците можеби ќе бидат позаинтересирани за еден аспект од другиот и според тоа ќе се менува фокусот, давајќи повеќе време за една тема.

Испитувањето дава можност за учениците да дадат повратна информација за темата.

Учениците подготвиле информации со што сите имаат можност да учествуваат во часот. Затоа наставникот може и треба да даде повеќе време за учениците да говорат. Може да се очекува информациите од учениците да траат целиот час (видете ги прашањата за инфо. од учениците). Наставникот го води часот и дава кратки информирања за да ги сумира и структурира дискусиите.

Опис на лекцијата

Појаснување на агендата за часот

Наставникот ја претставува агендата за часот и истакнува дека кореспондира со клучните прашања за домашната на учениците. Ако учениците се согласат и не дадат предлози за фокусирање на една одредена точка, наставникот ја претставува првата фаза од лекцијата.

1. Три новинарски известувања со дискусија

Наставникот најавува дека трите новинарски тимови сега ќе ги претстават нивните стории. Учениците имаат задача да слушаат и споредуваат бидејќи новинарите работат за различни типови на весници. За да ги споредуваат сториите, учениците треба да се спремни за фаќање белешки. Наставникот ја појаснува задачата со цртање на едноставна матрица на таблата:

Новинарска сторија	Број 1	Број 2	Број 3
Изразување			
...			
...			
...			
Расудување			

Наставникот ги споменува весниците само по број, оставајќи на учениците да го претстават нивниот весник. Изразувањето е фактор со кој може да се споредуваат сториите и учениците можат да фаќаат забелешки за тоа што ќе го воочат. Ако претпочитаат еден тип на весник и новинарска сторија, тоа треба да го објаснат.

Наставникот гледа дали учениците немаат веќе прашања за задачата и потоа дава збор на трите новинарски тимови. Тие ги читаат нивните стории една по една, без дискутирање и коментирање меѓу сториите.

Потоа учениците даваат повратна информација. Наставникот слуша и ги охрабрува учениците да објаснат кои критериуми ги користеле за споредба и оцена на сториите.

Наставникот ја сумира дискусијата истакнувајќи еден клучен аспект: трите тимови на репортери присуствуваа на истата дебата, а сепак сликите кои ги создале за читателската публика значително се разликуваат. Ова покажува дека медиумите ја пренесуваат реалноста за сите тие кои не биле присутни на настанот. Но со пренесувањето на реалноста, тие ја создаваат реалноста – со одбирање и истакнување на некои елементи и испуштање или давајќи помалку значење на други. Наставникот може да упати на одбрани детали од сториите или информациите од учениците за да ја поддржи оваа теза (видете ги материјалите за наставници 9.1).

2. Размислување: како правилата влијаеа на дебатата?

Наставникот повторно замолува за информации од учениците. Наставникот слуша, а исто така и учениците. Се очекува некои коментари да се доста критички (временското ограничување е „недемократско“, не дозволува слободно изразување), а некои ученици можеби ги поддржуваат правилата.

За време на дискусијата наставникот може да ги праша критичарите меѓу учениците да размислат што би се случило ако временското ограничување се тргне. Тие ќе сфатат дека на дебатата и е потребно повеќе време, а временскиот буџет на часот е најголемото ограничување и затоа правилата ја земаат реалноста предвид и времето е распределено фер, иако во многу мали залчиња. Говорниците треба да коментираат како се справиле со временското ограничување: дали успеале да се концентрираат на клучните точки?

3. Испитување

Овде учениците даваат општи повратни информации.

Наставникот не треба да се обидува да ја оправдува неговата работа поради критицизмот, ниту пак да ги оправдува критичарските коментари. Бидејќи и учениците имаа голем дел на активност и одговорност, успехите и неуспехите се нивни исто колку и на наставникот. Наставникот треба да го истакне ова ако учениците не се свесни за тоа.

Ако учениците уживале во дебатата, наставникот може да предложи продолжение во форма на дебатен клуб. Овде можат да се дебатираат некои од проблемите кои учениците ги предложиле. Дебатните клубови се многу застапени во земјите каде што се зборува англискиот јазик и исто така кај наставниците по англиски како странски јазик. Интернетот нуди богати материјали за наставници и ученици кои се заинтересирани за дебатирањето.

Материјал за наставници 8.1

Зошто слободата зависи од правилата и законите

Можности за учење во оваа тема

Заемна зависност преку недостатокот на време

Најдрагоцениот ресурс во предавањето, учењето и воопшто во нашите животи е времето. Како професионалци, наставниците постојано мораат да го одговараат прашањето како најдобро да се искористи времето кое го имаат за час – а во интерактивното учење, учениците имаат одговорност за ова. Напредната организација во оваа тема може да функционира само ако учениците ја прифатат оваа одговорност да се користи времето за читање на материјалите кога треба – а тоа е пред првиот час. Во првата лекција може да се даде само 10 минути на учениците да изберат проблем за дебатата. Ако не ги прочитале материјалите однапред, класот ќе има помалку добри идеи за бирање – ова е пример за тоа како зависиме едни од други (заемна зависност).

Строгите правила ја штитат слободата на говор

Дебатата мора да се одвива во строго одредено време. Сите говорници ги имаат истите права на слободно мислење и изразување. Затоа достапното време за говорење мора праведно да се распредели – што значи еднакво, една минута за исказ. Изгледа парадоксно што строгите правила се потребни и корисни за заштита на нашата слобода. Временската граница функционира на два начина: нашето време за говорење е гарантирано, и е праведно. Од друга страна, го ограничува секој говорник на краток временски простор и говорниците мораат внимателно да размислат што ќе кажат. Тие мора да се концентрираат на клучните аргументи, да изостават сèшто е со помала важност и да ја искажат поентата кратко и јасно.

Слободата и рамките

Слободата за делување и говорење на учениците е врамена, ограничена и дефинирана на два начина. Прво, со достапното време за учење – часовите траат околу 40 минути, а дебатата мора да се вклопи во еден час и да не трае повеќе од 20 минути, бидејќи на тој час треба да се прават и други работи. Второ, правила дозволуваат праведно но ограничено време од една минута по исказ. Рамките имаат структурална димензија – времето во нашите животи е ограничено – и политичка, вештачка димензија: правилата се рамки без кои не би ги уживале нашите слободи без прекршување на туѓите права. Не може да се преговара за недостатокот на време, но за рамките на правила може.

Училиштето е животот

Дијалектиката на слободата и рамките со корен во универзалниот недостиг на време се случува во училиштата како и во јавниот живот. Овде во многу буквална смисла, училиштето е животот.

ТЕМА 9

МЕДИУМИТЕ

За средно образование

Учество во демократијата преку медиумите

Продуцентите и корисниците на медиуми како цензори и создавачи на агенда

9.1 Ние сме цензорите!

Ние одлучуваме што сакаме да читаме

9.2 и 9.3 Ние сме цензорите!

Ние одлучуваме кој избор на вести ќе им се понуди на читателите

9.4 Дали ние ги контролираме медиумите – или тие нас?

Медиумите – инструмент за комуникација и моќ

Тема 9

Медиумите

Учество во демократијата преку медиумите

Вовед за наставници

1. Ние учествуваме во демократијата преку медиумите

Учествувањето во општеството и политиката во основа е комуникација со другите – примање и давање на информации преку медиумите. Граѓаните кои не можат да комуницираат преку медиумите не можат да учествуваат во општеството или политиката.

Медиумите даваат различни начини на комуникација и ни овозможуваат информирање повеќе од кога било, но исто така контролираат како и за што комуницираме. Ние живееме во медиумска култура. Современата комуникација базирана и контролирана од медиумите претставува предизвик за секоја личност.

Од една страна, медиумите нудат фасцинантни можности за оние граѓани кои се образувале во медиумската писменост и кои можат да ги користат медиумите критички и намерно, справувајќи се со масата на информации од различен тип и квалитет.

Од друга страна, медиумите ги исклучуваат од учество сите оние кои не можат да ги купат, или немаат вештини да ги користат и да го оценуваат квалитетот на информациите.

2. Медиумска писменост – основна компетенција во ОДГ/ОЧП

Медиумската писменост е можеби *главната* основна компетенција во ОДГ/ОЧП. Образованието за човековите права директно е поврзано со медиумската писменост. Слободата на медиумите и правото на слободен пристап до информации зависат од способноста да се практикуваат овие права. Нееднаквите нивоа на медиумска писменост во општеството создаваат нова димензија на нееднакви можности и нови форми на вклучување и исклучување.

Оваа тема се обидува да им помогне на учениците да направат битен чекор во развивањето на медиумска писменост. Учениците го воочуваат нашето создавање на реалноста преку медиумите – како создавачи и примачи на медиумски пораки. И двете улоги на различни начини делуваат како цензори и создавачи на агенда, до степен во кој нашата слика за светот и политиката се основа на медиумските пораки кои го имаат нашето внимание, а предходно поминале два филтри – изборите на продуцентите и нашите избори како корисници на медиумите.

Темата се концентрира на еден битен аспект на медиумската писменост: сите пораки се создадени. Постои голем потенцијал за интердисциплинарно учење, на пример на јазик, за да

се анализира специфичниот јазик кој го користат медиумите (видете ги материјалите за наставници 9А – Учење што да се бара, бр. 1 и 2).

3. Преглед на темата

Оваа тема се концентрира на прашањето како се одвива цензурирањето и создавањето на агенда во медиумите. Учениците ја усвојуваат перспективата на корисниците на медиуми како и продуцентите на медиуми со влегување во нивните улоги.

Лекција 1: Ние сме цензорите! Ние одлучуваме што сакаме да читаме.

Лекции 2 и 3: Ние сме цензорите! Ние одлучуваме кој избор на вести ќе им се понуди на читателите.

Лекција 4: Дали ние ги контролираме медиумите – или тие нас? Размислување

Во првата лекција, учениците стануваат свесни за нивните улоги како цензори за самите себе. Тие избираат меѓу два различни весници и бираат една група на информации а отфрлаат други. На овој начин, тие го практикуваат човековото право на слободен пристап и избор на информации.

Во втората и третата лекција, учениците се вклучуваат во клучната задача, мал проект во кој тие создаваат сиден весник. Учениците повторно се цензори, но овојпат од испраќачката страна наместо примачката страна. Тие ги практикуваат правата на слободен, нецензуриран печат.

Во четвртата лекција, учениците размислуваат за нивните избори и дискутираат за моќта на медиумите – како инструмент за комуникација и како инструмент за моќ. Исто така тие стануваат свесни за силниот конструктивистички елемент во нашата претстава за светот, елемент кој е обликуван од создавачите и примателите на информација.

4. Конструктивистичко учење и инструкција

Оваа тема дава време и слобода за конструктивистичко учење на учениците. Во овој контекст на медиумите, конструктивистичкото учење директно соодветствува со конструкцијата на медиумските пораки во медиумите. Една медиумска порака е создадена од некој друг, кој има специфичен интерес и стратешка намера во план („кажување или продавање“), а исто така и од корисникот.

Наставникот го претставува концептот за цензура, правење агенда, медиумска култура, слобода на медиумите и слободен пристап до информации преку инструкција, поврзувајќи ги со контекстот на конструктивистичкото учење (видете го полето со клучни концепти подолу).

5. Изборот на медиум

Оваа тема се концентрира на класичниот печатен медиум, весникот, кој не е првиот избор за многу млади луѓе. Па, зошто тогаш учениците треба да читаат и создадат весник во рамките на темава?

1. Првата причина е прагматичка. Проучувањето весници и создавањето едноставен сиден весник бара средства кои се достапни секаде и можат да се набават со мал буџет.
2. Од дидактичка перспектива, едноставниот пример функционира подобро при обучување на учениците за медиумска писменост. Со рачното пишување текстови, сечење, залепување и цртање учениците се враќаат на корените на создавање медиуми. Но дури и со создавањето на едноставен сиден весник, основниот феномен на цензура од страна на уредниците е тука, а тука е и принципот на создавање на претстава за реалноста преку пораката.
Секако, овие основни аспекти се присутни и во другите медиуми, радиото, телевизијата, фотографијата од сите категории, интернетот, СМС, итн. Но сите овие медиуми не само што бараат повеќе средства и повеќе труд за создавање, туку се и посложени за анализа или деконструкција.
3. Пристапот базиран на весник го следи принципот на спиралната наставна програма во ова издание на ОДГ/ОЧП. Задачата која учениците ја прават соодветствува со таа во темата 7 од книга III, *Живеење во демократија*, за основно образование. Разликата меѓу овие теми е нивото на размислување за кое се способни учениците.

Клучни концепти

Цензура

Само мал дел од информациите кои секојдневно стигаат до уредниците на вести излегуваат во печат. Уредниците го филтрираат тоа што не може да се прикаже. Еден од критериумите е дали одредената информација е вредна за споменување – дали е релевантна или доволно интересна? Друг критериум е едноставно, просторот кој е достапен. Третиот критериум определува каков баланс очекуваат читателите – меѓу информација и забава, политика, бизнис, спорт, вести за познатите итн.

Но исто така и читателот го филтрира тоа што го нудат весниците. Сите од искуство знаеме дека обично бираме неколку статии и стории и потоа го фрламе весникот откако сме прочитале 5-10% од тоа што го нуди.

Принципот на цензура важи и за другите масовни медиуми – телевизијата и радиото, интернетот и книгите.

Создавање агенда

Уредниците на вести силно влијаат на политичката агенда. Со изнесувањето на одредени проблеми или скандали пред јавноста, овие проблеми се дискутираат и често политичарите мораат да реагираат на некој начин. Овде читателите повторно мораат да ја одиграат својата улога – како ќе реагираат на проблемите кои се изнесени?

Медиумска култура

Ние живееме во медиумска култура (види материјали за наставници 9А). Во минатата декада, произлегоа формите на комуникација преку интернет и мобилни телефони, кои беа посебно атрактивни за младата популација. Исто така, процесот на глобализација додатно ја зголеми

доминацијата на медиумите. Медиумските пораки преминаа од пораки базирани на текст во пораки базирани на слики, со голем ефект на комуникацијата и навиките на читање.

Слободен пристап до информации и слобода на печатот

Европска конвенција за човекови права, Член 10.1 (видете го материјалот за ученици 2.6)

„Секој има право на слобода на изразување. Ова право вклучува слобода да се има мислење, да се прима и дава информации и идеи без вмешување на јавната власт, без разлика на границите. ...“

Видете ја исто така Универзалната декларација за човекови права, Член 19 (материјал за ученици 2.5).

Создавачите на медиуми и корисниците практикуваат основно човеково право. Цензурата на овие слободи ја прави разликата од диктатура до демократија. Овие слободи и технолошката револуција која ја видовме по измислувањето на компјутерот и интернетот ја родија медиумската култура во која живееме денес. Искуството е неодредено, и типично за процесите на модернизација: ако можеме да се справиме со потенцијалот, добиваме; ако не можеме да се справиме, губиме. Од оваа причина, медиумската писменост е клучна компетенција во ОДГ/ОЧП.

Развивање на компетенции: упатувања до другите теми во оваа книга

Што покажува оваа табела

Насловот на овој прирачник, *Учество во демократијата* се концентрира на компетенциите на активниот граѓанин во демократијата. Матрицата го покажува потенцијалот за дополнување помеѓу темите во овој прирачник. Матрицата покажува кои компетенции се развиваат во 9-тата тема (засенчениот ред во табелата). Колоната која е со задебелена рамка ги покажува компетенциите за донесување политички одлуки и делување – таа е задебелена поради блиските врски со учеството во демократија. Редовите подолу ги означуваат врските со други теми во овој прирачник: кои компетенции што ги поддржуваат учениците во 9-тата тема се развиваат во овие теми?

Како може да се користи оваа матрица

Наставниците може да ја користат оваа матрица како алатка за правење план за часовите по ОДГ/ОЧП на различни начини.

- Оваа матрица им помага на наставниците кои имаат само неколку часа да ги посветат на ОДГ/ОЧП: Наставникот може да ја одбере само оваа тема и да ги изостави другите, бидејќи тој/таа знае дека некои од клучните компетенции до одреден степен се развиваат во оваа тема – на пример, сфаќање на важноста на медиумската писменост, практикување на основните слободи, и тензијата меѓу еднаквоста и слободата.
- Матрицата ги потсетува наставниците на потенцијалот за дополнување кој помага за учениците постојано да се обучуваат, во битни области и различни контексти кои се поврзани на многу начини.

Теми	Димензии на развојот на компетенции			Ставови и вредности
	Политичка анализа и расудување	Методи и вештини	Учество во демократија Донесување политички одлуки и делување	
9 Медиумите	Ние учествуваме во демократијата со комуникацијата преку медиумите. Продуцентите и корисниците на медиуми имаат улога на цензори.	Конструирање и деконструирање на медиумски пораки	Користење на медиумите како средство за пренесување на нашите погледи и интереси	Свесност за нашата зависност од „пренесената“ перцепција на реалноста, посебно во политиката
7 Еднаквост	Еднаквите можности за учество зависат од медиумската писменост			Свесност дека информацијата е извор на моќ

8 Слобода	Слобода на медиумите и слободен пристап до информации		Цензура и правење агенда: практикување на човековите права	Свесност дека информацијата е средство за контрола на моќта и власта.
3 Разноликост и плурализам	Плурализмот на мислења и интереси е прсликан во медиумите			
6 Влада и политика	Правење на агенда			

ТЕМА 9: Медиумите – Учество во демократијата преку медиумите

Продуцентите и корисниците на медиуми како цензори и создавачи на агенда

Тема на лекција	Стручно оспособување/цели на учење	Задачи на ученикот	Материјали и извори	Метод
Лекција 1 Ние сме цензорите! Ние одлучуваме што сакаме да читаме	Како цензори самите за себе, учениците стануваат свесни за нивното претпочитање на одредени медиуми и пораки.	Учениците размислуваат за нивните претпочитања на одреден весник.	Насловни страни од два различни весника, издадени на ист ден. Материјал за ученици 9.1-9.3, табли, маркери, ножици и лепило. Колекција на печатени изданија.	Пленарни презентации и дискусија. Предавање. Работа во групи.
Лекција 2 и 3 Ние сме цензорите! Ние одлучуваме кој избор на вести ќе им се понуди на читателите	Соработка во тим; одлучување, согласување за цели и согласување за распоред. Тимско раководење и надгледување. Уредниците на медиумите ги создаваат вестите кои ја обликуваат нашата перцепција за реалноста.	Учениците создаваат нивен сиден весник. Тие ги споредуваат нивните весници и изборите кои ги направиле.	Материјал за ученици 9.2 и 9.3. Табли, маркери, ножици и лепило. Печатени медиуми од сите видови и категории.	Работа на проект.
Лекција 4 Дали ние ги контролираме медиумите – или тие нас? Размислување	Размислување за изборите и нивниот ефект. Медиумите се моќен инструмент за комуникација и контрола.	Учениците ги споредуваат и размислуваат за нивните избори и одлуки.	Изложба на сидни весници. Материјал за наставници 9А	Извештаи, пленарна дискусија. Предавање.

Лекција 1

Ние сме цензорите!

Ние одлучуваме што сакаме да читаме

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Како цензори самите за себе, учениците стануваат свесни за нивните претпочитања на одредени медиуми и пораки.
Крајна цел на учењето	И продуцентите и корисниците на медиуми се цензори. Медиумите ја создаваат нашата претстава за светот. Тие ја имаат моќта да одлучат што ќе дознаеме (цензура, создавање агенда). Но од друга страна, ние како корисници сме цензори самите за себе. Ние одбираме да отфрлиме одредени медиуми, а да обрнеме внимание на други пораки.
Задачи на учениците	Учениците размислуваат за нивните склоности кон одреден весник.
Материјали и извори	Насловни страни од два различни весника издадени на ист ден. Во поголеми класови потребни се две изданија од истите весници. Материјали за ученици 9.1-9.3, табли, маркери, ножици и лепило. Колекција на печатени изданија.
Метод	Пленарни презентации и дискусија. Предавање. Работа во групи.
Временски буџет	Фаза 1: Наставникот го претставува концептот за цензурата – 25 мин. Фаза 2: Учениците го планираат проектот со сидниот весник – 15 мин.

Информационо поле

Како корисници, учениците реагираат на разликите во медиумите со тоа што претпочитаат еден весник а отфрлаат друг. Со нивната склоност, учениците делуваат како цензори самите за себе и тие стануваат свесни за ова.

Со менување на перспективата, учениците сфаќаат дека уредниците исто така имаат одредени приоритети и направени избори. Кои избори и од кои причини? Со ова прашање предвид, учениците ќе се впуштат во проектот. Тие ќе ги најдат одговорите правејќи ги истите избори – разбирање на медиумите со создавање медиуми. Тие ја запознаваат клучната задача на оваа тема.

Предавањето на наставникот е поврзано со процесот на конструктивистичко учење на учениците. Наставникот го претставува концептот на цензураоткако учениците го виделе доказот за тоа. Од друга страна, учениците го применуваат новиот концепт во последователниот проект кој ги носи клучните прашања на нивната задача.

Опис на лекцијата

Подготовка на часот

Три недели пред одредениот почеток на оваа тема, наставникот им вели на учениците да собираат печатени медиуми – весници, списанија, журнари, рекламни проспекти итн. Исто така битно е да собираат фотографии. Учениците треба да ги донесат материјалите на час за првата лекција од оваа тема.

Зависно од просторот, материјалите се сортираат и поставуваат на клупите во училницата. Учениците ќе ги користат овие материјали кога ќе работат на сидниот весник во лекциите 2 и 3.

Наставникот исто така собира весници и списанија. Како подготовка за првиот час, наставникот наоѓа две насловни страни од различни весници од собраниот материјал. Насловните страни треба да се од истиот ден за сите групи, за споредба меѓу групите и споредба на резултатите во пленарната рунда. Секоја група треба да добие две насловни страни од различни весници. Може да се вклучат и насловни страни на други јазици, ако учениците можат да ги користат.

Веб –страницата www.newseum.org содржи PDF верзии (A4 формат) од насловните страни на весници од многу европски земји. Ако наставникот ги користи, тие треба да се копираат за учениците како материјали, наместо да се поставуваат на табла (видете го чекорот 1.1 подолу).

Фаза 1: Наставникот го претставува концептот на цензура

Чекор 1.1: Учениците ја искажуваат склоноста кон одреден весник

Наставникот ги прикачува двете насловни страни на таблата. Тие создаваат пар на контрасти, на пример:

- Таблоид и квалитетен весник;
- регионален и национален весник;
- весници кои претставуваат различни политички погледи, пр. социјал – демократски и нео-либерален.

Ако има повеќе копии од истата насловна страна, тие се поставуваат со доволен простор меѓу нив за сите ученици да имаат добар поглед. Ова заштедува време во поголемите класови.

Учениците ги проучуваат двете насловни страни во тишина.

Наставникот ги замолува учениците да се соберат пред весникот кој го претпочитаат. Учениците формираат две групи, по потреба и трета која ги отфрла двата весника. Учениците кратко ги разменуваат нивните гледишта во групи, а потоа ги објаснуваат нивните избори во пленарната рунда.

Наставникот слуша и го овозможува разменувањето на мислења, но не коментира за исказите и изборите на учениците.

Чекор 1.2: Упатство: клучниот концепт на цензурата

Наставникот дава кратко предавање како запознавање со концептот на цензурата и нејзиното двојно значење. Тој/таа го поврзува со контекстот кој го создадоа учениците во чекорот 1.1. Како што учениците покажаа, обично имаме јасна склоност кон одреден весник, бидејќи весниците се доста различни. Претпочитаеме еден весник а отфрламе друг. Во секојдневниот живот, можеби претпочитаеме да користиме други медиуми, како што се телевизијата и интернетот како извор на информации наместо весникот. На овој многу битен начин, ние делуваме како цензори. Одлучуваме кој медиум и која порака преку тој медиум го добива нашето внимание. Медиумите зависат од нас – без нашето внимание, нивниот труд е залуден.

Тука наставникот ја менува перспективата: цензори не се само читателите, туку и уредниците на весници. Тие одлучуваат што можеме да бираме. На овој начин, ние зависиме од медиумите – примаме само информации кои тие ги одбрале. Затоа концептот на цензура има две значења: и продуцентите и корисниците на медиуми одлучуваат кои информации се битни. Во политиката, цензорите исто така се и создавачи на агенда.

Јасно е дека уредниците исто така направиле избори – различни, како што покажуваат различните насловни страни. Но од кои причини? Учениците ќе го истражуваат ова прашање во проектот кој следи.

Фаза 2: Учениците го планираат проектот со сидниот весник

Материјали за ученици 9.1-9.3

Чекор 2.1 Наставникот ги упатува учениците во нивната задача

Учениците формираат групи од четири до шест ученика и прават тим на уредници. Следните два часа тие прават сиден весник.

Тие ќе ја играат ограничувачката улога на уредници и ќе се справуваат со прашања како следните:

- Кои теми да ги вклучиме?
- Која тема ќе ја одбереме како главна, атрактивна приказна?
- Што можеме или мораме да отфрлиме, бидејќи просторот е ограничен?

Учениците треба да се свесни дека овие прашања покажуваат што значи слободата на печатот во пракса – уживање во слободата, но исто така одговорност за решавање тешки проблеми.

Наставникот потоа ја објаснува техничката страна. Учениците можат да користат најмногу две хартиени табли. Тие ги пишуваат статиите рачно. Можат да ги користат печатените медиуми за фотографии, дијаграми и добивање информации. Сепак, нивниот простор и време е ограничен. Нивниот весник треба да е готов и да се прикаже на крајот на следниот час.

Учениците ги спојуваат клупите за да имаат доволно голема површина да легнат една хартиена табла.

Чекор 2.2 Учениците го почнуваат нивниот проект.

Според упатствата од наставникот, учениците почнуваат со читање на печатените материјали.
Ако има време, тие ги прават следните чекори.

Лекција 2 и 3

Ние сме цензорите!

Ние одлучуваме кој избор на вести ќе им се понуди на читателите

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручното оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Соработка во тим, одлучување, согласување на цели и распоред. Тимско раководење и надгледување.
Крајна цел на учењето	Уредниците ги конструираат и контролираат вестите кои ја формираат нашата перцепција за реалноста. Како цензори и создавачи на агенда, медиумите практикуваат моќ на суптилен начин.
Задачи на учениците	Учениците создаваат нивен сиден весник. Ги споредуваат весниците и изборите кои ги направиле.
Материјали и извори	Материјали за ученици 9.2 и 9.3, табли, маркери, ножици и лепило. Печатени медиуми од сите типови и категории.
Метод	Работа на проект
Временски буџет	1. Работа на проект: учениците прават сиден весник – 60 мин. 2. Учениците ги читаат весниците едни од други – 20 мин.

Информационо поле

Втората и третата лекција се посветени на јадрото на оваа тема, проектот во кој учениците се уредници и прават весник. Тие ќе се справуваат со истите прашања – кои теми да се вклучат, кои да се испуштат и дискусија за критериумите според кои ќе се направат изборите. Исто така, задачата на создавање сиденвесник за еден час од учениците бара големи вештини на планирање на работата и времето.

Тука е предложен форматот на весникот, бидејќи ова функционира секаде. Техничките аспекти на правењето весник се неважни. Учениците можат рачно да ги пишуваат вестите.

Правењето весник ги враќа учениците на „корените“ и им дозволува да се концентрираат на основите на уредништвото и изборите кои се вклучени.

Во учењето преку задачи, наставникот има улога на „асистент“, кој ги поддржува учениците ако им требаат некои додатни материјали, пристап до компјутер итн. Тој/таа исто така ги набљудува учениците за да го процени нивниот развој на вештини и компетенции. Наставникот ги слуша дискусиите и ги чита сидните весници додека се пишуваат. Со ова наставникот се подготвува за краткото но важно предавање во лекцијата 4.

Опис на лекцијата

Фаза 1: Учениците го уредуваат и создаваат нивниот весник

Материјали за ученици 9.1-9.3

Учениците работат во групи. Ги назначуваат трите задачи – главен уредник, раководител на време и презентер на различни членови од тимот.

Тие го следат или адаптираат распоредот предложен во материјалот за ученици 9.3.

Ако има интервал меѓу лекциите 2 и 3, материјалите за проектот треба безбедно да се складираат. Наставникот и учениците се договараат кој е одговорен за оваа задача.

Водени од материјалот за ученици 9.3, репортерите ги подготвуваат нивните презентации за пленарната сесија во лекцијата 4.

Фаза 2: Учениците меѓусебно ги читаат весниците

На половина од третиот час, учениците ги приложуваат весниците во училницата. Учениците треба да ги прочитаат весниците од секоја група пред почетокот на следниот час по ОДГ/ОЧП.

Лекција 4

Дали ние ги контролираме медиумите – или тие нас?

Медиумите – алатка за комуникација и моќ

Оваа матрица ја сумира информацијата која наставникот треба да ја испланира и предаде на часот.

Стручно оспособување директно се однесува на ОДГ/ОЧП.

Крајната цел на учење покажува што учениците знаат и разбираат.

Задачата на учениците, заедно со **методот** го формираат главниот елемент на процесот на учење.

Списокот на **материјали** е во корист на подготовката за час.

Временскиот буџет на наставникот му дава груба ориентација за организацијата на време.

Стручно оспособување	Размислување за изборите и нивниот ефект.
Крајна цел на учењето	Медиумите се моќна алатка за комуникација и контрола.
Задачи на учениците	Учениците ги споредуваат и размислуваат за нивните одлуки и избори.
Материјали и извори	Изложба на сидни весници. Материјали за наставници 9А.
Метод	Пленарна дискусија, извештаи. Предавање.
Временски буџет	1. Учениците ги споредуваат нивните избори и одлуки – 15 мин.
	2. Учениците размислуваат за нивната конструкција на пораките – 10 мин.
	3. Предавање на наставникот: правење агенда, цензура – 5 мин.
	4. Предавање на наставникот: правење агенда, цензура – 5 мин.

Информационо поле

Учениците размислуваат за нивното искуство во проектот. Тие не ги читаат весниците поради информацијата, туку се концентрираат на одлуките поврзани со бирањето на теми и слики – ја истражуваат улогата на медиумите како цензори и создавачи на агенда.

Новинарите ги презентираат основните информации за дискусиите во тимовите, а учениците го споредуваат и размислуваат за нивното искуство.

Наставникот ги додава концептите – медиумите како цензори и создавачи на агенда – со кратко предавање. Ова е пример како конструктивистичкото учење се збогатува со систематска инструкција. Искуството на учениците го создава контекстот преку кој упатувањата на наставникот создаваат нова перспектива и им овозможува на учениците да го разберат искуството на понапредно, апстрактно ниво на размислување.

Возможни се различни начини на продолжување на проектот и примена на неговите идеи. За ова може да се дискутира на крајот на часот.

Опис на лекцијата

Се очекува учениците меѓусебно да ги прочитале весниците пред овој час.

Фаза 1: Учениците ги објаснуваат и споредуваат нивните избори

Еден по еден, секој презентер известува за одлуките кои неговиот тим ги направил и ги објаснува причините за нив. Водени од белешките за информирање (материјал за ученици 9.3) презентерите треба да ги обработат следните точки:

- избор на главни вести;
- кои теми ги одбрал тимот, и зошто некои теми биле вклучени или исклучени;
- избор на фотографии;
- други точки и проблеми од важност.

Презентациите се фокусираат на одлуките за цензурата и правењето агенда, а не на содржината на самите весници. Тие го даваат материјалот на кој наставникот ќе се концентрира во неговото кратко предавање, истакнувајќи го заедничкото искуство на тимовите преку додавање на некои клучни концепти од медиумската писменост. На овој начин конструктивистичкото учење го создава контекстот за концептуално знаење преку систематско и кратко предавање.

Фаза 2: Учениците размислуваат за нивната конструкција на пораки

Наставникот им вели на учениците да ги споредат причините за одлуките на нивните тимови.

- Дали можеме да идентификуваме некој доминантен критериум, пр. релевантност?
- До кој степен ги земавме предвид аспектите за конкуренција – пр. со користењето на атрактивни приказни?
- ...

Извештаите на презентерите и споредбата на избори можат да создадат критичарска дискусија. Учениците можеби ќе го проблематизираат силното влијание на медиумите на информациите кои ги примаме, или тие за кои никогаш не слушаме. Наставникот ја води дискусијата. Бидејќи тој/таа за кратко време ќе држи предавање, нема потреба да коментира за исказите на учениците.

Фаза 3: Предавање на наставникот

Чекор 3.1 Основното предавање

Материјали за наставници 9А

Како што е претставено погоре, наставникот ги поврзува точките од ова кратко предавање со контекстот на искуството и прашањата кои ги создадоа учениците. За ова е потребен е елемент на флексибилност при презентирањето на следните клучни искази:

1. Сите медиумски пораки се создадени. Еден основен аспект на креирањето на порака е бирањето на мал дел информации кои се претвораат во приказни и изоставаат многу други информации. Учениците го истражуваа овој аспект кога тие правеа весници.
2. Со бирањето и изоставањето информации, уредниците и продуцентите се цензори и создавачи на агенда. Тие силно влијаат на јавното мислење, политичкото одлучување и нашето учество во демократијата. Дали ова влијание ќе се претвори во контрола зависи од тоа дали ја практикуваме нашата улога на цензори или не.

Овие две точки се блиску поврзани со искуството на учениците во овој мал проект. Наставникот тука може да го заврши предавањето бидејќи точките создаваат доволен мотив за размислување, или може да додаде уште точки, во зависност од интересот и прашањата од учениците. Во овој случај, временската рамка можеби ќе треба да се продолжи.

Чекор 3.2 Продолженија на предавањето

1. Од една страна, како комерцијални организации медиумите се натпреваруваат едни со други за да привлечат повеќе внимание. Продуцентите се грижат да ги задоволат интересите и очекувањата на публиката. Нивниот комерцијален успех зависи од изборите на корисниците.
2. Ние зависиме од медиумите за нашата перцепција на светот. Во овој час, учениците се концентрираат на класичен медиум – весникот. Но, излегоа нови видови на медиуми и ги користиме за различни намени. Сè уште ги имаме класичните масовни медиуми – списанија, весници, телевизија и радио – кои главно ги користиме за информирање и забава. Потоа ги имаме медиумите базирани на интернетот (веб-страни, е-пошта, блогови, фејсбук, твитер), а исто така и СМС. Нив ги користиме за различни намени, но главно за комуникација едни со други, а тоа најдобро го знаат учениците, бидејќи младите генерации се позапознаени со нив отколку нивните родители и повеќето од наставниците.
3. Денес ние живееме во медиумска култура. Општеството е мрежа за интеракција на членовите. Социјалната интеракција воглавно е комуникација. Комуникацијата а овозможена, канализирана и обликувана од медиумите, а медиумските пораки не само што ја пренесуваат, туку и ја нарушуваат реалноста.

Фаза 4: Последователна дискусија и заклучок на темата

Учениците сега имаат можност да реагираат на предавањето на наставникот.

Тие можеби ќе имаат прашања за разбирањето, или можеби ќе ја проблематизираат моќта на медиумите како цензори и создавачи на агенда.

Наставникот конечно го поставува прашањето дали и како да се продолжи проектот, на пример со давање еден од следните предлози:

- Сидните весници можат да се изложат во училиштето.
- Учениците можат да поканат професионален новинар да го посети часот. Тие можат да му ги покажат весниците, да побараат повратна информација и да дискутираат за проблемот со цензурата.
- Тимот на уредници може да продолжи со проектот и да прави училишен (сиден) весник.
- Учениците можа да прават извештај за медиумот кој најсилно го формира јавното мислење.
- Учениците можат да се држат до проблем кој го обработиле и да преземат дејство. Возможни се поврзувања и со други теми од овој прирачник.

Материјал за наставници 9А

Вештини и стратегии за медиумско образование

од Елизабет Томан

Од радиото со часовник кое не буди наутро до нашето гледање на вечерно ток-шоу пред да заспиеме, изложени сме на стотици, дури и илјадници слики и идеи не само од телевизијата туку и од насловните страни на весници или списанија, филмови, веб-страни, фотографии, видео игри и билборди. Некои луѓе ги нарекуваат денешните млади – *скринејџери* (анг. кованица од *screen* – екран и *teenager* – тинејџер).¹⁹

До неодамна, само неколкумина размислуваа за зголемувачката доминантност на медиумите во нашите животи. Тие кои размислуваа беа поттикнати да се концентрираат на проблеми со содржината како што се количината на секс и насилство во телевизијата и филмовите. Некои промовираа цензура, а други ги поучуваа семејствата да ги исклучат телевизорите. Но факт е дека иако можете да го исклучите телевизорот, не можете да избегате од денешната медиумска култура, освен ако не се преселите на планина. Медиумите не се само влијание во нашата култура. Тие се нашата култура.

Централната улога на медиумите во нашата глобална култура е причината зошто цензурата на медиумите нема никогаш да успее. Наместо тоа, треба да се направи преиспитување на улогата на медиумите во нашите животи – преиспитување кое ќе ја прифати парадигматската промена од култура на печатот во култура на сликите – култура која еволуира во последните 150 години од измислувањето на фотографијата и способноста да се оддели предмет или слика од определено време и простор, а сепак да остане вистинско, видливо и трајно.²⁰

Ние ја вреднувавме способноста да се чита печатот за целосно да се учествува како информирани и образовани граѓани во општеството цели 500 години. Денес семејството, училиштата и сите општински институции вклучувајќи ги медицинските и здравствените институции имаат заедничка одговорност да ги подготват младите луѓе за живеење во свет на моќни слики, зборови и звуци.²¹ Наречете го тоа „медиумска писменост“.

Што е медиумска писменост?

Токму како што звучи – способноста да се толкува и создаваа лично значење од стотиците, дури и илјадниците вербални и визуелни симболи кои секојдневно ги среќаваме преку телевизијата, радиото, компјутерите, весниците и списанија и секако рекламите.

19. Даглас Рашков, *Играње на иднината*, 1996 (Rushkoff, Douglas, *Playing the Future: How Kids' Culture Can Teach Us to Thrive in an Age of Chaos*, 1996.)

20. Од делата на Стјуарт Ивен, посебно *Сеопфатни слики*, 1988 (Ewen, Stewart, *The Politics of Style in Contemporary Culture*, 1988.)

21. Од конечниот извештај, УНЕСКО Интернационален симпозиум за образование на јавноста при користење на масовните медиуми, Грунвалд, 1982.

Тоа е способноста да се избере, преиспита и оспори. Способноста да се биде свесен за тоа што се случува околу нас, да не се биде пасивен, а оттаму и ранлив.

„Ние мораме да ги подготвиме младите луѓе за живот во свет со моќни слики, зборови и звуци.“

УНЕСКО; 1982

Медиумските истражувачи сега велат дека телевизијата и медиумите се толку врежани во нашата култура што веќе не треба да ја гледаме задачата на медиумско образование како „заштита“ од несакани пораки. Нашата цел мора да биде помагање на луѓето да станат компетентни, критичарски и писмени во сите медиумски форми, за да можат да ја контролираат интерпретацијата на тоа што го гледаат или слушаат наместо да дозволат интерпретацијата да ги контролира нив. Лен Мастерман, автор на *Предавање за медиумите* нарекува тоа „критичарска автономија“.²²

Други дефиниции истакнуваат дека медиумската писменост не е лично знаење туку вештина, процес и начин на размислување кој секогаш се развива. За да се стане медиумски писмен не треба да се паметат факти или статистики за медиумите, туку да се постават вистинските прашања за тоа што го гледаме, читаме или слушаеме.²³ Принципот на испитувањето е срцето на медиумската писменост.

Учење за што да се бара

Што треба да знаат децата (исто така и возрасните) во врска со медиумите? Низ годините, образувачите за медиуми идентификуваа пет идеи за медиумските пораки кои секој треба да ги знае, без разлика дали пораката е спакувана како комична ТВ-серија, компјутерска игра, музичко видео, списание или филм.²⁴

1. Сите медиумски пораки се „конструирани“

Без разлика дали ги гледаме вечерните вести или билборд на улица, медиумската порака која ја гледаме некој ја создал (веројатно неколку луѓе), се направиле фотографии и креативниот дизајнер ги споил работите заедно. Но ова не е само физички процес. Работата е во тоа што нештото кое е „конструирано“ од само неколку луѓе изгледа „како што е“ за останатите. Но ние како публиката не можеме да ги видиме зборовите, сликите или аранжманите кои биле отфрлени. Ние само го гледаме, слушаеме или читаме тоа што било прифатено.

Помагањето на луѓето да разберат како се создаваат медиумите, што било изоставено како и тоа дека медиумите го обликуваат тоа што го знаеме за светот во кој живееме е важен начин на помагање на луѓето да управуваат со нивните животи во глобалното и технолошко општество.

²² Мастерман, Лен, *Предавање на медиумите*, 1989, 2-ро поглавје (Masterman, Len, *Teaching the Media*, 1989, chapter 2.)

²³ Од мисионата изјава на списанието *Media&Values*, издавано од 1977-93 од Центарот за медиумска писменост (*Media&Values*, 1977-93, *Center for Media Literacy*.)

²⁴ Адаптирано од документите за медиумско образование од Англија и Канада. Прво објавени во САД како „Пет важни идеи за телевизијата за кои треба да ги научите вашите деца“ од Џеј Дејвис, *Media&Values* #52/53; есен, 1990 (“Five Important Ideas to Teach Your Kids about TV,” by Jay Davis *Media&Values* #52/53; Fall, 1990.

2. Медиумските пораки се создадени користејќи креативно изразување со свои правила

Секоја форма на комуникација како што се весниците, телевизиските емисии или хорор-филмовите има свое креативно изразување: страшната музика го зголемува стравот, крупните кадри прикажуваат интимност, големите наслови означуваат значајност. Сфаќањето на граматиката, синтаксата и метафоричниот систем на медиумското изразување ја зголемува нашата почит и уживање во медиумските прикажувања, а исто така ни помага да бидеме помалку подложни на манипулација. Еден од најдобрите начини да се разбере како се создаваат медиумите е да се направи токму тоа – направете ваше видео, направете веб-страница за вашата извидничка група, развијте рекламна кампања за опасност од пушењето.

3. Различни луѓе ја доживуваат истата медиумска порака различно

Поради возраста, одгледувањето и образованието на секоја личност, нема двајца луѓе кои го гледаат истиот филм или ја слушаат истата песна на радио. Дури и родителите и децата не го гледаат истото телевизиско шоу! Овој концепт прави пресврт на идеата дека гледачите на ТВ се пасивни „легачи“. Можеби не сме свесни за тоа, но сите ние (дури и бебињата) постојано се трудиме да го разбереме тоа што го гледаме, слушаме или читаме. Колку повеќе поставуваме прашања за тоа што го доживуваме околу нас, толку посвесни можеме да станеме за прифаќањето или отфрлањето на пораки. Истражувањата покажуваат дека со тек на време, децата од сите возрасти можат да научат вештини кои ќе им дадат нови „очила“ со кои што ќе ја читаат медиумската култура.²⁵

4. Медиумите се пред сè бизниси кои се мотивирани од заработката

Весниците прво ги пополнуваат нивните страници со реклами; останатиот простор се посветува на вестите. Исто така, знаеме дека рекламите се дел од гледањето телевизија. Тоа што многу луѓе не го знаат е дека тоа што навистина се продава преку телевизијата не е само продавање на производите на публиката, туку и продавање на публиката на рекламаторите.

Вистинската цел на програмите кои ги гледаме на телевизија, без разлика дали се вести или забава, не е само да нè забавуваат туку и да создадат публика (и да ја направат восприемлива) за телевизиската продукција да може да го продаде времето на спонзорите кои ќе ги рекламираат нивните производи на телевизијата. Секоја секунда е важна! Спонзорите плаќаат за времето врз основа на бројот на гледачи кои продукцијата предвидува дека ќе ги има. Спонзорите исто така ја наменуваат нивната рекламна порака за специфични групи на гледачи, на пр. жени од 20-35 год. кои трошат пари на производите или деца од 2-7 год. кои влијаат на трошењето на нивните родители.

Можеби не е така како што сакаме да биде, но вистината е дека повеќето медиуми кои ни се достапни се овозможени од приватни, глобални корпорации кои имаат нешто за продавање, а

²⁵ Хобс, Рене, *Вклучување на медиумите*, видео од 1995-та (Hobbs, Renee, *Tuning in to Media: Literacy for the Information Age*, 1995 video, distributed by the Center for Media Literacy.)

не од семејството, црквите, училиштата или државата кои имаат нешто да пренесат – според истражувачот Џорџ Гербнер.²⁶

5. Медиумите имаат всадени вредности и гледишта

Бидејќи се создадени, медиумите носат поттекст за тоа кој и што е битно барем за луѓето кои ја создаваат пораката. Медиумите исто така се раскажувачи (дури и рекламите раскажуваат кратка и едноставна приказна), а приказните бараат ликови, сместувања и сиже кое има почеток, средина и крај. Изборот на возраста, полот и расата на ликот заедно со начинот на живот, ставовите и однесувањата кои се прикажани, сместувањето (урбано? рурално? богато? сиромашно?) и делувањата во приказната се само некои од начините на кои вредностите се „всадени“ во едно ТВ-шоу, филм или реклама.

Важно е да се научи како да се „читаат“ сите видови на медиумски пораки за да се откријат гледиштата кои се претставени во нив. Во оваа наша „посредничка“ околина, само така можеме да расудиме дали да ги прифатиме или отфрлиме овие пораки.

Пет основни прашања кои можат да се постават за која било медиумска порака

Учење што да се праша

Од овие концепти произлегува група од пет основни прашања²⁷ кои можат да се постават за која било медиумска порака. Забележете дека секоја од нив може да отвори многу слоеви на подлабоки прашања:

1. Кој ја создал оваа порака и зошто ја испраќа?
2. Кои техники се користат за да се привлече моето внимание?
3. Кој начин на живот, вредности и гледишта се претставени во пораката?
4. Како другите луѓе би ја сфатиле пораката различно од мене?
5. Што е испуштено во оваа порака?

Обично процесот на испитување се применува на специфичен медиумски „текст“ – т.е. производ или издание, или дел од: епизода на „Нинџа-желките“, реклама за „Пепси“, издание на списанието „Свет“, билборд со „Бадвајзер“ пиво, слики и статии за ограбување банка на насловната страна од весник, пренесување на Светско првенство. (...)

Суштинско испитување

За да бидеме функционална личност во посредувачкото општество, треба да бидеме способни да разликуваме меѓу различните форми на медиуми и да знаеме како да ги поставиме основните прашања и суштински концепти кои се наведени погоре. Иако повеќето од возрасните научиле да разликуваат поема од есеј преку часовите по литература, интересно е што многу луѓе не ја разбираат разликата меѓу дневен весник и таблоид.

²⁶ Гербнер, Џорџ, „Телевизиско насилство и уметноста на прашување на погрешното прашање“, 1994.(Gerbner, George, “Television Violence and the Art of Asking the Wrong Question,” in *The World & I: A Chronicle of our Changing Era*, July, 1994.)

²⁷ Благодарение на Рене Хобс и нејзината работа во истакнувањето на овие основни прашања преку нејзините обуки и предавања.

Бидејќи информациите за национални и светски настани веднаш се пренесуваат на јавноста преку телевизијата и интернетот, индивидуалците треба да знаат како да ја проверат информацијата самите, да ги проверат изворите и споредат различни верзии од истата информација со цел да се открие пристрасност или политичка контрола. (...)

Три чекори кон успешност: преглед на Програма за ефективна медиумска писменост

„Медиумска писменост“ е термин кој претставува три поврзани пристапи кои водат до контрола на медиумите од граѓаните од секоја возраст:

Првиот пристап е едноставно да се стане свесен за важноста на балансирањето на медиумската „диета“ – помош за децата и семејствата да направат здрави избори и да го контролираат времето потрошено на телевизија, видео-игри, филмови и различни печатени медиуми.

Вториот пристап е учењето на специфични вештини на критичко гледање – учење да се анализира и испитува тоа што е прикажано во рамката, како е создадено и што е можеби изоставено. Вештините на критичко гледање најдобро се учат преку часови за испитување, интерактивни групни активности како и со создавањето на свои медиумски пораки.

Третиот пристап – социјална, политичка и економска анализа – која оди зад рамката (низ која ги гледаме медиумските пораки) за да ги истражи подлабоките проблеми за тоа кој ги создава медиумите што ги среќаваме – и со која цел? Кој е ефектот на медиумите во нашата култура и како да пристапиме кон проблемите како медиумско насилство, расни стереотипи и конзумеризмот?

Преку испитувањето, дискусијата и проектите, возрасните и младите гледаат како секој од нас (и сите заедно како општество) го толкува значењето на медиумските пораки, а како масовните медиуми ја движат нашата глобална потрошувачка економија. Овој пристап исто така може да отвори пат за различни делувања за испитување и исправање на јавната политика или политиката на корпорациите.

Иако телевизијата и електронските медиуми изгледа дека создаваат задолжителни причини за медиумско образование во модерното општество, принципите и практиката на медиумската писменост се применливи на сите медиуми од телевизијата до маички, од билборди до интернетот.

Скратен текст

©2003 Центар за медиумска писменост

www.medialit.org/

За многу повеќе модели за медиумската писменост, видете ја www.media-awareness.ca/

ОДГ/ОЧП Книга IV

Учество во демократијата

Прирачник за ученици

Материјали за ученици

- 1.1 Кои избори ме направија личноста која сум денес – и кој ги направи?
- 1.2 Три можности кои ја обликуваат нашата иднина
- 1.3 Моите критериуми при бирање на работа
- 1.4 Прашалник: посета на работно место
- 2.1 Концептот на дилема
- 2.2 Алатка за анализа и решавање дилеми
- 2.3 Како би одлучиле вие? Случаи со дилема
- 2.4 Евидентен лист за дискусиите за дилеми
- 2.5 Универзална декларација на човекови права (10-ти декември 1948)
- 2.6 Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи (со измената од Записник бр. 11 со Записниците 1,4,6 (извадоци) (Европска конвенција за човекови права))
- 3.1 Распоред за тема 3 „Разноликост и плурализам“
- 3.2 Учество во демократијата – основни правила и принципи
- 3.3 Создавање политичка партија
- 3.4 Како демократскиот политички систем се справува со разноликоста и плурализмот?
- 3.5 Концептот за општото добро: белегот на демократијата и диктаторството
- 3.6 Мапа на социјални поделби и политички партии
- 4.1 Случај: конфликтот во риболовната заедница
- 4.2 Модел на одржливи цели
- 4.3 Примена на моделот на одржливи цели во риболовната игра: како да фатиме „што е можно повеќе“ риби?
- 4.4 Кој е оптималниот баланс меѓу размножување на рибите и ловење?

- 5.1 Подготовки за конференцијата за рамка на правила
- 5.2 Основни прашања за размислување при создавање на институции
- 5.3 Споредување на рамки на правила
- 5.4 Процедурални правила за конференцијата – предлог-верзија
- 5.5 Резиме: што можеме да научиме со овие игри?
- 5.6 Повратна информација за темите 4 и 5
- 6.1 Моделот на политички циклус: политиката како процес на решавање проблеми во заедницата
- 6.2 Политичкиот циклус – алатка за набљудување и разбирање на процесите на политичко одлучување
- 6.3 Повратна информација за темата „Влада и политика“
- 7.1 Дали владеењето на мнозинството е неправедно кон малцинството? Сторија со случај
- 7.2 Како демократиите се грижат за заштита на малцинствата?
- 7.3 Задача: правење статут за спортскиот клуб
- 7.4 Записник за групни презентации: предлог-статути за една микро-заедница
- 8.1 Предлози за предлог на дебатата
- 8.2 Правила за дебатирање
- 8.3 Плански лист за дебатните тимови
- 8.4 Плански лист за претседавачите
- 8.5 Евидентен лист за публиката
- 8.6 Работен лист за новинарите
- 9.1 Создавање на сиден весник – правење избори
- 9.2 Совети за создавање на сиден весник
- 9.3 Совети за пишување на добра новинарска статија

Материјал за ученици 1.1

Кои избори ме направиле личноста која што сум денес- и кој ги направил истите?

Како да се користи табелава: помислете на важните избори кои ве направиле личноста која што сте денес. Запишете ги одлуките кои сте ги направиле вие, во горната половина на табелата, а оние направени од другите запишете ги во долната половина на табелата. Ако мислите дека една од одлуките е посебно важна, обележете ја.

Моите избори

Изборите на другите луѓе

Раѓање

Временска линија

Сегашност

Материјал за ученици 1.2

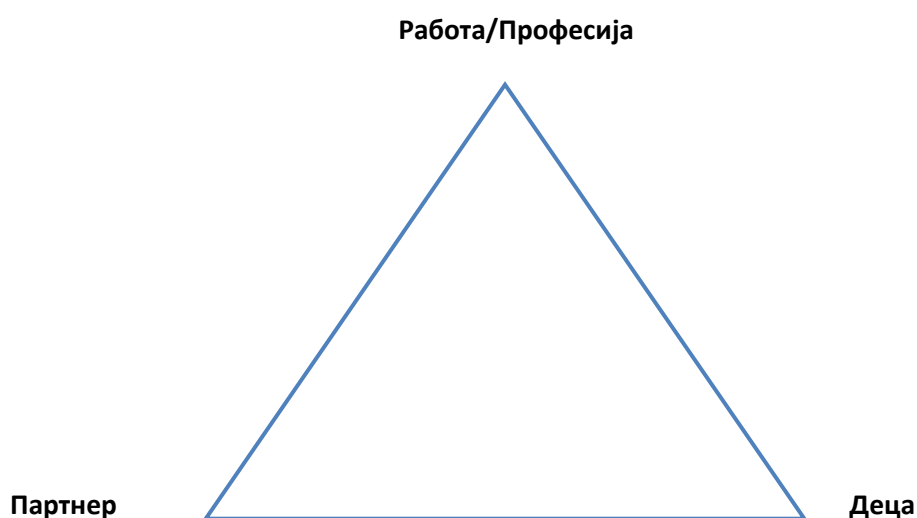
Три можности кои ја обликуваат нашата иднина

1. Кои можности ни ги даваат човековите права?

„Секој има право на слобода...“ (ЕКЧП (1950), Член 5)

„Секој ќе ја има можноста да заработува за живот со слободно одбрана професија“ (Европска социјална повелба (1996), Дел 1, бр. 1)

„ Полнолетните мажи и жени, без никое ограничување поради раса, националност или религија, имаат право да стапат во брак и да основаат семејство...“ (УДЧП (1948), Член 16 (1))

2. Кои можности ќе ги избирам? Кои можности ги избрале моите родители?

Опции за нашата иднина		Мојот избор	Изборот на мајка ми	Изборот на татко ми
Сите три	Партнерство, деца и работа			
Две од три	Партнерство и деца			
	Партнерство и работа			
	Работа и деца			
Едно од три	Партнерство			
	Работа			
	Деца			

Материјал за ученици 1.3

Моите критериуми при бирање на работа

1. Ако веќе сте избрале работа, ве молиме објаснете ги причините тука:

Работата која ја избрав	Главни причини за изборот на таа работа	Приговори за оваа работа (ако има)

2. Прифаќање или одбивање понуди за работа (симулација на пазарот на труд)

Понуда за работа	Причини за прифаќање на работата	Причини за одбивање на работата

Материјал за ученици 1.4

Прашалник: посета на работно место

Овој прашалник може да служи како почетна точка кога се подготвувате за проект со посета на работно место. Адаптирајте го или проширете го како што мислите дека е потребно. Ако планирате да пишувате извештај како прилог за вашето портфолио, на пример, клучните прашања можат да користат како упатство за содржинската рамка.

Прашалникот е најдобар инструмент со кој се добива јасно структуриран, детален опис на работа. Дневникот е попригоден ако сакате да ги запишете вашите лични искуства и чувства додека извршувате работа, т.е. сте на пракса.

1. Место на работа

- Со кого соработувате? Кој зависи од вашата работа? Од чија работа зависите вие?
- Дали вашето работно место е типично за оваа работа/категорија на работа?
- ...

2. Лична одговорност и услови на работа

- Која е вашата позиција во оваа фирма/служба/...?
- До кој степен одлучувате вие за тоа кои ви се задачите? Ако го правите ова, како поточно? Ако не, кој ви ги одредува задачите?
- Ве молиме опишете каков тип на одговорност ви се доделило.
- До кој степен сте слободни сами да го планирате времето?
(Работно време, работни часови, слободно време, празници.)
- Колку долго работите дневно/неделно во просек?
- Дали работите во смени – ноќе – за викенди?
- Колкав приход можам да очекувам од оваа работа? Дали има податоци кои се јавно достапни? (Очигледно, ова е битна информација за вас, но многу луѓе не сакаат да даваат детали за нивните приходи, а тоа е разбирливо. Така што вие треба да објасните зошто ова прашање ве интересира, и да дознаете информации од партнерот кој го интервјуирате ако тој/таа сака да ви ги даде.)
- Дали е возможно вашата работа да се комбинира со имање семејство? Дали е возможно да се работи со неполно работно време?

3. Активности и задачи

- Кои се главните активности во вашата работа?
- Ве молиме опишете го вашиот вообичаен работен ден или недела.
- Дали вашата работа има некои специфични/уникатни особини?

4. Услови на работата

- Во што мора да е добар некој кој би ја извршувал вашата работа, а што е помалку важно?
- До кој степен мора да имате обука преку служба?
- Дали има некои клучни технологии или вештини кои мора да ги совладате?
- Дали имате конкуренција во вашата работа?
- ...

5. Избирање работа, професионално искуство

- Каква обука ви е потребна за квалификување за вашата работа?
- Ве молиме опишете го вашиот професионален развој.
- Дали би му препорачале на неког да го следи вашиот пат? Дали денес тоа би било возможно?
- Кои идеи, желби и очекувања ги имавте предвид кога ја избравте оваа професија?
- Дали желбите ви се исполнија?
- Дали би ја избрале истата професија вторпат, кога би можеле?

6. Можности за работа

Прогнозите за развојот на бизниси и работа во иднината треба да се читаат со претпазливост. Но вреди да се обидете да видите што може да се каже за развојот на професии во иднината.

- Колку апликанти се потребни за оваа работа денес? Дали е возможно да се прогнозира понатамошниот развој?
- Кои вештини и квалификации ќе се бараат од идните апликанти?
- Која е старосната и половата структура во вашата работа?(одговорот на ова прашање можеби ќе направи да ги предвидите можностите за работа во иднина.)
- ...

7. Проверување на други извори на информации

- Национална или локална трудова служба
- Интернет
- ...

Заклучок

Со сите овие информации кои ги добив, дали работата за која учев е атрактивна можност за мене?

Каков и да е одговорот – да, не или не сум сигурен/на – кои се причините за вашата одлука?

Дали критериумите кои ве доведоа до вашиот избор се покажаа како корисни и релевантни?

Очигледно е дека позадоволително е прашањата од погоре да се одговорат со „да“. Но дури и вашите одговори да се негативни, резултатите се битни за вашиот понатамошен развој. Сте се спасиле од изборот на погрешна професија бидејќи вашите претпоставки и очекувања биле погрешни и сте добиле појасна идеја за кои критериуми треба да ги примените при бирањето на работа.

Признанија

Ако други луѓе го читаат вашиот извештај (што обично се случува), вие треба да се заблагодарите на партнерите за интервју и сите кои ве поддржиле.

Материјал за ученици 2.1

Концептот на дилема

Што е дилема?

Дилема е ситуација во која се соочуваме со два алтернативни избори, а мораме да направиме одлука. Секој од овие избори има последици кои не ги сакаме, или од одредени причини не можеме да ги оправдаме, на пример:

- Морални или религиозни обврски
- Очекувања од улогата (како другите очекуваат да се однесуваме, пр. како наставник, ученик, брат, пријател или претседател)
- Правни прописи (права и должности)
- Почитување на човековите права
- Лични врски со семејството и пријателите
- Финансиски причини (потребата да се штеди пари, можноста да се има заработка)
- Практични причини (поддршка или одбивање на решение за сложен проблем).

Во дилемата ние се соочуваме со конфликт меѓу принципи или цели кои ни се битни подеднакво. Дилемите се случуваат секојдневно, а и во политиката. Политичкото одлучување често значи справување со дилеми и секој проблем има далекусежни последици. Затоа мораме да ја решиме дилемата со одредување на приоритети – одбирање една цел, прекршување на другата. Во некои случаи можно е да се направи компромис.

Случаи

Ветувањето на Лена

Лена има осум години. Таа сака да се качува на дрва и е најдобриот јазач во нејзиното соседство. Еден ден таа паѓа од дрво, но не е повредена. Нејзиниот татко ја гледа несреќата и е многу загрижен. Тој и вели на Лена да вети дека никогаш повеќе нема да се качи на дрво. Лена ветува и го запечатува ветувањето ракувајќи се со татко ѝ.

Истото попладне таа ги среќава пријателите. Паула, нејзината најдобра другарка, е многу загрижена. Нејзиното мало маче се качило на дрво и се плаши да се симне. Нешто мора веднаш да се стори, пред мачето да падне од дрво. Секое дете знае дека Лена е најдобриот јазач, па Паула ја замолува да го спаси нејзиното маче.

Но Лена се сеќава на ветувањето што го даде на нејзиниот татко. Што треба да направи?

Дилемата на затворениците

Полицијата апси двајца осомничени. Полицијата нема доволно докази за пресуда и откако ги одделува двајцата затвореници, ги посетува за да им го понуди истиот договор. Ако едниот сведочи против другиот (го предаде) а другиот не проговори (соработува со другиот), предавникот е на слобода а соработувачот добива казна од 10 години затвор. Ако и двајцата не проговорат, двајцата се казнети со само шест месеци за помал прекршок. Ако и двајцата меѓусебно се предадат, секој добива казна од пет години затвор. Секој затвореник мора да одбере дали да не проговори или да го предаде другиот. Секој од нив е охрабрен дека другиот затвореник нема да знае за предавството до крајот на истрагата. Како да делуваат затворениците?

(Извор: http://en.wikipedia.org/wiki/Prisoner's_dilemma)

Материјал за ученици 2.2

Алатка за анализа и решавање на дилеми

Ова се алатки, а не список. Сите прашања не одговараат на секој случај, така што треба да одберете кои прашања највеќе одговараат. Размислувањето внимателно на неколку прашања е покорисно од пополнување на целата листа.

1. Соберете **информации**.

- Кој е вклучен?
- Што тие сакаат? (Кои се ницните права, потреби, цели или интереси?)
- Какви улоги играат луѓето?
- Што е проблемот/дилемата?
- Каква врска има овој случај со мене?
- Што вели законот? (Дали морам да почитувам некои правни обврски или правила?)
- Што не знаеме – што не разбираме?
- Колку голем би бил трудот да се најде информацијата која недостасува?
- ...

2. Мислете на **последниците**.

- Кои се алтернативните избори?
- Каков ефект ќе има секој од овие избори, и за кого? (Други луѓе кои се директно поврзани, други луѓе кои живеат денес или во иднината, тука или на друго место.)
- ...

3. Одредете ги вашите **приоритети**.

Кои критериуми ги сметам за најважни во мојата одлука, на пример:

- До кој степен ги разбираам последниците од мојата одлука?
- Кои морални или религиозни принципи ми се битни?
- Што е легално – што е нелегално?
- Што можам да очекувам да прифатат другите – и обратно? (Дали јас би ја прифатил оваа одлука ако бев на другата страна?)
- Што функционира најдобро? (Решавање на проблемот, финансиски аспекти.)
- Кои се саканите или несаканите долгорочни ефекти?
- Дали мојата одлука е неповратна, или можам да ја исправам подоцна?
- ...

4. Направете ја својата **одлука**.

- Дали морам да одберам една цел а да ја прекршам другата?
- Дали има шанси за наоѓање компромис?
- Со моменталните услови, што ми вели интуицијата? Со која одлука највеќе се идентификувам?
- ...

Материјал за ученици 2.3

Како би одлучиле вие? Случаи со дилеми

1. Тоа не е моето ѓубре

Ѓубрето е голем проблем во вашето училиште. Се направиле дискусии, и некои од класовите напишале правила на голема табела и ставиле потписи – сакаме нашето училиште да биде чисто место и ќе го фрламе нашето ѓубре во многуте корпи во просториите. Вие сте ја сфатиле оваа иницијатива многу сериозно, бидејќи не сакате да го трпите туѓото ѓубре и нечистотија. За време на големиот одмор, среќавате куп ќеси, луспи од овошје и полуизедени пици во школскиот двор, веднаш до празна корпа за ѓубре. Наоколу има многу ученици, но не знаете дали тие се одговорни за нередот. Што ќе правите? Ќе го соберете ѓубрето – или ќе го оставите?

2. Мојот најдобар другар – дилерот

Има сомнежи дека вашиот најдобар другар продавал дрога во училиштето. Знаете дека сомнежите се оправдани. Класниот наставник е сериозно загрижен за проблемот, бидејќи сака да ги заштити учениците, посебно помладите. Покрај тоа, не сака да излезат извештаи во медиумите. Тој знае дека сте другари, така што ве повикал да дојдете во неговиот кабинет.

Ако го кажете тоа што го знаете, вашиот другар ќе мора да го напушти училиштето, а можеби и ќе заврши на суд. Ако не кажете ништо, го прекршувате законот и можеби ќе настрадате и самите. Во оваа ситуација компромисот не евозможен. Или ќе му кажете на класниот или нема да му кажете. Ситуацијата станува дури и покомплицирана бидејќи не знаете што ќе направи вашиот другар. Дали ќе молчи? Или можеби ќе признае ако му се вети поблага казна?

3. Мојот другар сака да го фати возот

Во едно ладно зимско утро часот е 6 претпладне. Вие сте го положиле тестот за возачка дозвола пред три месеци и сè уште немате многу искуство во возењето. Сега го возите другарот до железничката станица. Пред да тргнете, сте требале да го изгребете мразот од ветробранското стакло, а потоа да застанете на бензинска станица.

Сега доцните. Станицата е на 3 километри, а вашиот другар треба да го фати возот за 10 минути и да купи карта.

Ограничувањето на брзината е 50 км. на час како што е во градовите. Колку што гледате, патот е празен. „Ајде, забрзај малку,“ бара вашиот другар. Што ќе направите?

4. Кои банани да ги купам?

Сакате да купите овошје во супермаркет. На распродажба се два типа на банани: двете се со сличен квалитет – зрели и во совршена состојба. Едното купче банани е поевтино од другите. Поскапите банани имаат „Фер трговија“ налепница и на информационо ливче пишува дека одредена сума од таа што ја плаќате ќе оди директно кај малите земјоделци во странство. Ним им е потребен капитал за да ги развиваат нивните плантажи со банани – многу скромна количина според нашите стандарди. Кои банани ќе ги купите?

Материјал за ученици 2.4

Евидентен лист за дискусиите за дилеми

(Базиран на материјалот за ученици 2.3)

Случај број 1: Тоа не е моето ѓубре	
Алтернативи	Одлуки и причини
Го ставате ѓубрето во корпата Или Го оставате ѓубрето на земја Или ...?	
Случај број 2: Мојот најдобар другар - дилерот	
Алтернативи	Одлуки и причини
Ќе го кажам тоа што го знам на класниот Или Ќе молчам Или ...?	
Случај број 3: Мојот другар сака да го фати возот	
Алтернативи	Одлуки и причини
Ја почитувате границата од 50 км/ч Или Возите побрзо Или ...?	

Случај број 4: Кои банани ќе ги купам?	
Алтернативи	Одлуки и причини
Ги купувате поевтините банани Или Ги купувате поскапите банани Или ...?	
<i>(Друг проблем)</i>	
Алтернативи	Одлуки и причини
<i>(Друг проблем)</i>	
Алтернативи	Одлуки и причини

Материјал за ученици 2.5

Универзалната декларација за човекови права (10-ти декември 1948)

Преамбула

Бидејќи признавањето на вроденото достоинство и еднаквите и неотуѓиви права на сите членови на човековата заедница ја формира основата на слободата, правичноста и мирот во светот,

бидејќи непризнавањето и непочитувањето на човековите права довеле до варварски акти, кои ја исполнуваат човековата совест со лутина и бидејќи е објавено дека во еден свет, во кој луѓето уживаат слобода на говорот и верувањето во слобода без страв и беда, тоа е прокламирано како највисок стремеж на човештвото,

бидејќи е потребно да се заштитат човековите права преку владеењето на правото, за човекот да не биде присилен да не го земе тоа како последно средство во востанието против тиранијата и потчинувањето,

бидејќи е потребно да се унапредува развојот на пријателски односи помеѓу нациите,

бидејќи народите од Обединетите нации во Повелбата одново ја потврдија и заклучија нивната верба во основните човекови права, во достоинството и вредноста на човековата личност и во рамноправноста на мажот и жената за поддршка на социјалниот напредок и подобри услови за живот во поголема слобода

бидејќи земјите-членки се обврзаа во соработка со Обединетите нации да делуваат врз општото почитување и придржување кон човековите права и основните слободи,

бидејќи едно заедничко разбирање на овие права и слободи е од најголемо значење за целосното исполнување на оваа обврска,

Генералното собрание ја објавува

оваа Општа декларација на човековите права како идеал на сите народи и нации што треба заеднички да се постигне, за секој поединец и сите органи од општеството да се придржуваат кон оваа Декларација и за да се потрудат преку наставата и воспитувањето да дадат поддршка на почитувањето на овие права и слободи и преку натамошни национални меѓународни мерки да го обезбедат нивното општо и фактичко признавање и придржување од страна на населението кај земјите-членки како и во домените кои се подредени на нејзината моќ.

Член 1: Сите луѓе се слободни и од своето раѓање еднакви по достоинство и права. Надарени се со ум и совест и треба да си приоѓаат во духот на братството.

Член 2: Секој има право на правата и слободите објавени во оваа Декларација без разлика на расата, бојата на кожата, полот, јазикот, религијата, политичкото или друг вид на убедување, националното или социјалното потекло, имотот, раѓањето или друго.

Понатаму не смее да се прави разлика врз основа на политичка, правна или меѓународна позиција на земјата или подрачјето, каде некоја личност припаѓа, независно од тоа дали истото е независно или е под доверителство, не поседува сопствена влада или е ограничено во својата сувереност.

Член 3: Секој има право на живот, слобода и сигурност на личноста.

Член 4: Никој не смее да биде држен во ропство или заробеништво; ропството и трговијата со робови се забранети во сите сите видови.

Член 5: Никој не смее да биде подложен на мачење или страшен, нечовечки или понижувачки третман или казна.

Член 6: Секој има право да биде насекаде правно признаен.

Член 7: Сите луѓе се исти пред Законот и имаат право на еднаква законска заштита. Сите имаат право на еднаква заштита од секаков вид дискриминација што ја повредува оваа декларација и од секако поттикнување кон таков вид дискриминација.

Член 8: Секој има право на делотворна правна поука кај надлежните судови во државата против дејства, преку кои му се повредени основните права пропишани со Уставот или Законот.

Член 9: Никој не смее неосновано да биде уапсен, затворен или прогонет од својата земја.

Член 10: При утврдувањето на своите права и обврски како и при, против него подигнато, кривично-правно обвинување секој има потполно право на правична и јавна постапка пред независен и објективен суд.

Член 11: Секој кој е обвинет заради казниво делување има право да важи за невин сè додека неговата вина не биде докажана во јавна постапка согласно Законот, при што ги добива сите гаранции нужни за неговата одбрана.

Никој не смее да биде казнет заради дејство или потфат, кои во времето на неговото изведување не претставувале казниви дела според националното и меѓународното право. Исто така не смее да биде изречена потешка казна од онаа што се заканува во моментот на изведување на казивното дело.

Член 12: Никој не смее да биде изложен на неосновано мешање во неговиот приватен живот, семејството, живеалиштето и писмената комуникација или на негативни влијанија врз неговиот брак или почит. Секој има право на правна заштита против такви мешања или негативни влијанија.

Член 13: Секој има право на слободно движење во својата држава и слободен избор на место за престој.

Секој има право да ја напушти секоја земја, вклучувајќи ја и својата, како и да се врати во својата земја.

Член 14: Секој има право да бара азил и ужива таков статус во други земји во случај на гонење.

Ова право не може да биде искористено во случај на кривично гонење, што се изведува исклучиво врз основа на злосторства од политички вид или врз основа на дејства што ги повредуваат целите и принципите на Обединетите нации.

Член 15: Секој има право на државјанство.

Државјанството не смее да биде никому неосновано одземено, ниту, пак, да му се забрани правото за промена на своето државјанство.

Член 16: Бракоспособни мажи и жени, независно од расата, државната припадност или религијата имаат право на склучување брак и основање на семејство. При склучување брак, во текот на бракот како и при растурањето на бракот тие имаат еднакви права.

Брак може да биде склучен само при слободна и неограничена согласност на идните брачни партнери.

Семејството претставува природна основна единица на општеството и има право на заштита од општеството и државата.

Член 17: Секој има право на сопственост, како поединечно така и во заедница со други.

Никој не смее неосновано да му биде одземена сопственоста.

Член 18: Секој има право на слобода на мисла, совест и религија; ова право ја содржи и слободата за промена на својата религија или убедување како и слободата за изјаснување на религијата или убедувањето, самостојно или во заедница со други, јавно или приватно, преку учење, практикување, богослужби и културно делување.

Член 19: Секој има право на слобода на мислење и слободно искажување на мислењето; ова право ја содржи слободата за непречено изразување на мислењето преку медиуми од секаков тип без разлика на било какви ограничувања за барање, примање и ширење информации.

Член 20: Секој има право на мирно собирање и здружување во здруженија.

Никој не смее да биде принуден да припаѓа на некое здружение.

Член 21: Секој има право, непосредно или преку слободно избрани претставници, да делува во креирањето на јавните работи на својата земја.

Секој има право на еднаков пристап до јавните служби во својата земја.

Војата на народот ја создава основата на авторитетот на јавната моќ; ваквата моќ мора да доаѓа до израз преку редовни, нелажирани, општи и еднакви избори со тајно гласање или во рамките на соодветна слободна изборна постапка.

Член 22: Секое лице како член на општеството има право на социјална сигурност и право преку интерни мерки на државата и меѓународна соработка, земајќи ги предвид и организацијата и средствата на секоја држава да стекне уживање на економските, социјални и културни права, кои се неизбежни за неговото достоинство и слободниот развој на неговата личност.

Член 23: Секој човек има право на работа, слободен избор на занимањето, правични и задоволувачки услови за работа како и заштита од невработеност. Сите луѓе, без да бидат различно третираны, имаат право на иста плата за иста работа.

Секој кој работи има право на правична и задоволителна заработувачка, што нему и на неговото семејство му обезбедуваат егзистенција, која соодветствува на човековото достоинство, а е понекогаш дополнета со други социјални мерки за заштита.

Секој има право заради заштита на своите интереси да формира синдикати и да пристапи кон нив.

Член 24: Секој има право на одмор и слободно време, посебно на разумно ограничување на работното време и редовно платен одмор.

Член 25: Секој има право на животен стандард, кој нему и на неговото семејство му гарантира здравје и благосостојба, вклучувајќи храна, облека, живеалиште, лекарска грижа и потребни социјални услуги, како и право на сигурност во случај на невработеност, болест, инвалидност или вдовец, како во старост така и при друг вид загуба на средствата за преживување преку околности во кои самото лице е невино.

Мајки и деца имаат право на посебна превенција и поддршка. Сите деца, брачни и вонбрачни ја уживаат истата социјална заштита.

Член 26: Секој има право на образование. Образованието е бесплатно, барем што се однесува до наставата во основните училишта и базичното образование. Наставата во основните училишта е обврзувачка. Стручната настава и наставата за занимања мора да биде дадена на располагање, а високообразовната настава мора на сите подеднакво да им биде дадена, во согласност со нивните способности.

Образованието мора да биде насочено кон целосниот развој на човековата личност и јакнење на почитувањето на човековите и основните права. Тоа треба да даде придонес кон разбирањето, толеранцијата и пријателството меѓу сите нации и сите расни и религиозни групи и да даде поддршка на активноста на Обединетите нации за зачувување на мирот.

Родителите имаат примарно право на избор на видот на образованието што децата треба да го стекнат.

Член 27: Секој има право да зема слободно учество во културниот живот на заедницата, да се радува на уметностите и да учествува во научниот напредок и придобивките од него.

Секој има право на заштита на духовните и материјалните интереси, кои се јавуваат како основа за дела од науката, литературата или уметноста.

Член 28: Секој има право на социјален и меѓународен ред, во кој правата и слободите објавени во оваа декларација можат да бидат потполно остварени.

Член 29: Секој има обврски кон заедницата во која се овозможува самото слободно и целосно развивање на личноста.

При практикувањето на своите права и слободи секој е подложен само на оние ограничувања што се предвидени со Закон, исклучиво со цел за обезбедување на признавање и почитување на правата и слободите на другите и задоволување на правичните барања на моралот, јавниот ред и општото добро во едно демократско општество.

Овие права и слободи во никој случај не смеат да се практикуваат во спротивност со целите и принципите на Обединетите нации.

Член 30: Ниедна одредба од оваа декларација не смее да биде така протолкувана што за некоја држава, група или личност ќе образложува некое право за извршување на активност или дејност што ќе има за цел отстранување на правата и слободите објавени во оваа декларација.

Македонска верзија:

http://www.dadalos.org/mzd/Menschenrechte/grundkurs_mr2/Materialien/dokument1.htm

Англиска верзија:

www.un.org/en/documents/udhr

Материјал за ученици 2.6

Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи (Европската конвенција за човекови права) изменета со Протоколот број 11 со Протоколите бр. 1, 4, 6 (извадоци)

Рим, 4-ти ноември 1950

Владите потписнички, членки на Советот на Европа,

Имајќи ја предвид Универзалната декларација за човековите права, која Генералното собрание на Обединетите нации ја усвоила 10 декември 1948 год.;

Имајќи предвид дека таа Декларација има за цел обезбедување на универзално и ефикасно признавање и почитување на правата утврдени со неа;

Имајќи предвид дека целта на Советот на Европа е да постигне поголемо единство меѓу своите членови и дека едно од средствата за постигнување на таа цел представува заштитата и почитувањето на човековите права и основните слободи;

Реафирмирајќи ја својата длабока верба во основните човекови слободи, кои што ги чинат темелите на правдата и мирот во светот, и кои што се најдобро заштитени преку вистинската политичка демократија и заемното разбирање и почитување на човековите права, од кои се зависни;

Решени, како влади на европски земји, со исти стремежи и заедничко наследство на политичка традиција, идеали, почитување на слободата и правната држава, да ги направат првите чекори за колективно гарантирање на определени права утврдени со Универзалната декларација.

Се согласија за следното:

Член 1-Обврска за почитување на човековите права

Високите договорни страни, на сите лица под нивна јурисдикција, ќе им го обезбедат исполнувањето на правата и слободите утврдени во Делот I од оваа Конвенција.

ДЕЛ I-ПРАВА И СЛОБОДИ

Член 2-Право на живот

1. Правото на живот на секој човек е заштитено со закон. Никој не смее намерно да биде лишен од живот, освен при извршување на судска пресуда со која лицето е прогласено за виновно за извршување на деликт, санкциониран со ваква казна.

2. Лишувањето од живот нема да се смета за спротивно на овој член доколку настапило како резултат на употреба на апсолутно неопходна сила;
 - a) при одбрана на било кое лице од незаконско насиллие;
 - b) при законско лишување од слобода или спречување на бегство на лице, притворено во согласност со законот;
 - c) при законско спречување на немир или бунт.

Член 3-Забрана на мачење

Никој не смее да биде подложен на мачење, нечовечко или понижувачко постапување или казнување.

Член 4-Забрана на ропство и принудна работа

1. Никој не смее да биде држен во ропство или ропска зависност.
2. Никој не смее да биде присилен да врши принудна или задолжителна работа.
3. За „принудна или задолжителна работа“, според овој член, нема да се смета:
 - 3.1. секоја работа која редовно се бара од притворените лица, согласно на одредбите од членот 5 од оваа Конвенција или за време на условниот отпуст од притвор;
 - 3.2. секоја служба од воен карактер или некоја друга служба наместо задолжителното служење на воениот рок, кога се работи за лица кои се повикале на приговор на совеста, а кое важи за оние земји кои тоа го дозволуваат;
 - 3.3. секоја служба која е наложена во случај на вонредна состојба или неред кој ги загрозува животот и благосостојбата на заедницата;
 - 3.4. секоја работа или служба која е составен дел на вообичаените граѓански обврски.

Член 5-Право на слобода и сигурност

1. Секој има право на слобода и сигурност. Никој не смее да биде лишен од слобода, освен во законска постапка, во долунаведените случаи:
 - 1.1. издржување на казна затвор по осудувачка пресуда на надлежен суд;
 - 1.2. законско лишување од слобода или притвор поради неизвршување на законски налог на судот или со цел обезбедување на извршување на обврска пропишана со закон;
 - 1.3. законско лишување од слобода или притвор на лице, со цел негово приведување пред надлежни судски органи, кога постои оправдано сомнение дека тоа лице сторило кривично дело или кога е тоа неопходно за да се спречи извршување на кривично дело или бегство на осомничениот по извршување на кривично дело;
 - 1.4. притвор на малолетник врз основа на судско решение за воспоставување на воспитна мерка или поради негово приведување пред надлежен судски орган;
 - 1.5. притвор со цел да се спречи ширењето на некоја заразна болест, на ментално заболени лица, алкохоличари, токсикомани или скитници;
 - 1.6. законско лишување од слобода или притвор на лице, со цел да се спречи негово илегално влегување во земјата или против кое се води постапка за негово протерување или екстрадиција.

2. Секој кој е лишен од слобода веднаш ќе биде известен, на јазикот што го разбира за причините поради кои е лишен од слобода и за сите обвиненија против него.
3. Секој кој е лишен од слобода или притворен согласно на одредбите од ставот 1 ц. од овој член навремено ќе биде изведен пред судија или друго службено лице овластено со закон да ја врши судската власт, ќе има право да му биде судено во разумен рок или да биде пуштен(а) на слобода во текот на судската постапка. Пуштањето може да се услови со барање на гаранција дека лицето ќе се појави на судењето.
4. Секој кој е лишен од слобода или притворен има право да изјави жалба, по која судот ќе одлучи во најкус можен рок и ќе нареди негово ослободување, доколку лицето било незаконски притворено.

Член 6-Право на правично судење

1. Секој, при определување на неговите граѓанските права и обврски или кога е кривично гонет, има право на правично и јавно судење во разумен рок, пред независен и непристрасен трибунал основан со закон. Пресудите ќе се изрекуваат јавно, но печатот и јавноста може да се исклучат во дел или во целиот тек на постапката заради заштита на моралот, јавниот ред или националната безбедност на едно демократско општество, потоа, кога заштитата на интересите на малолетен престапник или приватниот живот на странките во постапката тоа го наложува, или кога судот го смета тоа за стриктно неопходно, кога постојат посебни околности, при кои јавноста на постапката би можела да им наштети на интересите на правдата.
2. Секој кривично обвинет ќе се смета за невин сè додека не се докаже дека е виновен во согласност со законот.
3. Секој кривично обвинет ќе ги има следниве минимални права:
 - 3.1. да биде веднаш детално известен, на јазикот што го разбира, за природата и основата на обвинението против него;
 - 3.2. да има доволно време и адекватни услови за да ја подготви својата одбрана;
 - 3.3. да се брани самиот или од страна на бранител по свој избор, или доколку не располага со средства за бранител, да добие бесплатен службен адвокат кога интересите на правдата тоа го бараат;
 - 3.4. сам да ги сослуша или да овласти некој друг да ги сослуша сведоците кои што го теретат, како и да обезбеди присуство исослушување на сведоци во своја полза, под истите услови коиважат за сведоците што го теретат;
 - 3.5. бесплатно да добие преведувач доколку не го разбира или не го зборува службениот јазик на судот.

Член 7-Нема казна без закон

1. Никој нема да се смета за виновен за било кое кривично дело, сторено со чинење или пропуштање на дејствие, кое во времето на извршувањето не претставувало кривично дело ни според домашните, ни според меѓународните прописи. Ниту пак, ќе се изрече потешка казна од онаа која била пропишана во времето кога кривичното дело било извршено.
2. Овој член нема да се применува во однос на постапката и казната изречена на било кое лице, за било кое чинење или воздржување од дејствие, кое во времето кога е

сторено, претставувало кривично дело според општите правни принципи признати од страна на цивилизираните народи.

Член 8-Право на почитување на приватниот и семејниот живот

1. Секој има право на почитување на неговиот приватен и семеен живот, домот и преписката.
2. Нема да постои никаво мешање од страна на јавната власт при остварувањето на ова право, освен во согласност со законот и доколку е тоа неопходно во едно демократско општество за заштита на националната безбедност, јавната сигурност или економската благосостојба во земјата, за спречување на немири или извршување на кривично дело, за заштита на здравјето и моралот, или за заштита на правата и слободите на другите.

Член 9-Слобода на уверување, совест и религија

1. Секој има право на слобода на уверување, совест и религија, вклучувајќи го и правото на промена на религијата или уверувањето: и слободата да сам или во група, во јавност или приватно, ја изрази својата религија или убедување, преку почитување, поучување, богослужба и обред.
2. Слободата на изразување на религијата или убедувањето може да се ограничи само со закон и доколку е тоа неопходно во едно демократско општество во интерес на националната безбедност, јавната сигурност, здравјето или моралот или за заштита на правата и слободите на другите.

Член 10-Слобода на изразување

1. Секој има право на слобода на изразување. Ова право ја вклучува слободата на сопствено мислење и примање и пренесување на информации или идеи без било какво мешање на јавната власт и без оглед на државните граници. Овој член не ги спречува државите да доделуваат лиценци за работа на претпријатијата за радиодифузија, телевизиски пренос и кината.
2. Остварувањето на овие слободи, бидејќи со себе носи и одговорност, може да се подложи на формалности, услови, рестрикции или казни определени со закон и неопходни во едно демократско општество, во интерес на националната безбедност, територијалниот интегритет или јавната сигурност, за заштита од немири или кривично дело, на здравјето или моралот, репутацијата или правата на другите, за заштита од откривање на доверливи информации или за одржување на авторитетот и непристрасноста на правосудството.

Член 11-Слобода на собирање и здружување

1. Секој има право на слободно, мирно собирање и на здружување со други, вклучувајќи го и правото да основа и да стане член на синдикат за ги заштити своите интереси.
2. Остварувањето на овие права може да се ограничи само со закон и само доколку тоа е неопходно во едно демократско општество, во интерес на националната безбедност или јавната сигурност, за спречување на неред или кривично дело, за заштита на здравјето и моралот или за заштита на правата и слободите на другите. Овој член не го спречува поставувањето на законски ограничувања за припадниците на вооружените сили, полицијата или државната администрација.

Член 12-Право на брак

Од моментот кога ќе станат способни за брак, мажот и жената имаат право да склучат брак и да создадат семејство според домашното законодавство кое ја уредува оваа материја.

Член 13-Право на ефективен лек

Секој, чии права и слободи определени во Конвенцијата се повредени ќе има ефективен лек пред домашните органи, без оглед на тоа што повредата била сторена од лица кои вршеле службена должност.

Член 14-Забрана на дискриминација

Уживањето на правата и слободите, признати со оваа Конвенција, ќе се обезбеди на сите без дискриминација, без оглед на пол, раса, боја на кожа, јазик, религија, политичко или друго уверување, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, сопственост, род или друг статус.

...

Протокол кон Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи

Париз, 20-ти март 1952

...

Член 1-Заштита на сопственост

Секое физичко или правно лице има право на непречено уживање на својата сопственост. Никој нема да биде лишен од својата сопственост освен кога е тоа во јавен интерес и под услови определени со закон и општите принципи на меѓународното право. Предходните одредби на никаков начин не го спречуваат правото на државата да ги примени оние закони кои се неопходни за да се контролира користењето на сопственоста, согласно на општите интереси или да се обезбеди плаќање на даноците или други придонеси или парични казни.

Член 2-Право на образование

Правото на образование не може да му се оспори никому. При извршувањето на своите активности преземени во областа на образованието и наставата, државата ќе го респектира правото на родителите да обезбедат образование и настава согласно на своите верски и филозофски убедувања.

Член 3-Право на слободни избори

Високите договорни страни се обврзуваат да организираат слободни тајни избори во разумни интервали, под услови со кои ќе се обезбеди гласачите да можат слободно да го изразат своето мислење при изборот на законодавното тело.

...

Протокол бр. 4 кон Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи

Стразбург, 16-ти септември 1963

...

Член 2-Слобода на движење

- 1 Секој кој законски се наоѓа на територијата на една држава, во рамките на нејзината територија, ќе има право на слобода на движење и на избор на своето место на престој.
- 2 Секој ќе биде слободен да напушти било која земја, вклучувајќи ја и сопствената.
- 3 Остварувањето на овие права може да биде предмет само на оние ограничувања кои се предвидени со закон и кои се неопходни во едно демократско општество, во интерес на националната безбедност, јавната сигурност, за одржување на јавниот ред и мир, спречување на кривично дело, за заштита на здравјето или моралот или за заштита на правата и слободите на другите.
- 4 Правата, предвидени во ставот 1 можат во определени области, да бидат предмет на ограничувања во согласност со законот, кои ги правдува јавниот интерес на едно демократско општество.

Член 3-Забрана за протерување на свои државјани

- 1 Никој не смее да биде избркан од територијата на државата чии државјанин е, било со поединечна или колективна мерка.
- 2 На никого нема да може да му се забрани правото на влез на територија на држава, чии државјанин е.

Член 4-Забрана за колективно протерување на странци

Колективното протерување на странци е забрането.

...

Протокол бр. 6 кон Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи

Стразбург, 28-ми април 1983

...

Член 1-Забрана на смртна казна

Смртната казна ќе се забрани. Никој не смее да биде осуден на таква казна или погубен.

...

Извор: <http://prison.eu.org/IMG/pdf/MacedonianMacedonien.pdf>

Англиска верзија: www.echr.coe.int/echr/Homepage_EN

Материјал за ученици 3.1

Распоред за тема 3 „Разноликост и плурализам“

	Агенда: преговарање за заедничка дефиниција на општото добро	Временски буџет (минути)
Лекција 1	Разноликост на индивидуални мислења: учениците ги одредуваат нивните политички приоритети	
	1.1. Учениците ги одредуваат политичките цели	25 минути
	1.2. Учениците ги анализираат нивните одлуки	15 минути
Лекција 2	Плурализам: учениците прават политички партии за да ги остварат нивните цели	
	1. Учениците го одредуваат профилот на партиите	15 минути
	2. Настан за публицитет: партиите го презентираат нивниот профил	10 минути
	3. Предавање на наставникот: концептот за општото добро.	5 минути
	4. Учениците дискутираат за нивните преговарачки стратегии	10 минути
Лекција 3	Преговори: дали ние (или мнозинството) можеме да се согласиме на политичка цел (општо добро)?	
	1. Учениците ги одредуваат нивните цели	10 минути
	2. Учениците преговараат на тркалезна маса	30 минути
Лекција 4	Размислување за темата	
	1. Учениците размислуваат за искуството	20 минути
	2. Последователна дискусија.	15 минути
	3. Учениците даваат повратна информација.	5 минути

Материјал за ученици 3.2

Учество во демократијата – основни правила и принципи

Учество во демократијата значи учество во преговори за општото добро

Во демократиите, секој – индивидуалец или група може да учествува и да ги промовира своите интереси и идеи. Конечната одлука можеби нема целосно да ги исполни нашите цели, но ако не учествуваме никој нема да ги забележи нашите интереси.

Во демократиите, одлуките и решенијата се наоѓаат преку контроверзија и натпревар на интереси и идеи. Согласноста се добива преку добар компромис кој сите партии, или мнозинството можат да го прифатат. Таа одлука може привремено да се смета за дефиниција на **општото добро**.

Контроверзиите и политичката конкуренција создаваат елемент на борба. Затоа многу е важно сите играчи во политичката арена да се согласат за рамка на правила, која е базирана на принципот на заемна почит.

Основни правила и принципи за преговори и контроверзии во демократијата

1. Јасност и заемна почит

„Не го одобрувам тоа што го велите, но до смрт ќе го бранам вашето право да го кажете тоа.“

Волтер (1694-1778)

Ова значи дека ги третираат личностите со различни интереси и погледи како ваши противници, но не непријатели. Вие не се борите, вие сте вклучени во нешто што е повеќе како спортски натпревар.

2. Човековите права постојат за сите

Човековите права го создаваат принципот за ненасилството. Политичкиот натпревар се прави со зборови, аргументи, идеи, шарм и духовитост.

3. Желба за компромис

Пробајте да најдете двострано позитивни решенија.

Ако тоа не успее, гледајте двете страни да имаат нешто за кое ќе се согласат.

Избегнете ги решенијата во кои има победник и губитник, без разлика кој е.

4. Совети при преговарањето

Имајте јасна идеја за вашата цел. Играчите кои знаат што сакаат често победуваат од оваа единствена причина.

Обидете се да го разберете гледиштето на другите. Концентрирајте се на што можете да се согласите наместо на што не можете да се согласите – барајте заеднички интереси и работете на тоа. Но бидете многу јасни за точките кои ви се вам битни. Не прифаќајте решенија кои сметате дека се неправедни или неефикасни и не ги предложувајте на други.

Обидете се да се концентрирате на проблеми кои дозволуваат компромис, поточно се' што може да се измери или стави во бројки – на пример дистрибуција на ресурси, пари, земја или време. Избегнувајте спорови за колективни идентитети (боја, етничко потекло).

Материјал за ученици 3.3

Создавање на политичка партија

1. Предлог – агенда

1. Изберете претседавач, говорник, раководител на време и два записника (видете ги упатствата за улоги подолу).
2. Согласете се на предлог – агендата – со или без измени (гласање на мнозинството)
3. Што не спои заедно?
 - Кој е мојот основен приоритет? Исказ од секој член, без дискусија.
4. Одредување на **политичкиот профил** на нашата партија:
 - Кој е нашиот политички поглед: Дали сакаме да усвоиме еден од основните четири погледи? Или дали сме некаде помеѓу? Дали мораме да одредиме нов поглед?
 - Кои се нашите главни грижи? На пример, дали се грижиме за некои одредени групи? Или дали одредуваме клучен проблем или прашање? На кое ниво работиме – локално, национално, европско, глобално?
 - Какво име ќе и дадеме на партијата? Кое име највеќе го изразува нашиот профил? (Прикажете го вашето име на вашата табла на ѕидот.)
5. Цели: кој е нашиот најголем приоритет? Дали имаме други цели?
6. Стратегија: како да ја освоиме поддршката?
 - Кој ги има истите цели – кој го има истиот поглед?
 - Дали сме спремни на компромис? За што имаме јак став?

2. Упатства за улогите

Претседавач

Во демократската заедница, организациите како што се политичките партии мораат да функционираат како демократски микро-заедници (видете го материјалот за ученици 3.1). Вашата задача е да се осигурите дека се внимава на процедурата и човековите права на вашите состаноци. На пример, секој има еднаква шанса за изразување на неговото мислење.

Вие сте одговорни за агендата на состанокот. Ако дискусијата стане прекомпликувана поради тоа што се зборува за повеќе проблеми во исто време, го истакнувате ова на групата и предложувате кој проблем да се обработи прв.

Говорници и записници

Вие сте „раководители со публицитетот“ и сте одговорни за „производот“ кој има смисла и добро се „продава“ – името на вашата партија, искажување на вашата цел или цели. Дали другите луѓе лесно ќе ве разберат? Дали вашиот изглед ќе им се допадне?

Вие ќе ја претставувате партијата на настанот за публицитет во 3-тиот час. Обидете се да им се допаднете на учениците кои се немаат приклучено во партија и обидете се да ги освоите членовите од други партии, посебно тие кои се најблиску до вашите погледи. Проверете кај наставникот за тоа колку време имате.

Групата треба да размисли на која начин записниците, а можеби и сите членови на партијата, можат да придонесат за рекламирањето, пр. со правење на флаер или постер. Проверете кај наставникот за тоа кои материјали ви се на располагање, или сами снабдете ги.

Раководител со време

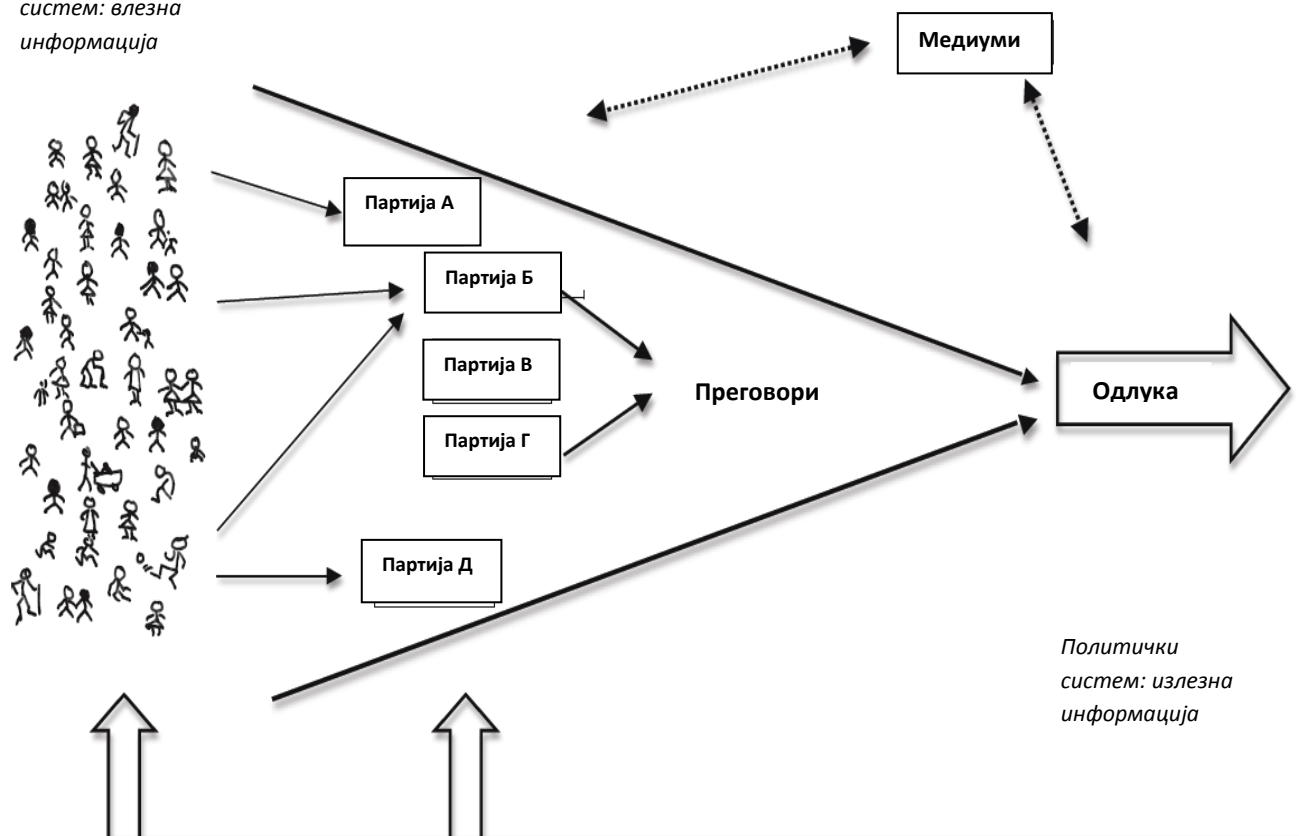
Претседавачот е „раководител на демократијата“, а вие сте „раководител на ефикасноста“. Вашата задача е да внимавате на времето кое го трошите на состанокот за вашата група да не остане без време.

Совети: предложете да се додаде временска рамка на агендата пред да започнете. Интервенирајте ако групата почнува да доцни и предложете како да се прилагоди планот. Групата решава што ќе стори, но вие ги давате можностите.

Материјал за ученици 3.4

Како демократскиот политички систем се справува со разноликоста и плурализмот?

Политички
систем: влезна
информација

Лекција 1

Индивидуалците изнесуваат навистина разнолики цели и интереси

Лекција 2

Медијацијата на интереси преку репрезентативно владеење (партии, лобија, НВО) или директно владеење (референдум).

Лекција 3

Излезната информација е политичка одлука која влијае на сите членови на општеството. Нивната реакција дава нови придонеси.

Сите играчи се согласуваат за рамка на правила и принципи:

- заемна почит и лично достоинство;
- човекови права;
- ненасилство;
- натпревар на интереси и цели;
- желба за компромис;
- гласање на мнозинството;
- за општото добро се гласа, не е предефинирано од кој било играч

Материјал за ученици 3.5

Концептот за општо добро: белегот на демократијата и диктаторството

La multitude qui ne se réduit pas à l'unité est confusion;

l'unité qui ne dépend pas de la multitude est tyrannie.

(Разноликоста која не може да се сведе на единство е збунетост;

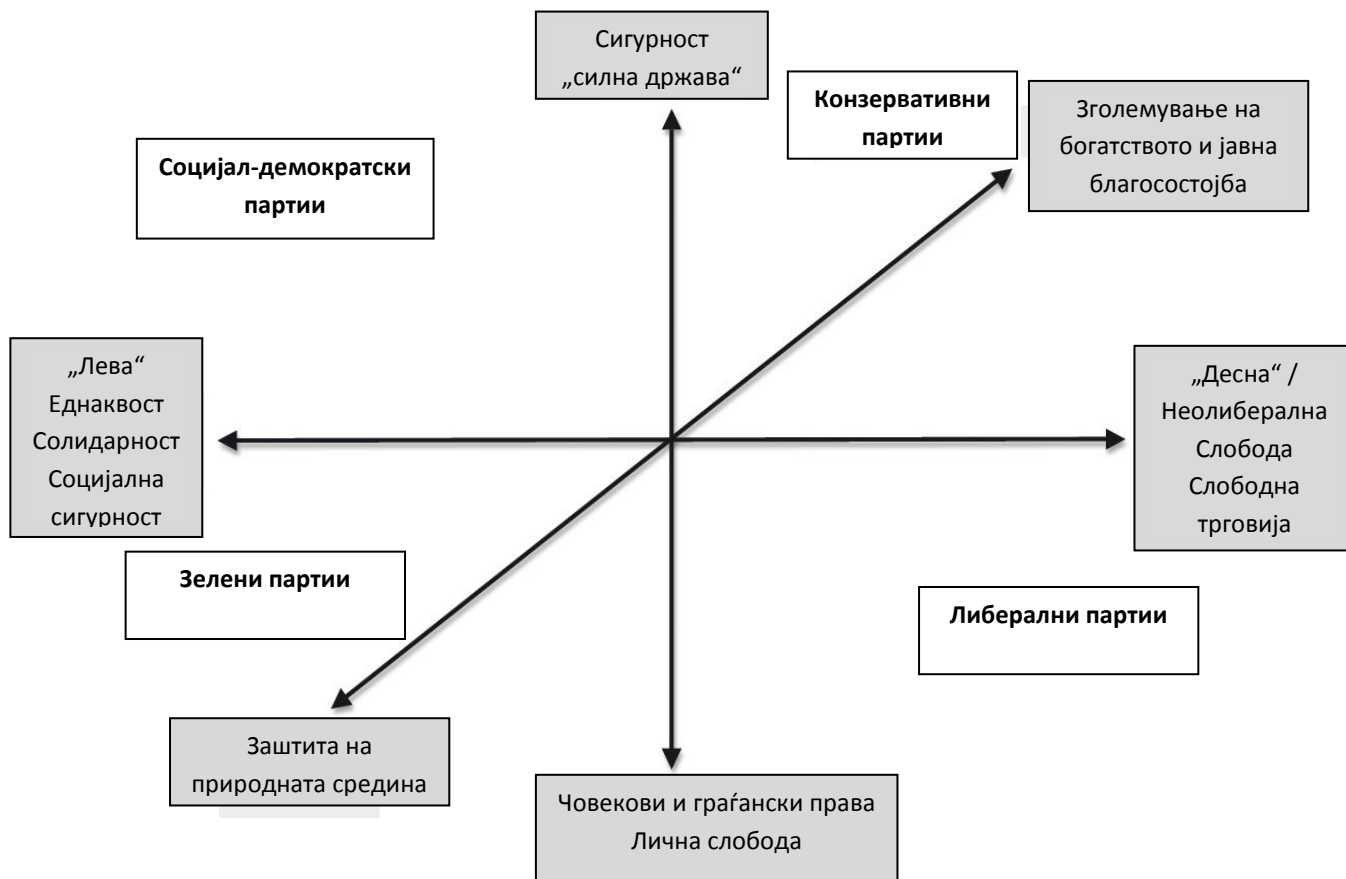
единството кое ја игнорира разноликоста е тиранија.)

Блез Паскал (1623-62)

Преговарање за општото добро во плуралистичките демократии	Наметнување на општото добро со авторитарна власт и диктаторство
	
<p>Во плуралистичките демократии, за општото добро се преговара и дебатира. Никој не го знае резултатот однапред (AB?). Обидите и грешките се често вклучени, така што одлуките можат, а некогаш и мораат да се поправат. Политиката е процес на колективно учење преку контроверзна дебата; на крајот, мора да се направи одлука.</p>	<p>D1: Општото добро може објективно да се одреди преку божјо проникнување или научна анализа (пр. марксизам – ленинизам). Само владејачката елита е способна да го направи тоа (D2!). Општото добро ги оправдува сите средства, вклучувајќи сила, за да се надмине отпорот и опозицијата (X). Критичарите на D1 и D2! се прогласени за непријатели.</p>
<p>Во плуралистичките демократии, групите промовираат различни цели, интереси и вредности (цели А и В). Секоја група се бори за своите цели (a1, a2, b1, b2), обидувајќи се да влијае на конечната одлука во нивна корист (AAB?- BBA?) Плурализмот создава конкуренција и контроверзија. Слободните медиуми ги поддржуваат живите дебати.</p>	<p>Во диктатурите, групите или индивидуалците кои промовираат алтернатива или искажуваат критицизам се замолчени (X симбол). Правото на учество се дава само на поддржувачи на режимот. Медиумите се цензурираат. Владејачот одлучува кои проблеми, интереси или цели ќе се стават во политичката агенда.</p>
<p>Контроверзијата се смета како потребна и продуктивна за постигнување на договор и компромис. Одлуките се отворени на критичарски осврти.</p>	<p>Согласноста е наметната и преодредена од владејачот. Контроверзијата се смета за нехармонична и опасна, бидејќи тешко се контролира.</p>

Материјал за ученици 3.6

Мапа на социјални поделби и политички партии

Секое општество има неколку основни конфликтни констелации, наречени **поделби**.

Лево-десната поделба се случува во сите капиталистички земји со слободен пазар. Поделбата датира од индустриската револуција во 19-тиот век. Другите две поделби се поскорешни

Поделбата на природната средина наспроти економскиот раст влезе во агендата во 1970-тите години.

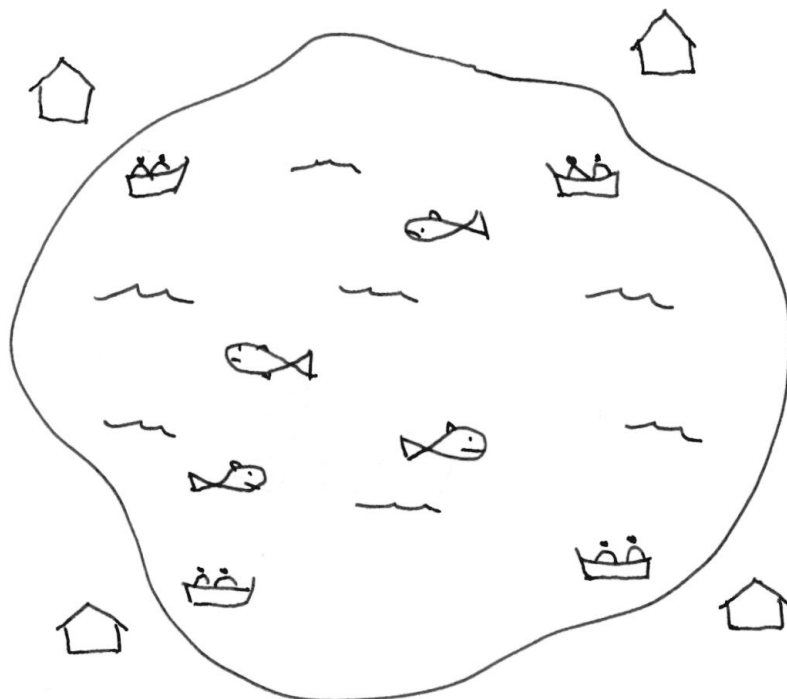
Поделбата „силна држава“ наспроти граѓански права се реактивираше во борбата против тероризмот по 11-ти септември 2001.

Системот на политички партии ги отсликува овие поделби. Тие претставуваат групни интереси и даваат приоритет на одредени поделби.

Секое општество има своја специфична структура на поделби. Колку повеќе поделби има, толку потешко е да се владее со тоа општество.

Материјал за ученици 4.1

Случај: конфликтот во рибарската заедница

I. Риболовната заедница

Замислете едно големо езеро полно со риби. На бреговите има четири мали села во кои живеат рибари – риболовната заедница. Секое село праќа екипа која лови риби. Во затворената сезона, рибарите оставаат рибниот фонд да се регенерира, а тие ги поправаат нивните мрежи и чамци. Немаат од што друго да живеат освен од риби. Тоа што не го јадат со семејството можат да го продадат на најблискиот пазар. Со овој приход рибарите се хранат, облекуваат и имаат дом за себе и нивните семејства. Нивниот животен стандард е скромно, но доволен.

II. Конфликтот за неправилното раководење со ресурси

Во последните две или три години, се создал сериозен конфликт во риболовната заедница. Некои рибарски екипи се обиделе да го зголемат приходот со ловење повеќе риби. Сега стапката на размножување е опадната, а рибниот фонд е намален за половина за три години. Риболовната заедница се соочува со серија на проблеми:

1. Намалувањето на рибниот фонд, со опасност за целосно истребување;
2. намалување на целосниот улов на риби;
3. разликата меѓу две сиромашни и две богати рибарски села („победници и губитници“);
4. опасност од насилно конфликт меѓу рибарските села.

Ова е конфликт поради неправилно раководење со заеднички ресурси. Се базира на три работи кои меѓусебно се засилуваат:

1. Има стимулација за рибарите да ловат повеќе риби;
2. Има целосно отсуство на правила, па рибарите можат да прават што сакаат;
3. Рибарските екипи не комуницираат едни со други.

III. Анализа на конфликтот („дијагноза“)

1. Стимулација за исцрпување на рибниот фонд

Секој рибар знае дека заедницата зависи од рибниот фонд и затоа разумно е да остави рибниот фонд целосно да се обнови.

Од друга страна, секој рибар знае дека ако неговата екипа улови една риба повеќе, рибниот фонд веројатно нема да страда. Тоа би направило разлика во приходот на екипата, а трошоците – грижата за рибниот фонд – е на сметка на целата заедница. Оваа нееднаква дистрибуција на додатната заработка и додатните трошоци е предност за рибарите кои ловат повеќе риби. Ова е стимулација за прекумерен риболов. Од индивидуалната перспектива на рибарите, логично е да се лови повеќе риби.

Додатен приход (+100%) Додатни трошоци -25%	Додатна заработка (+75%)	Тоталниот додатен приход и профит оди кај екипа бр.1	Екипа 4 -25%	Додатен приход (+0%) Додатни трошоци (4x – 25%)
			Екипа 3 -25%	
			Екипа 2 -25%	
	Екипа 1 -25%			
	Додатни трошоци (-25%)			
Екипа број 1 со екстра улов		Риболовна заедница (сите четири екипи)		

Една екипа фаќа повеќе риби: нееднаква дистрибуција на додатниот приход, додатни трошоци и додатен профит за риболовната заедница

Сите рибари се свесни за оваа стимулација и целосно се информирани за ефектите кои секој ги создава. Најлошото сценарио е доста веројатно – тие сите го прават истото, и фаќаат повеќе риби. Како резултат, рибниот фон е исцрпен и веќе не може целосно да се регенерира. Се создава суров круг, бидејќи рибарите можат да компензираат за нивната загуба на приходи единствено со поголемо исцрпување на рибниот фонд.

2. Отсуство на правила

Рибарите делуваат вака бидејќи нема никакви правила – никакво водство, сигурност, општествени цели ниту санкции. Како што стојат работите, секој рибар може да прави како што сака и сè што лови му припаѓа нему.

Со овие околности, однесувањето на рибарите не е изненадување – од друга страна, ефектите врз заедницата и рибниот фонд се катастрофални.

3. Отсуство на комуникација

Досега, рибарите не се сретнале и разговарале за нивната ситуација. Тие прават како што мислат дека е најдобро и реагираат на одлуките кои ги направиле другите екипи.

4. Ефектот на неправилно раководење со ресурсите

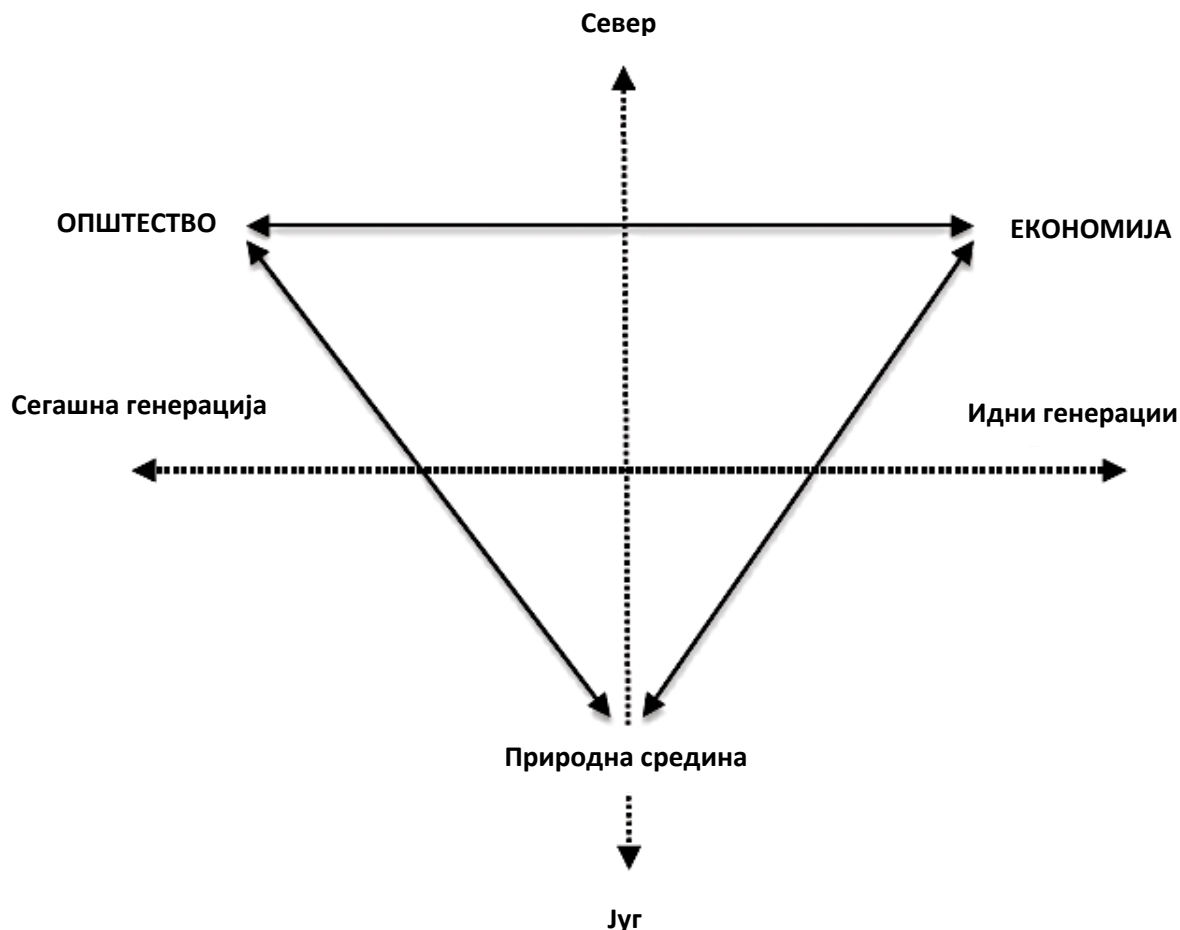
Моделот на одржливост помага да се прецизира штетата која е направена од неправилното раководење на рибарите и може да помогне за одредување на модел на алтернативна политика (видете ги материјалите за ученици 4.2 и 4.4).

IV. Решавање на конфликтот

„Дијагнозата“ на конфликтот треба да се земе предвид кога се бира „терапијата“.

Материјал за ученици 4.2

Моделот на одржливи цели

Како да се чита овој дијаграм

Овој модел ги интегрира трите цели на одржливост и ги сместува во историска и глобална димензија:

1. „Природна средина“: заштита на природната средина и на ресурсите;
2. „Економија“: економски раст (продуктивност, резултат, богатство);
3. „Општество“: социјална кохезија, праведна дистрибуција на богатството;

Двостраните стрелки покажуваат дека целите кон кои покажуваат заемно се поддржуваат или се поништуваат.

Материјал за ученици 4.3

Примена на моделот на одржливост во риболовната игра:

како да „уловиме што е можно повеќе риби“?

Цели на моделот на одржливост	Што треба да постигнеме во риболовната игра
Економија: Економски раст, зголемување на благосостојбата	
Општество: Распределба на стока во заедницата	
Природна средина: Заштита на природната средина и ресурси	
Долгорочна стабилност: Постигнување на одржливите цели денес и во иднина	
...	

Материјал за ученици 4.4

Која е оптималната рамнотежа меѓу размножувањето на рибите и ловењето?

Рибниот фонд создава поголеми или помали количини на нови риби, во зависност од количината на риби која останува во езерото кога ќе заврши сезоната. Колкав е рибниот фонд кој создава најголема количина на нови риби? Одговорот на ова прашање го дава клучот од одржливиот риболов.

Рибниот фонд на крајот на сезоната во тони

Рибен фонд на крајот на сезоната	Регенерирање (создавање на нови риби)	Рибен фонд на почетокот на новата сезона
80	29	109
85	31	116
90	34	124
95	39	134
96	40	136
97	41	138
98	42	140
99	42	141
100	42	142
101	41	142
102	40	142
103	40	143
104	39	143
105	39	144
110	36	146
115	32	147
120	28	148

Оваа табела ги покажува врвните стапки на регенерирање кое рибите можат да го постигнат. Овие стапки се идеални за одржлив риболов

Материјал за ученици 5.1

Подготовки за конференцијата за рамка на правила

Распоред

Временска рамка	Агенда	Материјали и ресурси
Лекција 1	Создавање на групи. Секоја група вклучува член од секое рибарско село.	Материјали 5.1, 5.2.
Лекција 1 Лекција 2	Групите прават предлог рамка на правила. Групите ги подготвуваат презентациите. Членовите на општеството ги усвојуваат правилата за процедурата и гласањето на конференцијата.	Материјал 5.2, 5.4. Хартиени табли и маркери.
Лекција 3	<i>Пленарен состанок:</i> Групите ги претставуваат предлозите. Членовите на заедницата ги споредуваат и оценуваат предлог-правилата. Членовите на заедницата дискутираат за која рамка да ја усвојат.	Материјал 5.3.
Лекција 4	<i>Конференција:</i> Членовите на заедницата прават кратки промотивни говори за моделот кој го одбрале. Тие ја применуваат рамката на правила со гласање на мнозинството. <i>Размислување:</i> Учениците размислуваат за нивното искуство	Материјал 5.4. Листови од бела А4 хартија, пенкала, маркери.

Зошто треба да ја играте играта на одлучување?

Методот кој е применет во распоредот погоре е игра на одлучување. Причината заради која е одбран овој метод е следната.

Играта функционира како модел. Ги прикажува важните аспекти на реалноста и ги покажува јасно бидејќи изостава многу други детали. Сите држави имаат некаков вид на основна рамка, или устав кој ги поставува правилата за донесување одлуки и решавање конфликти. Без

ваквата рамка, членовите на заедницата ќе немаат поддршка за решавањето на нивните конфликти и ќе се впуштат во насилство.

Кога учествувате во демократијата, вие ги практикувате правата кои ви ги дал уставот на вашата држава. Најдобриот начин да се разбере како рамката на правила и закони функционира во вашата земја е самите вие да создадете рамка. Оваа игра на одлучување ја дава таа задача.

Материјал за ученици 5.2

Основни прашања кои треба да се забележат при создавањето на институции

Кога создавате рамка на правила, вие правите некои основни избори. Одлучувате кој модел на владеење (одлучување) го претпочитате и кој треба да ги поседува рибите кои се ловат. Можете да создадете различни комбинации со овие основни форми и да добиете многу различни решенија.

	Владеење	Хиерархија (државен авторитет)	Соработничка мрежа
Сопственост			
Приватен имот			
Јавен имот			

Деловите подолу даваат повеќе информација за различните можности.

1. Избирање на модел на владеење

Клучен фактор	Држава	Локални мрежи
Клучни концепти	Моќ и власт	Лични односи, комуникација и заеднички интереси
Принцип на создавање на рамка	Хиерархија (вертикала)	Партнерство (еднакво ниво)
Јаки страни	Мир и безбедност Законите јасно дозволуваат или забрануваат одредени однесувања на луѓето Ако се прекршат, законите може да се наметнат.	Висока стручност и флексибилност во решавањето проблеми и служејќи на интересите на луѓето Слобода да се импровизира и реагира брзо
Слабости и ризици	Опасност од злоупотреба на моќта Нефлексибилност Слаби стимулации за лична иницијатива	„Вето-играчите“ можат да блокираат одлуки Ако се прекршат правилата, тешко се наметнуваат.
Решенија	Демократија и човекови права Владеење на правото Проверки и рамнотежи во уставот	Морални санкции Култура на одговорност

2. Проблемот со сопственоста: кој го поседува уловот на риби?

Две основни опции, и критериуми за размислување:

	Приватна сопственост	Јавна сопственост
Правила на сопственост	Секој рибар е сопственик на тоа што го лови Тој може да прави што сака со уловот	Секој рибар го носи уловот до јавен претставник Рибите потоа се дистрибуираат на членовите на заедницата
Мотивација за рибарите		
Ефект на тоталниот улов на риби		
Ефект на рибниот фонд		

3. Понатамошни прашања за разгледување при создавањето на институции

- Дали сакате да одредите цел која мора да се постигне?
- Кој ја има моќта да донесува одлуки?
- Дали сакате да направите алатки за спроведување на правилата?
- Дали има опасност за злоупотреба на моќта?

...

Материјал за ученици 5.3

Споредба на рамки на правила

Критериуми за споредба	Нашиот предлог	Други модели		
		Бр. 1	Бр.2	Бр.3
А. Основи				
Хиерархија				
Деловни контакти				
Приватна сопственост				
Јавна сопственост				
Коментари				
Б. Правила				
Цели				
Моќ на одлучување				
Спроведување на закони				
Злоупотреба на моќта				
...				
Коментари				

Материјал за ученици 5.4

Процедурални правила за конференцијата – предлог верзија

Усвојување на процедурални правила

1. Општеството усвојува предлог на процедурални правила со мнозинство од 50% или повеќе од сите дадени гласови.
2. Ако не се предложат измени на овој предлог, тој може да се усвои со едно групно гласање. Измените треба да се изгласаат одделно.

Претседавач

3. Со гласање на мнозинството, се назначува член на заедницата како претседавач. Претседавачот може да учествува во гласањето за предлог-рамките, но не може да биде и говорник (правило бр. 5).

Крајни изјави за промовирање

4. Членовите на заедницата ја покажуваат наклонетоста кон одреден модел со кревање на рака. Тие формираат партии кои би лобирале за нивниот модел.
5. Говорникот прави промотивна изјава за неговата/нејзината партија која не трае повеќе од две минути.
6. За време на гласачката процедура, не е дозволено понатамошно дебатирање.

Гласачка процедура

7. Гласање: членовите на заедницата го усвојуваат предлогот со гласање. Сите гласови имаат иста важност. Членовите гласаат со кревање на рака.
8. Одлука од две фази: гласањето за предлозите се одвива во две рунди.
 - 8.1. Прва рунда: членовите гласаат за еден од предлозите.
 - 8.2. Втора рунда: повторно се гласа за двата предлога со најголем број на гласови. Заедницата го усвојува предлогот со највеќе гласови.
 - 8.3. Ако двата предлога добијат ист број на гласови, се прави дискусија пред повторување на гласањето.

Документација и авторизација

9. Записникот на предлогот ги пишува датумот и времето на конференцијата на крајот од документот за правилата.
10. Сите членови на заедницата го потпишуваат документот.

Материјал за ученици 5.5

Резиме: што можеме да научиме преку овие игри?

1. Развотокот на една заедница: серија на проблеми и решенија

Проблем	Решение
Како да преживееме?	Мораме да се потпреме на природните ресурси кои ги имаме – рибите.
Како да го решиме нашиот конфликт од прекумерниот риболов?	1. Ни треба концепт на одржливост. 2. Ни треба рамка на правила за организација за нашите процеси на комуникација и одлучување.
1. Како да ја одредиме одржливоста?	Ни треба рамнотежа меѓу неколку цели. Всушност, ние мораме да произведеме толку риби колку што рибниот фонд може да создаде без да се намали, за да се осигура стабилност за иднината. Мораме да го делиме уловот праведно.
2. Какви правила ни требаат?	Во создавањето на рамката, ние мораме да направиме избор меѓу различни принципи – да се воведат државна власт или да се развие мрежа на еднакви.
Како да ја спречиме злоупотребата на моќ?	Не треба да се дава преголема моќ на една личност. Уставите ги применуваат средните средства: проверки и рамнотежи, владеење на правото, давање статус на граѓански права на човековите права, ограничено време на власт, референдуми, кантонална и федерална автономија, слободен печат и медиуми.
Кој одлучува каква рамка на правила ќе добиеме?	Сите ние заедно. Ние ги предложуваме рамките, а потоа избираме и ги гласаме.
Како да го организираме овој процес праведно и ефикасно?	Правиме агенда. Ни треба специјална рамка на процедурални правила за кои треба однапред да се согласиме.

2. Заклучоци

- 1 Политиката е труд за да се совладаат проблемите кои влијаат на благосостојбата и опстанокот на заедницата. Институциите, како што се рамките на правила, се алатки за решавање на проблеми. Ако тие не ја исполнуваат нивната цел добро, тие можат и треба да се променат.
- 2 Конфликтите секогаш се дел од социјалниот и политичкиот живот. Иако конфликтите не можат да се отстранат, нивниот нарушувачки потенцијал може да се контролира.
- 3 Плановите на риболовната игра и играта на одлучување функционираат како модели. Тие се приближуваат доста блиску до историската реалност во нивното опишување на развојот на една заедница како серија на проблеми и решенија.
- 4 Реалноста се разликува од игрите во два важни аспекта. Прво, ние немаме толку точни податоци за нашите природни ресурси како што се дадени во играта. Второ, демократиите немаат демократски корени. Демократијата и човековите права не се воспоставени преку конференции, туку преку конфликти.

Материјал за ученици 5.6

Повратна информација за темите 4 и 5

Овој прашалник е алатка за помош во вашето размислување за вашето лично искуство при учењето. Исто така тој е важна информација за наставникот, за да тој/таа може да ги подобри часовите по ОДГ/ОЧП во иднината. Пишувајте на задната страна, или додадете уште листови хартија ако ви треба повеќе простор.

1. Во што најмногу уживав:

2. Што највеќе не ми се допадна:

3. Најважното и/или најинтересното нешто што го научив:

4. На што следно би сакал/а да работам:

5. Моето мислење за користењето на игри во ОДГ/ОЧП

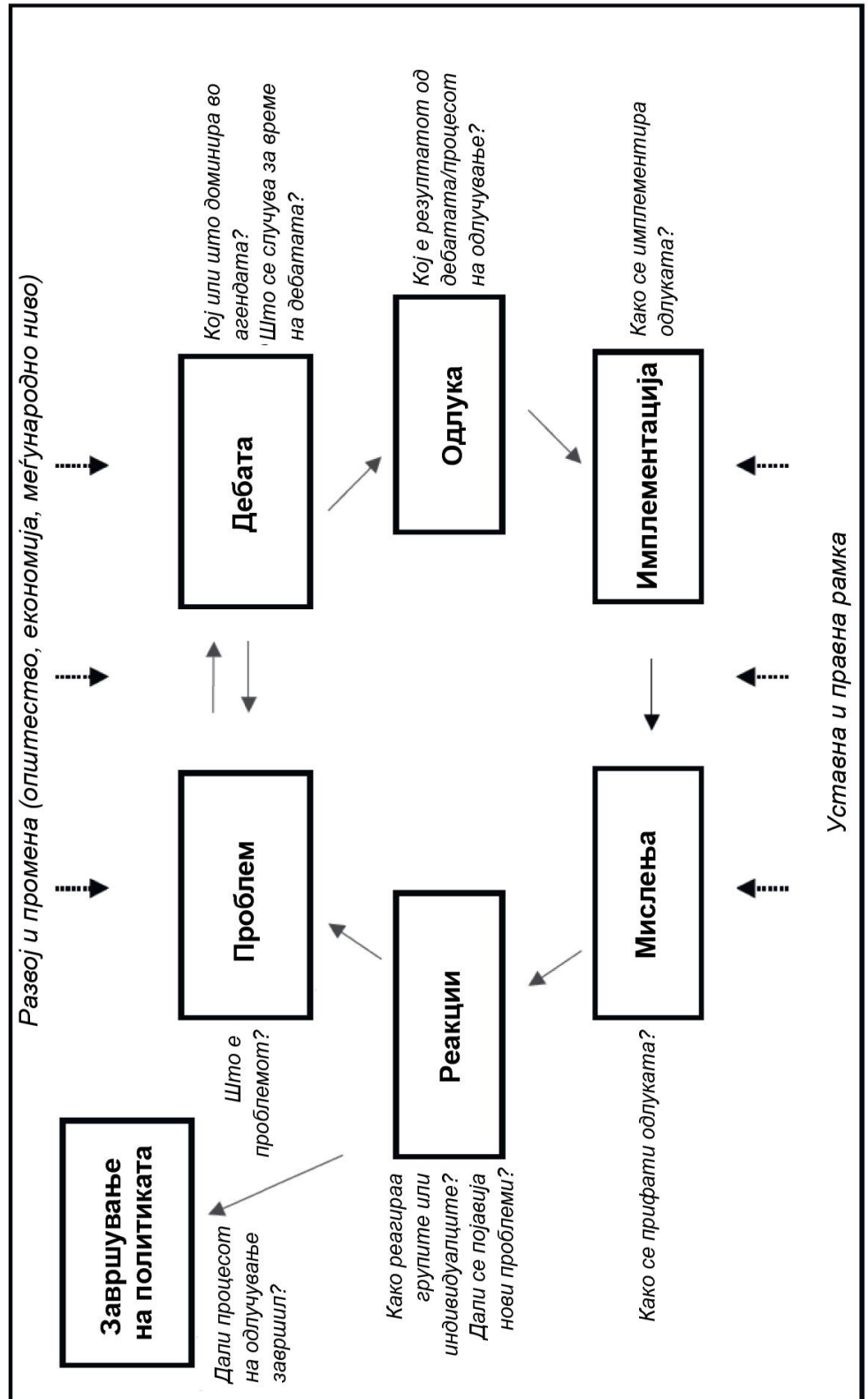
6. Предлози за наставникот:
 - а) Што функционираше добро – што треба да се промени?

 - б) Предлози за подобрување

7. Други точки – што друго би сакал/а да кажам:

Материјал за ученици 6.1

Модел на политички циклус: политиката како процес на решавање проблеми во заедницата

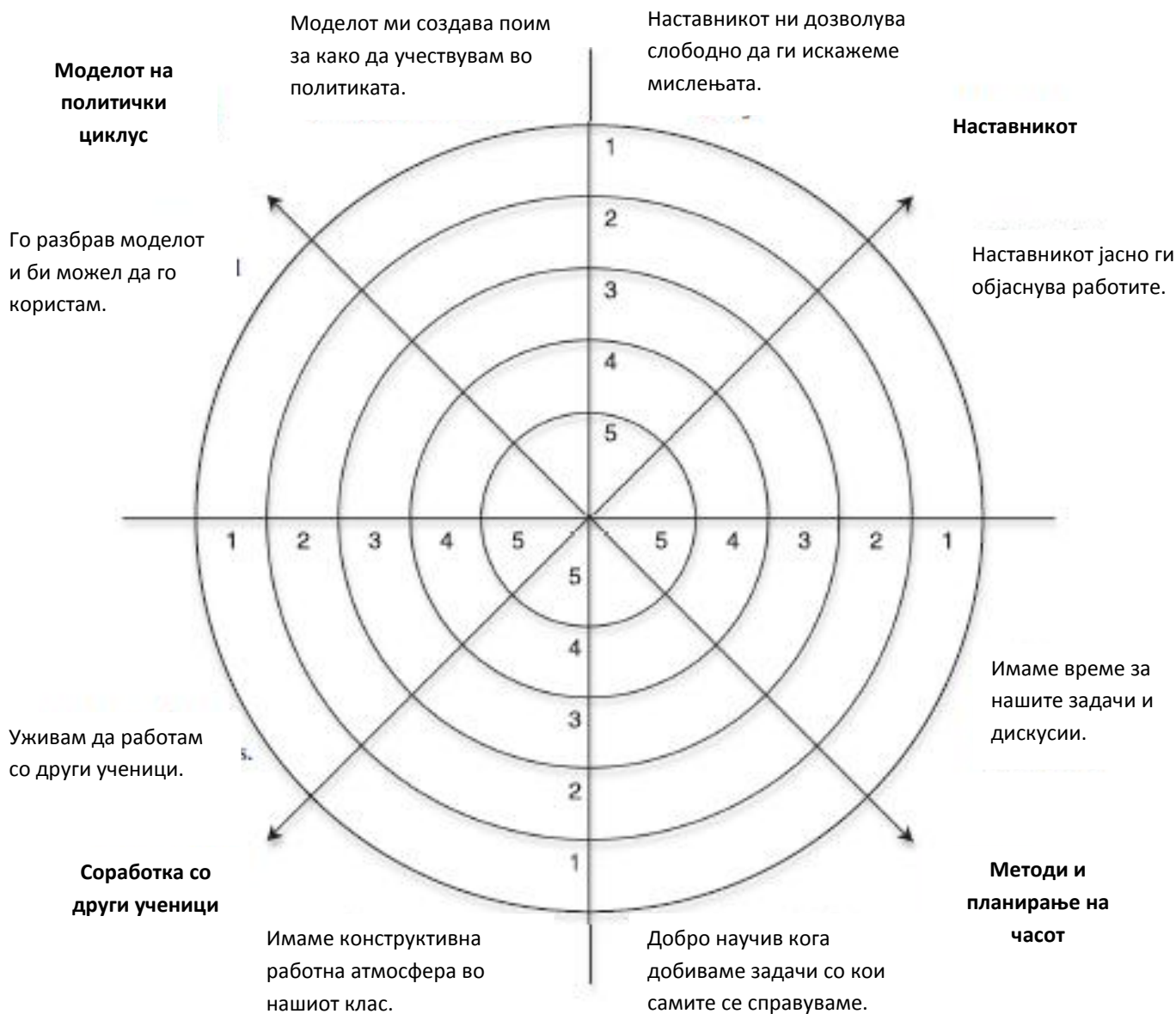

Материјал за ученици 6.2

Политичкиот циклус – алатка за набљудување и разбирање на процесите на политичко одлучување

Концепти и клучни прашања <i>Адаптирајте ги прашањата како што ви одговара</i>	Забелешки	Извори на информација
1. Тема Што е проблемот?		
2. Проблем Кој ја прави агендата? Што е проблемот? Дали сите протагонисти се согласуваат за нивната дефиниција на проблемот?		
3. Дебата Кој е вклучен? Кои се интересите и вредностите на протагонистите?		
4. Одлука Кој е резултатот? Дали одредени интереси имаат приоритет – или е одлука со компромис?		
5. Имплементација Како се имплементира одлуката? Кој е вклучен или одговорен? Дали има проблеми или конфликти?		
6. Мислења Кои индивидуалци, протагонисти, групи итн. го поддржуваат или критикуваат резултатот? Кое се нивните вредности, идеологии и интереси?		
7. Реакции Како тие реагираат? (Индивидуално, колективно?) Кои се нивните средства на покажување моќ и притисок?		
8. Нов проблем, стар проблем или решение? Дали има нова дебата за правење агенда? Кој е проблемот? Стариот или нов? Или дали одлуката донела решение кое го завршува процесот?		

1. Табла за пикадо (5: Потполно се согласувам – 1: воопшто не се согласувам)

2. Моја лична повратна информација

2.1. Најважните и најинтересни работи кои ги научив:

2.2. Што не ми беше интересно или корисно:

Материјал за ученици 7.1

Дали владеенето на мнозинството е неправедно за малцинството?

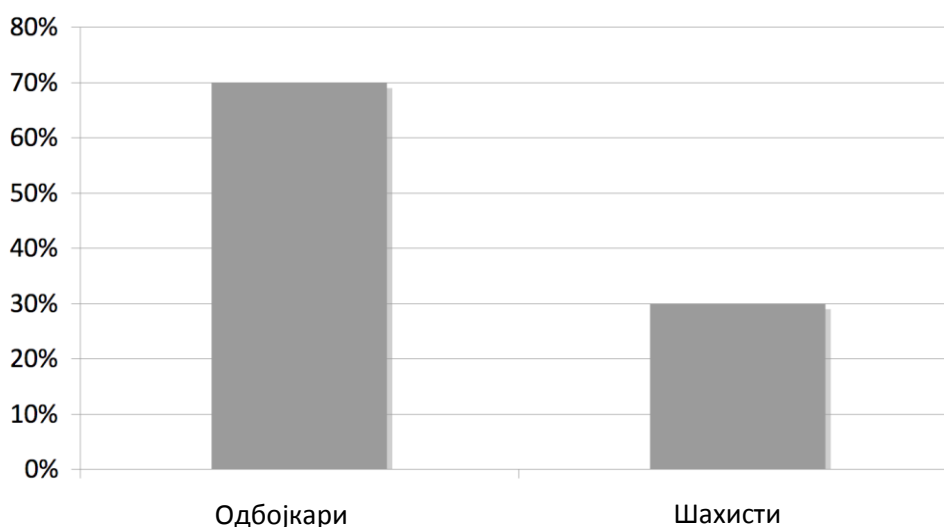
Случај

Еден спортски клуб има голем број на подготвени одбојкари и помал број на еднакво подготвени шахисти. И двете групи учествуваат во шампионатски натпревари и успеале во привлекувањето на нови членови. Секој член ја плаќа истата сума како годишен придонес кон клубот. Еднаш годишно се одржува состанок на кој членовите одлучуваат како да се трошат парите со мнозинско гласање. Одбојкарите имаат голем список на барања, вклучувајќи и редовна набавка на нови топки, нова опрема за тимот и обновување на одбојкарскиот терен. На шахистите им се потребни материјали за обука на почетници, некои книги и списанија, а исто така им треба и поголема просторија со повеќе табли шах, маси и столчиња поради зголемувањето на бројот на членовите.

Говорниците на одбојкарите и шахистите ги искажуваат нивните случаи. Тогаш се одлучува со гласање на мнозинството. Секоја година шахистите се надгласани од одбојкарите. Сите пари одат за одбојкарските проекти, а шахистите мораат да се помират со тоа што го имаат.

Сега шахистите стануваат фрустрирани и нетрпеливи. Сепак, нивните придонеси се трошат на одбојкарските проекти. Тие се чувствуваат како граѓани од втора класа, а некои шахисти веќе изкажале желба да се поделат во два одделни клубови.

Повеќето од одбојкарите ги вртат главите. Мнозинството има моќ – таква е демократијата. Ако си надгласан – тоа е дел од играта. Но некои од одбојкарите сметаат дека ова гледиште е преедноставно, и фер играта значи дека треба да се прифатат и интересите на шахистите. Но како?

Структура на членството во спортскиот клуб – едноставен пример за плурализмот. Плуралистичките општества имаат иста структура, но секако посложена. Различни групи имаат различни интереси кои можеби се спротиставени. Колку посложено е општеството, толку поголем е потенцијалот за конфликт. Демократијата и човековите права нудат алатки за праведно решавање на овие проблеми, а значи по мирен пат.

Случајот е адаптиран од: Дејвид Милер, *Политичка филозофија. Многу краток вовед*. Оксфорд, 2003, стр. 5.

Материјал за ученици 7.2

Како демократиите се грижат за заштитата на малцинствата?

Проблемот за тоа како треба да се урамнотежат правата на мнозинствата и малцинствата е основен проблем на сите нивоа од заедницата, од мали клубови до државно ниво. Од една страна, во демократијата мора да се почитува волјата на мнозинството. Од друга страна, мораат да се почитуваат и интересите на малцинствата. Ако има група на трајни губитници кои чувствуваат дека се дискриминирани, тоа може да доведе до сериозни конфликти во една заедница.

Во уставите на демократиите, обично се применуваат две решенија – и двете го ограничуваат тоа што го одлучува мнозинството. Едното решение е да се ограничи моќта на мнозинството со давање право на автономија на помалите групи (федерален или кантонален модел). Другото решение е да се вклучат човековите права како граѓански права. Тогаш овие права ги штитат индивидуалците и малцинските групи, бидејќи мнозинството мора да ги почитува овие права.

1. Федералниот/кантоналниот модел

Малцинските групи формираат регионални целини во самата држава – федерални држави или кантони. САД, Германија или Белгија се примери за федерализам, а Швајцарија е пример за кантоналниот модел. Во рамките на помалите целини, одлучува мнозинството, а ова може да го вклучува правото да се контролира сопствениот буџет или да се учествува во националното законодавство. Демократските уставы се разликуваат во нивото на автономија која ја даваат на овие под-целини.

Оваа идеја може да се унапреди уште толку со менување на дефиницијата за мнозинство. Ако одредени одлуки бараат мнозински кворум од повеќе од 50-75% па дури и 100% - малцинските групи можат да влијаат на политичките одлуки, а можат дури и да имаат право на вето.

2. Човековите права како малцински права

Човековите права функционираат како малцински права со ограничување на тоа што го одлучува мнозинството. На пример, да ги погледнеме овие членови од **Европската конвенција за човекови права на 4-ти ноември 1950.**

Член 5, Право на слобода...

Секој има право на слобода...

Член 14, Забрана на дискриминацијата

Уживањето на правата и слободите кои се изнесени во оваа Конвенција ќе бидат осигурени без дискриминација на каква било основа – пол, раса, боја, јазик, религија, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, припаѓање на национално малцинство, имотност, раѓање или друг статус.

Членовите 5 и 14 се осврнуваат на два принципа од човековите права – слобода и еднаквост.

Граѓаните чии човекови права се прекршени во земја – членка на Советот на Европа можат да се жалатво Европскиот суд за човекови права.

Човековите права стануваат граѓански права штом станат дел од уставот. Во овој случај, тие се посилно заштитени бидејќи стануваат дел од правниот систем, но тие ваѓат само за граѓани на таа држава. Во некои држави, постои уставен суд како заштита на човековите права. За амандмани на уставот обично е потребно повеќе од едноставно мнозинство, така што малцинските групи можат да спречат промени кои не би биле во нивна корист.

материјал за ученици 7.3

Задача: Правење статут за спортскиот клуб

1. Направете комплет на правила (Член 1, Член 2, Член 3 итн. ...) кои ги решаваат следниве прашања:
 - Како треба да се распредели фондот меѓу групите?
 - Кој одлучува како да се распредели фондот?
 - Дали групите треба да имаат права на автономија?
 - Како да се примени принципот за недискриминација – да се заштитат правата и интересите на мнозинствата и малцинствата?
 - ... (ако сакате, вклучете други прашања кои мислите дека се битни).
2. Подгответе презентација на вашиот статут кој ги обработува овие прашања. Напишете ги вашите правила, ако треба во писмена форма, на лист хартија А4 кој ќе го прикачите на матрицата.
3. Овие прашања ќе служат како список за споредба на резултатите со тие на другите групи (видете го материјалот за ученици 7.4).

Материјал за ученици 7.4

Записник за презентации на групите: правење статута за микро-заедница

Запишете ги резултатите на вашата група во овој записник и вклучете ги идеите на другите групи во презентационата сесија.

Клучни прашања	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4	Група 5	Споредба
Распределба на фондот						
Кој одлучува за распределбата?						
Автономија на групите						
Принцип на недискриминација (мнозинство /малцинство)						
...						

Оцена на предлог-статутите – клучни прашања

1. *Праведност*: Дали овој статус праведно го решава проблемот со мнозинството/малцинството?
2. *Демократија*: Дали статутот го почитува принципот на владеење на мнозинството?
3. *Ефикасност*: Дали правилата за одлучување ќе функционираат добро?
4. *Балансирање и/или приоритизирање*: Дали статутот направил компромис меѓу различните интереси и принципи, или дал приоритет на едните или другите?
5. ...

Како да се применат овие прашања

Обидете се да го одговорите секое прашање по ред. Вклучете повеќе прашања ако сакате.

Ако одлучите да изоставите некое прашања за да се концентрирате на другите, објаснете зошто.

Запишете ги вашите расудувања, со причини.

Причините за овие упатства

Вие имате слобода да формирате свое мислење. Слободата на мислење и изразување се човекови права.

Следно, нема „погрешни“ или „точни“ одговори.

За да си помогнеме едни со други при разбирањето на нашите мислења, мораме да ги објасниме нашите причини. А тука, има разлики во квалитетот. Некои аргументи се поубедливи, повнимателно осмислени од другите.

Кога учествуваме во демократијата, внимателното размислување и добрите вештини за аргументација се важни кога сакаме да ја добиеме поддршката на другите луѓе за нашите цели. Затоа овие вештини се развиваат преку оваа задача.

Материјал за ученици 8.1

Предлози за проблем на дебатата

Вашата задача

1. Прво соберете ги сите идеи кои ви доаѓаат на ум и забележете ги - бура на идеи (анг. - *brainstorming*))
2. Подредете ги идеите во категории.
3. Потоа проверете ги според следните критериуми:
 - 3.1. Дали се бара да се направи избор или донесе одлука?
 - 3.2. Дали има добри причини да се расправа за и против одреден избор или одлука?
 - 3.3. Дали вие и другите ученици во класот знаете нешто за овој проблем?
 - 3.4. Дали мислите дека овој проблем ќе ги интересира учениците во вашиот клас?
 - 3.5. Дали вие и другите ученици ги имате потребните информации, или дали можете да ги најдете? (Можеби знаете доста од вашето секојдневно искуство; или можете да најдете податоци или извештаи од други извори, пр. книги, весници или интернет.)
Ако ги одговорите прашањата со „не“, вашиот предлог не одговара.
4. Одберете една или две идеи и најдете материјал ако е потребно. Можете да го формирате проблемот како теза или прашање со да/не.
5. Впишете го предлогот во категоријата која припаѓа, заедно со вашите имиња. Гледајте да ги предадете резултатите пред да заврши крајниот рок, за да можат сите други да го прочитаат вашиот придонес.
6. Исечете ја белешката подолу, пополнете ја и оставете ја каде што ви покажал наставникот. Додадете ги вашите материјали.
7. Прочитајте ја таблата и материјалите на другите ученици пред часот.

Белешка: Предлози за проблем на дебатата

Имиња:

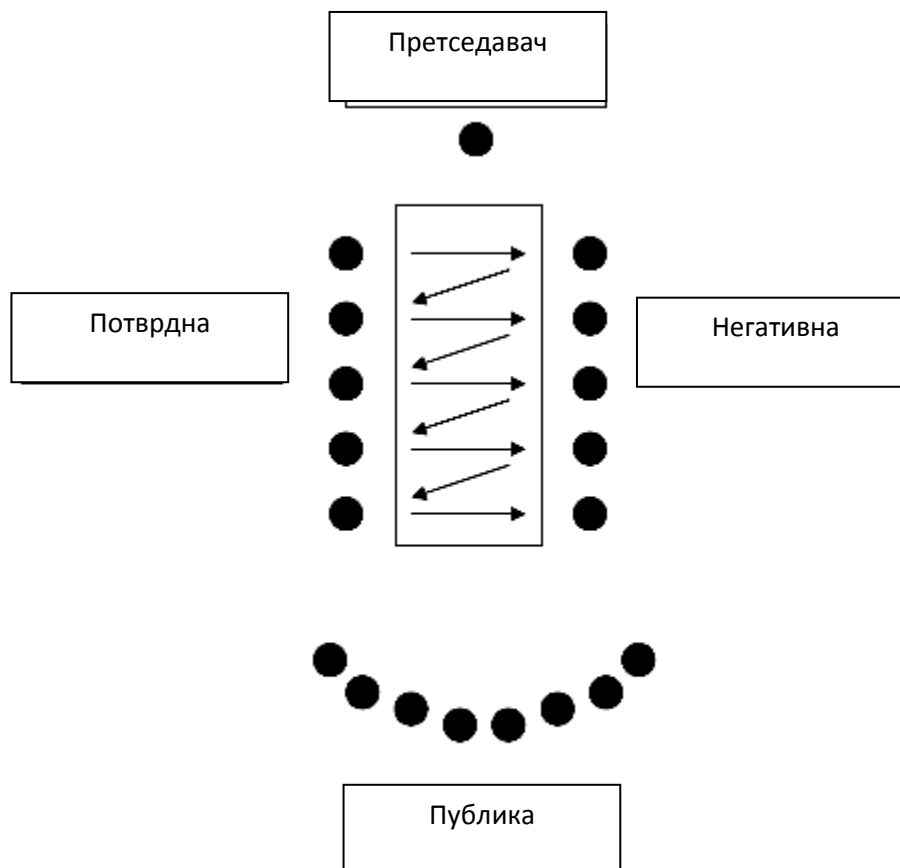
Проблем	Категорија (секојдневен живот, живот во училиштето, итн.)	Материјали

Материјал за ученици 8.2

Правила за дебатирање

Начин на седење

Претседавачот седи на чело на масата. Двете партии во дебатата седат спроти едни од други. Публиката седи на мало растојание од масата и треба да може да ги гледа двете партии. Ако е потребно, додатните столчиња за публиката треба да се наместат во неколку редови наместо да се зад една од партиите.

Ред на говорниците

Стрелките го покажуваат редот на говорниците во првата рунда на дебатата. Во втората рунда, редот едноставно се превртува, се додека не проговорил првиот говорник од потврдната страна. Потоа говорникот од негативната страна го има последниот збор; тимот може да избере член кој ќе ја даде оваа изјава – но не нивниот прв говорник, бидејќи ова би му/и дало две минути за говорење, а тоа не е фер за другиот тим.

Правила за дебатата

1. Првиот говорник на потврдната страна кој седи веднаш до претседавачот почнува. Потоа, како што е покажано со стрелките во дијаграмот, одговара првиот говорник од негативната страна. На овој начин, говорниците од двете страни говорат еден по еден. Кога ќе заврши последниот говорник од негативната страна, почнува втората рунда, овојпат во обратен ред.
2. Откако првиот говорник од потврдната страна проговорил, говорник од негативната страна (но не нивниот прв говорник) го има последниот збор.
3. Редот на говорење не смее да се менува.
4. Секој говорник има максимум време од една минута. Претседавачот внимателно го следи времето. Тој/таа дава знак кога се последните 10 секунди и откако ќе заврши времето за говорење, говорникот може да ја заврши реченицата и потоа да запре. Вишокот време не може да се префрли на друг говорник.
5. Забрането е прекинување на говорник.
6. Публиката не смее да учествува во дебатата.
7. По дебатата, публиката има пет минути да ги размени импресиите и мислењата. Потоа гласаат со кревање на рака.
8. Во гласањето, се бројат гласовите со „да“ и „не“. Мнозинството го добива гласањето.

Совети за говорниците во дебатата

1. Со исклучок на првиот говорник од потврдната страна, потрошете ја приближно првата половина на вашиот исказ за да побиете исказ од спротивната страна, а потоа претставете нова точка.
2. (За првите говорници.) Искажете го вашиот предлог – кажете која одлука сакате да ја видите.
3. Кога се подготвувате за дебатата, прво разменете идеи (brainstorming). Потоа одлучете во кој редослед сакате да ги преставите вашите ставки и назначете ги на говорник. Почнете и завршете со посебно силна и импресивна ставка.
4. Можете да повторите или измените некој клучен аргумент за го „зацементирате“.
5. Последните говорници треба да ги сумираат аргументите на својата страна, истакнувајќи три или четири ставки. Што треба да запамети вашата публика по дебатата? Ако дебатата е за одлука која треба да се донесе, имајте јасна слика за тоа која е вашата допадливост кај публиката кога таа гласа по дебатата.
6. Говорете слободно. Не ги читајте вашите искази од белешки, туку остварете визуелен контакт со вашите противници и публиката.
7. Однесувајте се со почит кон противниците. Не навредувајте говорник, туку концентрирајте се на неговите аргументи.

Совети за публиката (видете го материјалот за ученици 8.5)

1. Пред дебатата, обидете се да ги предвидите аргументите кои двете страни би ги кажале/треба да ги кажат. Ова ви дава теоретска основа кога ќе ја слушате дебатата.
2. Забележувајте ги аргументите претставени од секоја страна – ако е можно во една реченица.

3. Поврзете ги аргументите кои се побиваат со стрелки или линии и запишете коментар. Кој аргумент ве убедил? (Чекорите 2 и 3 можат да ги направат неколку слушатели заедно.)
4. Истакнете кој аргумент посебно ве импресионирал.
5. По дебатата, споделете ги резултатите во групата. Потоа гласајте за предлозите кои ги предложиле двете партии.

Материјал за ученици 8.3

Плански лист за дебатните тимови

Име на говорникот <i>Ве молиме држете се до редот претставен во дијаграмот во мат. 8.2</i>	Аргумент	Белешки
1	<i>Препорачано: искажете го вашиот предлог</i>	
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10*	<i>Последен збор (резиме на клучните ставки)</i>	

*Говорниците со последен збор

Првиот говорник од потврдната страна го има последниот збор (видете го дијаграмот во мат. за ученици 8.2).

Потоа следи говорникот од негативната страна. Тимот одбира член кој ќе го направи ода, но не нивниот прв говорник бидејќи тој/таа би говорел/а две минути, што не е фер за другиот тим.

Материјал за ученици 8.4

Плански лист за претседавачите

Задачата на првиот претседавач – водење на дебатата

Претседавачот ја спроведува дебатата и внимава дебатирачите да ги следат правилата (видете го материјалот за ученици 8.2) и да се однесуваат меѓусебно со праведност и почит.

Претседавачот е неутрален и не тежнее кон некоја од дебатните екипи.

Всушност, претседавачот е управувач со времето. Никој од говорниците не смее да зборува повеќе од една минута. Во пракса, ова значи дека откако ќе заврши едната минута, говорникот може да ја доврши последната реченица и потоа мора да сопре. Ако е потребно, претседавачот учтиво но цврсто го прекинува говорникот и му дава збор на следниот говорник од другиот тим.

Опрема

- Штоперица или часовник кој прецизно ги покажува секундите. Мобилните телефони имаат функција на штоперица.
- Лист за забележување и молив.
- Жолто и црвено парче хартија или картон, А7 големина.
- Додатни материјали за ученици 8.2, 8.5.

Задачата на претседавачот за време на дебатата

1. Тој/таа ја отвора дебатата:

- Добредојде на тимовите, публиката и новинарите.
- Краток преглед на дебатата, без детали кои би помогнале на некоја страна.
- Потсетник за тимовите: фер-игра, почитување на правилата.
- Известување за правилата на време: по 50 секунди, претседавачот дава знак.
- По една минута, претседавачот го прекинува говорникот – за да обезбеди фер-игра.

2. За време на дебатата:

- Претседавачот тивко ја слуша дебатата.
- Тој го следи времето на говорење и го дава знакот на 50 секунди. (Доста често, претседавачот треба да го прави само ова.)
- Претседавачот интервенира ако говорниците го надминат времето за говорење од една минута.
- Претседавачот интервенира ако дебатирачите ил публиката на каков било начин го прекинат говорникот.
- При многу сериозни случаи на лошо или неправедно однесување, претседавачот го покажува жолтиот или/и црвениот картон на говорник. Црвениот картон значи дека говорникот мора да ја напушти дебатата.

3. По дебатата:

- Претседавачот изјавува дека дебатата е затворена.
- Претседавачот се заблагодарува на дебатирачите и публиката.

Улогата на претседавачот по дебатата

По дебатата, публиката има кратка дискусија за дебатата (пет минути) и потоа гласа за тоа која страна претставила поубедливи аргументи.

Втората задача на претседавачот – водење на гласањето на публиката и дискусијата

1. Последователната дискусија

- Претседавачот најавува дека публиката има пет минути во кои ќе ги размени мислењата за дебатата. Столчињата се преместуваат во круг или полукруг со што учениците би можеле да се гледаат едни со други.
- Секој член на публиката направил забелешки за време на дебатата и размислил за прашањето која група била поубедлива. Претседавачот бара да се гласа со кревање рака – пробно гласање.
- Потоа учениците со различни мислења земаат збор. Претседавачот ги замолува да ги разменат нивните мислења на истиот начин на кој правеа дебатерите, бидејќи времето е ограничено.
- По пет минути претседавачот ја завршува дискусијата.

2. Гласањето

- Претседавачот го најавува гласањето. Тој/таа го повторува проблемот и прашањето на кое се гласа: кој тим ве убеди повеќе – потврдниот или негативниот? Нема повеќе дискусија во оваа фаза. Претседавачот замолува ученик да ги забележи резултатите од гласањето на табла.
- Претседавачот прво ги замолува учениците кои се убедени од потврдната страна да ги кренат рацете. Тој/таа ги брои и го спроведува гласањето за негативната страна на ист начин.
- Конечно, учениците кои се воздржани – кои не гласале за ниедна страна – се повикани и избројани.
- Претседавачот го чита резултатот од гласањето, но не коментира за него. Тој/таа се заблагодарува на публиката за нивното гласање и дискусија и ја завршува сесијата.

Материјал за ученици 8.5

Евидентен лист за публиката

1. Бура на идеи: кои аргументи ги очекуваме?		
Потврдна	Негативна	Забелешка
2. Евиденција за дебатата		
Потврдна	Негативна	Забелешка
3. Мојот глас (објаснете ги причините)		

Материјал за ученици 8.6

Работен лист за новинари

Задачата

Формирајте три тандем-тимови.

Напишете новинарска сторија за дебатата и презентирајте ги вашите статии во следниот час. Закачете ги на сидот, ако е можно во две или три копии.

Секој тим работи со различен тип на весник/месечно списание:

- таблоид;
- квалитетен весник;
- младинско списание.

Профилот на трите весника – тоа што го очекуваат читателите

Има некои општи правила за тоа како да се напише добра новинарска статија – видете го материјалот за ученици 9.1.

Но, од друга страна, секој весник известува на различна публика, така што вапата статија треба да им се допадне на оваа група на читатели ако сакате тие да го купат весникот кој вам ви дава работа. Тоа значи дека статиите ќе бидат доста различни, иако известувате за истата дебата. Погледнете како тоа се прави во вистински весник.

Тип на весник	Што очекуваат читателите ***Најголем приоритет/** важно /* убаво да се има				
	Забава	Слики	Информација (проблемот и аргументи)	Мислењето на младите луѓе	„личен печат“
Таблоид	**	**	**	*	***
Квалитетен весник	*	**	***	*	*
Младинско списание	**	**	**	***	*

Материјал за ученици 9.1

Создавање сиден весник – правење избори

Упатства за задачата

Вие ќе создадете ваш сиден весник. Подгответе ја оваа работа со размислување на вашите идеи. Кои приказни, статии и слики ги предлагате? Објаснете ги вашите причини, бидејќи ова ќе ви помогне кога ќе разговарате за конечните избори.

Точки за размислување (критериуми)	Вашите предлози	Вашите причини
<p>1. Релевантност Која е важноста на оваа приказна? Дали таа содржи важна или критичка информација која вашите читатели треба да ја знаат?</p> <p>2. Главна статија Главната статија треба да „фаќа око“ и да привлече потенцијални читатели. Дали можете да ја поткрепите статијата со додавање на слика?</p> <p>3. Фотографии Земете предвид слика со поттекст наместо приказна.</p> <p>4. Баланс на содржина Примери: Познато/непознато Позитивно/негативно Ударни вести/„човечки интерес“ Успешни приказни/приказни со конфликт</p>	1. Главна статија?	
	2. Други приказни?	
	3. Лидер (коментар) – за која приказна?	
	4. Фотографии – за кои статии?	
	5. Статии и теми со помала важност – што може да се изостави?	

Базирано на: Центар за медиумска писменост (2005), Пет клучни прашања кои можат да го сменат светот, Лекција 1с, стр. 21 (адаптирана); www.medialit.org

Материјал за ученици 9.2

Совети при создавањето на сиден весник

Назначете ги следните задачи на различни членови на тимови (видете ги информационите белешки подолу):

- главен уредник кој ќе го води состанокот
- Раководител со време за да ја надгледува продукцијата на вашиот весник
- презентер кој ќе ги објасни вашите одлуки во последователната пленарна сесија.

Предлог распоред

1. Преземете го или прилагодете го овој предлог-распоред.
2. Дискутирајте и одлучете кои теми да ги одберете – и отфрлите (материјал за ученици 9.1).
3. Назначете истражувачки или пишувачки задачи на секој член од тимот. Договорете се за распоред на вашата работа.
4. Извршете ја вашата работа за новинарските статии – истражување, пишување, собирање материјали и слики.
5. Уредете го вашиот сиден весник.
6. Изложете го весникот на час.

Информациони белешки

Главен уредник

Вие ја водите дискусијата и одлуките во вашиот тим. Внимавајте сите да имаат можност да ги споделат нивните идеи и мисли со тимот. Интервенирајте ако гледате дека некој не е слушан.

Предложете кои статии треба да се вклучат во вашиот весник.

Внимавајте тимот да работи ефикасно. Предложете работен распоред кој е реалистичен преку давање доволно време за основите – собирање информација и пишување.

Раководител со време

Вие го надгледувате распоредот на производството на весник.

Ако дознаете дека тимот заостанува со распоредот и ќе има проблеми со завршувањето, зборувајте со членовите на тимот и информирајте го главниот уредник.

Предложете начин на кој тимот би завршил на време.

Презентер

Во последователниот час, ве молиме направете кратка презентација на другите тимови за причините зошто вие:

- ја одбравте одредената тема како главна статија
- ги одбравте или отфрливте другите теми кои размислувавте да ги вклучите
- ги одбравте тие фотографии
- некои други проблеми кои вашиот тим ги дискутирал.

Материјал за ученици 9.3

Совети за пишување добра новинарска статија

Пред да почнете да пишувате

Размислете за целта на вашата статија. За новинарска статија, целта најверојатно би била да се информира публиката.

Направете истражувања и интервјуа и внимавајте да фактите белешки и да ги запишете корисните цитати.

Додека пишувате

Користете активни глаголи за да покажете што навистина се случува.

Прво кажете ги доста интересните информации. Следете го примерот подолу.

Прв параграф

Обидете се да го „закачите“ читателот почнувајќи со хумористичен, духовит или изненадувачки исказ. Стремете се кон различност – обидете се да го почнете текстот со прашање или провокативен исказ. Во првата или првите две реченици, осврнете се на прашањата кој, што, кога, каде и зошто.

Втор/трет/четврт параграф

Изнесете му ги деталите на читателот со одговарање на петте прашања:

- Кој бил вклучен?
- Што се случило?
- Каде се случило тоа?
- Кога се случило?
- Зошто се случило?

Вметнете еден или два цитати од луѓе кои сте ги интервјуирале. Пишувајте во трето лице (тој, таа, тоа или тие). Запаметете да останете објективен и никогаш не го изнесувајте вашето мислење отворено. Користете цитати за да ги изразите мислењата на другите.

Последен параграф

Привршете и не го оставајте читателот „да виси“. Обидете се да завршите со цитат или впечатлива фраза или концизно резиме.

(преземено)

Извор: Media Awareness Network

Оригинален документ: План за час, Новинар на еден ден

Автор: Џини Волер

www.media-awareness.ca

Ова е прирачник за наставници по Образованието за демократско граѓанство (ОДГ) и Образование за човековите права (ОЧП), уредници на прирачници по ОДГ/ОЧП и развивачи на наставни програми. Деветте наставни теми со приближно четири лекции во секоја тема се концентрираат на клучни концепти во ОДГ/ОЧП. Плановите за час даваат упатства чекор-по-чекор и вклучуваат материјали за ученици и основни информации за наставници. На овој начин, прирачникот е погоден за обученици или почетници во предавачката професија и наставници кои имаат обука по ОДГ/ОЧП на работното место. Искуните наставници можат да најдат идеи и материјали. Целосниот прирачник е целосна наставна програма за ученици во повисоките години на средното образование (класови II до IV, или 10 до 12), но бидејќи секоја тема е комплетна сама за себе, прирачникот дозволува голема флексибилност при користењето.

Целта на ОДГ/ОЧП е активниот граѓанин кој е желен и способен да учествува во демократската заедница. Затоа, ОДГ/ОЧП силно ја истакнува акцијата и учењето преку задачи. Овој прирачник за средно образование се концентрира на клучни концепти кои им овозможуваат на младите луѓе да учествуваат во демократското одлучување и да ги совладаат предизвиците на динамичното плуралистичко општество. Клучните концепти на ОДГ/ОЧП се предаваат како алатки за учење во текот на целиот живот.

Ова е Книга IV од серија на шест:

- ОДГ/ОЧП Книга I: *Образование за демократијата*: Основни материјали за наставници по образование за демократско граѓанство и човекови права.
- ОДГ/ОЧП Книга II: *Растење во демократија*: Планови за часови по ОДГ/ОЧП за основно образование
- ОДГ/ОЧП Книга III: *Живеење во демократија*: Планови за часови по ОДГ/ОЧП за повисоките одделенија во основното образование
- ОДГ/ОЧП Книга IV: *Учество во демократијата*: Планови за часови по ОДГ/ОЧП за повисоките години во средното образование
- ОДГ/ОЧП Книга V: *Патување низ детските права*: Девет кратки проекти за основно образование
- ОДГ/ОЧП Книга VI: *Предавање демократија*: Колекција на модели во образованието за демократско граѓанство и човекови права

www.coe.int
<http://book.coe.int>

Во издание на Советот на Европа

Советот на Европа има 47 држави-членки, покривајќи го буквално целиот европски континент. Тој се стреми да ги развие општите демократски и правни принципи кои се базирани на Европската конвенција за човекови права и други референтни текстови за заштита на индивидуалците. Уште од основањето во 1949-тата, во периодот по Втората светска војна, Советот на Европа го симболизира помирувањето.